MEGYE-RENDSZER

HAJDAN ÉS MOST.

TÖRVÉNY-TÖRTÉNET- OKLEVELEK- 'S EGYÉB
ROKON KÚTFŐK UTÁN

ELŐADJA

IFJ. PALUGYAY IMRE

MÁSODIK KÖTET.

MEGYE-HIVATALOK.

PEST,
HECKENAST GUSZTÁV' TULAJDONA
MDCCCXLIV.

MEGYE-HIVATALOK

KLŐADJA

IFJ. PALUGYAY IMRE.

Hivatal első a' tisztviselőknél, kötelesség' elmulasztása szentségtörés nélkül nincs, nem is lehet! Nem úr az a' ki szolga 's a' kinek a' hivatal terhes, ne szolgáljon.

Zsoldos Ignácz,
l. néhány szó a' honi közbátorságról.
Pest. 1838.

PEST,
HECKENAST GUSZTÁV' TULAJDONA.
MDCCCXLIV.

MÁSODIK KÖTET' TARTALMA.

Bevezetés. . . . . 1 lap
1. §. A' megyei hivatal-élet' fontossága . . . . — —
2. §. A' nem élet' fogytiglani hivataloskodhatás' jó — 's . 3 —
3. §. Árnyékoldala . . . . . 4 —
§. A' megyei tisztviselők által kezelt büntető hatalom . 7 —
5. §. Tisztviselői felelőség 's hivatal eljárási jegyzőkönyv . 10 —
6. §. Hivatal-kalauz-könyv . . . . . 11 —

Megye-hivatalok:

Főispáni hivatal

1. §. Eredete . . . . . 15 —
2. §. Főispánok' hajdani neveztetése . . . . . — —
3. §. A' „Főispán" szó' jelentősége . . . . 19 —
4. §. Főispánok' osztályzata . . . . . 25 —
5. §. Egyházi örökös főispánok . . . . . — —
6. §. Világi örökös főispánok . . . . . 28 —
7. §. Főispáni hivataleskü . . . . . 30 —
8. §. Előkorunkban ugyanazon egy megyébeni kettős főispánság 31 —
9. §. Főispáni hatóskodás . . . . . 32 —
10. §. Főispánok feletti biráskodás . . . . . 56 —

Főispáni helyettesek

1. §. Eredete . . . . . 57 —
2. §. Hatóskodása . . . . . 58 —

Tiszt-újitószék.

1. §. Szertartás . . . . . 59 —
2. §. Hivatali eskü . . . . . 62 —

3. §. Tisztválasztási rendszerünkbeni visszaélések 's hiányok . 63 lap
4. §. Előkori választás . . . . . 65 —
5. §. Főispáni jogok' biztositása . . . . . 75 —
6. §. A' megye-hivatalt viselő egyén' képességéről . . 77 —

I. Tisztikar :

Alispáni hivatal

1. §. Eredete . . . . . 83 —
2. §. Hajdan a' főispánok által neveztettek . . . . 85 —
3. §. 'S általok tüzetett ki hatóságuk 87
4. §. Későbbi változás . . . . . 91 —
5. §. Kettős alispánság' eredete. . . . . 93 —
6. §. Az alispánokban pontosuló hármas hivatal minőség. . 95 —
7. § Részletes kötelességei:
a) mint kormányzónak . . . . . — —
8. §. b) mint tisztviselőnek . . . . . 100 —
9. §. c) mint birónak . . . . . 101 —
10. §' Alispáni foglalkozás' egymás közti megosztása . . 104 —

Jegyzői hivatal

1. §. Eredete . . . . . 105 —
2. § Személyzete . . . . . 107 —
3. §. Általános foglalkozás . . . . . — —
4. §. A' főjegyző által viendő jegyzőkönyvek . . . — —
5. §. A' jegyzőkar' foglalkozási köre közgyülésekben . 110 —
6. §. Törvényszékeken . . . . . 111 —
7. §. Főjegyző' külön foglalkozása . . . . 112 —
8. §. Első aljegyző' foglalkozási köre . . . 113 —
9. §. Másod- és harmad aljegyző' hivatalos teendői . 114 —
10. §. Jegyzői kar hivatal' esküje . . . . . — —

Irnokok.

1. § Irnok kiadó 's foglalkozási köre . . . . 115 —
2. §. Irnokok' kötelességei . . . . . 116 —
3. §. Irnokok' esküje . . . . . 117 —

Levéltári hivatal.

1. §. Levéltári rendszer . . . . . — —

Pertári hivatal.

1. §. Pertár 's pertárnok. . . . . 123 —
2. §. Pertár-rendszer:
A) Pest . . . . . — —
3. § B) Fejér vármegyében . . . . . 125 —

Tiszti ügyészi hivatal.

1. §. Tiszti ügyészi hivatal' 's hatásköre' ismertetése . . 128 lap
2. §. A' tiszti ügyészi hivatal' tagjainak egyes foglalkozási köre 136 —
3. §. Tiszti ügyészek' magánosok' ügyei' vitelébeni korlátoltsága 137 —

Szolgabirói hivatal

1. § Eredete. . . . . — —
2. §. „Bilochusok-" és „Bilotusok"-ról . . . . 141 —
3. §. A' szolgabirói hivatal' foglalkozásköre . . . 142 —
4. §. Kirekesztőleges szolgabirói hatáskör:
a) a' hatósága alá rendelt tiszti személyzetteli viszonyban 143 —
5. §. b) közadó tekintetben . . . . . 144 —
6. §. c) köz utak- hidak-, 's épületekre nézve. . . . 149 —
7. §. A' főszolgabirák által időnkint beadandó táblás jegyzékek 's tudósítások . . . . . 150 —
8. §. Egyes szolgabirák' foglalkozási köre . . . . 151 —
9. §. a) mint törvénykezési személyek aa) esküdtjeikkel, — bb) sommás úton, — 's végre cc) a' jobbágyok 's földesurak közti viszonyban . . . . — —
10. §. b) Mint közbátorságra ügyelő személyek . . . 155 —
11. §. c) Mint közigazgatási személyek . . . . 159 —
12. §. Szolgabirák' hivatalesküje . . . . . 164 —

Esküdti hivatal.

1. §. Esküdtek' hivatalköre . . . . . — —

Pénztárnoki hivatal' személyzete.

1. § Hadi-, házi-, fiók-, Karok- és Rendek-féle pénztárak, pénztárnokok, biztositék-levél 's kézi pénztár' ismertetése . . . . . 169 —
2. § Mindkét pénztárnok' kötelességei . . . . 170 —
3. §. Különösen a' hadi pénztárnok' kötelességei . . . 171 —
4. §. Házi pénztárnok' kötelességei . . . . . 172 —
5. §. A' megyei főpénztárnok' hivatal-esküje . . . — —
6. §. Aladószedők' hivatal-kötelességei. Részökre költ k. k. utasitás, nemesi pénztárak . . . . 173 —
7. §. Aladószedők' hivatal-esküje . . . . . 178 —

Számvevői hivatal

1. §. Foglalkozási köre . . . . . 179 —

Táblabirák

1. §. Ismertetése 's foglalkozása . . . . . 181 —

Megyeházi lelkészek.

1. §. . . . . 182 —

II. Szegődöttek:

Orvosi személyzet.

1. §. Megye-orvosi hivatal' eredete . . . . . 185 lap
2. §. A' megyehatósági orvosi hivatal' betöltése . . . 186 —
3. §. Foglalkozási köre . . . . . 187 —
4. §. Seborvos' kötelességei . . . . . 192 —
5. §. Törvényszéki esetek 's kérdések körül hatósági orvos, vagy sebész általi vizsgálatok . . . . 194 —
6. §. Barom-orvos . . . . . 196 —
7. §. Bábák' kötelességei . . . . . 197 —
8. §. Bábák' esküje . . . . . — —
9. §. Sebészek' esküje . . . . . 198 —

Mérnöki hivatal

1. §. Foglalkozásköre . . . . . — —
2. §. Mérnök hivatalesküje . . . . . 199 —

Biztosok.

1. §. Katonai biztosok . . . . . 199 —
2. §. A' fekvő katonai biztos' esküje . . . . . 201 —
3. §. Az utazó katonai biztos' esküje . . . . . — —
4. §. Csend-, bátorsági vagy mezei-biztos . . . . 202 —
5. §. Mezei biztos' esküje . . . . . 205 —
6. §. Úti-biztosok . . . . . — —

Várnagy.

1. §. Várnagy' kötelességei: a) mint megye-ház' gondviselőjének . . . . . — —
2. §. b) mint hajdúk hadnagyának . . . . . 207 —
3. §. c) Rabokat illetőleg . . . . . 208 —
4. §. Hivatalesküje . . . . . 213 —

Őrmester.

1. §. Őrmester' kötelességei . . . . . — —

Hajdú-káplár.

1. §. Hajdú-káplár' kötelességei . . . . . 214 —
2. §. Őrmester, tömlöcztartó, hajdú-káplár' esküje . . 215 —

Hajdúk.

1. §. Hajdúk' kötelességei . . . . . 216 —

Bevezetés.

Alkotmányos rendszerünknél fogva, koronás királyunk a' végrehajtó hatalmat egyedül az egyes Vármegyék által gyakorolhatja; 's miután a' „megyék' közönségei" nevében teendő intézkedéseknek rendszerinti foganatositóit a' megyei tisztikar' egyénei képezik: a' jólétet — „salus publica suprema lex esto" — minden egyébb-felettinek tartó önérdekünk parancsolja, hogy ezek' megválasztásában valamint csupán érdem, tudomány, 's közbizalom — nem feledve a' mindezt sajátitható életkort sem — legyenek irányadóink: úgy irtsuk ki keblünkből mindazt, mi e' részben pártrokonszenvnek bármi csekély jelenségét tanusitaná; mert jaj az állománynak, jaj az ennek öszvegét tevő honpolgároknak, mellyben 's a' kik között fény a' hivatal' érdeke, 's en-vétkünk- 's erényünkön kivüli nepotismus a' hivatalokrai lépcső. —

1. §.

A' megyei hivatal-élet' fontossága.

Ha megyei élet-rendszerünkben, — mellynek ügykezelési módágait jelen „Megyerendszer" czimü igénytelen dolgozatunk' első kötetében csekély erőnktől tehetőleg előtükrözötteknek óhajtánk, — az ezeket kezelő testületnek, magától a' gyakorlati közélettől elvont eszméjét, komolyabb eszméletünk' tárgyává választjuk; 's a' harmad éves uralkodhatás' egén elterülő nimbus elfogulttan szemeinket — minden közgyarlóságuk' daczára — vakítani elégtelen, sőt kellően méltányolni képesek lehetünk a' minden hivatal' eszméjétől egyiránt nélkülözhetlen kedves 's kedvetlen helyzet-viszonyokat: valóban nagyszerűnek kell találnunk a' megyei hi-

vatalnok' állását, nagyszerűnek! melly vajha kellően méltányoltatnék is. „Ő az, ki a' törvénynek életet ad; ő védi 's oltalmazza a' népet minden gonosztól, az ő szelid ereje enged a' terhek' súlyain; — ő béke-biró, per-biró; ő kezeli a' törvénykezés', közbátorság' és közigazgatás' ezer ágait; — és ha tisztének szép hivatását meleg kebellel fogja fel, és csillapulni parancsolja kebelében az indulatokat, miknek fölingerlésére a' néptömeg' aprólékos bajaivali érintkezés oly számos alkalmat nyit, mik azonban ha fékeresztetnek, a' személyesitett törvényt, az igazság' és áldás' személynökét kényurrá teszik, kinek lépteit átok követi; — ha — mondánk — csillapult indulattal, harag és szenvedély nélkül, jár el tisztében: egy egész tartomány' áldása kiséri lépteiben. Szép hivatás és szép jutalom!*) mint biró, 's kormányt kezelő áll a' megyei hivatalnok embertársai' szám-sorában, kiknek közjólétét előmozditandó, vajmi gyakran még is, azon a' közéletben megvetett 's kellemetlen helyzetet kell sajátitania, mellyben a' lelkes emberbarát készebb lenne inkább önmagát hanyagsági bünnel vádoltatni, mint embertársainak gyarló cselekvései felett kimondani a' kárhoztató, kimondani a' kérlelhetlen, már csak azért sem csekély feladatu birói szót, mert vajmi sok ártatlan lakolt már a' biró' vétke nélkül büntelen! Itt a' scylla 's charybdis közötti veszély-dús örvény — mellyen tisztviselőinknek — valljuk meg őszintén; hiszen serény megismerése bünösségünknek szép reménnyel fejlő virága javulásunknak! — igen igen ritkán evezhet át zuzatlan jellem hajója! — Legszentebbek előttünk, mint minden szeplőtlen öntudatú előtt, — az ember-, a' világpolgárnak emberiség iránti eszméi; sokkal szentebbek, mint sem az oly igen elihásult korunkban, oly keveseink által felfogott önmegtagadás' — resignatio' — nagy eszméjét, melly önérdekeinknek megtagadásával is parancsolja előmozditani a' közjólétet, csak távolról is gyarló érdek alávethetőnek engednénk; de épen ezen resignatiót, épen ezen a' polgári erények' legfenségesbiket gyakorolja a' honpolgár, midőn hivatalt sajátitandó, — számot vetve előbb magány kitürni tudásra valljon elég öntudatával, számot mindazon kellemetlenségekkel, mellyek az elválalandó kötelességek' elviselésével szakaszthatlanúl egybe forrasztvák, — fellép a' pályára, mellyen ha szolgálhat hazájának, 's vétkes lanyhaságból nem szolgál: ép úgy polgári bünt követ el, mint ki igénytelen bitorolja

*) l. a' pesti-hirlap. 35ik számú vezérczikkét. —

másnak, nálánál ügyesebbnek, helyét 's állását; — fellép azon pályára, mellyen valamint a' felvállalt hivatal' sulya felett panaszkodhatnia sem oka sem joga többé, mert öntetszésétől függött az elvállalt tehernek nem vagy lenni viselőjévé; úgy azoni, már mindenkép hivatalszerüvé lett eljárása is csak akkor és akkor csupán gerjeszt legkeserübb érzést ember'- 's polgártársai' keblében, midön a' törvényt egynél szigoruan, másnál épen nem, avagy több engedékenységgel sikerelteti. — Boldog hivatalnok, ki az ember'- és honpolgár' eszméit egyitve tudhatja öntudata' sajátjának!

Valóban nehéz a' megyei hivatalnok' helyzete: barátság, részvét, szivesség, irgalom: mindezek különben az emberi erények' legszentebbjei előtt — hogy ne is szóljunk az aljas, de fájdalom! a gyarló ember' cselekvőségére oly igen igen ható adományi érdekről — zárva áll, — zárva kell maradnia a' megyei hivatalnok'- mondjuk bár érczkeblének, mert valamint szennyes érdékek nem vezethetik, 's meggyőződésének eladónak lenni nem szabad: ugy más részről sem a' hatalmasak' komor tekintete, sem a' polgár társaknak heve által eltántorodnia nem szabad.

2. §.

A' nem életfogytiglani hivatalos kodás' jó — 's

A' hivatalélet' majdnem elviselhetetleneknek tetsző nehézségei ellenében intézkedhetni, a' törvényhozás' bölcsességének jutott nagyszerü feladatául.— Atyáink' gondossága örködött e részben is utódaik felett; — a' minden alkotmányos ország' egyik élet-feltételét, nyolcz százados megyei rendszerünkben is áthozottnak találjuk; 's ez: a' megyei tisztikar' 's birói testület' egyéneinek csak bizonyos időig 's nem életfogytigi hatóskodhatása, mert mint — Bentham halhatatlan irataiban megjegyzé: a' tisztviselők' 's birák' gyakori változása leghatalmasabb fékezője a' pártoskodók' visszaéléseinek 's a' bizonyos szakig terjedő szolgálati idő' elteltével, a' hivatal' terheinek meg nem felelő vagy megfelelni nem képes egyén' helyett időszerü alkalom nyujtatik más ügyesbbet juttatni fel, ki elődje' mulasztásait potolván 's hibáit helyrehozhatván, a' megyerendszer' ügykezelői gép' folytonos forgását elősegélheti. — A' hajdani Görögország évenkint választotta biráit 's tisztviselőit, félve attól: nehogy ezek állandósitatván, a' nép' felébe emelkedjenek, azt

vagy elnyomandók, vagy zsoldjok alá hódítandók; — 's noha Róma' évkönyvében teljes hatalmaskodhatását olvassuk a' hivatalnokoknak, de annál rövidebbre terjedettnek tanúljuk hatoskodásukat; — a' világ-hatalmas Albion' Magna Chartája szerint már Alfréd alatt 875-ik évben a' nép évenkint szabadon választotta, törvénytudó 's közbizalommal biró béke-biráit mindaddig: mig II-ik Eduard kéntelen volt önkényt sajátjává tenni a' kinevezési jogot, nem tudván egyébkint megszüntetni a' választásokban lábrakapott pártoskodásokat; azonban még jelen korunkban is, csak csekély kivétellel változva évenkint nevez a' kormány érdemes és közbizalommal felruházott férfiakat az érintett hivatalokra. — 'S valljon, ha a' közélet' kellékeit tevő, söt magát a' társas élet' rendszerét egyedül feltételező hivatalok, életfogytiglani, ugy nevezett kenyérhivatalokká változtatvák: — nem értve a' constitutionalis elvek lehetőknek engedte ily eseteket — valljon nem álirányt sajátit-é a' hivatalt viselő egyén' cselekvősége? álirányt, melly a' *közjót feledve, csupán az egyéni hatalomnak törekszik* minél hatalmasabb 's minél nagyobb területet sajátítani; 's nem lehető-é: hogy a' magát, erényesnek mutató, indulatát, csapodárságát elrejtő férjfiú, mint nemzeti szabadságunk' éber őrje ugy tünteti elő magát mindaddig, mig elérve a' csak ez uton elérhető czélt: a' sajátitott hatalom polczon zsarnok 's csak egyre törvénytelenségek' ápolója áll felettünk; de ne feledjük az emberiségnek önszeretet, haszonvadászat, dicsvágy iránti olly igen hatalmas 's majdnem legyőzhetlen rokonszenveit; mellyeket bizonnyal nem fog nevelni az egyszer sajátitott hivatalnak életfogytig megtarthatása felőli, különben a' gyarló emberi keblet oly igen éltető 's oly igen könnyen visszaélésre serkentő öntudat; — ellenben a' nem életfogytiglani hivataloskodhatás' következtében a' tisztviselő cselekvéseinek egy nemesebb tényezője támad 's mintegy rugonya: a' polgártársaknak, csupán becsületes eljárásaik által sajátitható bizodalma, azon bizodalom, melly egyedül lehet képes, hivatalukboli kiléptükkor is, ugyanazon polgártársaiknak sajátitani szeretetét 's tiszteletét.

3. §.

Árnyékoldala.

Van azonban a' tisztviselői, bizonyos számú évekhez kötött pályának minden esetre komoly figyelmet 's óvatos intézkedést méltány-

ló árnyékoldala is, a' mennyiben épen a' megyei tiszti kar' egyéneinek, csak bizonyos időszakig, 's nem állandó hatoskodhatása, szinte károsnak mutatkozik megyei életünk' rendszerében. — Ha valahol, megyei élet-rendszerünkben hazutolja meg a' gyakorlati élet ama, különben épen megyei életünkben oly gyakort hallott 's a' megyei hivatalokra a' nélkül, hogy ezekrei illetőleges képességünket lélekismeretesen, miként hivatal vállalatnál tartoznánk, számba vennénk — mintegy hivatást sajátitó „fac me talem, talis ero" elvet; vannak e' megyei életben hivatalok, mellyeknek kezelési rendszerében épen az által, 's egyedül a' miatt tapasztalhatni hiányokat, mivel a' három évig hivatalát pontosan kezelő egyén nem egyszer oly utódnak kénytelen helyt engedni, ki a' most mondott „fac me talem, talis ero" büszke öntudatán kivül, az elébb oly jól kezelt hivatal osztálynak saját kezelési értelmesség-, gyakorlat-, 's ezeket csak hosszasabb idő által megoldható rejtélyeinek kellő ismerete nélkül, káros következményeknek lesz és pedig a' megye' rovására — alapitójává. — Hány van megyéink kczül — hogy egy két a' gyakorlati élet' terén érlelt példát elégeljünk; időről időre rendesen lajstromozott levéltárral biró? Avagy szabad-e' felednünk a' számvetési hibákat? mellyeknek kárpotlásával lélekisméretesen tartoznánk; mert lehet e' nyugott kebellel az adozó nép' pénzeinek kezelését magunknál tartanunk, ha a' legegyszerübb arithmeticai számolások, a' sokszorozás' hibái ellen, sem vagyunk képesek az adozó népet biztositani? 's mit mondunk oly gyakort 's oly tetemes bukása' eseteiről pénztárainknak, mellyeket igaz, nagy részben az azokat kezelő egyéneknek könyelmü vétkes — mondhatjuk lelketlen kezelése, de nem egyszer a' különben becsületes tisztviselőnek számok' kezelésébeni ügyetlensége idézett elő, az adózó nép' 's saját ártatlan utódaiknak is romlását eszközlő következményekkel? Egy közszerencsétlenség' szelleme látszik adózó népünk' pénztára felett az egész hazában lebegni — mond gyarlóságunkat jellemzőleg Sréter:[1]) a' nehéz, fáradságot 's időt kivánó tiszti munkálatok' sikeres előmenetelére, mellőzhetetlen szükségü az állandóság, kitartás 's folytonos részvét' eleme; 's miután ezt a' gyakori változásoknak kitéve lévő hivataloknál nem találhatjuk: a' megyei rendekben, kik az emlitett munkálatokhoz folytonos részvéttel járulhatnak,

[1]) l. Nógrád megye' beligazgatása' állapotjáról hivatalos jelentés. Pesten 1842. 8. lap.

és a' változó tisztviselőknek önisméreteikkel segélyt nyujthatnak; lehet, és kell segélyt keresnünk. Ismét egy szép feladata belkormányzási rendszerünknek: t. i. hogy a' hivatalok' terheiben a' hivatalokon kivül lévők is részesüljenek, és kiki a' közigazgatás' azon ágának, mellyre magában több hivatást érez, munkáját, de ne csak némellykori, de folytonos részvételü munkáját adja segitségül, mert csak igy sajátithatjuk magunkénak az egykor netalán viselendő hivatalrai képességet, igy pótolhatjuk be a' megyei hivatalélet jelen rendszerünkben, fájdalom nem egyszer a' hivatalokrai képességtelenségből gyakort következtetett hézagokat. — De tisztviseselőinek eme gyakori változtából keletkezik az is: hogy hivatalaikból kilépett tisztviselőink a' kezeiknél levő irományaikat ritkán, avagy késedelyezve, sőt sokszor soha sem adják át utódaiknak; 's ez által a' megyei ügykezelés' rendszerében nem csekély, 's káros következésü felakadást okoznak.— Érezik magok megyéink az inneni káros eredmények' nehézségeit, 's a' gyakorlat tanúsitja: vajmi nehezek az ezek' távolitása iránti intézkedések. Hozattak ugyan is némelly megyeinkben végzések, azt rendelők: hogy mindenik tisztviselő a' tisztválasztás előtt, a' kezeinél lévő minden irományokat, legyenek bevégezve vagy nem, mulhatatlanul a' megye' levéltárába hozza; a' tisztviselőktől függött e' végzést igen, vagy alig, vagy hiányosan, sőt épen nem is teljesiteni, — 's szükség lön a' tisztválasztás után ujabb határozat tételre: miszerint a' hivatalaikból kilépett tisztviselők lajstromozva adják át utódaiknak a' hivatalos irományokat; — meg volt hozva a' határozat; de benne a' rendes általadással 's lajstromozással járó terhek azokra voltak róva, kiket többé ily fáradságos munka' megtételére mi érdek sem ösztönözött, — 's innen a' végzést legfeljebb is a' nem épen anyagi érdekért cselekvő, 's a' netalán nem érdemlett kiléptetés' méltatlanságát, minden emberi gyarlóságon felül emelkedve, vissza nem torló, mai világunkban igen kevesen teljesitették; esetek fordulván elő a' gyülésekben, csak általánosan 's minden személy nevezés nélkül lön bejelentve: hogy az irományokat az illető tisztviselő még által nem adta, ujabb végzések hozattak záros határidöt rendelők, de eredmény egyre nem következék más 's nem is következhet: főleg ha a' feladásoktóli idegenkedés 's talán tulságos gyengédség tart vissza a' késedelmezők' feljelentésétől. „Kettőt lehet tenni — mond Stréter[1])

[1]) l. u. o.

hogy a' nem oly esekély érdékü 's jövőre minden esetre biztosabb intézkedést kivánó dolgon segitsünk: vagy a' hivatalos 's lajstromozandó irományoknak tisztválasztás előtt levéltárba betételét elrendelni, de nem csak elrendelni, hanem sikereltetni is, vagy a' tisztválasztás után csak lajstromozva engedni az irományok' általvételét, az elmaradottakat kinyomozni, a' hiányzókra nézve pedig teljesiteni és ugyan halasztás 's minden, csak késedelmekre utat nyitó, felszólitgatások nélkül teljesiteni az irományok' általadása iránt szigorúbban intézkedő törvény' rendelését." Mi részünkről legczélirányosabbnak gondolnók e' részben is Kolosváry Miklós által a' „Századunk" 1842-ik évi 77-ik számában javaslott, majd a'ább bővebben előadandó, azon rendszert életbe léptetni: miszerint a' minden három év' lefolytával főispányi elnökség alatt tartandó közgyülésben mindenik tisztviselő számot adna: miként teljesitette hivatal' évei közben a' reá bizott közdolgokat? illetőleg hány pert itélt el? miként ügyelt az árvák-, özvegyek-, ügyefogyottakra 's a' nevelésre? minő előmenetelt tön a' közpénzek' beszedésében 's a' belső rend' feltartására? ezen gyülésekre mindenik Tisztviselő a' nála lévő hivatalos iratokat lajstromozva beadni szinte tartozván. —

4. §.

A' megyei tisztviselők által kezelt büntetőhatalom.

Ide tartozik a' tisztviselői kar' némelly egyénei által a' büntetőhatalom kezelésében nem egyszer gyakorlottnak tapasztalt visszaélésről röviden szólani: Fájdalom vannak tisztviselőink között, kikre az „aprócska kényurak" czim méltán felillik, kik hivatásuk szellemét nem értve, tisztök' hatalmát nem onnan mérik, mennyi szenvedést háritottak el 's mennyire valának törvény 's igazság hü sáfárjai? hanem az osztogatott botok' száma adja a' súlyt hatalmoknak, kiknek hatalom szavára az ütlegvirtuoz durva tenyere 's mogyoró botja rémítőn tünik fel, mint Garay „Konth"-jában az óriás bakó, nyomban végre-hajtandó, mit szenvedély 's indulat harsognak; [1]) valóban gyakoriak e' visszaélések, 's egyre fájdalmas emlékezetői a' biróban is, az emberi oly igen közgyarlóságnak, fájdalmas emlékei annak: hogy törvényeink között eddigelé nincs a' számlálhatatlan tizenkettők' rendsze-

[1]) l. pesti hirlap 1841-ik évi „aprócska kényurak" czimü vezérczikkét.

rét szabályozó; 's a' közhatósági tisztviselők által gyakorlo fenyitékre nézve csupán kormányunk' törvényszerüsége őr ködik; ily zálogát birjuk ebbeli atyai intézkedéseinek az 182(dik év April 4-ről 9134 sz. a. költ, országszerte hirlelt Hely tartó Tanácsi körlevélben, mellyben korlátok vagynak ugya szabva a' büntető hatalom' gyakorlására, szigorú fenyiték ter he alatt rendeltetvén

1-ször: hogy a' tiszti fenyitéket semmi esetben 12 bo ton vagy korbácson túl a' tisztviselők ne terjesszék.

2-szor hogy minden általok itélendő büntetésről ren des jegyzőkönyvet vigyenek, 's abban minden büntetett ki hágásnál, annak helyét, és idejét, a' kihágás' rövid leirását' mind a' kihágóknak, mind a' tanúknak vallomásait rövide feljegyezzék a' hozott itélettel együtt.

3-szor hogy az itélet' végrehajtása három vagy lega lább két tanú' jelenlétében eszközöltessék, 's ezek szinte i jegyzőkönyvben névszerint megemlitessenek.

4-szer hogy ezen jegyzőkönyvek az év' végével adas sanak elébb által az ügyészi hivatalnak netalán előfordulhat észrevételek' támasztása, 's ugy a' törvényszéknek szinte át tekintés végett, azután a' megyei levéltárba teendők. Mag az érintett helytartósági körlevél következőleg szól:

9134. Illustrissimi 's a' t. 's a' t. Cum invalescens arbitraria Magistratualium Comitatensium in vindicandis politicis delictis, excessibus ac ordinationum publicarum transgressionibus procedendi ratio urgenter exposcat, ut haec certis quibusdam fixis limitibus circumscribatur: Sua Majesta Sacratissima Praetitulatis Dominationibus Vestris intimandum benigne jussit, ut activitate Magistratualium Comitatensium quoad poenam, ad mensuram duodecim baculorum, et respective juxta diversitatem sexus et aetatis duodecim scuticarum ictus nullo in casu transgrediendas altissime restricta, iidem Magistratuales sub gravi eosdem secus mansura animadversione relate ad universas poenalitates pro politicis delictis, excessibus ac transgressionibus publicarum ordinationum per ipsos dictandos, exactum protocollum ducant, in quo penes singulum vindicati ejusmodi delicti, excessus ac transgressionis casum, adnotatione diei et loci, quo intervenit, punitionis praemissa, speciem facti breviter adnotabunt, fassiones dein delinquentis, excedentis aut transgressoris, et testium constitutivorum genuine exponent, latam sententiam subjungent, executionem demum similium sententiarum semper in praesentia trium aut duorum testium peragent; Protocolla autem haec cum fine cujusvi-

anni officio Fiscalatus pro revisione et faciendis, si quae occurrerent, reflexionibus consignentur, tum vero superrevisioni primo proxime celebrandae Sedriae substernantur, atque ita ad Archivum Comitatus deponantur, ibidemque conserventur; Praetitulatis Dominationibus Vestris de benigno jussu Regio ultro intimatur, ut hanc normam per suos Magistratuales, eatenus edocendos, exactissime observari faciant, ac in excedentes nefors hac in parte Magistratuales pro demerito stricte animadvertant. Datum 's a' t. 's a' t. die 4-a Mensis Aprilis anno 1820.

De kormányunk' eme az emberiség' legtisztább érzetéből keletkezett rendelésével ugy történt, mint számos másokkal, mellyek az előbb használt hatalom' korlátozására czéloztak. Panaszkodtak megyéink jogaiknak sértésök iránt, felirások tétettek, és a' körrendelet azon ürügy alatt, hogy a' törvényhatósági jogokba vág, — nem sikereltetett. — E' kormányi rendeletben a' tiszti fenyiték korlátozásának, vagy inkább az e' részbeni visszaélések' távolitásának látjuk a' kormány részéről megtéve az initiativát, — az initiativát fenyitő rendszerünknek emberibb bánásmódhoz kivánt alkatmaztatására; és mégis kormányunknak ezen üdvös intézkedése helyhatóságainknál oly sok ellenzésre talált. 'S mi volt sikere? Hol a' megyék ezen rendelményben törvényhatósági jogaik' sértését vélték, a' tisztviselők is magokat felhatalmazottaknak gondolták tartalmára nem figyelmezni. Tisztviselők változtak, a' régiek megtartván magokkal nézeteiket, ragaszkodtak a' megyék által hol helyeseltetett, hol elnézett gyakorolt aikhoz; az ifjabbak' nézetei önként jobban, vagy kevesbbé simultak a' korszelleméhez, és miként a' távozó régi tisztviselőkkel kortársú nézeteik is eltünek, kezdettek az új eszmék, a' tisztviselői felelőség' szükségeiről támadt eszmék mindinkább terjedezni, 's a' tiszti fenyiték' korlátai megyéinkben is hódolást nyertek mind a' megyéktől, mind a' tisztviselöktől. — Másik része az emlitett rendeléseknek t. i. a' fenyitésekről kivánt jegyzőkönyv' vitele 's bemutatása csak kevés törvényhatóságoknál ment sikerbe. Tehát hogy a' rendeltek nem sikereltettek ugy — mint kellett volna, ennek is csak azok okai, mellyek számos egyébb önintézkedéseinknek sikereltetésében, hátramaradásokat tapasztaltatnak. [1]) Szerencse azonban a' vezérczikkek' irójakint — hogy a' megyei tisztikar' némelly egyénei által gyakorolható visszaélésnek typusa valólag,

[1]) L. Sréter i. m 129.—131. lap.

gyakrabban a' semmit nem tevés', mint a' rosszat tevés' mezején forog, mert e' szerint biztosabban remélhető: hogy akad ember, ki a' nyilvános közgyüléseken a' hivatalos kényurak ellen védeni fog, mert megyei szerkezetünk' természetében fekszik, hogy azon testületi szellem, melly egyes tisztviselő megrovásával az egész testület' tekintetét hiszi csökkenni, egészen soha lábra nem kap.

5. §.

Tisztviselői felelősség 's hivatal eljárási jegyzőkönyv.

A' megyei tisztviselőt hivataloskodásában felelősnek szeretjük hinni, — azonban intézkedénk-e már e' részben olylag: hogy akár az általok elvégezni kellő közdolgoknak mikénti foganatosittásáról számot kérhetnénk, — akár az öntettük okozta károkért elégtételt követelhetnénk tőlök? — Kötelezzük e' szempontból tisztviselőink mindenikét: hogy a' hozzája intézett tárgyak iránt részint hivatalos eljárása biztositása' — részint dolgainak világosságbani tarthatása' tekintetéből minden tárgynak jelenleges helyzetét, 's mi módon lett intézését kimutató jegyzőkönyvet vinni köteleztessék. Egyformaság' tekintetéből, — mind pedig azért; hogy a' tisztviselők a' táblás jegyzékek' készitése kellemetlen, sok időtemésztő foglalatosságától megóvassanak, czélszerünek vélnők: ha ily rovatos jegyzőkönyvek különben sem sokat tevő, 's akár a' tisztviselői kar által viselhető közköltségen mindenik tisztviselő' részére nyomattatnának. — Ily hivatal jegyzőkönyvek' szabályszerü vitele mellett a' tiszti munkálodásokróli felelőség gyakorlatilag is mindinkább követelhető. És méltán. Mert ha a' pénztárnok minden legkissebb reá bizott summáról tartozik felelni, 's a' nem csak hütlensége, de vigyázatlansága által okozott kárt pótolni is köteles: nincsenek-e más hivatalbeli tisztviselők' kezeiben hasonló fontosságú érdekek, mellyeket késedelem, felületesség, hanyagság által veszedelmeztetni, 's kárba ejteni épen úgy lehet, mint a' pénztárnok' ügyelése alatt lévőket? És nem csak magányos, de közérdekek is vannak illy módon veszélyeztethetők. Egy kis késedelem gyakran a' legkétségtelenebb követelést beszedhetetlenné, a' szükölködőt legnyomorultabbá, a' legnyilvánosabb vétséget megfenyithetetlenné teendi. Elég okok, hogy a' tisztviselői munkálatok' gyors előmenetére legnagyobb gondoskodás forditassék. [1]) — De hogy is legyen a' megyei

[1]) l. u o. 119. lap.

tisztviselő czélszerűleg felelős: ha hivataloskodásában teendő intézkedéseit is csak magában, a' sajátjává nyertt hivatali életben, kezdi ismerni tanulni? —

6. §.

Hivatali kalaúz-könyv.

Más országokban mindenik hivatalosztálynak sajátszerü bizonyos utasításaik vannak, 's a' hivatalba lépő egyén kalauzkézikönyvet nyer kezébe, mellyből a' teendő — 's mikép teendő? — eljárását biztosan megtanulhatja; — nálunk ily hivatal kalauzkönyvek, mondhatni egészen ismeretlenek; — nem szükség ezek' üdvös voltát hosszas értekezés által fejtegetni, igazolja azt az élet, igazolják a' megyei életben naponta tapasztalt kezelési hiányok, 's az ezekből fejlő intézkedés' tételre késztő szükség' méltánylása, melly számos megyéinknek a' megyei tisztviselők' számára utasítás kidolgozására választmányok kiküldését tárgyazó határozataikban czáfolhatatlanul nyilatkozik. Ily utasítása van Borsod[1]) megyének 1836-ik évről, ilyen Pestnek, az általunk többször idézett 's használt „javallat Pest megye közigazgatási rendszere iránt" főjegyző Nyáry Pál által kidolgozva 's 1840-ik évben kinyomtatva; — 's ilyen a' Temes megyei még 1813-ik évben a' Császár Sándor által feltett „Norma publicae rei in Cottu Temesiensi administrandae", továbbá tudtunkkal Zala 's Nógrád vármegyék is küldöttségeket biztak meg ilyenek' kidolgozására. Egyébiránt nem lehet nem hálásan elismerni Veszprém vármegyében hét éven át szolgabiró hivatalt viselt utóbb főjegyző, most országgyülési követ Zsoldos Ignácznak a' „szolgabiróí hivatal" czimü terjedelmes, saját gyakorlati pályáján meritett ismeretei' nyomán készitett

[1]) Borsod megye lelkes Rendeihez bennünket az érzetek' legszintebbike, a' hála' szives érzete csatol; — ugy nevezett gyakorlati pályánk' utó részét e' lelkes megye' Rendei között tölthetni szerencsések levén, itt kezdénk megyei életrendszerünket alkotmányos lételünk' feltételezőjének ismerni tanulni; e' korban készült az érintett — tisztelt, 's örök emlékünk' méltó tárgya okolicsnai Okolicsányi János főjegyző úr volt kedves főnökünk által szerkezett utasitás. E' jeles münek nagy részét jelen dolgozatunkba áthozva hálásan ismerjük meg; úgy tetszik, Nyáry Pálnak is e' dolgozat szolgált vezérfonalúl hason tárgyú foglalkozásában, mellynek nagy részét jelen dolgozatunkba szinte felvettnek vallunk.

's hivatal utódjai előtt megbecsülhetetlen 's ezért a' magyar tudós társaság által is 1843-dik évben 200 aranynyal jutalmazott dolgozatát. Reméljük, a' jeles szerző példát nyujtott másoknak, a' többi hivatal osztályok' szinte ily részletes előadásával foglalkozandóknak. Azzal, mit következő igénytelen sorainkban az imént elsorolt megyék' hivatalnokai' számára készitett utasitásokból egybeszerkeszténk: csupán vázlatát kivántuk adni a' megyei hivatalélet' egyes feladatainak.

MEGYE-HIVATALOK.

Főispáni hivatal.

1. §.

Eredete.

A' vármegyei hivatalok között legfőbbik a' főispányi hivatal.

E' hivatal' eredete magok' vármegyéink' eredetével egykorú. „Az egész ország jobb igazgatás 's oltalmazás tekintetéből bizonyos apróbb részekre, tartományokra (vármegyékre) leginkább természet-folyóvizek — 's hegyek szabta határok szerint felosztatott. — Minden ilyen kisebb tartományban volt egy egy, egyedül a' Fejedelmet illető vár, mellytől a' tartomány (vártól vármegye) rendesen nevezetét vette; minden vármegyében — a' nemzetségek' régi kapitányai, ezeknek maradékai, vérei, vagy a' vitézségeikről ily rangot ujabban érdemeltek közzül — egy egy főigazgató, kiknek tiszte volt békesség' idején a' Fejedelem' nevében igazságot szolgáltatni, a' közcsendességre ügyelni, hadban a' zászlójuk alá gyülekező megyei katonaságot vezetni.“ .. E' szavakat mondottuk kezdő sorainkban általános tannak vármegyeink' eredete felől; — ezeket véljük ismétlendöknek vármegyéink' főispánjainak eredete felől is.

2. §.

Főispánok' hajdani neveztetése.

Miként vármegyéink, akként ezeknek főispánjai is különféleképp neveztettek. A' legrégibb 's leggyakrabban használt „Comes Parochialis“ nevezet alatt, már az 1024-dik évről költ Zala vári zárda' alapitványi oklevélben emlitetnek „nullus praeter personam Regiam vel Fum, quem eli-

gerit Abbas, populos ipsius Monasterii praesummat judicare; sed a judicio, et potestate ac jurisdictione omnium judicum, et universorum Comitum Parochialium 's a' t. 's a' t. poenitus sint exempti." [1]) Hasonlólag neveztettek III. Béla királyunknak a' pécsi egyház' részére 1190-ik évben költ oklevelében is: „Item omnes possessiones et bona ejusdem Ecclesiae,... volumus esse liberatam ab Auditorio Nostrae Majestatis, quam a Judicio Judicis Curiae Nostrae, similiter etiam ab omni Jurisdictione et potestate Comitis Nostri, qui pro tempore exstiterit, Palatini, prout etiam a Nostris Comitibus Provincialibus, seu Parochyanis... item quod Congregatio Generalis Regni, vel etiam Particularis cujuscunque Provinciae, a Comite Palatino vel Comite Parochiali nunquam possit fieri in Civitate Quinque Ecclesiensi sine licentia et expressa permissione ipsius Episcopi; nec etiam ipse Comes Palatinus vel Comes Parochianus... possit residere ad judicandum in aliqua villa Ecclesiae, sive sit villa forum habens vel foro carens. Qualescunque contra hoc venientes idem Episcopus possit arctare Ecclesiasticam per Censuram... et nihilominus Comes Palatinus componat Regio Fisco viginti marcas auri, Comes autem Provincialis sui honoris privatione mulctetur, si per se vel suos Nostri hujus Mandati suas per petulantias exstiterint transgressores." — [2]) Továbbá Comes Castri kitétellelt neveztetésüket főispánjainknak szinte olvassuk az oklevelekben; így II-ik Endre királyunk' 1234-ik évben költ oklevele' zárszavaiban: „Ladislao Mosuniensi, Fyla Supruniensi, Simone Latino Geurinensi, Michäele filio Opud Albensi, Stephano Bychoriensi, Ladislao et filio Vatuk Chenadiensi Comitibus et aliis quam pluribus aliorum Castrorum Comitibus" [3]) nem különben IV-ik Béla királyunknak a' thuróczi prépostságot alapitó 1252-ik évben költ oklevelében: „Et ne praedicti fratres ratione praedictorum populorum universorum et singulorum, cujuscunque conditionis exstiterint vel existunt, sibi per nos collatorum litibus et jurgiis fatigentur ipsos populos a jurisdictione Comitum Castrorum, in quibus Castris et Comitatibus existere dignoscuntur, exemimus pleno jure" [4]) hasonlólag ugyanezen királyunknak a' székesfejérvári egyház ré-

[1]) L. Katona hist. Crit. 1-sö köt 313. lap.
[2]) L Koller Jos. Epp. Quinq. Eccl. I. köt. 293. lap.
[3]) L. Fejér Cod. Dipl. Hung. III. köt. II. füz. 405. l.
[4]) L. Botka Not. Dipl. vet. Const. Comit. 108 l.

szére 1254-ik évben kiadott adománylevelében: „Sicut Jobagiones tam Nobiles quam Conditionarios ejusdem Ecclesiae non tenemur judicare... sic nec Palatinus pro tempore constitutus, nec Comes alicujus Castri seu Parochialis“ [1] — igy a' jászai prépostság' részére költ oklevélben: „Nullus Comitum de Abaujvár et de aliis Comitatibus Castri pro tempore constitutorum... populos Monasterii... praesummat judicare.“ [2] Végre V-ik István királyunknak a' Chultki egyház' részére 1272 ik évben kiadott szabadalmi oklevelében: „populos a jurisdictione Comitum Castrorum, in quibus Castris et Comitatibus existere dignoscuntur exemimus.“ [3]

Nem egyszer „Comes Provincialis“ kitétel alatt is említettek előkori főispánjaink; igy III-ik Béla királyunknak a' pécsi egyház' részére 1190-ik évben kiadott, fentebb idézett alapitványi oklevelében egymás után többször a' „Comites Parochiales“ és „Comites Provinciales“ kitételek használtattak. — Ezenkivül

A' II-ik Ulászló királyunk alatt hozott rákosi t. czikkek' 2-kában 's II-ik Lajos alatti 1519: 24-ikt. czikkben „Comes Principales,“

Az 1222, és 1231-ik évben költ oklevelekben „Comites Populi,“

II. Endre királyunknak az esztergami káptalan részére 1215-ik évben kiadott adománylevelében „Comites Regales,“ [4]

Törvényeinkben pedig nem egyszer [5] „ministri“ kitétellel említettek főispánjaink.

Ily sokféle kitételek használtattak is bár előkorunkban főispánjaink' neveztetésére; Botka [6]-kint előkorunk' terminologiájának korlátoltsága; 's e' miatt igen gyakort eszközlött értelemcserélés okozák még is: hogy már maga V-ik István királyunk is a' „Comes Provincialis“ kitétel alatt nem a' sajátlagos megyei fő — de sokkal alsóbb hivatalt értelmezé; tanusitja ezt a' szepességi szászoknak 1271 ik évben kiadott 's 1790-ik évi országgyülés' alkalmá-

[1] U. A. és Cod. Dipl. Hung IV. köt. II. füz. 232. l,
[2] L. U. O. 303 l
[3] L U. O. V. köt. I. füz 225. l.
[4] L. U. O. III. köt. I. füz. 167. l.
[5] P. O. Kálmán királyunk' I. t. k. 38. fej. 's 1786. 66. 's a' t.
[6] i. m. 105. l.

val előmutatott oklevelének következő tartalma: „Quod liberam habeant licentiae facultatem inter se Comitem vel Judicem quemcumque voluerint eligendi, qui una cum Comite pro tempore constituto (Parochiano) omnes causas inter ipsos emergentes judicabit in Leutse Civitate Provinciae Capitali, juxta jus et consvetudinem Provinciae approbatas. De poenis vero, seu mulctis seu birsagiis, de causis majoribus provenientibus Comes pro tempore constitutus duos recipiet denarios, Comiti Provinciae tertio denario remanente... Casus vero minores pro pecunia vel haereditatibus Comes Provinciae per se judicabit.“ [1]) Ugyan csak innét következtethetni azt is: hogy ugyanazon egy királyunk — Zsigmond — alatt hozott végzeményekben is a' „provincialis Comes“ kitétel különböző értelemben használtatott, igy a' nevezett király' II. végz. 8-ik czikkének ezen szavaiban: „§. 2.— Si — Dominus vel Judex, sibi justitiam facere contempserit; ad Comitem Provincialem valeat appellare“ világosan a' „Comes Provincialis“ kitétel alatt a' vármegyei főispán értetik; ellenben ugyanezen ,királyunk' III. végz. 8-ik czikkének ezen szavaiban: „....volumus ut — possessiones nobilium, in quibus.... sales reperientur, per Comites nostros tam Provinciales, quam Parochiales pro Nostra utique occupari debeant Majestate“ a' „Comites Provinciales; és „Parochiales“ között nyilván különbség tétetik, a' „Comites Provinciales“ alatt Botka-[2]) kint aligha azok nem értelmeztetvén: kiknek emléke Zágrábi püspök Eberhard' 1406-ik évről költ levelében örökittetett; „quod quia gemebundae querelae — igy szól az idézett levél [3]) — et lacrymosa suspiria universorum populorum et Jobagionum nostrorum de Provinciis nostris Chasmensi, Dombrensi, ac de Ivanich nostras aures saepe et saepius acriter propulsarunt et nobis fideliter detegere curarunt, qualiter Comites nostri in dictis Provinciis nostris per nos deputati, eorumque Vice-Comites ipsos populos et Jobagiones nostros minus juste et indebite perturbassent, de dieque in diem diversis insidiis et calumniis ipsos perturbare et plurimos ex eis rebus et bonis eorum privare et destruere non cessarent. Et insuper ab eis tanta victualium et aliorum exactio fuisset recepta, et quotidie reciperetur, quod ipsi per

---

[1]) l. Botka i. m. 105. lap. és Bárdossy Suppl. 108. lap.
[2]) L. i m. 106. lap.
[3]) L. Kerchelich Bold. Hist. Ec. Zagrab. 155. l.

haec et multa alia ipsis indebite illata ad nimiam egestatis inopiam et paupertatis miseriam devenissent.“ —

Végzetül meg kell emlitenünk azt is: hogy az örökös főispánok' bekövetkeztével az ezektöli megkülönböztetés végett „Comites pro tempore constituti“ vagy „Comites temporanei“ kitételekkel is neveztettek elökori főispánjaink.[1]) —

A' főispánok némelly régi oklevelekben „Báró-“k nak is neveztettek; több példa közöl csak egyet: IV-ik Béla királyunk' 1238-ik évbeni oklevelének végszavait: „praesentibus — Andrea Posoniensi Comite, Domino Magistro Tavernicorum Nostrorum, et Comite Nitriensi, Nicolao Csongradiensi, Renoldo Veszprimiensi Comitibus, Thoma Comite Capellae Nostrae et Praeposito Ecclesiae S. Laurentii, aliisque compluribus Regni Nostri Baronibus“[2]) 's néha „Jobágy“oknak, vagy is „Jobagio“knak is; igy István királyunk' 1171-ik évben kiadott oklevelében ezeket olvassuk: „Cujus redditionis inter pauperes Jobbagyones Ambrosius Banus, Laurentius Comes, Lucas Comes, Dyonisius Comes“[3]) később pedig miután ezen hivatalokra a' nemzetségből valókon kivül mások is alkalmaztattak, a' főispánok hivatalbeli báró „barones ex officio“ czimmel tiszteltettek meg; — (a' hivatalon kivüli, születés' szerinti bárók természetes bárónak „barones naturales“ neveztettek, mint ez már jelen „Megyerendszer'“ dolgozatunk' I. kötetének 30-ik lapján előadatott) — innét származik: hogy ha nemesi — nem mágnási — rendből neveztetnek főispánjaink, ezek hivataluknál fogva, mindenkor mágnási ranggal birnak, az országgyülésen a' mágnások' táblájánál ülnek, 's mint a' született mágnások, személyszerint külön meghivó-levelet kapnak az országgyülésére.

3 §.

A' „főispán“ szó' jelentősége.

Kéza' kronikája szerint már a' nagy Atilla' korában kún, vagy is hunnus nyelven a' tábori kapitányok „Spán“-

---

[1]) L. Botka- most i. m. 106. l.

[2]) L. Fejér Cod. Dipl. Hung. IV-ik köt. I. füz. 135-ik lap. 's Perger i. m. 104. lap.

[3]) L. Fejér Cod. Dipl. Hung. I. köt. 185. lap.

oknak vagy is „Ispán"oknak neveztettek 's nevezetesen azok, kik Atilla' idejében Catalauniába maradtak; — e' Spánok vagy Ispánoknak nevezett kapitányoktól vette utóbb Spanyolország is latán nyelveni „Ispania" vagy „Hispania" neveztetését. [1]) Tekintve az előbb idézett állitás' értelmét az Ispán szó annyit tesz: mint valamelly népfelekezet' biráját, előjáróját vagy kapitányát; a' minthogy a' kúnok főbb biráikat máiglan is kapitányoknak nevezik. [2]) Ugyan ezt tanusitja a' főispánoknak latán nyelveni neveztetése is, miután a' régi oklevelekben jeles Horvát Istvánunk' tanja szerint a' latin Comes szó a' szinte latin Judex (honi nyelvünkön birót jelentő) szóval nem egyszer felcseréltetett; [3]) honnan is az országbirája hol Comes Curiae Regiae, hol Judex Curiae Regiae kitételekkel felváltva emlittetik, épen úgy: mint a' fentebbiek szerint a' vármegyék' főispánjai nem egyszer Comes Parochialis vagy Comes Castri, vagy Judex Castri nevezetekkel szinte felváltva emlittetnek. — Mindezekből valószinünek látszik: hogy a' Comes latán szó hajdan birót is értelmezett; miért minden e' részbeni további vitatkozást mellőzve, önként megfejthetővé válik az is: miszerint a' régi oklevelekben több oly személyeknek olvashatjuk nevét, kik mágnások vagy is grófok nem lévén, még is Comes nevezettel emlittetnek, csupán azon egyszerű okból: mivel a' nemzettségeknek birái voltak. Igy olvasuk II-ik Endre királyunknak egyik, 1232-ik évről költ oklevelében: „quod cum Judaeus Teha Comes in reddenda ratione Nostri negotii de opere Camerae nobis in quadam summa pecuniae remansisset." [4]) És ugyan e' most mondottakban találjuk lét-okát annak is: hogy előkorunkban a' városi és falusi birák Comes Civitatis vagy Comes villae neveztetést nyertenek. [5])

A' főispányi hivatal már hajdanában a' főbb és fényesebb

---

[1]) l. az idézett kronikát az 51-ik lapon 's Perger többször i. m. 91. l.

[2]) l. Perger 103. l.

[3]) l Magyarország' gyökeres nemzettségeiről. 21. l.

[4]) l. Schwartner I R. 107. l. — alig ha nem hibázott tehát az itt mondottak' nyomán csekély véleményünk szerint igen tisztelt derék Fényes Elekünk, midőn „Magyarország Statistikája" czimü munkájában (I I. köt. 81. l.) ugyan ezen Teha nevü Zsidót Grófnak állitja azon oknál fogva: minthogy az idézett oklevélben a' Teha név mellett „Comes Judaeus" kitétel olvasható; — mert valamint ebbeli állitását aligha bővebb adatokkal bizonyithatná, úgy a' fentebb előadottak' nyomán tudós Horvát Istvánu k' tanja, legalább nézetünk szerint, minden további fejtegetést e' részben mellőzhetővé tesz.

[5]) l. Perger idéz. m. 104. l.

hivatalok közzé soroztatott; — hasonlitott némiképpen, mond Perger, a' Basasághoz, a' mennyiben a' bejött adó' jövedelemnek egy harmadrészében részesültek; [1]) ők voltak a' vármegyékben létezett katonaságnak birái, 's ha harczba kellett szállni, fővezérei; tanuskodik e' részben a' váradi lajstromzat' 194-ik §-a: „Universi Joubagiones Bichorienses impetierunt ante Micam Comitem, eorum universos Castrenses de Bichor dicentes, quod ipsi Castrenses bis accepissent ab eis debita Judicia, in quibus ipsi Joubagiones Castrensibus tenebantur. Suppradictus itaque Judex, dato Pristaldo nomine Laurentio de villa Quesereu ad judicium ferri Candentis misit Varadinum." Ugyanezen lajstromzat' 364-ik §-ban olvassuk: „Cum Vajvoda Comes de Doboka pervideret exercitum suum [2]); tulajdon zászlójuk alatt vezették főispánjaink seregeiket a' táborba, hol a' király' seregéhez kapcsoltattak, de mind eme birói 's fővezéri minőség mellett is egyre tiltva volt a' kormányzásuk alatt lévő népet sanyargatni, törvénytelen adóval terhelni „Item si quis Comes honorifice se juxta Comitatus sui qualitatem non habuerit, vel destruxerit populos Castri sui, convictus super hoc, coram omni regno dignitate sua turpiter spolietur, cum restitutione ablatorum" ezek szavai az 1222-ik évi 14-ik t. czikknek.

Tiz év van majd kilencz-százados nemzeti életünkben; mellyek' közben a' főispányi hivatal felfüggesztetvén, tiz kerületre felosztott hazánk' egyes vármegyéi Királyi Biztosok' felügyelése alá bizattak. Jelen dolgozatunk' történeti része' kiegészitéséhez tartozik az e' tárgyban kiadott 's vármegyéinknek e' korbani állását tanusitó 1786-ik évi Junius 20-ról 26523-ik szám alatt hazánk' valamennyi megyéjéhez szétküldött körlevél' közlése, melly ekként szól: „26523 Inclyta Universitas! Sacratissima Sua Majestas gravibus rationum momentis permota, quo politica negotia magis convenienti et ad scopum accomoda ratione dirrigi, pertractarique possint, relate ad universos regni Hungariae et partium eidem adnexarum Comitatus sequentes punctatim deductas ordinationes clementer edere dignata est, et quidem 1-mo ut in genere omnes Comitatuum Congregationes, seu illae Generales, seu vero Particulares sint, cessent, ac duntaxat in illum casum Statibus, et Ordinibus Comitatuum Generalem Congregationem

---

[1]) l. Kálmán k. I. könyve. 25. és 78. fej.

[2]) l. Perger i. m. 105. lap. 's az 1222-ik évi 7. és 1231 15-ik törv. czik.

celebrare permissum sit, dum Deputatos ad Regni Diaetam exmittendos eligere, iisdemque necessariam Instructionem dare debuerint. Exinde sequitur. 2-o Quod hucdum usitata Nomenclatio: „Nos Universitas Comitatus“ haud alia occasione locum habere possit, quam ubi praevia ratione de Deputatis ad Regni Diaetam authorisandis, instruendisque actum fuerit. 3-o Ea, quae hucdum Statuum, et Ordinum votis fieri solebat, Comitatensium Officialium Electio tanto magis cessare debet, cum demto praedeclarato casu, nulla amplius Congregatio locum habere possit. Id tamen Deputatis integrum erit, tempore Comitiorum, quae dehinc saepius celebrabuntur, contra hunc, aut illum Comitatensem Officialem querelas depromere, aut etiam nonnullos commendare. 4-o Cuncta politica objecta a juridicis plene separentur, atque ideo in genere omnes Comitatenses officiales unice ad pertractationem politicorum negotiorum adplicentur. Una tamen: 5-o Juxta accipiendos a Foro Judiciario Ordines oculatas, et Judiciarias Executiones peragendas habeant. 6-o Vice-Comes qua per summum Terrae Princeipem Comitatui praepositus, omnia politica negotia juxta Instructionem a fungente Comite, et Regio Commissario accipiendam administrabit, effectui Mandatorum accurate invigilare, subditos adversus omnes oppressiones manutenere, statui militari, omnem assistentiam praebere ipsi incumbet, porro Incassationi Quanti Contributionalis intentus erit, securitatem, quietem, ac ordinem ubivis locorum conservandum, non minus quaslibet Urbariales Querelas pertractandas, et cunctas Testimoniales, quae hucdum e Congregationibus emanare solebant, et ad sphaeram Judiciariam non spectant, expediendas habebit. Ita etiam Investigatio Nobilium Vice-Comiti qua primae Instantiae competet, subinde isthuc pro exoperanda altiori Ratihabitatione submittenda. 7-mo Idem Vice-Comes super omnibus his negotiis juxta supramemoratam Inviationem Diarium ducet, illudque singulis 14 diebus concernenti Commissario Regio pro Inspectione submittet. 8-o Ad pertractandum officium suum idem Vice-Comes requisito sibi subordinatorum officialium numero providere debebit, atque hos inter unum e senioribus, aut maxime idoneis Judicibus Nobilium in Loco ad manum habiturus est, qui utpote in emergente infirmitatis aut itinerationum (quas Vice-Comes singulis annis complures in Cottu faciendas habebit) aut absentiae casu Vices ejus obeat, nullumque alium Processum sibi commissum habeat, quam illum, inquo Locus Residentiae Vice-Comitis existit. 9-no Donec relate ad singulum Comitatum Numerus officialium defixus non fuerit, modernus

Comitatuum Personalis status permanebit. 10-o Omnes immediatae Correspondentiae inter Liberas, et Regias Civitates, ac Regium isthoc Locumtenentiale Consilium cessent, attactaeque Civitates in futurum in publico-politicis Comitatensibus officialibus, in oeconomicis vero Cameralibus Administratoribus, semper tamen sub Directione Regii Commissarii sint subordinatae, quemadmodum id ipsum jam antehac per Benignam Resolutionem Regiam sub 27-o Septembris Anni prioris et Nro. 27496 ab hinc publicatam praescriptum extitit. — Ut autem Comitatenses officiales in his Civitatensibus Negotiis tuto, secure et aequali norma progredi possint, necessariae idcirco pro debita eorum instructione abhinc sequentur dispositiones. 11-o Quaevis Correspondentiae inter Cancellariam Regiam Hungarico-Transylvanico-Aulicam, et Comitatus cessent, adeoque Recursus ad altissimum Thronum Regium non amplius nomine Comitatuum, verum dumtaxat privatarum personarum, et localium Comunitatum fieri possint. 12-o Cum praevia ratione politica objecta a juridicis separanda sint, in omnibus Comitatuum Archivis Acta Juridica segregentur, et Archivis Districtualium Tabularum inferantur. Ut vero haec Actorum resignatio cum debito ordine, scopoque accomodo peragatur, ii, quibus ipsa deferetur separatio, omnem circumspectionem adhibeant, est necesse: ne Acta ex ratione nefors diversarum, sub quibus considerari possunt, aspectuum, misceantur, atque ita in pertractatione Comitatensium Negotiorum impedimentum sequatur; unde etiam, si fundatum quodpiam oriretur dubium; illud praevie pro ulteriori determinatione horsum repraesentandum veniet. 13-o Cum juxta haec principia quaevis negotia suum debitum cursum obtineant, et inter Cottus, ac Regium isthoc Lottle Consilium in interrupte, et immediate decurrere debeant, ideo principium istud ad imminuendas omnes minus necessarias scriptitationes quam adcuratissime observandum praecipitur. 14-o Siquidem ea, quae hucusque obtinuit, Magistratualium Comitatensium electio, quemadmodum jam supra dictum fuit, cesset, Districtualibus Commissariis Regiis potestas tribuitur, exceptis Vice-Comitibus, cuncta reliqua Magistratualia individua denominandi, aut vicissim eadem pro comperto ab officio removendi. Quas proinde unice ad introducendum meliorem in negotiis pertractandis ordinem ac celeritatem, promovendumque Regni et Civium emolumentum directas altissimas ordinationes Regias Inclytae huic Universitati pro communi notitia, et directione hisce intimat Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum eo addito: quod effectuatio benignae Intentionis Regiae, at-

que Novae hujus Organisationis introductio Domino fungenti Supremo Comiti delata habeatur, ad quem itaque eadem Universitas se convertet, ac ab illius pendebit dispositionibus. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die 20-o Junii 1786. celebrato. — Örködött azonban nemzetünk felett is a' nemzetek' sorsát kormányzó istenség, 's e' korban sem eltörölhetett helyhatóságainknak visszaadá alkotmányszerü kormányunk alkotmányrendelte törvényes fejeiket; tanusitásául kormányunk' ebbeli eljárásának ide igtatjuk a' nagy mlgu magyar királyi Helytartó Tanácsnak 1790-ik évi február 12-ről 5883-ik szám alatt az ország' minden megyéjéhez 's nevezetesen az e' korban egyitve volt 's épen e' rendelmény' folytában egymástól ismét különitett Árva 's Liptó vármegyékhez kibocsátott következő Intézményét: „5883. Illustrissimi 's a' t. Cum Majestas Sua Sacratissima clementer decreverit: ut DD. Districtualibus Commissariis Regiis ab administratione sibi hactenus creditorum Comitatuum relevatis, singuli regni Comitatus, sublata moderna horum Comitatuum unione, pristina auctoritate restituta, per suos legales regantur Supremos Comites; hinc Eadem Altefata Sua Majestas Dominum Andream Török generalem camgi Vigiliarum Praefectum, prout et Dominum Comitem Joannem Illésházy ad actuale officium Supremi Comitis per illum quidem in Arvensi, per hunc vero in Liptoviensi Comitatibus jam prius gestum, nunc recapescendum evocandos esse benigne praecipere dignata est. Prout igitur in obsequium benignae hujus Ordinationis Regiae praelaudatis Dominis Supremis Comitibus ea sub hodierno ab hinc data est inviatio: ut mox terminata, quae proxime celebrabitur, Congregatione, pro continuandis muneris sui functionibus ad pristina subsellia sua redire velint, ita id ipsum Praetitulatis Dominationibus Vestris pro debita sui directione hisce notum redditur. Quod autem ad separationem horum in praesens unitorum Comitatuum, ad eorundem priorem statum repositionem attinet, horum intuitu ulteriores dispositiones a fungente hactenus et neo restitutis Supremis Comitibus recepturae sunt Praetitulatae Dominationes Vestrae. Datum e Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die 12-a mensis Februarii Anno 1790 celebrato.

4. §.

Főispánok' osztályzata.

Hazánkban részint egyházi — részint világi —: mágnási vagy nemesi családból származott — személyek viselék 's jelenleg is viselik a' főispáni hivatalt, és pedig némely megyékben örökösen. Innen két osztálybelieknek tekinthetők főispánjaink; úgymint: örökös és nem örökös főispánoknak. —

Örökös főispánjaink ismét kétfélék: kiket tudniillik a' főispányi méltóság viselt hivataluknál fogva — vagy csupán születésük után illet. —

A' hivatal szerinti főispánoknak ismét két osztálya van; úgymint egyházi és világi főispánok. — Egyháziak korunkban: az esztergami Esztergam — és egri érsekek Heves vármegyékben. Hivatalszerinti világi örökös főispánjaink pedig: a' Nádor Pest Pilis és Solth törvényesen egyesitett vármegyékben — továbbá a' temesi Temes — 's a' posonyi Poson vármegyékben.

5. §.

Egyházi örökös főispánok.

Egyházi örökös főispánjaink' eredetéről is különbözők iróink' nézetei. Némelyek II-ik Ulaszló királyunk' törvényei' nyomán, nevezetesen az 1498-ik évi 57-ik — mellynek rubruma: „Comitatus honor, Ecclesiasticis personis non conferatur: nisi privilegiatis a sanctis et primaevis Regibus" — és 1504-ik évi 3-ik t. cz. 1-o §. következő szavainál fogva: „a Dominis vero Praelatis, qui in exhibitione literarum a Sanctis Regibus super collatione Comitatuum emanatarum juxta contenta minoris Decreti jam defecerunt, honores ipsorum Comitatuum auferat," azt hiszik: hogy már István és László szent királyaink valának az egyházi örökös főispánságok' alapitói; azonban mennyire hibás e' vélemény? kitetszik a' következőkből: minden e' tárgyra vonatkozólag eddig előmutatott oklevél nem korábbról, csak a' XIII-ik századból szól, és a' fentebb idézett törvényeknél két egész századdal korábbi törvények épen ellenkezőt tanúsítanak; igy már III-ik Endre királyunknak törvénytárunkból kihagyott I-ső végzeménye' 2-ik czikkében olvassuk: „Item, quod nullum Comitatum regni Nostri Ecclesiis vel earum Praelatis Baro-

nibus, vel Nobilibus alicui vel aliquibus in perpetuum conferemus. Imitantes in hoc Sanctorum Progenitorum Nostrorum Regum illustrium Hungariae vestigia pro modulo et posse."[1]) Sőt Esztergam vármegyének örökös főispánságát — melly az egyházi örökös főispánságok' legöregebbike — Botka[2]) szerint úgy látszik: csak II-ik Endre királyunknak 1215-ik évben költ oklevelénél fogva nyerte az esztergami érsek „perpetuato Comitatu Strigoniensi — mond az e' tárgybani, általa idézett legkésőbb oklevél: — Archi-Episcopatui, ne potestas alicujus Comitis Regalis Archi-Episcopo turbationem inferat, aut damna"[3]) 's ime ez idézett szavakban egyszersmind ind-oka is adatik ez örökös adományozásnak; noha már korábról, jelesen az 1214-ik évről olvassuk kalocsai érsek Bertholdnak, II-ik Endre királyunk' Gertrud neje' testvérének mint Bács Bodrogh t. e. vármegyék' főispánjának aláírását;[4]) — azonban, hogy e' főispánság még e' korban nem lehetett örökös: az által is tanúsíttatik: hogy a' most nevezett érsek' utódja Benedek IV-ik Béla királyunk által Szerém vármegye' főispánjának neveztetett.[5]) Vannak továbbá — ugyancsak Botka[6]) szerint, kik Mózes', egykori Nádorunk', következő oklevéléből: „Nos Moys Palatinus Comes Soproniensis et Scybiniensis, significamus universis praesentes literas inspecturis, quod cum Dominus Noster Stephanus Inclytus Rex Hungariae, Comitatum Strigoniensem venerabili Patri Domino Philippo Archi-Episcopatui suo, tributum vero totum pertinens ad eundem Comitatum Strigoniensis Ecclesiae Capitulo fidelibus suis, pro remedio animae Domini Belae clarae memoriae Regis Hungariae charissimi Patris sui dederit, contulerit, et tradiderit eis jure perpetuo irrevocabiliter possidenda; et Nobis praecepit ut Eosdem Dominum Archi-Episcopum et Capitulum suum in corporalem possessionem hujusmodi Comitatus et tributi introducere deberemus: Nos juxta Mandatum Ejusdem Domini Nostri Regis Stephani Ipsos in possessionem eorundem nullo contradicente induximus pacifice et quiete. In cujus rei testimonium praesentes

---

[1]) l. Kovachich Sylloge Decretor. Comit. 2. köt. 16. lap.
[2]) l. i m. 111—115. lap.
[3]) l. Fejér Codex Dipl. Hung. V-ik köt I-sö füz. 167. lap.
[4]) l Katona Histor. Crit. V-ik köt. 139. lap.
[5]) l. Fejér Cod. Dipl. Hung. IV-ik köt. II. füz. 171. lap.
[6]) l. i. m. 112—113. lap.

Nostras Literas dedimus Sigilli Nostri munimine roboratas. Datum in Dominica proxima post quindenam Apostolorum Philippi et Jacobi. Anno Dominicae Incarnationis millesimo ducentesimo septuagesimo," [1]) azt következtetik: hogy néhai esztergami érsek Fülöp ez oklevél' tanúsítása szerint V-ik István királyunk' adományozásánál fogva Esztergam vármegye' örökös főispánságába igtattatott légyen; — azonban ki tagadhatja: hogy nem épen az történt ez oklevéllel is: mi előkorunkban oly gyakort a' királyok' adományozásainak megsemmitését következteté: hogy tudniillik az eldődeik' tetteit, utóbb minden ezekrei emlékezés nélkül, sajátjuk gyanánt örökiteni óhajtó király-utódok magokat a' már náluknál jóval korább létezettek' létesítőivé nem egyszer tevék 's ezokon valóknak ismerjük mi is többször tisztelve említett Botka Tivadarunk' azon következtetését: miszerint „etiamsi memoria" — hogy a' derék szerzőnek [2]) saját szavaival is éljünk: — „quorumpiam Comitum munus supremae administrationis in provincia Strigoniensi gerentium ab anno 1215 occurrat haec affirmationis nostrae momentis necquidquam oberit; quod talismodi Comites Curiale tantum sustinuerint officium, illa aut analoga saltem ratione, qua in Comitatu Szolnok exteriori, praeter Vajvodas Transylvaniae duobus propemodum saeculis honorem praedicti Comitatus inter dignitatis suae encomia referentes, insuper adhuc distincti Comites aliorum Vice-Comitum opera adjuti memorantur Fidei praestandae gratia en ingressum certi mandati: „Nos Thomas Wayvoda Transylvanus et Comes de Zonuk Tibi Magistro Joanni filio Petri Comiti nostro de Zonuk Exteriori vel Paulo Magno Vices Ejus Gerenti damus firmiter in praeceptis." [3]) — A' következő korban azonban több Egyháziakat neveztenek királyaink vármegyéink' főispánjaivá; igy Jóob pécsi püspök Kún László királyunk által 1272-ik évben Moson — [4]) Fülöp váczi püspök ugyanazon király által Neográd [5]) megye' főispánjává neveztetett; — mig végre egyházi örökös főispánjaink' száma nevezetesen szaporodott; — igy a' már fentemlített esztergami 's hevesi, maiglan is fenálló örökös főispánságokon

[1]) l. u. o. 's Fejér Cod. Dipl. Hung. V-ik köt. I. füz 21. lap.
[2]) l. i m 113 114. lap
[3]) l. szerinte a' Cornides féle oklevélgyüjte mény II köt. 144 lap. 81. szám alatt .
[4]) l. Fejér Cod. Dipl. Hung. I. köt. II. füz. 49—51. lap.
[5]) l. u. o. 71. lap.

kivül, a' kalocsai érsek Bács — a' győri püspök Győr — nyitrai Nyitra — veszprémi Veszprém — váradi Bihar — pécsi Tolna és Baranya — végre a' csanádi püspök Csanád vármegyék' örökös főispánjai valának; — mint szinte az erdélyi püspök erdélyhoni Fejér vármegye' örökös főispánja volt. Mig II-ik József ausztriai császár önkéntesen csak a' még maiglan is fenálló kettőre: — mint már ismételve mondottuk: esztergami 's hevesi főispánságokra — szálitotta le az imént elsorolt örökös főispánságok' számát. — És a' József féle, törvényes uton kivüli intézkedéseknek majd nem mindenikét megsemmitő, 's az előbbi rendszert visszaállító nemzet e' részben mindeddig nem intézkedett. —

6 §.

Világi örökös főispánok.

Az előkorbeli világi örökös főispánokat Botka[1]) tulajdonkép három külön osztályba sorozá. Ugyan is első osztályba számitá:

a) a' sajátlagos örökös főispánokat, kiknek családja az illető vármegyét az örökös főispáni czim-'s hivatalon kivül mint tulajdonát is birta; — igy például Árva vármegyének $^{19}/_{20}$-ad részét a' megye' örökös főispánsága' hivatalával együtt sajátjakint biró Thurzó család' befolyása nem előbb, mint az 1769-ik évben szüntetett meg; Török András neveztetvén első idegen családból származott főispánjává e' megyének. — Második osztályba tartoztak

b) azok, kik a' vármegyéket mint tulajdonukat nem birták ugyan, de annak főispányi hivatalát viselték. — Végre a' harmadikba

c) az ugy nevezett „Comites perpetui ac liberi terrarum, kik saját," a' vármegyék' főispánjainak hatósága alól kivétetett birtokaikban mind azon jogoknak gyakorlatában élnek, mellyekkel a' sajátlagos főispánok az illető vármegyéket kormányzották.

Mind három osztálybeliek csupán a' koronás főt ismerék birájuknak; — a' harmadik osztálybeliek azonban saját ügyeikre nézve a' nádor' és országbiró' itéleteinek is alá voltak vetve; — mig végre a' vármegyék' főispánjainak hatósága alóli

---

[1]) Lim 115–116. lap

függetlenségüket az 1486-ik évi 21-ik czikk' ezen szavai: „Item quia nonnulli se a judicio et jurisdictione Banorum, Vajvodarum, Comitum, vel Vice-Comitum Parochialium eximi et solummodo judicio et judicatui Regiae Majestatis praeservari procurarunt: sub cujus exemptionis confidentia, caeteros plurimis damnis, injuriis, oppressionibus, nocumentis et aliorum generibus impune afficere consveverunt. §. 1. Statutum est: quod universae hujusmodi exemptiones hactenus qualitercunque concessae et per quoscunque impetratae (demtis duntaxat Perpetuis Comitibus, qui ex vetustissima Divorum Regum ordinatione, solius Regiae Majestatis judicio reservari intelliguntur) revocentur, cassentur et nullius vigoris aut firmitatis habeantur: merito quippe concessa immunitate et gratia privari debent, qui illa abutuntur. §. 2. et si in posterum per quospiam similes exemptiones et gratiae forte impetrarentur, illae quoque vigore praesentis Decreti, nullius vigoris intelligantur" eltörölvén, — csupán a' vérjoggali szabadon élhetést tartá fen; — végre az 1495-ik évi 19-ik t. czikk a' „Liberi Comitis" czimmeli élhetést mindazon birtokosoknak megengedi, kik birtokaikban vérjogot gyakorolhatnak; „nobiles et quivis possessionati homines privilegiati, qui liberi Comites appellantur — malefactores castigandi habeant facultatem;" ezek szavai az utóbb idézett t. czikknek.

A' legujabb korig örökös főispánsági előjoggal biró családok következők voltak:

Beregh vármegyében Schönborn grófi család.
Honth — — csábrághi és szitnyai Koháry herczegi család.
Komárom vmgyében nádasdi Nádasdy grófi család.
Liptó — — illésházi Illésházy grófi család.
Poson — — erdődi Pálfi herczegi —
Sopron — — galanthai Eszterházy her. —
Szepes — — keresztszeghi Csáky grófi —
Thurócz — — révai Révay bárói —
Trenchén — — illésházi Illésházy grófi —
Vass — — németujvári Batthyányi herczegi vagy grófi család.
Varasd — — monyorókeréki Erdődy grófi cs. ma azonban már ezek közöl is kihalván a' Koháry 's Illésházy család, 's törvényeink is tiltván — „a modo deinceps, honores Comitatuum nemini in perpetuum conferat" , Ulászló királyunk III. végz. 57. — V-ik végz. 3 — 's az

1222: 14. t. cz.) többé az örökös főispánok' száma' szaporitását, nem igen remélhetni hogy vármegyéink örökös főispánság alá jussanak.

Az örökös főispánsági előjoggal biró családok' legidősbike — vagy ha az hivatalviselésre nem alkalmazható — az utána nyomba következő, neveztetik ki a' Felség által az illető megyébeni hivataloskodó főispánnak; — a' család' többi tagjai azonban egyről egyre örökös főispáni czimet viselnek.

A' világi örökös főispánok országgyüléseinken mindjárt a' koronaőrök után ülnek, hivatalukba lett igtatásuk' sora szerint 1687: 10. §. 3..... Comes Posoniensis et duo Sacrae Coronae Custodes: §. 4. Tandemque haeredi tarii, Supremi Comitatuum Comites: jnxta prioritatem Installationis suae." —

A' főispánokat a' királyi Felség nevezi ki [1]) és pedig a' megyebeli főbb birtokosok közöl [2]), mert más megyebeli nem is lehetett. [3])

7. §.

Főispáni hivatal-eskü.

A' főispánok — mint a' megyei tisztikar' mindenik tagja — hivatalukbani hűséges eljárásra esküvel kötelezik le magokat, [4]) az esküt beiktatásuk' ünnepélye' alkalmával a' megye' közönsége előtt teszik le, korunkban már magyar nyelven 's többnyire a' főjegyző' kezeibe; — a' leteendő eskü' formája mindenkor a' főispáni kinevezést, a' megyéknek tudtul-adó királyi leirathoz mellékelve közöltetik, mellynek tartalma következő: p. o.

„Én NN. esküszöm az élő Istenre, dicsőséges szent anyjára, a' boldogságos szűz Máriára és Istennek minden szentjeire és választottjaira — úgy fogadom és igérem is hitemmel felséges, leghatalmasabb és leggyözedelmesebb Fejedelem első Ferdinánd Ausztriai császárnak, és Magyarország' e' néven ötödik — úgy Cseh, Dalmát, Horvát, Tót 's a' t. országok' apostoli királyjának, az ország' örökös Fejedelmének, legkegyesebb Urunknak: miképen ő szentséges császári királyi, apostoli Felsége iránt örökké hív, engedelmes és le-

---

[1]) l. Mátyás VI-ik végz. 60 cz.
[2]) l. 1554: 19.
[3]) l. Ulászló V-ik végz. 2 cz. 5. §.
[4]) l. 1536: 35—1542. 38—1553. 30—1560. 19. t. czikkeket.

kötelezett leszek — az ő' örököseі- és utódjainak tiszteletüket, méltóságát és javait mindig fentartani és előmozditani igyekezem, kárukat pedig erőmhöz képest elháritom, Ő Felsége' ellenségeinek ellent-állok, és barátaival barátságot tartok, és mivel Ő Felsége', legkegyelmesebb Urunk' különös kegyelméből nekem ezen N. Vármegye' főispányi hivatalát (helyettesi czimmel) kegyelmesen általadni méltóztatott: ugyanazért valamennyi ezen N. Vármegyében lakó Karokat és Rendeket törvényes jogaikban és szabadságaikban, menynyiben az hivatalom' körébe álland, fentartom, minden előttem perlekedőknek is minden dologban, mi csak hivatalomhoz tartozik, személyválogatás nélkül, nem ügyelve tudniillik sem gazdagra, sem szegényre, minden kérelmet, adományt, kedvezést, félelmet, gyülölséget, szeretetet, és tetszeni-kivánatot félretévén, valamint az Isten' igazsága szerint leendőnek megismerendem, törvényt, igazságot szolgáltatok, és a' hozott itéletet minden dologban tehetségem szerint végre is hajtom. Isten engem úgy segéljen, a' boldogságos Szűz és Istennek minden szentei 's választottai."

És ez eskü' letétele oly igen lényeges, hogy ha letenni nem akarná: hivatalát veszti. [1])

8. §.

Előkorunkban ugyanazon egy megyébeni kettős főispánság.

Előkorunkban nem egyszer ugyanazon egy megyében két főispán is vitte a' kormányzást; tanúsítják ezt több oklevelek; igy Botka[2]) szerint Sáros vármegyében 1438-ik évben sóvári Soós György és István, néhai Soós Péter' fiai egyszerre valának Sáros megyei főispánok; [3]) továbbá tanusítja Kovachich[4]) szerint II-ik Ulászló királyunknak 1494-ik évben költ oklevele is, mellyben Zala vármegyének megparancsolja: hogy Kanysa Györgyöt vármegyéjüknek addig gersei Pethen Miklós által birtt fele-részében főispánjának megismerje. — Nem különben ugyanazon királyunk 1498. évben Bodrogh vármegyének meghagyta: hogy Czobor Márton és Imrét főispánjaiknak

[1]) l. 1504: 2—2-ik §. és 1548: 66—2-ik §.
[2]) l. i. m. 156. lap.
[3]) l. u. o. és Godofrid. Keller Annal. Hist. IV-ik köt. 574. l.
[4]) l. I. Suppl. ad Vest Com. II. köt. 294. lap.

ismérjék.[1]) Végre tanúsítják ezt a' Cornides-féle kéziratgyüjteményből legelőször Katona[2]) által kiadott 's Kovachichnál[3]) is olvasható következő oklevél'szavai: „Quum nos egregiis Nicolao de Várada et Joanni Leukes de Kálló honorem praedicti Comitatus de Szabolcs, dignis ipsorum promeritis duxerimus conferendum, ipsos in Comitem praeficiendo Nostro beneplacito perdurante; igitur Vobis et cuilibet Vestrum firmissime mandantes committimus, quatenus — memoratis Nicolao de Várada et Joanni Leuches — veluti legitimis Vestris Comitibus obedire — debeatis. — Datum in Congregatione Nostra Generali, prope Pest celebrata, tertio secunda proxima ante festum Nativitatis beati Joannis Baptistae anno Domini MCCCCXLVI." És hogy valólag törvény szerint is lehetett vármegyéinknek két főispánja — ellenben hogy megtiltva volt még is a' vármegyéknek két főispán közötti felosztása, az 1541: 37-ik t. czikk' következő szavai tanúsítják: „Comitatus Honthensis violentia Comitum suorum partium diversarum Francisci videlicet Nyáry et Melchioris Balassa hisce disturbiorum temporibus in duas partes[4]) divisus fuit. §. 1. qui quidem Comites cum ne modo quidem patiantur Comitatum ipsum in unionem venire... §. 2. tum igitur ex eo; quia iidem Comites ad rite administrandum Comitatum ipsum nondum jurasse dicuntur, statutum est: ut Comites ipsi cum hic nunc praesentes sint, aut jurent coram Regia Majestate, aut officio priventur, et loco eorum alii substituantur."

9. §.

Főispáni hatóskodás.

Az 1723: 56-ik t. czikknek a' főispáni hatóskodást kifejező következő szavai' nyomán „quandoquidem Supremi Comites illorum Comitatuum, quibus praeficiuntur, Moderatores essent, ac tam politicorum quam publicorum negotiorum, quam etiam Justitiae administrationis curam sibi princi-

---

[1]) l. Kovachich Suppl. ad Vest. Com. II. köt. 296. lap.
[2]) l. Hist. Crit. XIII köt. 476 lap
[3]) l. Suppl. ad Vest. Comit. II köt. 45. lap.
[4]) „quae Nagy-Hont et Kis-Hont dicebantur" a' törvénytárt készitők' jegyzéke.

pariter commissam haberent," főispánjainknak vármegyéinkbeni hivatalos foglalatosságaik kétfelé oszlanak; a' mint tudniillik a' vármegyei kormányzás 's igazság' kiszolgáltatása körüliek. Ugyanis

a) a' főispánokat illetvén a' felügyelésükre bizott vármegyék' kormányzása: innen azoknak minél sükeresebben lehető igazgatására felügyelni köteleztetnek [1]; kormányzásuk' legfőbb tisztéhez tartozik a' megyei tisztikar' időnkinti megválasztásának elővitele [2], minden a' kormányzásuk alatti vármegyékben előkerülő fontosabb 's nagyobbszerü eseményről értesítetvén, ezekről haladék nélkül kellő jelentésüket — ugy szinte a' megyei gyülések' jegyzőkönyveinek a' megyei Jegyzőhivatal által hozzájuk utasított, letisztázott példányait a' nagy mlgú m. kir. Helytartó Tanácshoz évnegyedenkint felterjesztik. A' kissebb 's saját hatósági körükben elintézhető tárgyak iránt pedig rendeléseiket a' megyéhez küldik. Közgyülést hirdethetnek, 's ezeknek elnökei lévén a' többség' akaratját határozatkép kijelenteni tartoznak, — a' vármegye' egyes tisztviselőire felügyelnek, 's ha ezek' valamellyike hivatalát hanyagon vagy hibásan vinné, pontosabb eljárásra serkentik, a' netalán bűnnel terhelt 's hivatalától felfüggesztett egyén' helyének mással leendő betöltéséről intézkednek, — átalában mindazt: mi a' vármegye' java' 's disze' fentartása- 's előmozditására szolgálhat, lehetőleg eszközöltetni, a' mi pedig annak kárát eszközölhetné, vagy fénye' méltósága' ellenében lenne, minden ilyesmit elháritani hivatalos kötelességükben áll.

b) A' főispánok általi igazság-kiszolgáltatást — biráskodást — illetőleg; hajdanában a' főispánok saját vármegyéikben csak magok valának az igazság' kiszolgáltatásának kezelői; — utóbb az alispánok is itéltek helyettök, [3] később némely nemesek is csatoltattak hozzájok, [4] — 's némellyek a' vármegyei törvényszékek' eredetét is innen következtetik. Meg kell azonban jegyeznünk: hogy miután előkorunkban a' nemzetségek- 's ezek' dolgai felett csak a' király, nádor, 's az úgy nevezett — mindenik nemzetség' saját tagjaiból választotta nemzetségi birák — később az ország-birája is itélkezhettek: a' főispánok sem az előkori nemzetségek- sem a'

[1]) l. az 1723: 56. t. cz.
[2]) erről majd alább.
[3]) l. az 1222: 5. t. cz.
[4]) l. az 1291: 5 's 1416: 17. t. czikkeket.
[5]) l. az 1222: 5. 's 1231: 12. t. cz.

nemeseknek ügyeik' elitélésével nem foglalkozhattak, egyedül később engedtetett meg az utóbbiak' praediumaira nézve az adó', pénz' és tized' dolgábani itélkezés.[1]) Utóbb a' tolvajság- 's rablások feletti itélkezés is hatóságuk' alá rendeltetett.[2]) Később a' „Proclamatae Congregationes" kitétel alatt divatozott biráskodó gyülések' keletkeztével, a' főispánok a' szolgabirákkal egyetemben itélkeztek a' nagyobb hatalmaskodás' esetei felett is.[3]) Végre országunk' polgári alkotmányának közbenjött változtával a' főispánok' törvényszerű hatalma annyira növekedett: hogy a' nemesek is biráskodási hatóságuk' alá vettettek. Korunkban azonban már majd csaknem rendkivüli eset: hogy a' főispán mint főispán megyéje' törvényszékeiben tettleges részt vegyen, noha ez a' kinevezési királyi kegylevelében világosan benfoglaltatik, 's egyes esetekben gyakoroltatik is. Egyébiránt

A' főispáni hivatal' nagyszerű foglalkozási feladata' részleteit a' b. e. Mária Theresia királynőnk által kiadott, 's a' n. mlgu magyar királyi Helytartó Tanács utján országunk' valamennyi megyéihez 1770-ik évi september 17-röl 4164-ik szám alatt kibocsátott körlevél által szétküldözött „főispáni utasitás" („Instructio pro Supremis Comitibus") kellő terjedelemben sorolja elő; — ugyanis az idézett körlevél' szavai következők: „Gravissimo eorum, qui reipublicae administrationi praepositi sunt, munere, et abhinc pendente publici bono, rectoque agendorum ordine exposcente, ut illa, quae jam antea, ac notanter anno 1752. die 28-a mensis Aprilis per formam Instructionis Dominis Supremis Comitibus extradatae, constituta sunt, sive nova confirmatione, quo firmius subsistant, et serventur exactius, roborentur, seu etiam novis additamentis suppleantur; qualemnam Sacra Sua Caesarea et Regio Apostolica Majestas pro supremo suo regimine Instructionem Supremis Comitatuum Moderatoribus extradandam benigne decreverit? ex ejusdem isthic advolutis paribus[4]) uberius, ac per specifica intellecturae sunt Praetitulatae Dominationes Vestrae. — Quia vero effectuatio eorum, quae in praeadvoluta Dominorum Supremorum Comitum Instructione continentur, a solerti iisdem Dominis Supremis Comitibus subordinatorum Magistratualium cooperatione penderet, et nec absque hac debita publici administratio promoveri vale-

[1]) l. az 1222. 5. 's 1231 12. t cz.
[2]) l. az 1291 37. t cz.
[3]) l. az 12 8. 32 t. czikket.
[4]) majd alább az /. alatt következend.

ret; idcirco, quemadmodum copialiter praeadnexa Dominorum Supremorum Comitum Instructio Supremo Comitatus istius Moderatori sub hodierno abhinc transmittitur, ita eandem P. quoque D. Vestris pro requisita Magistratualium directione et praestanda per hos memorato Domino Supremo Comiti suo in omnibus paritione, debitaque horum ex parte cooperatione in praeadvoluto communicat, atque una reflexe ad eam hisce specialiter benigne ita jubente Altefata Sua Majestate Sacratissima speciatim intimat Consilium istud Locumtenentiale Regium, quatenus

Primo: quidem in ordine ad promovendam juventutis in legendo et scribendo, arithmetica item et catechesi Instructionem super eo: quibusnam in locis Ludi-Magistri cujus Religionis, et a quo tempore introducti habeantur? qualiterve, et ex quo fundo subsistant? ac ubi adhuc locorum desiderentur? Consilium isthoc Locumtenentiale Regium informent.

Secundo: Et quia denuo subortae essent hoc saeculo perniciosissimae sectae — Atheistae nimirum, et sic dicti Indifferentistae, aliique Religionis omnis expertes homines utriusque sexus, ludibrio religionem habere non reformidantes, idcirco his et similibus quam solertissime invigilabunt P. D. Vestrae, ac de talibus nefors comperiendis genuine ac circumstantialiter de casu et ad casum, prout et

Tertio super eo: quis modernus in Comitatu hoc Fiscalis? an nulli ingremiatorum Dominiorum terrestrium obstrictus sit? de praesenti quidem quo citius, pro futuro vero toties, quoties novum fiscalem constitui contigerit, Consilium isthoc Locumtenentiale Regium informabunt.

Quarto: reflexe porro ad ea, quae praeadnexae Instructionis D. Supremi Comitis puncto 2-o de qualiter manipulanda Contributione sonante, de admaturanda sub initium anni cujusvis militaris repartitione disponuntur: id quoque P. D. Vestris hisce intimandum habet Consilium istud L. Regium: quatenus praeattactam repartitionem juxta schema anno jam 1766. sub 17-a Februarii, ac novissime rursus sub 23-a Augusti anno labente abhinc communicatum cum specifica designatione: quae possessio, cujus domini terrestris, quantum item ad cassam domesticam annue solvat? elaboratam sub finem mensis Novembris, vel ad summum initium Decembris Consilio huic L. Regio submittere haud omittant. Et quia

Quinto: Suae Majestati Sacratissimae innotuisset: in nonnullis Comitatibus praeter et ultra impositas ad rationem

quanti Contributionalis et domesticarum expensarum insuper adhuc alias etiam impositiones ad fundos, ut vocant, subiicitos, et innocentes fieri, pecuniasque hoc nomine incassatas non ad cassam contributionalem aut domesticarum expensarum, sed ad aliam secretam reponi, et ad libitum erogari absque eo, quin debitae superinde rationes Consilio L. Regio submittantur. Eapropter, quemadmodum istiusmodi abusus, [1]) velut universali recte administrandae reipublicae systhemati e diametro adversantes, in aliis, quibus antehac practicabantur, Comitatibus, interdicti habeantur, ita in hoc quoque Comitatu eosdem Supremo Nomine Regio severissime interdicit Consilium isthoc L. Regium superaddito eo: ut si et in quantum in hoc quoque Comitatu abusus istiusmodi viguisent, actuve vigerent, genuine superinde: quidnam pro fundo secretae talismodi cassae assumptum sit? a quo tempore dispendiosa haec manipulatio practicetur? quorsum pecuniae hoc nomine incassatae, impensae, numve et cui desuper rationes redditae fuerint? Consilium isthoc L. Regium quantocyus informent.

Sexto: in ordine demum ad ea, quae in Instructione D. Supremorum Comitum quoad captivos disponuntur, super eo etiam: quaenam in Comitatu isto familiae bona possidentes Jus Gladii [2]) exerceant? numve omnibus eatenus requisitis provisae sint? genuinam Consilio huic Regio informationem submittent P. D. Vestrae. Adhaec

Septimo: reflexe ad saepefatae Instructionis punctum 9-m ibique denotatas intuitu pupillorum et orphanorum dispositiones P. quoque D. Vestras de benigno jussu Caesareo Regio hortatur Consilium istud L. Regium, quatenus pro eo quo in rempublicam, cui sive per aetatem seu ob defectum mediorum semet tueri nequeuntes defendere et sublevare incumbit, feruntur affectu, orphanis auxilio, et cognatione, ac substantia destitutis adjutorium praebere, taliumve curam habere non omittant, ac super eo: qualiter his et talibus prospiciatur? informationes Consilio huic L. Regio submittant.

Octavo: ad evitandam vero ex occasione articuli 19. anni 1751 de immunitate armalistarum illorum, qui in persona ad castra prodiverunt, sonantis, omnem fraudem, debitam-

---

[1]) Ily visszaélések' emlékét örökítik az ugyan ez napról Sopron vármegyéhez kibocsátott Intézmény' következő szavai: „quod fine praemisso tabacam fumigantibus certa taxa imposita — — fuerit.“ —

[2]) erről majd a' III-ik kötetben.

que articuli 6-i anni 1723. effectuationem procurandam P. D. Vestras ad ea, quae circa qualiter manipulandam Contributionem, cassaeque publicae administrationem sub hodierno aeque peculiariter disponebantur, [1]) benigne ita jubente Sua Majestate Sacratissima ex incidenti praeadnexae D. Supremorum Comitum Instructionis isthic rursus reflectit Consilium istud L. Regium superaddito eo: ut praeattacti Consilii istius Regii Intimati puncto 15-o desideratum qualiter pro anno delabente 1770. taxatae memoratae Nobilitatis regestrum intra praefixum eatenus trimestralem terminum certo certius submittere haud omittant eaedem P. D. Vestrae. Adhaec autem

Nono: intuitu illorum ignobilium, qui in bonis sic dictis praedialibus ad Ecclesias pertinentibus degunt, super eo: utrum hi, quave ratione, et quibus in casibus antehac jurisdictioni Comitatus istius subjecti fuerint? [2]) num item ad ferenda onera publica et qualia concurrerint? quis modus inter ipsos administrationis publicae vigeat? ac cujus denique sortis et conditionis homines sint? an quippe dominorum terrestrium quampiam jurisdictionem et qualem, quibusve sub formis agnoscant? circumstantialiter et per specifica Consilium istud L. Regium quo celerius informabunt. Sed et

Decimo: In eo quoque P.D.Vestras de benigno, eoque positivo jussu Caesareo Regio monendas habet Consilium istud L. Regium: quatenus eo solerter invigilare noverint: ne iis, quae ad conservationem contribuentium in generalibus Prohibitorum punctis, benigne ita jubente sua Majestate Sacratissima, circulariter publicata sunt, quoque pacto contraveniatur; non secus ut benigna urbarialis regulatio sive jam in Comitatu isto introducta, seu subseque introducenda rite ac debite observetur, sollicitam curam adhibendam meminerint; quo etiam in merito: num et qualiter eidem domini terrestres semet conforment, singulo anno, medio Magistratualium investigari, sibique desuper in publica Congregatione scriptam eatenus relationem fieri curabunt, ac si quos excessus compererint, eorum intuitu in conformitate articuli 18 anni 1723 alteriusque articuli 35-i anni 1729. contra excedentes authoritate Magistratuali illico animadvertere haud omittent P.D.Vestrae. —Quodsi autem nulla hucdum in Comitatu isto urbaria introducta haberentur, eo saltem omni cum attentione invigi-

[1]) errôl majd a' IV-ik kötetben.
[2]) illetőleg szinte a' III-ik kötetben.

landum erit, ne Contribuentes per dominos suos terrestres quoque pacto opprimantur, aut quibusvis insolitis datiis et praestationibus graventur, contra oppressores demum et excedentes via praecitatis legibus praescripta procedere haud omittent P.D.Vestrae, gravi secus de intermissa legali incumbentia reddendae rationis obligatione easdem P.D.Vestras manente. Non absimiliter et id quoque omnimode curandum erit: ut in arendatione macellorum ita justi teneanter limites, ne ulla exinde carnium pretii, ipsam Cottus limitationem excedens auctio fiat, neque dein venditione salis a subditis emendi domini terrestres praescriptos in legibus limites excedant.

Undecimo: Magistratuales tam moderni, quam pro futuro constituendi, si et in quantum nefors in L. R. Civitatibus senatorale, aut etiam notariale munus gererent, tali illico renunciare teneantur.

Duodecimo: Quo porro ad tempestivam rationum perceptoralium quotannis Consilio huic L. Regio submissionem P.D.Vestras ad ea, quae in qualiter manipulandae Contributionis Instructione sub hodierno aeque transmissa, pluribus disposita sunt, exacte observanda reflectit Consilium istud L. Regium.

Decimo tertio: Tametsi porro Instructionis DD. Supremorum Comitum punctis 6-o, 7-o et 8-o de fundo Contributionali sonantibus, Supremus Cottus istius Comes eo jam instructus habeatur: qualiternam debite pecuniarum incassationi provideri oporteat? ultra ea tamen et P.D.Vestris quoque solicite curandum erit: ut Perceptores penes Cassam resideant, neve perceptionem pecuniarum scribis suis juramento Cottus non obstrictis credant; aut etiam libellos pagenses diutius apud se detineant, vel restantias tempestive insinuare omittant.

Penes quorum proinde omnium, punctatim modo praevio deductorum, in conformitate benigni Mandati Caesareo Regii P.D.Vestris intimationem, simul atque praeadnexae DD. Supremorum Comitum Instructionis communicationem Regium isthoc Consilium easdem P.D.Vestras hisce legali, qua pollet authoritate monendas, hortandasque duxit, quatenus promptam in omnibus, quae Domino Supremo Comitatus istius Comiti instructionetenus commissa habentur, paritionem praestare, ac in quantum Magistratualium suorum agenda respiciunt, per eos, quibus incumbunt, omni cum exactitudine effectuanda, observandaque observari facere, ad haec vero acceptis quamprimum praesentibus, de quibus et quali-

bus ad effectuationem eorum factis in gremio suo dispositionibus, Consilium istud Locumtenentiale Regium interimaliter informare haud omittant P.D.Vestrae. Datum 17-a Septembris 1770.

./. alatt. Instructio pro Supremis Comitibus.

„Maria Theresia etc. etc. Materna Cura, et sollicitudo Nostra Regia exigit, ut Haereditarii Nostri, Nobis cumprimis chari, Hungariae Regni conservationi, contribuentis plebis permansioni, et justitiae administrationi omni meliori modo clementer prospiciamus, quae a bona Comitatuum intrinseca administratione, ut plurimum dependere videntur, si etenim in singulo Comitatu bona Administratio introducatur, bonusque Ordo in pertractandis quibusvis negotiis observetur; contribuens item plebs a quibusvis injuriis, et indebitis oneribus praeservetur, per id communi totius Regni bono, conservationi prospicietur. Cum autem experientia testatum reddiderit; quod in administratione interna Comitatuum maxima differentia sit, et bona administratio bonum utique effectum, mala vero malum effectum producere, haecque differentia tum ex difformi intellectu, aut non-observatione legum, et benignorum Mandatorum Regiorum oriri soleat, ideo Nos pro Supremo munere Nostro Regio quibusvis defectibus Publico nocivis ex diversa Comitatuum administratione promanantibus conveniens remedium adferre, consequenterque bonum Ordinem, bonamque, et uniformem administrationem in omnibus Comitatibus aequaliter observandam clementer inducere cupientes, Supremis Comitibus Comitatuum Regni Nostri Hungariae, Partiumque Ei adnexarum, Eorundemque in Officio Successoribus hanc Instructionem reflexe ad priorem anno adhuc 1752. die 28 mensis Aprilis clementer elargitam Legibus Regni aequitati, et Bono Publico conformem successive pro ratione necessitatis, aut utilitatis publicae, prout Nobis benigne visum fuerit augendam, aut immutandam clementer praescribendam decrevimus. Et quidem

1) Cum omne opus, ut felicem successum habeat, a Deo omnium Creatore, et Rectore inchoari debeat, ideo quilibet Supremus Comes praeprimis summopere curabit, ut in Comitatu moderationi suae concredito ab omnibus Deo debitus honor, et reverentia tribuatur, verus Cultus Divinus omnimode promoveatur, blasphemiae in Deum, Beatissimam Virginem Mariam, et Sanctos Dei praecaveantur, in his vero et

aliis excedentes suo modo legali puniantur, sicque populus a sceleribus, Deum ad vindictam provocantibus, retrahatur, in negotio Religionis hactenus publicatae, et in posterum publicandae benignae Resolutiones Regiae exacte observentur, nullae penitus contraventiones, aut innovationes admittantur, et Fides Orthodoxa omni meliori, ac pacatiore modo secundetur. Invigilabunt praeterea Supremi Comites accurate, quatenus in singulis pagis paedagogi habeantur, a quibus Juventus non solum in legendo, scribendo, et in Arithmetica informari, sed praeprimis etiam in Cathechesi instrui possit. Quemadmodum porro aequum est, ut locorum incolae aliquo ad sustentationem hujusmodi Ludi-Magistrorum subsidio adsint, ita ne iidem majori hoc ex capite onere graventur, Supremi Comites rem tam cum Diaecesanis Episcopis, quam ipsis etiam locorum dominis terrestribus eo solicite agant, ut hi, utpote ex rusticae juventutis Instructione fructum aliquando ipsi etiam capturi, aliquid fixi sua ex parte pro intertentione Ludi-Magistrorum in annos singulos conferant. Ut porro intrinseci Status Regni, et notanter Impopulationis certior ad provehenda illius commoda cumprimis deservitura cognitio habeatur, Supremi Comites Tabellam in forma hic annexa instructam annis singulis confici curabunt, ad eam vero debite, exacteque instruendam, nonmodo Processuales Judices Nobilium, ac inquantum hi pro perficiendo ejusmodi labore minus sufficiunt, etiam sic dictos juratores, in singulis Processibus constitutos adhibebunt, hosque eo instruent, ut suas ad praemissum scopum tendentes, et praescriptis rubricis conformiter adornatas relationes ante finem singuli anni sibi submittant, verum etiam praemissa Diaecesanis Archi et Episcopis conveniente insinuatione cum Parochis in gremio Comitatus, cui praesunt, constitutis, in locis autem pure Acatholicis, vel, ubi hi cum Catholicis permixti, non absimiliter Graecum Ritum profitentes degunt, cum horum Clero, ac illorum respective Ministris, quoad quaevis ad conficiendam ejusmodi tabellam necessaria adminicula ex Matriculis Ecclesiarum curae suae concreditarum promte suppeditanda rem opportune agant. Quae omnia ut debitum suum effectum aliquando sortiantur, iidem Supremi Comites et nunc mox exacte scire contendant, in quibus locis Comitatus, cui praesunt, Ludi-Magistri, cujus Religionis, et a quo tempore introducti habeantur? qualiterve, et ex quo fundo subsistant? nec non in quibus ejusdem Comitatus locis repetiti Ludi-Magistri adhuc desiderentur? concinnandam super his Informationem Consilio

Locumtentiali exhibeant, abinde Nobis submittendam; Et quia denuo subortis in hoc saeculo perniciosissimis sectis, Atheistis nimirum sic dictis Indifferentis aliisque Religionis omnis expertibus hominibus utriusque sexus, qui Ludibrio Religionem habere non reformidant, quam solertissime itaque Supremi Comites inviligabunt, hisque et similibus invigilari curabunt, et si qui tales comperti fuerint, eos Consilio Locumtenentiali indicent, per Idem Nobis repraesentandos. Abominabiles enim hujusmodi sectatores non solum officiis publicis absque discrimine personarum privare, ac ab iis penitus exludere, verum etiam merita insuper illos poena plectere decrevimus.

2) Articulis 56, Anni 1723. universos Supremos Comites Comitatuum illorum, quibus praesunt, Moderatores esse, et tam Publicorum, ac Politicorum negotiorum, quam etiam Justitiae administrationis curam iisdem incumbere, principaliterque commisam haberi declarat, ac una simul eosdem obligat, ut nisi publicis Regis et Regni servitiis praepediti sint, in Comitatibus, quibus praesunt, continuo resideant, et officio suo adaequate satisfaciant, benigne itaque volumus, ut Supremi Comites tam illi, qui in gremio Comitatus, cui praesunt, fixam mansionem habent, quam et alii ibidem non residentes, qui actualibus Regis, et Regni servitiis Publicis non occupantur, aut infirmitate non praepediuntur, Generalibus Comitatuum Congregationibus semper praesentes adsint, omnia negotia occurentia in iisdem Generalibus Congregationibus sub praesidio suo assumi, debito modo pertractari, et concludi faciant, et neque admittant, ut negotia signanter Publicum concernentia, quae in eadem Congregatione definiri poterunt, ad aliam Congregationem differantur; omnia demum negotia publica in Generalibus Congregationibus suo modo legali tractentur; illi vero Supremi Comites, qui Publicis Regis et Regni actualibus servitiis occupantur, sedibus Restauratoriis adesse, et ultra has pro gravitate et circumstantia materiarum toties quoties actualis Servitii Publici ratio admiserit, in Comitatibus, quibus praesunt, excurrere sint obligati.

3) Sedes Restauratorias conformiter legi celebrabunt, neque tamen admittent, ut Vice-Comites, aut alii Officiales Comitatenses, et quaevis Personae Magistratuales, et has inter etiam Fiscales Magistratus, sive per Servitii aut Plenipotentiae assumptionem, sive aliter qualitercunque privatis dominis terrestribus Comitatui ingremiatis quacunque ratione quapiam particulari obligatione obstricti sunt, huic

ipso facto statim renunciare debeant, quo munere ipsis de lege incumbente libere, et absque ullo personarum respectu fungi valeant; quin imo moderni, seu pro futuro constituendi Magistratuales, si, et inquantum nefors in Liberis, Regiisque Civitatibus senatorale, aut etiam notariale munus gererent, tali pariter illico renunciare teneantur. Ut vero in electione Vice-Comitis, Notarii item, et aliorum Magistratualium Regni legibus exacte satisfiat, sedulo curabunt, atque adeo Notarios et alios Magistratuales haudquaquam Supremi Comites privative constituent, verum dicti Notarii aliique Magistratuales perinde, ac Vice-Comites cum consensu totius Comitatus eligantur, idipsumque etiam in illo casu, ubi intermedio Restaurationis tempore pro casu mortis, promotionis, vel resignationis alicujus Magistratualis alii per Supremum Comitem surrogantur, occasione subseque Restaurationis debite pariter observetur. Restauratione vero peracta iidem Supremi Comites circumstantialem Relationem cum specifica singuli Magistratualis de nomine, cujus item sit Religionis? nec non an indubiae, vel dubiae sit nobilitatis? Qualitatum praeterea, prout et officii cujus, qualiterve praegesti expositione isthuc submittent, id ipsumque etiam in illo casu, ubi extra tempus istiusmodi Restaurationis circa vacans quodpiam Magistratuale munus, per substitutionem necessariam provisionem faciunt, debite semper observabunt. — Quemadmodum autem nullum novum salarium, neque augmentationem quandam absque praescitu Consilii Locumtenentialis concedere liberum relinquitur; ita quotiescunque dehinc novum Fiscalem constituere contigerit, pariformiter eatenus, prout et de moderno quoque Fiscali, an idem nulli dominorum terrestrium obstrictus sit? praelibatum Locumtenentiale Consilium informare Supremis Comitibus incumbet. Caeterum per priorem anno 1752 elargitam Instructionem eo jam commisso, ut Sedes Restauratoriae ad praescriptum praecitati articuli 56. 1723 singulo triennio, vel etiam necessitate exposcente citius celebrentur. Quodsi autem casus evenirent, ut in aliquo Comitatu effluxo triennio ex gravibus, et momentosis rationibus Sedem Restauratoriam celebrare non posse ipse Supremus Comes arbitraretur, in casu hoc idem Supremus Comes ejusmodi rationes, quae Sedis Restauratoriae celebrationem disvadere videntur, Nobis in specifico praesentare teneatur, dandaeque desuper benignae Resolutioni Regiae semet conformabit.'

4) Curabunt et id antelati Supremi Comites, ut Co-

mitatus Congregationes pro ratione necessitatis saepius celebrentur, et in iis negotia pro exigentia Articuli 58 Anni 1723. debito cum moderamine, semotis videlicet quibusvis simultatibus, et conclamationibus, palam et publice pertractentur; excedentes vero in conformitate articuli 57. ejusdem anni 1723 irremissibiliter puniantur, universa demum conclusa improtocollentur, et priusquam congregatio dissolvatur, Protocollum publice perlegatur, et hoc modo approbatum fidedignitatem sortiatur, et in generalibus Congregationibus conclusa, per particulares Congregationes, multo minus per Supremos, vel Vice-Comites, aut alios quoscunque in privato immutentur, verum ejusmodi conclusa per eos, quibus ex officio incumbit, quo celerius in effectum deducantur. Ad quorum certiorem effectum id observetur, ut prioris Congregationis Determinationes immediate in subsequenti Congregatione denuo perlegantur, revideantur, et an iisdem Determinationibus plene satisfactum sit? vel ex qua ratione satisfieri non potuerit? investigetur, ac si, et in quantum ex incuria, aut negligentia unius aut alterius Officialis Comitatensis satisfactum non fuisset, Officialis talis corrigatur, et ad effectuandorum indilatam effectuationem adstringatur, secus si ultronee quoque negligens perseveraverit, aut aliter etiam graviter excesserit, ejusmodi excessuosus pro ratione excessus, aut delicti per suspensionem, vel etiam amotionem ab officio, aut alio condigno modo indilate puniatur; in eo porro Supremi Comites omnimode adlaborabunt, ut pro peragendis quibusvis extra Congregationes Comitatuum publicis negotiis, non alii, verum si fieri poterit, ipsi tantummodo salarisati officiales deputentur, et exmittantur, ea ex ratione, ne videlicet cassa Comitatensis per Diurnorum, quae personis non salarisatis dari solent, solutionem gravetur. Porro sub initium cujusvis anni Supremi Comites Consilio Locumtenentiali Individuale Repartitionis, tam quanti Contributionalis, quam et Cassae Domesticae Schema submittant in specificis rubricis declarando, quae possessio? cujus domini terrestris? quot dicas habeat? quantum ad Contributionem, quantum ad Cassam Domesticam solvendum eidem obtingat?

5) Vigilabunt diligentissime Supremi Comites: ut Judices, et Officiales Comitatenses actu in servitiis constituti universa et quaevis acta judiciaria post singuli anni effluxum modalitate in articulo 25. Anni 1729 declarata, ad Archivum Comitatus resignent, emeriti vero praemisso articulo satisfacere negligentes ad effectum ejusdem compel-

lantur, si et in quantum autem Archivum in confuso statu reperiretur, illud in debitum ordinem reducatur, Acta quaevis ad Archivum Comitatense pertinentia, quo celerius registrentur, Protocolla vero de anno in annum munde descripta compingantur, et sic compacta conserventur, ac horum quoque specificum repertorium concinnetur. Qualiter autem haec per priorem quoque anno 1752. elargitam Instructionem commissa effectuata, et signanter a quo anno inchoative, ad quem inclusive Acta in Archivo Comitatus reperibilia in debitum ordinem redacta, regestrataque sint? genuinam informationem Consilio Locumtenentiali intra trimestre temporis spatium transmittent iidem Supremi Comites.

6) Attendent antelati Supremi Comites: ut pro celeriore Causarum Apellatarum Revisione, ac per consequens procuranda Justitiae administratione Sedes Judiciariae in loco commodo pro ratione necessitatis per annum adminimum quatuor vicibus celebrentur, et singula Sedes Judiciaria tot diebus duret, quot ad revisionem ejusmodi Causarum Appellatarum, et signanter antiquiorum requirentur, ne videlicet justitiae administratio in longius tempus protrahatur: quem in finem obtinendum iidem Supremi Comites, judices in partibus procedentes sibi subordinatos ad id stringent, ne processuum judiciariorum coram se vertentium revisiones in longius tempus protrahant, neve processus quibusvis superfluis allegationibus onerare admittant, quin imo ejusmodi fusas allegationes, et superfluas exceptiones in conformitate Articuli 38 anni 1723, et aliarum regni legum praescindant, et Limitationi Taxarum authoritate Regia regulatarum semet accurate conforment; disponent una ut in Deliberationibus Comitatensibus vota pro circumstantiis rerum, si necesse fuerit, etiam viritim deponantur, ac ab omni penitus turbatione abstineatur, debitusque in votisando ordo, ac tranquilitas observetur, taliterque conclusum secundum majora feratur. Series porro Causarum in sedibus Judiciariis terminatarum, rejectarum, vel pendentium Consilio Nostro Regio Locumtenentiali de tempore in tempus ipsi Comitatus submittant. — Siquidem benigna, eaque expressa Nostra foret intentio, ut quaecunque indecisae haerent antiquae, notanter vero ad finem vergentes Causae, in termino biennii superentur, noviores autem debito modo maturentur, eumque in finem ultima cujuslibet anni Sedes Judiciaria tamdiu prolongetur, donec processus in finalibus constituti omnes penitus terminati fuerint.

7) Plerisque in Comitatibus Malefactores sive ob malam sui custodiam, sive tardiorem delictorum suorum revisionem numero aucti eo audaciae prolapsi sunt ut carceres Comitatenses perfringere, et perfractis elabi tentaverint, imo saepius elapsi quoque fuerint; hinc ad antevertendum hoc malum procurabunt antelati Supremi Comites, ut circa eorum custodiam omnis debita provisio, et vigilantia adhibeatur, carceresque Comitatenses ita ordinentur, ut ad securam quidem captivorum custodiam serviant, squalor tamen ejusmodi non sit, ut ipsius poenae locum obtineat. Et porro ne captivi diutius carceribus macerentur, Sedes Judiciariae Criminales pro ratione necessitatis per annum frequentius etiam celebrentur, et crimina malefactorum de tempore in tempus revideantur, ne autem captivi diutius, et saepe etiam innocentes macerentur, eatenus id observetur; ut delatus malefactor, ut primum comprehensus fuerit, illico examinetur, et Magistratualis Inquisitio contra ipsum instituatur, qua si gravatus fuerit, illa quo celerius cum Fiscali Comitatensi fine illo, quatenus actionem contra reum in tempore formare, et de probis requisitis prospicere possit, communicetur, et hoc etiam modo absque dilatione causarum criminalium revisio acceleretur. Qui vero Comitatus Domum Comitatensem, et bene provisos carceres non haberet, ejusmodi domum in loco securo, et in quantum fieri poterit in meditullio ipsius Comitatus juxta articulum 73. Anni 1723 sibi comparet, eandemque in necessitates hac lege declaratas convertat, consequenterque ipsi Comitatus nulla aedificia superflua, eo minus ad luxum deservientia, cum contribuentium aggravio erigant, verum unice aedificium urgenti necessitati, et habito expensarum fundo approportionandum construant. Demum cum fine cujuslibet anni circumstantialis relatio Locumtenentiali Consilio submittatur, quot numero captivi, cujus delicti rei, a quo tempore in carceribus Comitatus detineantur, et qua de causa horum processus ad illud usque tempus terminati non sint? Quoad illos vero captivos, qui in carceribus dominalibus detinentur, ejusmodi informationes abinde capiantur, et memorato Locumtenentiali Consilio pariter submittantur.

8) Pluribus jam vicibus dispositum habetur, ut pontes, et viae publicae tam ad publicam expeditionem, quam postarum cursum, reliquorumque commeantium commoditatem debito modo procurandam reparentur, angustae vero viae extendantur, hactenus tamen praemissarum dispositionum effectum in plerisque Comitatibus nullum, aut plane exiguum procuratum fuisse experientia testatur. Cum autem

haec, et similia adimplere tenore articuli 30. anni 1599 aliorumque eatenus conditorum sub poena duppli Vice-Comitibus incumberet, hanc porro poenam in negligentibus Vice-Comitibus desumendi Supremis Comitibus authoritas plena tribueretur, curabunt igitur totiesfati Supremi Comites, ut praemissae viae, et pontes debito modo reparentur, et conserventur, angustae autem dilatentur, et adaptentur, ac taliter commeantium commoditati consulatur; telonia item, in conformitate articuli 15 anni 1723 et in eo citatorum, per Vice-Comites debito modo revideantur, minus necessaria, aut privilegio non provisa sufferantur, et nova absque privilegio regio erigi nullatenus admittantur; teloniorum vero stabilitorum possessores ad reparationem eorum, quae ipsis ex obligatione incumbunt, secundum leges regni indispensabiliter adstrigantur, quodsi autem obligationi suae plane satisfacere nollent, ab exactione telonii inhibeantur, et neque talismodi exactio eousque, donec reparanda reparaverint, sicque obligationi sibi incumbente adaequate satisfecerint, ipsis admittatur, siquis vero Vice-Comitum in his curandis, et effectuandis negligens fuerit, talis poenae legibus regni expressae irremissibiliter subjiciatur. — Ad haec contingere potest, ut in aliquibus Comitatibus istiusmodi viarum instauratio pro privativo potius alicujus commodo cum aggravio contribuentis plebis suscipiatur; ideo, ut haec Publico Regni statui cumprimis proficua Dispositio debitum non minus, ac congruum effectum sortiatur, Supremi Comites, ante omnia, vias, quas instaurare, repararique facere meditatur Comitatus, a quo loco ad quem tendant? quae inde utilitas in bonum talis Comitatus? ac respective vicinorum promanet? qualiterve, ac quibus incirca sumptibus ejusmodi viae instaurandae, ac reparandae veniant? quae item quoad ejusmodi viarum irremissam in bono statu conservationem idea assumpta sit? circumstantiales informationes nunc quidem intra semestre, deinceps vero de tempore in tempus Consilio Locumtenentiali submittant, huicque etiam genuinam connotationem teloniorum in gremio Comitatus praeexistentium cum specifica expositione, a quo termino ejusmodi telonia erecta habentur? quis item horum proventus actu percipit? inquantum haec ex actis in Archivo Comitatus exstantibus resciri possunt, prout et num in exactione vectigalis in talibus teloniis nulli excessus committantur? subnectant, praenotatam porro informationem, quoad viarum instaurationem, reparationem, et conservationem ex ulteriore abhinc accepta inviatione susceptam, qualemnam opus hoc successum habeat? singulis an-

nis continuative, omnique cum exactitudine submittere haud intermissuri sunt iidem Supremi Comites.

9) Ad alleviandum afflictum, et fere neglectum Orphanorum statum salutaris utique dispositio vigore articulorum 68 anni 1715 et 26: 1765 novissimae Diaetae facta habetur, specialiter itaque attendent ipsi Supremi Comites: ut in Comitatibus quibus praesunt, praeattactarum legum dispositio exacte observetur, et quoad singulos pupillos in effectum deducatur; inventarium omnium bonorum mobilium et immobilium ad eosdem pupillos pertinentium modalitate legali, et necessitate ferente, ex officio etiam indilate conficiatur, et illud pro securitate pupillorum inter acta Comitatus reponatur, bonaeque eorundem educationi, et bonorum administrationi, ac conservationi omni meliori modo prospiciatur, iidemque pupilli, orphani item, et viduae authoritate magistratuali, secundum leges regni protegantur, et contra jus, et aequum opprimi, aut quovis modo damnificari non permitantur. Cum autem illorum quoque orphanorum, qui agnatos perinde ac cognatos nullos habent, et insuper omni haereditatis provisione carent, vereque orphani sunt, debita ratio habenda veniret; hinc Supremi Comites istiusmodi quoque pupillos, orphanos sibi cordi, curaeque summent, hosque de tempore in tempus rescient, ac circumstantialem, de his quoad sexum, aetatem, corporis constitutionem, et animi dotes informationem capient, et Locumtenentiali Consilio submittent. Porro de illorum in aliqua fundatione, ubi vero ea non adest, congrua alibi accommodatione, statuique suo conveniente educatione, et mediis eatenus requisitis procurandis erunt solliciti, atque de horum pariter in religione, moribus, literis item, vel artibus, quibus imbuuntur progressu, memoratum Locumtenentiale Consilium annis singulis informabunt.

10) Universorum Publicorum cura id principaliter exigit, ut ea, quae sive jussu Nostro regio, sive ex dispositione Consilii Nostri Regii Locumtenentialis ad effectum legis, promovendumque servitium Nostrum Regium ordinantur, vel caeteroquin etiam per Universitatem Comitatus determinantur, cum ea, qua par est solertia et exactitudine effectui manicipentur; ideo saepefati Supremi Comites Officialibus sibi subordinatis omnimode invigilabunt, ut omnia Cottus negotia debite peragantur, observatique defectus in tempore corrigantur. Quodsi vero quaepiam benigna mandata Nostra aut Consilii Nostri Regii dispositiones propter aliquorum renitentiam, vel alia quacunque de causa ad

effectum deduci non possent, id ipsum Supremus Comes Majestati Nostrae cum omnibus facti circumstantiis, quo celerius demisse repraesentabit. Et quoniam alia inter de uniformitate ponderis, et mensurae peculiariter praescripta ubivis locorum observanda reiteratae dispositiones in publicum regni commodum praecipue tendentes factae sunt, harum ordinationum accuratissimae observationis, et effectuationis summam rationem habeant Supremi Comites, atque si et in quantum haec demandata ponderis et mensurae uniformitas in gremio Comitatuum moderationi suae creditorum minus in praesens observaretur, tum defectum istiusmodi indilate corrigant; cum vero rationem intermissae adusque effectuationis assignent, una vero in quonam mensura et pondus quod in Cottu actu viget, ab illius quod praescriptum est, constitutivo discrepet? specifice exponant.

11) Militiae Nostrae in plano dislocatae debitam aeque rationem habebunt Supremi Comites, curabuntque ne eadem militia, prout et serviles equi in necessariis nonmodo subsistentiae mediis ullum defectum patiantur, verum etiam ut congruae illius, ac servitium equorum accommodationi debite sit prospectum. Non absimiliter domos quarteriales, quae aliqua reparatione egent, mox minoribus sumptibus, qui alioquin contribuentes manent, reparari facient, ne alias dum pene corruunt, majore longe contribuentium praegravio restaurari, aut erigi debeant, specificam item connotationem, quod ejusmodi domus quarteriales in quibus locis, pro cujus characteris officiali actu in Comitatu existant? Locumtenentiali Consilio Nostro transmittent. Quarumvis demum generalium, et particularium Congregationum Protocolla mox post harum celebrationem isthuc submittent iidem Supremi Comites.

12) Sylvarum praeterea Conservationis omnimodo etiam intenti erunt Supremi Comites, atque specificam informationem, an non in Comitatu, et quot sylvae existant? qualisve sortis ligna in iisdem habeantur, saepememorato Consilio Nostro Regio Locumtenentiali transmittent.

Et haec sunt, quae circa modum et ordinem tractandorum publicorum, justitiaeque celeriorem administrationem absque omni personarum respectu observanda hac vice occurrere potuerunt, jam subnectuntur ea, quae Fundum Contributionalem concernunt, et quidem:

1) Siquidem publica regni contributio pro defensione regni necessaria, lege stabilita sit, et eidem contributioni omnes illi, qui per articulum 6. Anni 1723. ab hac exempti non sunt, subjacere debeant, ideo omnem possibilem operam

adhibebunt praefati Supremi Comites, quatenus omnes et singuli lege praecitata non exempti, quicunque tandem ii sint, ac proinde etiam illi ignobiles, qui in locis sic dictis curialibus quacunque ratione degunt, contributioni publicae subjiciantur, Armalistae vero juxta praescriptum legum pro domesticis necessitatibus taxentur, iidemque ad evitandam articuli 19. Anni 1751. de immunitatione Armalistarum eorum, qui in persona ad castra prodiverunt, sonantis, omnem fraudem, conscribantur, et qui dictamine articuli 6. anni 1723. taxandi sint, connotentur. Denique invigilabunt Supremi Comites, ut conformiter ordinationi anno 1752. emanatae, ignobiles cujuscunque tandem conditionis existant, prouti etiam arendatores, opiliones, et alii ubicunque degentes, ab ovibus, et facultatibus suis integraliter publicae contributioni, ac aliis concomitantibus oneribus adinstar aliorum contribuentium incolarum subjiciantur; inter loca sive pagensem judicem habeant, sive non, nulla distinctio admittatur, inquilini autem ubicunque residentes (ipsi tantummodo qui proprias domos non habent, ab ipsa solummodo quarterii actualitate eximantur) residui vero omnes inquilini proprias domos habentes tam actualitatem quarterii supportare, quam et reliqua contributionalia onera sufferre teneantur.

2) Ut autem communia onera communibus viribus ferantur, horumque supportatio, et exactio tanto facilior reddatur, singularis omnino vigilantia, cura, et industria impendenda erit, quo sublata omni in ferendis quibusvis publicis oneribus, aut Comitatensibus laboribus improportione, in repartitionibus, dislocationibus, condescensionibus, et transennis militaribus justa, et aequa inducatur, sancteque observetur proportio, consequenterque bona Supremorum, et Vice-Comitum, residuarumque Magistratualium quarumcunque personarum cum aggravatione reliquorum non allevientur, verum in supportandis aequaliter publicis oneribus secundum Deum, et ejus justitiam in omnibus negotiis semper observandam procedatur. Id ipsum juramento quoque eorundem Supremorum Comitum, ac aliarum Personarum Magistratualium exigente: et cum non minus necessarium sit, ut in quolibet loco inter ipsos contribuentes individualiter in ejusmodi repartitionibus justa, et aequa instituatur proportio, constet interim potiori ex parte ipsam inter individua repartitionem per locorum gremialium incolas rusticos fieri, qui proportionem ejusmodi haudquaquam attendunt; sed saepenumero egentiores pari, quo opulentiores modo gravant; hincque potissimum etiam restantias, dum egentiores impositum sibi

onus ferre nequeunt, enasci in comperto est, sed et propter negligenter exactas a pagensibus judicibus rationes, contribuentem plebeam communitatem frequenter damnificari contigat. Ideo disponere noverint iidem Supremi Comites, ut contributio periodice in menses a proportione trium quartalitatum hybernalium, et unius quartalitatis aestivalis subdividatur, quemadmodum ipsa individualis quoque repartitio in pagis inter contribuentes in menses subdivisim secundum Systema Rei Contributionalis per Nos clementer resolutum, et via Consilii Locumtenentialis Nostri Regii Comitatibus intimatum, annue, suoque debito tempore elaboretur, contribuentibusque extradetur, et secundum illud incassatio quam solertissime observato opportuno tempore instituatur, non secus rationes quoque a judicibus locorum ad praescriptum ejusdem novi Systematis Contributionalis, ac ipsius etiam benigni Regulamenti accurate exigantur. Repartitio demum Quanti Contributionalis aeque ad sensum novi Systematis Contributionalis pro novo militari anno ita praeparetur, ut mense Octobri Perceptoribus extradari, per hos libellis inscribi, libellique communitatibus distribui valeant. Ad haec Contributione in Communitatibus per dicarum ejectionem, quarum constitutivum in singulis Comitatibus distinctum refertur esse, repartiri solita, istiusmodi vero repartitionis rectificandae necessitate pro ratione circumstantiarum saepius occurrente, Supremi Comites, tam modernum dicarum in Comitatu, cui praesunt, constitutivum, quam et toties quoties nova idea elaboretur, juxta quam contributionis repartitio instituetur, hanc, ac etiam repartitionem singulo anno sub finem mensis Novembris, aut ad summum sub intium mensis Decembris per Comitatum moderationi suae concreditum dictamine novi Systematis Contributionalis Consilio Locumtenentiali submitti facient.

3) In sublevamen contribuentis plebis etiam ultronee benigne ordinamus: ut nemo pro necessitate sua privata, quacunque tandem ex ratione laboratores manuales, sive currules, vecturas item, et praejuncturas, aut quaecunque victualia a contribuente plebe sub quocunque tandem praetextu exigat, aut etiam gratuito oblatas, et oblata absque condigna solutione acceptet, Comitatenses item officiales ad privata sua servitia, milites Comitatus sive equites, sive pedites aut alios quosvis servitores nullatenus applicent, ut autem haec exacte observentur, ipsi Supremi Comites invigilabunt, et officialibus residuis sibi subordinatis bono exemplo in observandis his praeibunt.

4) Siquidem ullam novam taxam, aut impositionem abs-

que consensu Nostro Regio exigere, aut introducere Comitatibus serio interdictum esse velimus; hinc serio attendent dicti Supremi Comites, ne quaepiam extraseriales impositiones sive in parata, sive in naturalibus ultra quam publicum quantum, et necessitas domestica (ubi e taxis nobilium fundus non adest) exigit, contribuenti plebi imponatur; et cum in quibusdam Comitatibus talem abusum vigere referatur, ut praeter contributionis, et domesticarum expensarum impositam, insuper adhuc ad aliquos subticitos, et (ut vocant) innocentes fundos alia fiat imposita, et ad secretam cassam incassetur; obligaminis igitur Supremorum Comitum erit, abusum hunc in enervationem contribuentis plebis vergentem e vestigio abrogare, et ubi hactenus hoc titulo quidpiam exactum est, rationes desuper exigere, has suo modo censurari et demum Consilio Nostro Regio Locumtenentiali transmitti facere; sed neque ad discretiones lege, et benigno Regulamento vetitas quoquomodo stringatur, aut sponte prolabatur contribuens plebs. Et cum

5) Salutis publicae, pacisque universalis diutius conservandae ratio exigit, ut militia Nostra Caesareo-Regia necessariis stipendiis in tempore provideatur, haec vero provisio sine contributione rite praestanda adimpleri nequeat, hinc adhibita singulari cura omnimode adlaborabunt dicti Supremi Comites, ut Contributio a Contribuentibus in re, et tempore exigatur, et ad cassas militares eatenus destinatas administretur. Et quia horum vis

6) Principaliter in eo consisteret, ut Collectores, Perceptores, et Administratores pecuniarum publicarum, et domesticarum Comitatensium fideles, vigilantes et seduli sint, rationes de tempore in tempus reddant, restantias sedulo exigant, illos vero, qui restantiarii non sunt, ad iteratas praestationes non adigant, pecunias porro publicas ad privatas necessitates, aut quasvis sub qualicunque colore negotiationes sub poena peculatus in articulo 21. anni 1563. declarata non erogent, verum officio suo debite, ac fideliter fungantur; incumbet igitur dictis Supremis Comitibus plenum, eumque ad aequatum articuli 63. anni 1723. effectum procurare, et in eo invigilare: ut Perceptores capaces, idonei, ac possessionati constituantur, ab iisdem de anno in annum indispensabiliter rationes exigantur, et si censurae earundem Supremus Comes adesse non potuerit, per eundem inspiciantur, et examinentur, compertique defectus in tempore corrigantur, et demum Consilio Nostro Regio Locumtenentiali quo celerius submittantur.

7) Saepius contigit nonnullos Comitatuum Perceptores cassae contributionali, et domesticae restantiarios manere, et neque restantiam ejusmodi a quopiam urgeri; hos itaque, et similes ad praestandam satisfactionem ipsi Supremi Comites dictamine legum patriarum compellent, et neque admittent, sub poena legali, ut restantia ad successores devoluta, vel absumptis medio tempore facultatibus, tandem cum damno, et praejudicio fundi contributionalis, et taxalis depereat.

8) Evenit etiam nonnunquam, quod Comitatuum Perceptores notabilem summam in cassa detineant, hujus vero securitati non semper omni ex parte prospiciunt; ne igitur hujusmodi pecuniae contributionales cum damno publici, et aerarii Nostri Regii tam manifesto periculo subjiciantur, antefati Supremi Comites, in Comitatibus, quibus praesunt, disponent, ut Perceptor Comitatus quolibet mense genuinam specificationem summae ad cassam Comitatus intra eundem mensem administratae in uno exemplari ipsi Supremo Comiti, in altero vero exemplari Vice-Comiti praesentare, Vice-Comes vero ejusmodi specificationem de mense in mensem Provinciali Commissario Districtus illius submittere teneatur; ipsi porro Supremi Comites in Comitatibus, quibus praesunt, residentes, cassas Comitatenses saepius personaliter, alii vero quando praesentes esse non poterunt, medio ad id commissionatorum visitare, et si quos defectus circa administrationem earundem cassarum observaverint, debito modo corrigere non intermittant. Incumbet praeterea Supremis Comitibus curare: ut pro praeterito restantes rationes ad summum intra biennium, pro futuro vero post effluxum medii anni accurate mittantur. Non ab similiter curabunt iidem Supremi Comites, ut Perceptor Comitatus penes Cassam resideat, neve perceptionem pecuniarum scribis suis juramento Comitatui non obstrictis concredat, Libellos pagenses diutius apud se non detineat, ut denique restantias contribuenti plebi tempestive insinuet.

9) Ut autem omnes defectus tam circa incassationem, quam etiam emergentes restantias facilius resciri, et in tempore iis remedium poni possit, Supremus Comes singulo bimestri extractum restantiarum, et restantium locorum per Perceptorem elaborandum, Vice-Comitique transmitendum, per eundem Vice-Comitem sibi praesentari curabit, ut scire possit, quae loca in specifico, et quantam restantiam habeant curve, et qua de causa restantiaria manserint? ejusmodi loca sedulo investigabit, ac omni solicitudine quo celerius remedium ponere studebit. Quodsi vero ipsemet remederi non va-

lebit, Majestati Nostrae circumstantialem eatenus in particulari submittet informationem.

10) Iidem Supremi Comites de eo etiam genuinam et adaequatam cognitionem capient, an Comitatus, cui praesunt, accolae aliquam, et qua versus? productorum suorum, cujus speciei? qualive cum emolumento distractionem habeant? porro modum quoque congruum adinvenire satagent, per quem etiam ejusmodi productorum distractio majora commoda contribuenti adferre posset, et quidnam hanc in rem agere oporteret? Consilio Locumtenentiali specifice repraesentabunt, ubi locorum vero contribuentes seu productis in tantum non abundant, ut quidpiam ex his pro distrahendo iis residium maneat, aut istiusmodi distractio aliis difficultatibus obnoxia est, conatus suos mutuis cum ipsis etiam terrestribus dominis studiis, consiliis, et opera eo convertant, ut supramemoratus seu procreationis, seu distractionis productorum defectus, per industriam suppleatur; diversarum levioris notanter sortis manufacturarum erectio ad hunc scopum assequendum non postreme deserviet, ad quas ipsa quoque juventus rustica adhibenda, cujus in tenera aetate constitutae vix aliquem usum genitores capiunt, interim vero alimentationis, et amictus illorum onere gravantur, oneris loco commoda contribuentium augebit, porro otium, malorum omnium fomentum certus exulabit, facultates contribuentium haud multo post amplius crescent, atque sic Hungaria majora successive capiet incrementa. In hac nihilominus praevio modo suscipienda operatione iidem Supremi Comites juxta ideas, quas eatenus concipient, haud illico progredientur, verum has Regio Nostro Locumtenentiali Consilio submittent, et ab ulteriore inviatione praestolabantur. Ad haec quoniam experientia teste, protiores locorum communitates, ingruente vere panis defectum patiantur, ut demum his, vel per dominia terrestria frumento succurri debeat, vel vero eaedem illud aliunde cum haud modica sui enervatione procurare cogantur; huic proinde malo qualiter pro futuro provide non minus, ac opportune obviandum sit? iidem Supremi Comites rem acrius expendant, suumque eatenus animi sensum eidem Consilio Nostro Regio Locumtenentiali submittent. Insuper etiam egenorum condignam rationem habere, est necesse, horum alii sunt qui viribus pollent, atque vitae sustentandae media sibi labore suo procurare quidem possent, at vero otium praeamantes suam alimentationem vel mendicando, vel furtis quaerunt, alios vero ingravescens aetas, aut per morbos, vel varios corporis defectus fractae vires a vitae sustentandae mediis suis conatibus procurandis

cohibent; rationem itaque quam congruam inibunt Supremi Comites, ut de ejusmodi egenorum, ac vere miserorum alimentatione opportuna fiat provisio; hunc in finem praeprimis perquam solicite inquirent, an in gremio Comitatus, cui praesunt, aliqui pro egenis, ubi? et quales *exstent fundationes*? qualiterve hae, per quem? ad mentem fundatoris administrentur? numve in sua integritate etiamnum persistant? quodsi vero hae in parte, vel ex integro periverunt, cujus facto, vel culpa id acciderit? et an nulla per amplius amissorum capitalium, vel fundorum fundationalium recaptivandorum spes affulgeat? quod si autem hujusmodi pro egenis fundationes haud exstant, aut vero hae pro tot numero pauperibus, ac in Comitatu reperiuntur, minus sufficiant, modum procurandae iisdem alimentationis adinvenire contendant, negotium istud cum reliquis Comitatus commembris conferent, ac eo etiam, qualiter ejusmodi, ut viribus fracti mendici aliquali manuum suarum labore, ad suam alimentationem quadam ad minus ratione concurrere possent, reflectent, suumque eatenus sensum reflexe ad omnes circumstantias, quae hocce charitativum nonminus, ac Publico Regni Statui utile opus propius contingunt, deprom*e*nt, atque Locumtenentiali Consilio intra semestre temporis spatium repraesentabunt. Quoad illos autem, qui laborum perficiendorum pertaesi, *stipem* querendo vitam suam traducere praeoptant, illam rationem inibunt iidem Supremi Comites, ut tales, seu ex illo, vel ex alio Comitatu ortum ducentes, aut vero extranei, si ad arma gerenda habiles sunt, proximae militari Praefecturae ad nomen militiae dandum tradantur, si vero ad ejusmodi servitia praestanda minus idonei sunt, ex alio quidem Comitatu ortum ducentes ad locum originis invientur, exteri vero ad perficiendos, qui ibidem seu circa viarum instaurationem, seu alias occurrunt labores, et hac ratione promerendam etiam in compedibus, si secus fieri nequit, alimentationem applicentur, de praemissorum demum effectuatione ipsum Locumtenentiale Consilium aeque circumstantialiter informabunt iidem Supremi Comites. A provida itaque, prudentique in his etiam negotiis Supremorum Comitum manipulatione, Eorundem tam habilitatem, cum ardentem zelum, atque devota in Nos studia metiemur, quae ipsos pro re comperta commendabunt amplius.

Caeterum ultra praemissa in specifico exposita, si quae adhuc ad meliorem Comitatuum Administrationem, et contribuentis plebis conservationem deservire videbuntur, iidem Supremi Comites pro ratione aequitatis, altissimi item servi-

tii Caesareo-Regii et boni publici in effectum deducere modalitate legali curabunt, vel si quod eatenus impedimentum eveniret, Nobis pro remedio demisse repraesentabunt, fidelitatem Nobis, et Augustae Domui Nostrae debitam, et hactenus contestatam imposterum quoque in omnibus observabunt, et per sibi subordinatos observari facient, conservandae tranquilitati publicae, et internae Comitatus omnimode studebunt, legibus regni, et benignis Mandatis Nostris Regiis semet conformabunt, et effectum procurabunt, justitiam omnibus absque humano quovis respectu in quibusvis ad officium suum pertinentibus negotiis secundum Deum, Legesque Patriae administrabunt, conformiter ad articulum 18. 1723. et 101. 1715. benignae Urbariali Regulationi, et per hanc praescriptae contribuentium conservationi solerter invigilent, ac per Magistratuales Comitatenses invigilari curent, numve Urbaria rite, ac debite observentur? de anno in annum investigent, investigarique faciant, ac siquidem Urbarialis Regulatio per Nos clementer resoluta nondum in omnibus Regni Comitatibus introducta esset, interea etiam donec suo modo ubique perfici et elaborari protuerit, in illis, et talibus etiam Comitatibus, ad quos nondum penetravit, contribuentem plebem ab omnibus indebitis oneribus, et quibusvis oppressionibus sive a dominis terrestribus, sive aliis quibuscunque modalitate legali praeservabunt, et ubi ex peragenda investigatione contra praescripta Urbaria dominos terrestres egisse, consequenter excessisse compererint, ac etiam ubi querelae colonorum de injusto sui praegravio, et oppressione delatae fuerint, harum investigationem indilate extra cujusvis respectum peragi, conveniensque remedium pro re nata etiam per processum actore Fisco Magistratuali contra excedentes erigendum, et celerius promovendum poni facient. Insuper vero curabunt perquam solicite, ut Contribuentes pro casu levioris commissi reatus haud quaquam in aere mulctentur, verum poena corporis afflictiva, delicto ipsorum attamen commensuranda afficiantur, ac ipsa demum Contributio praeferenter dependatur, et adjustetur. Porro nulla prandia sumptibus publicis fieri admittent, et sedulo invigilabunt, ut praemissa omnia officiales Comitatenses, iisdem subordinati debite adimpleant, officio suo exacte satisfaciant, dupplicia officia, eaque in compotibilia non gerant, et nullas plane defectus, aut excessus committent. Ac denique iidem Supremi Comites Comitatus curae suae concreditos ita administrabunt, ut nullus ex parte ipsorum defectus eveniat, quin imo aliis sibi subordinatis in omnibus bono exemplo praeeant, utve de

exacta, et fideli administratione Offici sui coram Deo, et Majestate Nostra sufficientem semper rationem reddere valeant. Ipsi vero Supremi Comites ex Comitatu absque impetrata praevia licentia non discedant, et sedulam semper curam ex officio gerant, ne subditi a dominis terrestribus cogantur producta dominalia in certo pretio desumere, aut propria, vel dominis solum vendere, vel tam diu retinere donec dominalia producta primum venumdata fuerint. Invigilent praeterea in Arendatione Macellorum, ut justi teneantur limites, nullaque pretii auctio exinde causetur, demum ut domini terrestres in venditione salis a subditis emendi praescriptos in articulis limites non transgrediantur. Volumus itaque, et clementer mandamus, quatenus omnes, et singuli moderni Supremi Comites Comitatuum Regni Nostri Hungariae, Partiumque adnexarum, ac eorum in Officio Successores, huic benignae Instructioni Nostrae Caesareo-Regiae, Legibus Regni, aequitati, et bono publico conformi semet per omnia accomodare, et cuncta in eadem deducta observare, ac per sibi subordinatos observari facere noverint, et non intermittant. Quibus Nos, ut in debito Respectu, et plena officii Activitate conserventur, Regia Nostra Authoritate, et Protectione clementer providebimus. Datum Viennae Austriae die vigesima prima Novembris Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Octavo. Maria Theresia m. p. Comes Franciscus Eszterházy m. p. Casparus Farkas m. p.

10. §.

Főispánok feletti biráskodás.

Királyunk' fejedelmi jogai közzé tartozván a' főispánok' kinevezése: ezért egyedüli biráik is a' koronázott királyi Felség lévén — vármegyeink főispánjaik elleni igaz és elégséges panaszaikat a' Felség' eleibe terjeszthetik [1]), 's ha vétkeseknek találtatnak, elvesztik hivatalukat. [2])

---

[1]) l. II-ik Endre 14. 1536. 36. 1548. 60.

[2]) l. 1548· 66. 1-sö §.

Főispáni helyettesek.

1. §.

Eredete.

Főispáni helyettesek főleg azon vármegyék' kormányzására neveztetnek, mellyeknek főispánjai fensőbb hivatalaik- vagy öregségük- 's gyengeségük miatt többé e' hivatalt nem kezelhetik, — vagy pedig, a' mellyekben a' főispán kihalt, vagy más vármegye' kormányzására áttétetett, ez esetekben nem főispánt, hanem főispáni helyettest szokott a' Felség nevezni.

Főispáni helyettesekről törvényeink nem emlékeznek; szabad legyen azonban ezeknek eredetét, ha nem is törvényre, de törvényszerü oklevelekre 's az örökös főispánság' természetével változhatlan kapcsolatú százados gyakorlatra építeni; ugyanis nem egyszer a' vármegyei főispánságokra oly egyének neveztetvén ki: kik „per aetatem, sexum, conditionem assumpti vitae generis defectum requisitae publicorum negotiorum cognitionis, pluresque alias ob causas" a' vármegyék' kormányzását saját személyeikben nem teljesíthették; szükség volt, — miután a' megyék fő nélkül nem maradhattak — erre alkalmas egyénről gondoskodni; — igy midőn Sigmond királyunk 1395-ik évben a' Bosnyák király Dobissát, Somogy vármegye' főispánjává nevezte, — miután a' nevezett király személyesen nem igen kezelheté Somogy vármegyében a' főispáni hivatalt, — ki fogja állíthatni: hogy e' tiszte' teljesitését valaki másnak nem kelle pótolnia, főleg azon korban, mellyben — mint fentebb érintettük — a' főispánok valának a' vármegyékben kiszolgáltatott igazság' kezelői? — Igy I. Ferdinánd királyunk is 1528-ik évben — Mária nővérének, a' mohácsi téren elhalt szerencsétlen II-ik Lajos királyunk' hitvesének az óvári uradalommal egyszersmind Moson vármegye' örökös főispánságát „Castrum Óvár cum honore perpetuo Comitatus Mosoniensis — — damus, donamus, et

conferimus" mond az oklevél [1]) — adományozván, kifogja egyrészben állithatni, hogy egyszersmind Moson vármegye' főispánsági hivatalát is annak minden terheivel együtt kezelé? — avagy más részben tagadni ki képes: hogy Mária' főispánkodása alatt a' közügyek, Moson vármegyében kezeltetni megszüntek? Meg kelle pedig szünniök, ha a' nevezett vármegye kormányzó fő nélkül maradt volna. — Végre az örökös főispányság természetenél fogva lehető azon esetben, midőn e' mondott hivatali minőség épen a' család' legfiatalabbikára — még kiskorúra esik: nem szükségképiek-e a' helyettesek? ha csak ismét azt nem akarjuk állitani, hogy — miután a' kiskorút jogaitól megfosztani 's helyébe más főispánt nevezni jogszerűn nem szabad — bizonyos ideig p. o. annak nagykorúsága' bekövetkezteig az illető megyék kormány nélkül maradhatnak. — 'S ne feledjük országos hivatalaink' rendszerét, mellyben alig találunk fensőbb fokozatú hivatalt, melly helyettessel el nem látatnék.

Zemplén vármegyében legelső főispáni helyettesnek tudjuk 1702-ik évről az előbb ugyanezen megyében alispánkodó *Klobusiczky Ferenczet*, ki utóbb báróvá levén, *Sáros* megye' főispányi helyettese, végre *Arad* megye' főispánja lett.

2. §.

Hatáskodása.

A' főispáni helyettesek' hatóskodhatását illetőleg: a' főispáni helyettesek a' vármegyékben mindenkor főispáni hatalommal birnak a' megyei dolgok' elintézése 's kormányzásában, a' mit tehát e' részben a' főispáni hatóságról mondottunk: a' főispáni helyettesek' hatóságára is teljesen értendők. — Csupán rangfokozatra különböznek, minthogy a' főispánok igen — de helyetteseik a' mágnási rendhez nem tartoznak, ha csak nem ezek' sorából neveztetvék.

---

[1]) l. az országos levéltár' oklevelei között: „Analecta historica Godefridi Keller. Tom. IV. 94 l, Botka i: m: 109 lap. —

Tisztújítószék.

1. §.

Szertartása.

A' főispánok, 's helyetteseik, a' kormányzásukra bizott vármegyékbeni hivatalos foglatosságaik' legszentebbikét — hatóskodhatásuknak mintegy nimbus adóját gyakorolják akkor, midőn a' minden harmadik évben tartatni kellő *Tiszt újítószék*' alkalmával a' megyebeli tisztviselők 's nemesség közöl, a' megyei hivatalokra tetszések szerint kijelelhetnek, a' kik közöl annakutánna a' megyei Karok és Rendek választanak [1]). — Az érintett tisztépítőszék' szertartásának rendjét röviden elsorolni e' helyre tartozik.

A' megyei tisztújítószék — eme nemzeti ünnepünket, minden harmadik évben megtartandónak rendelik törvényeink;— a' határnapot a' megyei főispán vagy helyettes tűzi ki, — ez legalább tizenöt nappal eleve közhirré tétetvén a' megyében, az első alispán a' szomszéd vármegyéket is megszokta hinni, mint a' köz nemzeti ünnepben a' vármegyék közti barátságos, atyafiságos szomszéd viszonynál fogva résztveendőket.

A' tisztválasztás előtti napokon a' főispán magános tanácskozást tart, a' vármegye' alispánjai- 's főbb táblabiráival az iránt: ki legyen alkalmatos 's kijelelendő a' hivatalokra? —

A' bekövetkezett napon ősi szokás szerint az egyben sereglett rendeket az első alispán arra szólítja fel, hogy küldöttség által hivatnék meg a' főispán; — mi megtörténvén a' főispán a' KK. és RR között megjelenik, 's alkalmi beszédet tart, — erre rendszerint az első alispán felel, 's maga, és társai' nevében viselt hivatalaikról lemond, a' megye' pecsétjét a' főispánnak átadja, — magát 's az összes tisztikart ennek és a' karok — és rendeknek kegyeibe ajánlja. —

---

[1]) l az 1723: 56.

Ugyanezt teszi a' megyei főjegyző is, a' megye' levéltára' kulcsait a' főispán' kezeibe letévén; most a' főispán az első alispáni hivatalra négy személyt jelel ki, kik között az eddigelé hivataloskodott első alispán — mindenkor benfoglaltatik, ha csak ő maga azok közőli kihagyattatását önként nem kívánja; — a' másod alispánságra és a' többi hivatalokra a' volt hivataloskodókat — ha ellenök észrevétel vagy kifogása volna — nem köteles a' főispán kijelelni. — Mindenik *hivatalrai kijelelés után a' Rendek* vagy *közfelkiáltás*, vagy szavazás által választják leendő tisztviselőiket — magában értetvén: hogy csak a' főispán által kijelelt egyének közől; — közfelkiáltás által akként: hogy a' kinek neve a' kijelcltek közől leginkább hallatnék, azt nevezi ki a' főispán a' megye' többsége kívánta hivataloskodóul. E' közfelkiáltási módot legfelsőbb rendelet' következtében az 1819-ik évi február 16-ról 4390-ik szám alatt költ Helytartó-Tanácsi körlevél eltörlövén azt rendelte: hogy a' szavazatok' beszedése végett kirendellt küldöttség előtt akár szavazati jegy által, akár szóval kiki a' maga voksát arra adja, kire tetszik, 's az igy beszedett szavazatok' többsége határozza el, melly hivatalokra ki választatott tisztviselőnek? maga az emlitett körlevél következőleg szól:

4390. „Illustrissimi 's a' t. Cum Sua Majestas Sacratissima e compluribus Restaurationum Comitatensium casibus, displicenter observare dignata sit, easdem restaurationes tumultuario modo inter conclamationes atque excessus, qui gravitati rei, et sanctimoniae loci adversantur, peragi, neque simili occasione, quae ex indole sua collectionem, et connumerationem singularium votorum cumprimis requirit, mox ad eandem de praescripto etiam articuli 58. 1723. procedi, hinc altefata Sua Majestas medio iteratim editae benignae Resolutionis praecipere dignata est: ut dehinc Restaurationes non per conclamationem, sed per collectionem et connumerationem singularium votorum, sive in publico ipso congressu, sive medio constituendae eatenus Deputationis, ad sensum citati articuli peragendam absolvantur, in reliquo autem SS. et OO. Comitatuum pro competente eisdem legali authoritate, et jure in id sollicite intendant, ne sanctimonia Congressuum publicorum excessibus, et inconvenientiis profanetur, utque in contravenientes ad praescriptum legum mox pro demerito animadvertatur; benigne enim confidit Sua Majestas Sacratissima regnicolas Altissimam hanc dispositionem Caesareo Regiam, velut Constitutioni, et Legibus Regni adprime conformem, grato suscepturos esse animo, cum constitutionali nobilium praerogativae Magistratum in gremio suo

eligendi, nihil magis respondere possit, quam si quis votum suum depromere, tale in censum venire, et quivis pleno jure suo gaudere valeat, jus autem hoc nonnisi per individualem votorum connumerationem exerceri, et manuteneri possit, nihilque magis eidem deroget, quam si per conclamationes persaepe etiam hominum ad sedes restauratorias confluentium quorum plures omni prorsus voto carent, suffragia eorum, qui jus ad rem habent, evanescant vel supprimantur; — Quemadmodum igitur Altissimae Ordinationis hujus in obsequium, cuncti Regni Comitatuum Supremi Comites, officiique eorundem Vices Gerentes necessariam sub hodierno abhinc inviationem acceperunt eo adhuc de benigno Jussu Regio addito: ut ad praevertendas quaestiones, quae circa hujus suffragii sub ipso Restaurationis actu negotium morari, aut difficilius reddere possent, praeexistens alioquin in benigne concredito sibi Comitatu Nobilium Catastrum in anteriori quapiam sub suo Praesidio celebranda Congregatione Generali revideri, et ad hunc scopum rectificari procuret, quo occasione Restaurationis Vota ad praescriptum praecitati articuli 58. 1723. connumerari valeant: ita id ipsum Praetitulatis Dominationibus Vestris de positivo benigno Jussu Regio finem in eum intimandum habet Regium hoc Locumtenentiale Consilium: ut in celebrandis in Comitatu hoc dehinc Sedibus Restauratoriis Altissimae huic intentioni Caesareo Regiae se ad amussim conformare non intermittant. — Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae die decima sexta Mensis Februarii Anno Millesimo Octingentesimo decimo nono celebrato."

Azonban e' rendelet csak hamar, ugyancsak legfensöbb helyről az 1827-ik évi September 11-ről 24236. sz. a. kibocsátott következő körlevél által visszahuzatott:

„Illustrissimi etc. In sequelam recens editae Altissimae Resolutionis Regiae, Consilium isthoc Locumtenentiale Regium Praetitulatis Dominationibus Vestris de positivo benigno Jussu Regio hisce intimandum habet; Suam Majestatem Sacratissimam votis Statuum et Ordinum diaetaliter congregatorum clementer deferre et annuere dignatam esse: ut praevigens Magistratum Comitatensem suffragio acclamationum restaurandi usus, interea etiam, donec revisione Operati Deputationalis circa coordinationem Comitatuum subsecuta; modus restaurationis lege definiri potuerit, observetur; eo tamen nutu Articuli 58. 1723. suapte intellecto: quod ad connumerationem votorum, quae secus etiam ab illis dumtaxat ellicienda sunt, qui hoc jure legitime gaudent, actutum proce-

dendum sit; dum ex acclamatione potioritas votorum indubie definiri non posset. Confidere interim Eandem altefatam Suam Majestatem Sacratissimam Sedes Restauratorias illa debita cum moderatione et tranquilitate celebrandas fore, quam praerogativae nobilitatis decus, ac dignitas, sanctimonia item loci, et hocce omni sub obtutu gravissimum objectum majorem in modum exigunt. Ceterum autem Eandem suam Majestatem Sacratissimam clementer una disposuisse: ut Comitatuum Supremi Moderatores ad asservandas intra legalem terminum sedes restauratorias districtim obligentur. — Quae proinde Altissima Resolutio Regia Praetitulatis Dominationibus Vestris pro congrua directione hisce nota redditur: ut in occursuris casibus peculiari omnino curae sibi habeant: quo Restaurationum actus praedeclaratae Suae Majestis Sacratissimae exspectationi respondeant; et in ampliora Patriae, et Comitatus commoda ac emolumenta cedant. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico, Budae die undecima Mensis Septembris, Anno Millesimo, Octingentesimo Vigesimo Septimo celebrato."

2. §.

Hivatali eskü; 's tisztújitószéki elnök.

A' megválasztott tisztviselők elvállalt hivataluk' pontos teljesitésére hivatali esküt mondanak, 's ennek letétele által igtattatnak hivatalukba — évi illetőségeiket mindenkor a' felesküvés' napjától huzók; az e' részben intézkedő n. mlgú magyar királyi Helytartó Tanácsi körlevél' tartalma következő:

„411. Illustrissimi etc. Comperto Altissimo Loco eo: quod in nonnullis Regni Jurisdictionibus ille vigeat et observetur mos: ut individuis ad munia Magistratualia admotis etiam si id cum fine angariae salarialis eveniat, tamen salarium pro tota eadem angaria assignetur, et exolvatur; Sua Majestas Sacratissima clementer jubere dignata est: ut mos hic universaliter in toto regno sufferatur, Jurisdictionesque ad salaria, individuis suis Magistratualibus absque discrimine officii et dignitatis a die nonnisi depositi Juramenti assignanda et exolvenda invientur. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico. Budae die 7-a Januarii anno 1817. celebrato."

A' mondottakból kitetszik: miszerint a' főispán vagy helyettes valamint egyedüli elnöke a' tisztújitói gyülésnek,

úgy a' tisztujitószék nélküle meg nem tartathatik. — 'S valamint e' nemzeti ünnep' alkalmával, úgy egyébkor tetszésök szerint táblabirák- 's némelly tiszteletbeli hivatalra a' főispán vagy helyettes kinevezési jogot gyakorol.

3. §.

Tisztválasztási rendszerünkbeni visszaélések 's hiányok.

Ez a' tisztújitószék' szertartása. — „Mintegy huszonöt év óta azonban — mint a' pesti hirlap' egyik vezérczikke [1]) mondá — a' politikai nagykoruság' eme legszebb attributumának, a' polgári szabadság' eme legszebb jogának gyakorlata szokottnál gyakrabban idézett elő jeleneteket, mellyek felbőszült indulat' féktelen mámorát állitván a' szabadság' érzeten melegült lelkesedésnek helyébe, a' választó tömegeknek nehány lélekvásárlók' kezében lelketlen vak eszközökké alacsonyulásával egy részt a' nemzet' erkölcsi jellemét sebes léptekkel sülyesztették: más részt a' törvényes szabadság' barátai közől a' gyengébbeket már már zavarba hozák, mit feleljenek azoknak, kik a' tömegek' éretlenségét szeretik emlegetni oly gyógyszerek ajánlatának gyámokául, mellyek a' beteg' fájdalmait az által szüntetik meg, hogy megszüntetik az életet? — Valólag érezé kormányunk is a' métely' vészes következményeit, midőn a' mondott jeleneteket leggyászosabban előidéző események' meggátolására 1836-ik év september 22-ről $^{1307}/_{1254}$ udvari szám alatt következő körrendelvényt bocsátott az ország' mindenik vármegyéjéhez: — „Ferdinandus Primus etc. Reverendi, Honorabiles, Spectabiles ac Magnifici, Magnifici item Egregii, et Nobiles, Fideles nobis dilecti! Inter perennatura Divi Genitoris Nostri in observantiam legum, avitorumque institutorum monimenta, jure eam accensemus providentiam, qua dum in casibus suo modo indictarum, vel tantum imminentium Magistratus in Comitatibus Restaurationum, aliquos munerum, quae tamen a libero tantum delectu speranda, nec secus quam meritis ac virtutibus quaerenda sunt, justo plus cupidos, ad paranda aut per se, aut per adhaerentes suos, malis etiam artibus suffragia, non tantum popularium vota per ambitum sectari, sed interdum formales plane horum conductiones et nundinationes moliri, quodve maxime detestandum est, pauperioris sortis nobilitate in instrumentum perversarum intentionum suarum abutendo,

[1]) l az 1841-iki 61-ik számot.

organicas factiones ciere, atque ita legale nobilis hujus actus exercitium, non in gravissimas tantum perplexitates adducere, verum poenalibus etiam excessibus, formalibusque involvere tumultibus praesumpsisse comperisset; Supremis Comitatuum Moderatoribus clementer injunxit, ne illos, quos factiosorum hujusmodi moliminum auctores et promotores esse fidedigne constiterit, ad officia, quae indignis modis his sectantur, candident. His salutarem hunc in modum dispositis, et ad publicam quorumque Comitatuum perlatis notitiam, sperari equidem merito potuit futurum, ut haec avitum nationis characterem, moresque et quam majores in conservando bono gerendorum negotiorum ordine, velut legali libertati suapte natura conjunctam constanter coluerunt, disciplinam convellens saeculi praesentis labes praevertatur. Sed enim, quod non sine maximo animi resensu memoramus, exspectationi tam justae eventus non ubique respondit, imo vero ex casibus recentius susceptarum Magistratus in nonnullis Comitatibus restaurationum in praepatulo est: novam, eamque multo etiam acriorem Congregationibus illis incubuisse viciorum cohoritem, non solum jam ambitu, vi, corruptionibusque foedam sed *caedibus quoque et sangvine adeo cruentam, ut nisi sceleratis ausibus occuratur, vitae quidem, honorisque, et legalis libertatis securitas nullibi fere minus ambigua futura sit, quam in* actibus, locisque *illis*, quae Leges praesentissimo earumdem praesidio esse voluerunt. Quod itaque rebus in hunc adductis situm, interea etiam usque dum sapientia legum ulteriora constituta fuerint, mox decerni, a Nobis muneris Nostri Regii ratio deposcit, sub hodierno cunctis Supremis Comitibus ac Comitatuum Moderatoribus districtim, benigneque injungimus, ut occasione Restaurationum, legali via et modo, temporeque suscipiendarum, ad mentem praecitatae benignae dispositionis Regiae, neminem qui officia per factiones, concitationes et conductiones gentium instituere, cum his ingressus publicos seu per se, seu medio aliorum sollicitare observatur, ad seriem Candidatorum referant; imo vero si talium moliminum apperta indicia seu ante, seu ipso exercitio actus semet exererent, vel tumultus, et turbandae quietis et decoris, legeque requisitae moderationis signa erumperent, eo ipso a Restauratione suscipienda, aut continuanda praescindant, eamque penes confirmationem fungentis Magistratus, vel pro re nata, supplenda via surrogationis interimalis vacantia officia in opportunam temporis et animorum rationem differant; si autem seu ante ipsum exordium Restaurationis, seu in decursu ejusdem aliqua patrari contingeret, quae juribus vel honori pri-

vatorum, aut dignitati publicae auctoritatis, vel denique tranquillitati publicae derogarent, delicta haec congrua Fisci Magistratualis actione protinus vindicanda disponant, causaeque talis celerrimum, servatis alioquin de jure servandis, progressum et decisionem principali curae habeant, in casibus sauciationum aut caedium, crimen manifestum importantium, in quantum sub ictum articuli 14. 1687. recidunt, incaptivatione quoque auctorum et complicum suscipienda. Denique ut iidem Supremi Comites de toto Restaurationis progressu, ac quibusvis, quae occurrerent circumstantiis et eventibus genuinam Nobis confestim praestent relationem. Quae quidem benignissima Nostra avitas Regni Institutiones, legalem item votorum libertatem, publicorumque actuum et consessuum dignitatem salvam semper et incolumen conservandi, et ad assequendum finem hunc opportuna quaeque media adhibendi voluntas, ut tanto apertius constet, praedeductas dispositiones Nostras, prout et id, quod circa causas respectu excessuum praedenotatorum suscitandas, in Curia Nostra Regia praeferenter revidendas sub hodierno peraeque benigne providerimus, Vobis eo addito hisce clementer significamus: ut, quod in manutenendo bono ordine Vestrae est legalis obligationis, explere eo enixius contendatis, quod quemadmodum sempiterni debiti esse novimus, sustinendae in hujusmodi functionibus legum sanctimoniae, manutenendisque in sua integritate avitis institutis intendere; ita electiones et restaurationes a legali tramite, praemissorum in obversum divergentes, et in oppressionem legalis votorum libertatis tendentes, pro irritis et invalidis declaraturi simus. Vobis in reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia benigne propensi manemus. Datum Viennae Austriae die 22-a Septembris anno 1836."

Mielőtt a' hatalmasan elterült mirigy' gyógyitása körüli többféle nézeteket megemlitenők, szükségesnek véljük azon okok- és hiányokat eleve szóba hozni, mellyek ez oly gyakori szomorú jeleneteknek előidézői, 's mintegy tényezői valának.

4. §.

Elökori választás.

Egyik 's talán mondhatni legfőbb ok: a' megyei élet kifejlésének nem ismerése, az innen eredő ferde' ál-nézetek;— és e' részben legyen szabad megérintenünk' mennyire tévednek azok, kik azt hiszik: hogy a' megyei

gyülések és választások az ős eredeti nép gyülések' és tisztválasztások' typusát viselik. — Tagadhatatlan:hogy előkorunkban szintúgy, mint napjainkban, a' vármegyékben alispánok, jegyzők, szolgabirák, esküdtek hivataloskodának, azonban ezek' megválasztási rendszere vajjmi különbözött a' korunkbelitől. Igy alispánjainkat illetőleg alább felbozottjaink kétségtelenitendik jelen állitásunk' valóságát: az 1504: 2-ik t. cz. ezen szavainál fogva „§. 3. Quod Vice-Comitem quemlibet Comes Parochialis de numero et coetu verorum nobilium ipsius Comitatus, cujus honore fungitur, eligat; §. 4. Quem tamen absque consensu et voluntate nobilium ipsius Comitatus eligere nusquam valeat, neque possit" az alispánnak megválasztásában a' nemességnek is befolyás, közvetlen részvét engedtetvén — Gyurikovits György szerint azon kérdés áll elő: valljon mikép gyakorolták előkorunkban a' nemesek az alispányi választásban befolyásukat? választás által-e, mint most? avagy kijelelés, kitüzés, (Candidatio, Propositio) által? — a' mindjárt közlendő oklevélből azt következtetvén a' most nevezett jeles oklevélbuvár: miként a' nemesség kitüzés' (Propositio) utján négy egyedet terjesztett fel a' főispánnak és ő e' kijeleltek közől egyet nevezett ki az alispányi hivatalra; minthogy Maximilián Ausztriai főherczeg mint Mosony vármegyei főispán 1558-ik évi aprilis 1-sö napjáról Mosony vármegyéhez irt levelében az alispányi hivatalra Mosonyi nemesek által kijelelt (candidált) egyedek közől Rumy Farkast nevezte ki alispánynak; e' nevezetes oklevél' tartalma következő: „Maximilianus Dei gratia Rex Bohemiae, Archi-Dux Austriae, Dux Burgundiae etc. Egregii et nobiles nobis dilecti! Ex Litteris fidelis nostri Egregii Zachariae — Bochniczky Capitanei Nostri Ováriensis intelleximus, Vos juxta mandatum Nostrum ad Vos superinde proxime datum congregatos fuisse, et certas personas, quae ad officium Vice-Comitis istius Comitatus Mosoniensis idoneae viderentur, nominasse, quarum etiam nomina idem Capitaneus Noster ad Nos misit. Habita itaque singularum Nostrarum personarum notitia inter alios visus est aptior ad hoc officium Egregius Volfgangus Rumy: eapropter tamquam Supremus Comes illum Vobiscum una in Vice-Comitem eligimus et constituimus, Vosque et Vestrum singulos hortamur, ac nihilominus auctoritate S. C R. M. Domini et Genitoris Nostri observandissimi Vobis harum serie committimus, ut eundem in poste-

rum pro Vestro Vice-Comite recognoscere, et in omnibus licitis, solitis, et consvetis eidem obtemperare debeatis, secus non facturi. Datum Viennae 1-a die Aprilis anno Domini 1558. Maximilianus m p. Nicolaus Oláhus Strigoniensis. Joannes Liszthius. — Egregiis et Nobilibus Judicibus et Universitati Comitatus Mosoniensis Nobis dilectis." (P. H.) — Ez oklevélből látjuk, hogy hajdan a' választási jog a' mostanihoz képest megfordított módon gyakoroltatott. — A' jegyzői hivatal, — mint alább megemlitendjük, — főispánok' kinevezési jogától függött — A' szolgabirák azonban — a' fentebb nevezett iró [1]) szerint - csakugyan a' nemesség' szabad választásánál fogva emeltettek hivatalokra. A' régi választási mód különbözött a' mostanitól abban, hogy midön a' jelenkorban a' tisztújitási közönséges gyüléseken az egész megyének valamennyi nemesei minden egyes szolgabiró' választásában gyakorolják szavazati jogukat: régenten járásonként az illető járás' nemesei, vagy az alispán', vagy a' járásbeli szolgabirák előtt vitték végbe a' választást. Igy történt 1464-ben Mátyás királyunk' uralkodása alatt Poson vármegyében, amint az akkori alispánynak Ungersbach Fridriknek april. 16-án költ leveléből kitetszik; mellyben három járásbeli szolgabirónak parancsolja, hogy a' Mátyusföldi járásban, mivel szolgabirói tisztségben régtől fogva lévő üresség az odavaló nemességnek felette káros lenne, nyolczad napra, azaz april. 24-ikre közgyülést tartván, nevezett járás' számára egy szolgabirót választassanak, a' mint a' levél' tartalma ekképpen adja elő: „Fridericus de Ungersbach Vice-Comes Comitatus Posoniensis, Nobilibus viris Michäeli de Réthe. Caspari de Királfia, et Lucae Beke de Nagaban Judicibus Nobilium Comitatus ejusdem, Amicis Nobis sincere dilectis, favorem et amicitiam cum honore! Quia jam a longo temporum spatio in quarta columna sedis Nostrae Judiciariae, puta quarto in Judice Nobilium de districtu Mathiusfelde penuriam et carentiam habuimus, ob quam multarum injuriarum ac querelarum pauperum nobilium nobis porrectarum reformatio atque justitia, et juris processus, modo quo debuisset, fieri hucusque non potuit, ipsique nobilis de eodem districtu ad multifarias Nostras requisitiones et scripta per Nos ipsis facta, nullatenus inter ipsos Judlium eligere et statuere curaverint, sed eadem scri-

[1]) l. az 1842-ik évi „Századunk" 46-ik számábani ily czimü értekezését: „A' Vármegyei tisztviselők' választása hajdankorban."

pta Nostra, et requisitiones temerarie et contumaciter surda aure transierunt. Quia vero Divina favente clementia jam verum, sacroque diademate ornatum, et coronatum Regem habemus, et ob id idem districtus Mathiusfelde eas occasiones, quas praesens habuerit, jam minime habebunt. Ideo in persona ejusdem Domini Nostri Coronati Regis gratiosissimi, ac etiam in persona Domini amici Nostri, Comitis Comitatus praedicti, vobis firmiter praecipientes committimus, quatenus acceptis praesentibus, in antefatum districtum Mathiusfelde Congregationem generalem nobilium in festo Sancti Georgii nunc proxime venturo in locis alias fieri solitis celebrandum, tandemque et sedem Judiciariam feria secunda proxima prius subprius alias consvet. irremisibiliter persolvend. proclamari et praedictos nobiles, quartum Judlium inter eos eligi et statuere faciatis, sciend. quod si non fecerint nos in persona Domini Nostri Regis praenotati, eosdem cum omnibus ipsorum magnis conaminibus ad id faciendum compellemus, secus igitur nullatenus facturi in praemissis. Datum feria tertia proxima post festum beat. Tiburcii et Valeriani Martyrum. Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Sexagesimo Quarto." (L. S) Ezen oklevél a' pozsonyi káptalan' levéltárában VIII-ik zsacskóban 2-ik csomóban, 30-ik sz. alatt őriztetik eredeti példányban; a' honnan hiven másoltattam le. Ungersbach Fridrich már 1460 eszt. Pozsony vármegyében alispánságot viselt. Az ő parancsolatjából említett 1464. esztendőben a' fényes pozsonyi főispányi székben ült Szalonaki Paumkircher András 1457-ben emeltetett azon méltóságra, ki 1466. eszt. stajerországi jószágaiban mulatván, Gréczben, Fridrik császár' bosszúállásának véres áldozatjává lett."—

A' további hiányokat — a' „Világ'" 1841-ki — hazai képei' irójával [1]) e' háromban pontosultaknak véljük: úgymint a) szavazat-jog' aránytalanságában, nálunk úgymond ő: a' megyékbeni szavazatjog nincs képességhez kötve, egyetlen egy feltétele a' közügyekbeni törvényes részvehetésnek: a' nemesség; — a' nemességhez pedig szintugy nincs semmi képesség kötve. Nálunk tehát a' szavazatjog nem jog, hanem előjog és kiváltságszerű, — 's noha a' nemesség közt semmi rangfokozat, 's ehhezképest semmi jogkülönbség; — de gyakorlatilag mint áll a' dolog? hazánkban sok urbéri telken lakosok, zsellér 's különféle okoknál fogva elszegényült nemes van, kik nagyobb vagy kissebb mérték-

[1]) 37-ik szám.

ben mindnyájan kissebb vagy nagyobb befolyásnak vannak kitéve, 's a' törvényszerü jog-egyenlöség és önállás teljesen paralyzálva van azon szerencsétlen anyagi függés által, mellyekben a' szegényebb nemesség részint földesúri auctoritás, részint pénzvesztegetés, és egyéb ezernemü befolyások által tartathatik. És épen a' szegényebb nemességnek ezen tömege az, mellyet bizonyos emberek bizonyos önzőczélok' elérhetésére használni szoktak. —

b) második főoka 's hiánya a' megyékbeni zavaroknak az értelemhiány a' nemesség' többségénél, melly miután két hetet — az tisztújitás előtt — éjjel és nappal jól átdorbézolt, csordánkint hajtatik be a' tisztújitás' helyére, hol azután gyakran oly jelenetek fejlődnek ki, minőknek fájdalom! — már több izben tanui valánk" — 's

c) harmadik ok a' szavazás körüli gyakorlat. ‚Eddigelé a' tisztválasztási visszaélések ellen repressiv eszközök használtattak, és lehet, hogy volt helyenkint sikerük, de előző eszközök nélkül amazok' hatása sem általános sem állandó, 's árnyékoldalaihoz tartozik, hogy még hiba van Ilium' falán kivül mint belől: megtorlás nincsen belől mint kivül, 's a' fenéken mindig maradt egy csep, melly oda mutatott, hogy az orvoslás nem volt gyökeres; — 's tán még sikeresebb volt a' nemzeti indignatio, melly alkotmányunk' legszebb virágát hervasztó kicsapongások ellen minden jobbak' kebelén keresztül zugott;' — de mielőtt részletes intézkedések által igyekeznénk orvosolni a' bajt, — melly e' visszaélésekben önként orvoslásért nyilatkozék! — bizonyos alapelveket kell a' vezérczikkek' szerzője szerint tisztába hozni, — alap- és sarkelveket, mellyeken 's mellyek körül irányzandók a' törvényhozás' bölcsrendelkezései; — ugyan is szerinte ekkorig, midön tisztválasztási kicsapongásoknak elejevétele forgott szóban: többnyire főleg a' körül forogtak a' nézetek: miként eszközölhetni az úgynevezett factiók, korteskedések' megszüntetését? — mi a' korteskedést illeti — azt, mi sajátlag e' kitétel alatt értendő? jelen megyei szerkezetünk' fenálltáig — szabályozni igen a' visszaéléseket, — de teljességgel megszüntetni nem lehet; — mert a' különböző vélemények' lehetősége szabad választások természetétől annyira nélkülezhetlen: hogy csak akkor szünhetnek meg, ha mindenki teljes részvétlenségbe sülyedne, álmos apathiába dermedezne, és arra szünetlen semlegességet öltene fel, melly alkotmányos nemzeteknél a' legbizonyosabb halál' jele, 's mellyet Solon egykor halállal rendelt büntetetni. — Innen 1-ső elv a' törvénynyel oda munkálni: hogy a' külön

vélemény egymás ellen erkölcsi fegyverekre szorítkozni kénytelenitessenek, 's a' vad erőnek durva erőszaka távoztatva, vagy ha ez nem lehet, azonnal szétoszlatva legyen. — 2-ik elv: hogy a' lélek' vásárlásra szigorú büntetések hozassanak; de szorosan meg legyen határozva: lélekvásárlásnak mit tart a törvény? nehogy ismét azt akarjuk kiirtani, a' mi a' népválasztások' sajátságaihoz tartozik; hogy t. i. a' főnökök, kiknek létezése ismét el nem nyomható, saját nézeteik- 's jelölt jeiknek becsületes módon többséget szerezni iparkodjanak; — 3 ik elv: hogy a' népválasztás, elemmel természetes ellentétben álló más elem, ne gyakorolhasson valami kényszeritő avatkozást.— 4-ik elv: oly eljárási formákhoz kötni a' választó jog' gyakorlatát, mellyek bizonyos értelmi qualificatiót tegyenek fel; például: irnitudást, 's legalább az elemi iskoláknak bizonyos ideig látogatását,'szóval, legalább annyit, mennyit ily nevezetes jog' gyakorlatáért a' közállomány csakugyan megkivánhat. E' részben azonban jelen helyzetünkre kellő figyelemmel, kizárólag, csak a' jövő nemzedékre lehet és szükséges intézkednünk. — 5-ik elv: Senkit, kinek az alkotmány e' jogot már megadá, abból ki nem rekeszteni; ellenben józan megválasztással olyanokat részesiteni, kikre nézve polgári helyzetök kezességet nyujt, hogy birnak elegendő értelmi fejlettséggel ily joggyakorlat' tekintetében. — 6-ik elv: oly eljárási formákat létesiteni: mellyek emberileg szólva — tökéletesen biztositanak, hogy kiki szabadon és minden kényszeritéstől menten gyakorolhassa polgári legszebb jogát. — 7-ik elv: ha mindezen alapelveknek következetes alkalmazása, a' kicsapongást nyomban érzékenyen, 's különösen a' választói jog elvesztésével is sujtó birói eljárás' kiséretében, elegendő biztositékot nyujtani nem látszatván, még elébb biztositék igényeltetnék: akkor alig maradna más hátra, mint a' tisztválasztások' oly móddali elrendezése: hogy nagy tömegek egyszerre egy helyre össze ne gyülekezzenek; hanem ugyanegy napon több helyütt történjék a' választás, [1]) miként ez már előkorunkban is divatozottnak tanusittatik a' fentebbi 1464-ik évben költ oklevél által.

Ily alapelvek' megállapitása után — mellyeknek okvetlen megelőzniök kell a' teendő intézkedéseket, a' törvényhozás akként oldhatandja meg nagy feladatát: hogy a' nemzeti szabadság' legszentebbikét fentartva, 's szüntetve az ennek gyakorlata körüli visszaéléseket, épen adja át az utókornak. —

---

[1]) l. az 1841-iki pesti hirlap' 61-ik számú vezérczikkét. —

Már az 1840-ik évben tartott országgyülésen is méltó figyelmét igénylé e' nem csekély nehézségü tárgy a' Karok' és Rendek' Táblájának, kerületi választmány küldetett ki e' részben véleményt adandó, 's ez be is adta tervezetét; — de idő nem jutott tanácskozásba vételére; — 's ezóta az intézkedés' szüksége nem egyszer tettleg is szigorún nyilatkozott, 's nyilatkoztak ezek' következtében hírlapjaink is egyes javaslat 's terveket felhozók; mi mellőzve a' jelen országgyülés' e' részbeni történetét, mint a' napi élet' ismert factumát ugyan, — de a' historia' körébe még nem érettet; — az ezt előző korból — mint a' mellyböli különben is jelen dolgozatunk— három különböző véleményt igtatunk ide; — ugyanis —

I. *Balogh* János a' Pesti Hirlap' (1841) több számaiban „a' tisztújitószékek' reformjáról" közrebocsátott értékezéseiben előadván 1) a' régi és mostani tisztválasztások közti roppant különbséget, szerinte mindkettőnek életből meritett hű rajzaival. — 2) a' jelen tisztválasztásnak a' valódi szabad választással merőbeni ellenkezését. — 3) A' titkos voksolás általi tisztválasztásnak kiszámithatlan nagy hasznait. — 4) Ugyanennek szerény egyszerű modorát. Mindezekután a' tisztújitószékeknek tetőtől talpig eszközlendő javitását tárgyazó tisztválasztási és választhatási javaslata következőkben pontosul: 1) választási és választhatási joggal birhat minden nemes, habár birtoktalan is. 2) eme jog a' honoratiorókra is kiterjesztendő; 3) csak a' jelenlévők csupán és egyedül választhatnak, moralis testek nem; 4) választási joggal mindenki csak azon megyében birhat, hol lakása van. 5) A' választási jogot mindenki gyakorolhatja, ki már 18 éves; — az első alispányi hivatalra csak legalább 28—éves, a' többire legalább 22 — éves egyedek választhatók. — A' Rendek' szabadválasztási és a' főispányok' kijelelése jogát egyensulyba tartó mérlegül: a' komoly 's értelmiséget igénylő, a' tisztválasztást megelőző, kötelező erővel biró conferentiák' tanácskozását vélvén, ennek szerkezetét akként kivánná, hogy elnöke lenne a' főispán, — ülnökei pedig: a) a' megyében lakó megyei püspök; b) a' megyében létező káptalan' két követe; — c) a' kerületi esperesek; — d) a' reformált vallásoknak megyében lakó fő- 's altisztjei; — e) a' megyében lakó magnások. — f) minden szolgálni nem akaró és a' megyében lakó táblabirák; — g) a' már szolgált, de ezentúl szolgálni nem kivánó tisztviselők, ha nem is táblabirák; — h) a' nemes faluk' hadnagyai, vagy más czimü elöljárói; — i) a' királyi városok' két követe; — k) minden járásból keblükből önfeleik által választandó két honoratior. — Az

ekként szerkesztendő conferentiának kötelessége volna minden oldalrai tekintettel arról tanácskozni, kik legyenek rendre a' vármegye' minden hivatalaira kijelölendők? ezen tanácskozás' közakarattal vagy szótöbbséggel határozott eredményeit jegyezné egy a' conferentia által önköréből választott jegyző, ki is jegyzékét az elnöknek úgy, mint kötelező erővel biró irományt, átadván, az elnöknek joga többé nem volna másokat kijelelni, csak azokat, kiket a' conferentia a' kijelölendők' sorába a' jegyző által igtattatott.— Ez inditvány' ellenében

II. *Honjavy* a' Pesti Hirlap' 87-ik számában [1]) sem a' felkiáltási, sem a' nyilt vagy titkos szavazási rendszerben nem találván elegendő óvszert a' baj ellen, hanem inkább találván azt a' centralisatio' elmellőzésében; minélfogva a' kijelölési és választási jogokat épségben hagyva, egészen más tisztválasztási módot javasol; u. m. 1) irassék hitelesen és pontosan össze minden városban és helységben külön a' választási joggal biró nemesek', és honoratiorok' jegyzéke. — Ezen lajstromnak egyik példánya tartassék a' helység' ládájában, a' másik az illető szolgabirónál, a' harmadik a' megye' levéltárában, változások' esetére időről időre kijavitandók. 2) Közeledvén a' törvényszabta tisztújitási határnap, tartson a' főispán rendes conferentiát, (mellyre minden előkelő nemes birtokos és honoratior meghivandó). A' conferentia' menetéről rövid jegyzőkönyv' egyik párját a' főispán megtartván, másika a' conferentialis ládában pecsét és zár alatt tartassék, hogy parancsoló szükség' esetében a' conferentialis viszonyokat a' rendek' és főispán' ellenében igazolhassa, melly jegyzőkönyvet a' conferentiális gyülés, mint már értéktelent, ha úgy tetszik, meg is semmithetné. E' jegyzőkönyv' vitelét, noha igen czélirányosnak 's üdvösnek, de mind e' mellett is „sine qua non" feltételnek nem tartja. — 3) A' főispán előre el lévén már látva a' hivatalok' czimeivel és nyomatott rovatokkal, azokban szabadon tegye meg a' candidatiót, 's azt aláirva 's bepecsételve küldje meg külön minden megyebeli város- és helységnek, oly világos külboritéki rendelettel: hogy az mindenütt az egész választó nemesség' jelenlétében egyszerre a' kiirt napon és órában bontassék fel. — 4) Ezen főispáni rendelet' következtében a' már a' jóelőre értesitett helybeli nemesek és honoratiorok mindenütt ugyanazon egy napon 's órában összegyülekezvén, bontassanak fel a' candidationalis ívek, és a' választás' munkája azonnal történjék is meg; a' voksok' száma a' candida-

[1]) 1841 évben. - Legközelebb külön kiadva is megjelent a' t. szerzőnek e' részbeni tervezete.

tionalis iveken minden candidatus' neve alá irassék, 's e' munka' végeztével lepecsételtetvén, biztos uton a' főispánhoz küldessék vissza. — 5) A' választási ivek megérkezvén, azok lepecsételten, amint beküldvék, a' már előre kirendelt 's megválasztott küldöttségnek felbontás, vokskiszedés' és összeirás' végett átadassanak, melly küldöttség a' talált voksok' összeirt mennyiségét minden candidatust illetőleg voltaképen bejelentvén, a' többséget nyert 's ennélfogva elválasztott tisztek azonnal közgyülésileg kihirdettessenek. — A' candidationalis ivekben minő fejezetek 's rovatok, sorozatok nyomassanak? — azokat mimódon juttassa a' főispán legbiztosabban a' helységekbe és ott kinek kezeibe és hol őriztessenek az ivek? — a' helybeli választás minő rendszerrel tartassék? — azon ivekbe ki irja be a' voksokat? pecsét alatt mikép juttassanak vissza a' főispán' kezeibe? 's több e' félék — mint municipalis és localis körülményektől függők — a' megyék' önrendelkezésének köréhez tartoznának. — Végre vitatás', törvényes rendelkezés' tárgya volna — nézete szerint, még az is: ha valljon nem jobb volna-é, ha minden járás, az ottan lakó individuumok' bővebb ismereténél 's érdekénél fogva, csak maga választaná járásbeli tisztjeit, mi mellett a' választási elv, jog, a' paritate fen maradna, a' materialis érdek 's jótét pedig jóval növekednék. —

III. Mi az itt felhozottakon kivül eddig megjelent minden tervek között legkivihetőbbnek, 's alkotmányszerübbnek hisszük az 1841-ki 37-ik számú Világban következő 10 pontból szerkezett javaslatot, miszerint: 1.) osztassék az összes nemesség, azokat is ide értve, kik — — ezen rovat alá esnek, századokra, 's minden századnak adassék egy hadnagy. — 2.) Ezen hadnagyok' kötelessége legyen a' járásbeli tisztviselők' felügyelete alatt a' nemességet a' bekövetkező tisztujitásról, követválasztásról 's a' t. értesiteni és elkésziteni. — 3) E' hadnagyok vezessék a' nemességet századonkint a' tisztujitás' vagy követválasztás' helyére, és a' rendet terhes felelőség mellett tartozzanak fentartani. 4.) A' tisztújitás — sőt nagyobb közgyülések is, mellyekben netalán az alsóbb nemesség is részt venni óhajtana, — oly megyékben, hol a' nemesség az ezret meghaladja, szabad ég alatt egy e' czélra korlátozott tágas téren tartassanak, hol minden századnak rendben és külön jeleltessék ki a' maga helye. — 5) Tisztújitás vagy követválasztás előtt legalább is két héttel lajstromoztassanak össze a' szavazók, akár választmányok, akár járásbeli tisztviselők által, és a' szavazni akaróknak tétessék kötelességekké a' tisztújitás' vagy követválasztás' helyén és

napján reggeli 7 órakor megjelenni; — 6) reggeli hétkor nyittassanak meg a' korlátok, egy e' végre nevezett választmány' jelenlétében olvastassék fel a' névlajstrom és a' korlátok közé csak a' szavazattal birók bocsáttassanak, a' szavazattal nem birók pedig a' korlátokon kivül maradjanak, későbbi tiltakozások ne vétessenek tekintetbe. — 7) Izgatók és rendbontók, mint különben is fenyiték alá esők, a' RR. által utasittassanak ki az összegyült KK. és RR. közöl, és ez esetben fosztassanak meg szavazati joguktól. — 8) A' hadnagyok minden kihágásért, melly századaikban netalán történhetnék, és ha a' vétkes ki nem nyomoztathatnék, szigorú feleletre vonassanak; — 9) a' közfelkiáltás semel pro semper törlesztessék el. és a' tisztújitás, követválasztás 's a' t. titkos szavazással menjen végbe; — 10) a' századok ugyanazon renddel, és fenyitékkel oszoljanak szét, mellyel összegyültek —

Mi ezen rendszert alkotmányos életünkkel — ismételjük, leginkább összeegyeztethetőnek hisszük; 's főleg azért: minthogy az 1435-ik évi 2-ik törvényczikk' szavai a' szolgabirákat az illető megyebeli előbbkelő és jó birtokos nemesek közöl rendesen minden nemesek által öszhangzólag választandóknak rendelvén: Zsoldos Ignáczkint [1]) a' már 1435-ik évben megadott általános szavazati jogot megtagadni vagy választókra szoritni négy századra való visszalépés volna. — E' törvényünkben van nyoma, hogy az egész megye, biráját (mert hiszen perekbeni itélőhatósága egész megyére kiterjed) az egész közönség 's ne csak egy (az illető) járás válassza. Melly eszme bár miként terjedjen is, ennél igazságtalanabb, egyszersmind veszedelmesebb a' jó biróra 's általa az igazságszolgáltatásra alig lehetne. Hallottuk ugyan többeknek ez utóbbi terv iránti nyilatkozatait, kik elismerve ennek sajátszerű érdekét, csupán „a' mintegy – saját szavok szerint — katonai rendszertől" borzadoznak — boldog Isten! hát csakugyan rettegünk saját árnyékunktól, csakugyan nem szününk rémeket látni? rend! rend! és e' kis szóban rejlik az élet, 's midön rend után esengnek ajkaink: ne borzadozzunk az ezt, fájdalom! egyedül érleltetni képes eszközöktől.

5. §.

Föispáni jogok' biztosítása.

Midön az itt mondottak' folytában egy részről a' választási rendszert jövendőre czélszerűbben rendezettnek, — más

[1]) l. a' szolgabirói hivatal 1-sö R. 6-ik lap. —

részről magát a' választási rendszert minden lehető kinövésektől mentnek óhajtván, kivánnánk a' főispánok' hatósági körét is világosan 's kötelezőleg elhatároztatni magának Liptó' megye érdemdús főispánjának b. Majthényi Antalnak az 1840-diki országgyülésen mondott szavaitól ösztönöztetve: miután törvénykönyvünkben, mellyben oly sok törvény van a' boszorkányok — 's a' győri patikáról — a' főispáni hatóságról ha mutathatunk is törvényt, de csak igen keveset. Érdekesek e' részben, 's saját nézeteinket teljesen kifejezők Kolosváry Miklósnak a' Századunk 1842-ik évi 77-ik számában közlött e' tárgyra vonatkozó nézetei: „a' római senatus — mond ő — az év' lefolytával számot vett a' tisztviselöktől sáfárságukról; 's ha meg nem feleltek hivatásuknak, a' tisztségekre többé nem canditáltattak. A' főtanácshoz kelle beadnia folyamodását, ki hivatalt keresett; a' senatus pedig megitélte testi 's lelki tulajdonait. Mig ezen ősi szokás fenállott Romában, erkölcsös férfiak ültek a' tiszti székeken. Nálunk is törvényes gyakorlatba kellene venni e' hasznos szokást. — A' három esztendö' lefolytával a' közgyülésben számot kellene venni tisztviselöinktől, mikép teljesitették a' reájok bizott közdolgokat; hány pört itéltek el, mikép ügyeltek a' nevelésre, árvákra, özvegyekre, ügyefogyottakra; minö elömenetelt tettek az adóbeszedésben, a' belső rend' teljesitésében? Azokat, kik meg nem feleltek a' várakozásnak, ki kellene hagyni a' candidatióból. Itt kellene tanácskozás alá venni, kik akarnak szolgálni, 's kiket lehet szabad választásra kitüzni? E' nélkül hogyan ismerheti meg a' főispán — kivált az ujonan kinevezett — az alkalmatos férfiakat; hogyan candidálhat a' tisztségre olyanokat, kikben az Ulászló 5. Decret. 2. 1559: 52. 1647: 76. 1723: 56. törvényczikkek' értelme szerint a' közbizodalom pontosul? — Ha önkénye szerint jeleli ki a' főispán a' tisztségekre kedvenczeit, azok mellé olyanokat fog candidálni, kik vagy szolgálni nem akarnak, vagy arra teljesen elégtelenek, csakhogy szükségképen kedvenczeire essék a' voksok' többsége. Igy kijátszatik a' választási szabadság, melly esetekben a' főispánok ellen az 1647: 76. és 1548: 66. büntetést rendelnek. Lehet-é a' főispánoknak kivánatosabb annál, mint hogy ők, a' megyék' atyjai lévén, a' szavazókkal magyar nemes egyenességgel, nyilt szivvel bánjanak? — A' titkolodás csak ahhoz illik, ki vagy önkénye szerint, vagy roszat akar cselekedni. — Ha tudni fogja a' szavazó, kikben pontosúl a' közbizodalom, ha meggyöződék arról hogy a' főispán részlehajlatlanúl a' választandókban csak törvénytudományt, érdemet, és szilárdságot, közbizodalmat keresi,

megnyugszik akkor mindenki a' többség' akaratjában, habár oly férfiú lép is a' tisztbe, kit egyik vagy másik rosz akarójának vél; bevárják a' három esztendőt, addig pedig kikerülnek minden alkalmat, mellyet a' hatalomra jutott ellenfelök használhatna. —

Még azt is kellene törvényes kötelességökké tenni a' főispánoknak, hogy felhozott ősi törvények' értelme szerint a' vármegyékben lakjanak, több vármegyékre ne ügyeljenek, a' királyi és haza iránti hűségre, a' fejedelem és az ország érdekeinek előmozditására, polgári alkotmányunk és törvényeink szoros megtartására a' törvényhozó test által ujabban megalapitandó formula szerint hitöket letegyék; a' közgyülésekben jelen legyenek, a' megyei tisztekkel együtt munkálkodjanak, a' közjót előmozditsák.— Vegyük csak emlékezetünkbe ama sokszorozott kötelességeket, mellyek a' főispánok' vállain feküsznek, azoknak bizonyára meg nem felelhetnek, ha ritkán jelenvén meg a' megyékben és gyülekezeteikben, csak hallomásból, gyakran pedig nem igaz kútfőből meritett magán jelentésekből értik, mikép teljesitetik mind az, mit a' megyei főispánoktól 's tisztviselőktől kivánnak törvényeink. — Nemde megeshetik, hogy azon méltóságok a' hizelkedők és hamis hirek' hordói által körülvéve, elidegenitetnek a' jólelkü férfiaktól, kik az igazat meg is tudják, meg is merik mondani. Nem csuda azután, ha ily helyzetben az igazságnak közjóra vezető ösvényén meg nem áilhatván, oly balfogásokat tesznek, mellyektől mentesek volnának, ha önszemeikkel látnák, füleikkel hallanák, munkás közbenjöttökkel tapasztalnák mind azokat, mik a' megyékben történnek; mennyi jót mivelhetnének atyai közbenjöttükkel az igazság' kiszolgáltatásában? a' közjó' előmozditásában mennyi rosszat megfojtathatnának keletkezésében? hány tévedettet visszavezethetnének az erkölcs' ösvényére? minő haszonnal ügyelhetnének a' népnevelésre, az oskolákra? mennyi munkásokat gyüjthetnének oldalaik mellé a' király' és haza' javára? Nem vagyok képes e' tárgyat eléggé kifejteni; de keblemben érzem, hogy ezen főispáni hivatal az, melly a' trón' és haza' javát leginkább előmozdithatná, melly a' nemzet' jólétét 's iparát öregbithetné, a' köz 's magán ügyek' menetét legsikeresebben rendezhetné, a' megyei gyülésekben a' jó rendet fentarthatná. Független a' főispán a' megyebeli nagyobb 's kisebb birtokosoktól, egyházi 's világi méltóságoktól; — ősi törvényeink szerint nagy a' tekintete, személyét 's tisztét védi az alkotmány. E' méltóságos férfiak ügyelhetnek legbiztosabban a' királyi 's nemzeti jogokra, ők tarthatják fen azon kapcsolatot, melly a' fejedelem' érde-

két a' nemzetével egybeköti. Ezen független férfiak ügyelhetnének a' törvények' végrehajtására, az igazság' rögtöni kiszolgáltatására; tekintetök, ügyességök rontaná le a' köztanácskozásokban befészkelt visszaéléseket; ők lennének azon menedékhelyek, hová az üldözött ártatlan biztosan vonúlna, hol az özvegyek, árvák, ügyefogyottak írt kereshetnének sebjeikre. Azonban nem kivánom csekély javalatomat oly szigorún értetni, mintha el akarnék távozni ősi szokásainktól, mellyek szerint hazánk' főbb hivataljaiban tündöklő férfiak kivétetnek e' kötelesség alul, midőn tudom: hogy fenséges Nádorunk, országunk Birája, Tárnokunk, Örökös főispánjaink, fejedelmünknek főtanácsosai, megyék' főispánságaival diszesitvék, e' hasznos hivatalnak fényt adnak, de a' megyékben magasztosabb szolgálatjaik miatt nem lakhatnak. Csak azt óhajtanám, hogy ezen főméltóságok' helyettesei a' megyék' főbirtokosaiból tanúlt, közbizodalmú férfiakból választatnának, kik a' megyei kormányzás' sulyát vigyék, 's velök egyetértve a' közjót előmozditsák. —

6. §.

A' megyehivatalt viselő egyén' képességéről.

„Érdem, tudomány 's közbizalom — nem feledve a' mind ezt sajátitható életkort sem — legyenek irányadóink" mondánk fentebb — a' megyei tisztviselők' megválasztásában; — az érdem szó magában feltételezi az erényességet 's mint ily szükségkép feltételezi: hogy valamint a' megye' minden tisztségeire becsület- 's értelemdús férfiakat válasszunk, úgy miként a' czégéres vétkűek soha többé hivatalt ne viselhessenek: aként a' terhesen vádoltak mindaddig, mig ártatlanságukat be nem bizonyitják, hivatalviseléstől elzárattassanak, — mi sok függ a' tisztviselő' erényességetől, korunkban, úgy hisszük, nem szükséges hosszasan fejtegetni. E' részben is kormányunk' gondoskodása őrködék eddigelé megyei életünk felett; tanusitja ez állitásunkat a' nagy mlgu magy. kir. Helytartó Tanács' utján 1836-ik év september 5ről 22738 sz. a. közrebocsátott következő rendelvénye: „Illustrissimi etc. Sua Majestas Sacratissima ad praepediendam talismodi individuorum, quae ob patratum quodpiam crimen aut delictum a servitio publico amota exstiterant, reapplicationem sequentes altissimos ordines elargire dignata est: 1. Ut praeexistens jam generale illud Praescriptum, vi cujus nullum offi-

cialem ob commissum crimen vel delictum aut servitii neglectum ab officio amotum, absque positivo Suae Majestatis Sacratissimae annutu, ad status servitia iterum suscipere licitum est, accuratissime observetur, quaelibet Jurisdictio intuitu intermissae observantiae ejusdem rigorose responsabilis sit; ordines hos 2. Eadem Sua Majestas eo adhuc extensos habere vult, quod non tantum dimissi officiales, verum talia quoque individua, quae nunquam adhuc in officio constituebantur, si aliquando sub criminali inquisitione steterunt et in eodem non pro innocentibus declarata exstiterunt, ad status servitia, citra altissimum suae Majestatis Sacratissimae indultum, admitti nequeunt. — 3. Ad obtinendum hunc scopum quibuslibet Dicasteriis et Jurisdictionibus, quae jure officia publica, aut per electionem aut per denominationem conferendi gaudent, indispensabile responsionis onus incumbere, ut relate ad deligendum individuum accuratissimas notitias capiant, et hoc fine omni numero completam informationem relate ad ejusdem anteriorem totum vitae cursum ea ratione sibi substerni curent, ne ulla temporis periodus praetermittatur, et plena convictio de illius individui totali anteriori vitae ratione suppeditetur. — 3. Ut ut penes sollicitam ordinationis hujus observantiam non facile possibile futurum sit, ut aut officialis servitio suo amotus, aut individuum criminis reum effectum applicationem unquam consequatur, velle tamen suam Majestatem Sacratissimam; utsi nihilominus cuipiam succederet, in status servitium irrepere, ejusdem talismodo nominatio ea ratione tanquam nulla consideretur, et eidem ab illo momento, quo post secutam illius denominationem prior ejusdem dimissio aut crimen detegetur, indilate, ac inevitabiliter iterum dimittatur. Datum etc. Tudomány' tekintetében nem egygyel találkozunk a' megyei tiszti élet' pályán, ki talán ha hosszas iskolai pályáját ugyan átfutotta, de még ügyvédi oklevelet sem igen sajátitván, biráskodik polgártársainak élete's vagyona felett. Mik legyenek az innen fejlő szükségkép nem örvendetes eredmények? a' gyakorlati élet' ezer meg ezer példái tet-dúsan igazolják; — legutóbbi országgyülésünkön hozott váltótörvényeink' II R. 1. fej 8-ik §-sa szerint „a'birói hivatalra különben is megkivántató tulajdonokon kivül, a' váltótörvényszékhez kinevezendő törvénytudó biráknál, 's elnöknél megkivántatik, hogy a' váltótörvényekből vizsgálatot a' váltófeltörvényszék előtt áljanak ki." Ha a' váltó-biráinktól tudományt törvényszerüleg követelnünk szabad, miért inkább ne követelhessük azoktól, kik vagyonunknál is drágább életünk felett is biráink? ez okon méltó joggal törvényesitendőnek

óhajtjuk, hogy mindenki, ki közhivatalt, főleg birói hivatalt viselni kiván, az ügyvédi oklevél' nyeréséig vitt iskolai pályán felül, a' politikai ügykezelésbeni járatosságának is akként adja tanújelét: mint ezt fentebb idézett váltótörvényünk a' saját-szakbeli birákká leendő egyénektől követeli; — hogy a' vizsgálat czéljának megfeleljen: az e' részben kellő czélszerű intézkedés' feltételezése magában értetik, 's mi választók! választásunk' elve legyen: oly férfiakat választani a' megyei főtisztségekre, ki törvénytudományok 's hasznos munkálatjuk' jeleit már adták, „sziv, ész, és tudományon felül még valami okvetlenül szükséges, mi nem más, mint ama nélkülözhetlen 's egyedül a' gyakorlati életpályán meríthetett tapasztalás, melly nélkül a' legfelsőbb lángész is sokszor elsikamlik, 's melly nélkül egy félisten sem birhat amaz okos tapintattal, mit csak élet és kor sajátíthatnak," ez okon attól, kit megye' kormányzóinak 's elnökeinek választunk, Balogh János után 28 éves kor méltán igényelhető; a' többi megyei hivatalokra pedig azt hiszem, kitünő tulajdonok mellett 22 éveseknél kezdve választani lehet; 's végre vajmi sok függ attól is közdolgok' kezelésében, hogy az, ki hivatalt vállaland, bizalmát birja öveinek, választóinak, 's ne feledjük a' törvényt, ama törvényt, melly a' választási jogot nem birtokhoz, hanem egyedül személyhez köti, régi törvényeinknek eme legnagyobb csillagát, és ama honi régiségeink' egyikét, mellyek jók lenni soha meg nem szünendnek. — Frank- és Angolhonnak szabadlelkű polgári! Mit nálatok véres és csendes forradalmak, mit kebleitek' legforróbb vágyai századok óta kivivni nem birnak, azzal a' szegény magyarhonban legalább Werbőczynek (si populus dixerit sic) népe régóta dicsekszik. Tartsuk meg, Istenért! aristocratiai intézetinkben eme dicső elemet, melly egy nyilni kezdő boldog jövendő' csiráját rejti keblében; — fonák, helytelen, az élet' példáival megczáfolt amaz állitás: hogy a' nagy tömeg okosan választani nem tud; hagyjuk csak őt szabadon, minden kül befolyás nélkül választani és látni, bizonyosan látni fogjuk, hogy a' nép' szava Isten' szava leend. [1])

Végre — mielőtt a' többi két külön I. „Tisztikar" és II. „Szegődötte k" osztályzatára megyeszerte különitett egyes hivatalok' előadását megkezdenők — miután a' megyei tisztikar' egyedeinek száma hivatalszerű foglalkozásaikat tekintve oly szorosan ki van szabva: hogy azok közől egyik

[1]) l. A' Pesti Hirlap 1841. évi 84-ik számát. Balogh János a' tiszt-újitószékek' reformjáról. —

vagy másiknak főleg huzamosabb ideig a' megyetől távol lenni nem lehetne, kivánatosnak véljük: — de csak törvényhozási úton — közönséges szabályul megállapitani:

a) hogy bár a' közbizodalmat korlátolni, 's a' tisztviselőket a' polgári pálya' eme legszebb jutalmától megfosztani épen nem lehetne: ennélfogva a' tisztviselők ezután országgyülési követeknek csak úgy választódhatnának el: hogy az ezeknek, vagy a' hosszabb ideig tartható országos küldöttségekhez kinevezett tisztviselőknek helyettesei vagy nyomban nevezetessenek ki, vagy pedig ha az illető megválasztott egyén oly hivatalban volt, melly választás által szokott betöltetni: a' hiány' kipótlása a' szerint történnék meg: hogy ha a' követválasztáson a' megyei főispán, avagy helyettese jelen lenne, a' helyettes az általa kijelendő tagok közöl a' megye' közönsége által elválasztatván, annak, a' kinek helyébe választatott, vigye kötelességeit; — ha pedig a' követválasztó gyülésben a' főispán vagy helyettese jelen nem lenne, akkor a' megye' közönsége által kitüzendő három egyén' nevei a' főispán — vagy helyettesének felküldetvén, 's azok közöl ez egyet nevezne ki. — Egyébiránt minthogy az országgyülési követeknek elválasztott megyei tisztviselők eddigi hivatalos foglalatosságaiktól felmentetnek, ezeknek illető fizetését a' hivatalos kötelességük' terheit viselendő helyettesek szedhetnék, 's az ilyetén tisztviselők, követségi idejök alatt, egyedül hivatalbeli czimjeiket tarthatnák meg; visszaérkezésükkel pedig eljárásukról kelő jelentésök' megtétele után előbb viselt hivatalaikba visszahelyeztetnének.

b) Nem egyszer megtörténhetvén: hogy mind a' két alispán időközben meghalálozna — mint legközelebb Nógrád vármegyében — vagy pedig a' megyén kivül — megyei engedelemmel távol lévén, oly sürgetős eset kerülhetne elő, hogy a' közdolgok' rendes kezelése' visszatartóztatása nélkül halasztani nem lehetne; ily esetek' eltávolitása' tekintetéből tanácsos lenne törvényhozó testünknek akként intézkedni, hogy minden tisztujitószék' alkalmával a' megye' közönsége által a' megye' főbb-tekintélyü táblabirói közöl elnök választatná — a' törvényes elnök' nem léte' vagy akadályoztatása' eseteiben az elnökséget viendő, — ki egyszersmind valamint minden alispáni foglalatosságot teljesitene, — úgy a' törvényes tárgyakban is helyettese lenne a' megakadályozott vagy épen nem létező alispánoknak. —

I.

TISZTI KAR.

Alispáni hivatal.

1. §.

Eredete.

Az alispányi hivatal' eredete szinte szent István királyunk' korából származtatható; a' zalavári apátság' részére 1024-ik évben költ oklevélben alispányi eljárásnak nyomaira találunk, „ut nullus — mond ez oklevél — praeter personam Regiam, vel cum, quem elegerit Abbas, populos ipsius monasterii praesummat judicare; sed judicio et potestate ac jurisdictione omnium Judicum et universorum Comitum Parochialium et Curialium Comitum regni — — sint exempti", [1]) főleg ha az idézett szavak szent László királyunknak 1090-ik évről oklevele' következő szavaival egybevettetnek: „Nos igitur ejusdem Sanctissimi Regis Stephani vestigiis inhaerentes, concessimus in saecula sanciendo: ut quemadmodum a judicio et potestate ac jurisdictione omnium Judicum Parochialium seu Vice-Judicum et Curialium Comitum eorundem — expediti sunt penitus et exemti." [2]) Valamint azonban korántsem állítjuk: mintha a' „Vice-Comes" kitétel már szent István vagy László királyaink' okleveleiben feltalálható lenne; úgy mi is Botkával [3]) inkább hajlandók vagyunk azt hinni: hogy a' most mondott „Vice-Comes" kitétel alatt elökorunkban valamennyi Udvarbirák (Curiales Comites) értelmeztettek, miután Pergerkint [4]) a' „Comes" szó alatt birót, a' „Cu-

[1]) l. Katona Hist. Crit. I. köt. 313. lap.
[2]) u. o. II. köt 567. lap.
[3]) l. többször idézett munkája' 117—120 lapjait.
[4]) l. szinte többször használt könyvének 107-ik lapját.

Alispáni hivatal.

1. §.

Eredete.

Az alispányi hivatal' eredete szinte szent István királyunk' korából származtatható; a' zalavári apátság' részére 1024-ik évben költ oklevélben alispányi eljárásnak nyomaira találunk, „ut nullus — mond ez oklevél — praeter personam Regiam, vel eum, quem elegerit Abbas, populos ipsius monasterii praesummat judicare; sed judicio et potestate ac jurisdictione omnium Judicum et universorum Comitum Parochialium et Curialium Comitum regni — — sint exempti", [1]) főleg ha az idézett szavak szent László királyunknak 1090-ik évről oklevele' következő szavaival egybevettetnek: „Nos igitur ejusdem Sanctissimi Regis Stephani vestigiis inhaerentes, concessimus in saecula sanciendo: ut quemadmodum a judicio et potestate ac jurisdictione omnium Judicum Parochialium seu Vice-Judicum et Curialium Comitum eorundem — expediti sunt penitus et exemti." [2]) Valamint azonban korántsem állítjuk: mintha a' „Vice-Comes" kitétel már szent István vagy László királyaink' okleveleiben feltalálható lenne; úgy mi is Botkával [3]) inkább hajlandók vagyunk azt hinni: hogy a' most mondott „Vice-Comes" kitétel alatt előkorunkban valamennyi Udvarbirák (Curiales Comites) értelmeztettek, miután Pergerkint [4]) a' „Comes" szó alatt birót, a' „Cu-

[1]) l. Katona Hist. Crit. I. köt. 313. lap.
[2]) u. o. II. köt 567. lap.
[3]) l. többször idézett munkája' 117—120 lapjait.
[4]) l. szinte többször használt könyvének 107-ik lapját.

ria" szó alatt pedig Udvar értendő. — Előkorunkban a' királyok-, királynék-, 's királyi családbeliek-, egyházi személyek-, törzsökös nemzetségek-, 's főispánoknak is saját udvarbiráik lévén — nem ritkán olvashatjuk a' régi okleveleken a' „Comites Curiae Parochiani"[1] „Curiales Comites Parochiani"[2] „Curiales Comites Castrorum" „Vice-Magistri" „Vice-Judices" „Vicarii" „Vice-Gerentes" 's a't. rokon értelmű kitételeket, mellyeknek ugyanazonos jelentőségét, és pedig a' „Vice-Comes" kitételleli ugyanazon értelmét az 1231: 12. Comites Parochiani praedia servientium et villas Ecclesiarum non discutiant, nisi in causa monetae et decimarum.— 's 1231: 13. §. 1. Curiales Comites Parochiani nullum penitus discutiant, nisi populos castri sui. — §. 2. Fures, latrones, per Bilochos Regales discutiantur, ante pedes tamen Comitis Populi. 1291: 4. §. 1. Nec etiam Barones suas dignitates in certa quantitate pecuniae, locare permittemus. — §. 2. Nec vices suas, sive judicatus, in Parochia conferri patiemur. — 5. §. 1. Item: Nullus sine testimonio Capitulorum vel Conventum, ad praesentiam Curialium Comitum, vel Vice-Comituum, citari possit. — §. 2. Nec Comes judicium recipere, aut judicare praesummat, absque quatuor nobilibus" — összeegyeztetéséből, — valamint a' Curiales Comites-eknek hajdanai foglalatosságaik' ismeretéből is kétségtelennek tanuljuk; — mert miután a' főispáni minőség általános főhivatallá alakult országunkban, lassan lassan azoknak udvarbirái is kezdettek részesülni a' közdolgok' vitelében; — mindenkor azonban egyenesen saját főispánjaik által neveztetvén, 's hatóskodhatásuk' köre is sokáig csak ezek' akaratjától feltételeztetvén. — Ez eredete a' később akként nevezett alispánságnak. — Valóban ha a' jelenkori alispáni hivatal' hatáskörét a' multkorival egybevetjük: fényesnek 's méltóságnak a' mostanit, szolgainak ellenben az ókorit, önként elismernünk kell; — de vessünk egy pillantást a' hajdani főispánok 's alispánjaik közötti — nevezhetjük: „szolgai" viszonyra; látni e' képeket, habár sötét szinben tüntetik is előnkbe a' kort, mellynek maradványai, mégsem érdektelen, hogy kellően méltányolhassuk a' helyzetet, mellyet korunkban joggal kivívott a' hivatal' bensőbb érdeke.

---

[1]) l. az 1222: 5.
[2]) l. az 1231: 12. t. czikket.

2. §.

Hajdan a' főispánok által neveztettek.

Mint mondánk: előkori főispánjaink függetlenül 's önkénytesen nevezék alispánjaikat; — kitetszik ez Botka-kint [1]) a) III-ik Endre királyunknak 1291-ik évben költ, törvénytárunkból kihagyott [2]) végzeménye' 3. és 4-ik czikkeinek egymással hű összevetéséből; ugyan is az elsőnek következők szavai: „Promittimus etiam, quod dignitates seu Comitatus regni nostri, seu castra advenis vel hospitibus, aut paganis vel ignobilibus, vel his, qui in regno nostro frequenter nocumenta intulerunt, nullatenus conferemus"; itt a' „conferemus" szóban a' főispánt kinevezési jog világosan királyunknak tartatik fenn; — ellenben a' nyomban következő 4-ik czikk „nec etiam Barones suas dignitates, in certa quantitate pecuniae locare permittemus, nec vices suas seu Judicatus in Parochia conferri ignobilibus patiemur", királyunknak a' felett kellő őrködését tanusítja: nehogy a' főispánok az alispánságra a' törvény szavaiban kárhoztatott módon tegyenek kinevezéseket; — hogy pedig e' törvényczikkekben a' bárók alatt a' főispánok értendők, a' már fentebb mondottakból kétségtelen.

b) Az oklevelekben nem egyszeó olvasható, csupán egymástól függő személyek közötti viszonyból eredő kitételekből; igy a' váradi lajstromzat' 174-ik §-ában olvassuk: „Paul Curialis Comes de Heues ex praecepto Domini sui Alexandri Comitis de novo Castro — discutiens;" — a' 253-ik §-ban „Paul Curialis Comes de Zounok ex praecepto Domini sui Smaragdi Comitis eos discutiens" — a' 323-ik §-ban „Paulus Curialis Comes de Bichor ex praecepto Domini sui Micae Comitis — — supradictus ergo Judex serie totius causae Domino suo Micae Comiti recitata;" — hasonló kitételekre találhatni az oklevelekben is; például lássunk egy két Itéletlevél' kezdő szavait: „Nos Mark Comes de Zathmár, Vice-Magister Michäelis."[3]) „Nos Magister Dominicus Vice-Judex Magistri Wyllermi de Comitatu Sarus" [4]) „Nos Magister Johannes Vice-Comes

---

[1]) l. Botka i. m. 120. 125. lap.
[2]) l. Kovachich Sylloge Decr. Com. I. köt. 16 lap.
[3]) l. 1321-ik évről.
[4]) l. 1330-ik évről.

Magistri Nicolai et quatuor Judices Nobilium Comitatus de Sarus“ [1]) — „Dilectissimo Domino suo Nicolao Dapiferorum Domini Regis, Comiti de Sarus et Scepus, Castellaris Magister Johannes Vices Vestras in dicto Comitatu de Sarus gerens servitia fidelitatis usque vitam“ [2]) — „Nos Kenderes de Malomviz Vice-Comes. Magnifici ac Potentissimi Domini Joannis de Hunyad Vajvodae Transylvaniae in Comitatu Marmarusiensi ceu vicem sui gerens“ [3]) 's a'. t. Mindezek arra mutatnak: hogy az előkorbeli alispánok főispánjaiktóli függésük' 's hivatalaiknak ezektőli nyerése' megismerése' tekintetéből főispánjaikat uraiknak nevezvén, 's irántok hűség-, engedelmesség- 's minden tiszteletet tanusítandók, megbizott eljárásaikban magokat ezeknek 's nem a' vármegyék' alispánjainak vallották, — eljárásaikat pedig „servitium“-nak nevezték. — Végre

c) kétségtelen fentebbi állitásunk' valósága királyainknak a' vármegyékhez intézett, úgynevezett „paritionalis“ parancsaiból, illyen p. o. Zsigmond királyunké: „Sigismundus Dei Gratia Rex Hungariae . . . Fidelibus suis universis ac singulis Nobilibus ac alterius cujusvis status, conditionis, et praeeminentiae hominibus in Comitatu Symigiensi constitutis ac commorantibus salutem et gratiam. Vacante nunc per mortem Inclyti Domini Dobissae Regis Bosnae honore ejusdem Comitatus, ipsum Fideli Nostro Magnifico Viro Domino Stephano de Kanysa Magistro Curiae Nostrae committendum duximus juxta Nostrae beneplacitum voluntatis et locandum; mandantes Universitatis Vestrae Fidelitati, et cuilibet Vestrum seriosius praecipientes, quatenus eidem Domino Stephano tamquam Comiti Vestro, et suis Vice-Comiti, ac officialibus per omnia seu in omnibus consvetis et opportunis obediendo, sibi de universis fructibus, proventibus, et obvenientibus ex parte Vestrum more solito amministrandis, locis consvetis et opportunis temporibus, debeatis respondere. Datum in Megyes in festo B. Michäelis Archangeli Anno Domini 1395.“ Nem különben László királyunknak Bihar vármegye' Rendeihez intézett következő tartalmú parancslevele: „Uladislaus Dei gratia Rex Hungariae . . . Fidelibus Nostris universis et singulis Nobilibus, et alterius cujusvis status et conditionis possessionatis hominibus Comitatus Bi-

[1]) l. 1343-ik évről.
[2]) l. 1345-ik évről.
[3]) l. 1445-ik évről.

horiensis salutem et gratiam. Quamvis Nos his proximis diebus, Nostris Literis Vobis et Universitati Vestrae mandaverimus, ut ex quo jam post obitum condam Magnifici Pauli de Kynys fidelem Nostrum Magnificum Josam de Som in Comitem Themesiensem praefecimus, inter alios Comitatus harum partium inferiorum, Vobis quoque ad eundem Josam Comitem accedere et eum pro Comite Vestro tenere deberetis. Tamen quia intelleximus Honorem Comitatus Vestri perpetuo annexum et applicatum esse Ecclesiae Varadiensi, et per consequens Episcopis in eadem pro tempore existentibus. Nos sicuti consvevimus et debemus Ecclesias Dei indemnes in suis juribus manutenere et conservare, praefatum Honorem Comitatus hujus duximus Ecclesiae ipsi relinquendum, et eam in hujusmodi Juribus conservandam et manutenendam. Proinde volumus et fidelitati Vestrae harum serie firmiter committimus et mandamus: ut a modo deinceps non obstantibus prioribus Literis Nostris, ad Fidelem Nostrum Reverendum in Christo Patrem Dominum Valentinum praefatae Ecclesiae Varadinensis Episcopum tamquam verum Comitem et Perpetuum, Ejusque Vice-Comites, quos scilicet duxerit ad hoc deputandos, accedere, eisdemque obedire et obtemperare, juxta regni usum, et antiquam Vestram consvetudinem modis omnibus debeatis et teneamini, et aliud nulla ratione facere praesummatis; praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in oppido Athya feria tertia proxima ante festum B. Thomae Apostoli. Anno Domini 1494. Uladislaus Rex manu propria." [1])

3. §.

'S általok tüzetett ki hatóságuk.

Hatáskörüket elökori alispánjainknak — mint mondánk — mindenben a' főispáni akarat feltételezé; — semmi itélkezésbe sem avatkozhattak főispánjaiknak tudta, — hire, — parancsa — avagy megbizása nélkül, — 's hozott itéleteiknek törvényességét is csak a' következőleg kijelentett főispáni helybenhagyás eszközölhette; — mindezen állitásaink' valódiságát több okleveleink' nyomán tanusítja az idézett Váradi lajstromzat' 323-ik §-a. „Filii Joubagionum Sancti Regis de villa Gyan, . . . ex filii Joubagionum descensum Comiti persolventium de alia Gyan . . . et itidem de tertia Gyan Ca-

[1]) I. Botka i. m. 120—125. lap. —

strenses . . . coadjuventibus Castri Bichoriensis Joubagionibus, scilicet Luca Principe Exercitus, Forcasio filio Symoud, Uros filio Sicou, Bibo filio Paschae, et Tegeck Centurionibus, Petro quoque Majore Praeconio impetierunt Clericum nomine Magnum de eadem villa filium Galdu dicentes ipsum extorrem, nec habere aliquod Jus fundi nec agri. Ille autem respondit se habere separatum Jus fundi et Jus agri ad tria aratra, et supra hoc justificatum esse etiam alias Judice Moch Comite Palatino et Bichoriensi, et Pristaldo nomine Tupa filio Pauli de villa Gurbey; quod cum adversarii negarent, Paulus Curialis Comes de Bichor ex praecepto Domini sui Micae Comitis hujus causae Judex constitutus jussit Magno praenominatum Pristaldum hujus causae adducere; qui dato termino adductus et inquisitus perhibuit testimonium juxta omnia quae Magnus asserebat. Tunc adversarii ei objecerunt vitium falsitatis, dicentes ipsum esse falsum Pristaldum. Paulus itaque Judex eorum praecepit Assessores Judicis, cujus se Pristaldum asserebat, adducere. Dato igitur termino, adduxit Joancam Comitem filium Johannis Comitis, Clementem cum fratre suo Saul de Genere Episcopi Budlu, item alium Clementem de Genere Borsa, Germen de villa Sisol de Parochia Sumugiensi, Salamonem de Ponte Cepan et Fira Curiales Comites Dominae Euphemiae, Nicolaum filium Ugra, Pos de villa Undoch et alios. Ex his itaque omnibus electi sunt secundum optionem adversantium Johanca filius Joannis Comitis, et Salamon, ut illi cum praenominato Pristaldo in monasterio Ugra jurantes Pristaldum veracem esse comprobarent; ad praedictam autem Ecclesiam venientes, Pristaldo et Testibus jurare volentibus, adversarii eorum noluerunt eos adjurare. Supradictus ergo Judex serie totius Causae Domino suo Micae Comiti recitata, et auctoritate ipsius firmitatem accepta, saepe jam memoratos homines de villa Gyan Judiciali Sententia condemnavit, et praefatum Magnum in possessione terrae suae confirmavit. Dato Pristaldo nomine Dyonisio filio Ompud de Provincia Zarand de villa Vosian. Ipse quoque praefatus Judex cum eisdem adversariis Varadinum veniens, eorum ipsis, Simone Episcopo, totique Capitulo totam executionem hujus Causae exaratam superius oretenus fuit contestatus.“ — De lássuk a' Moson vármegyei alispánnak valamivel később 1231-ik évben költ, következő itéletét: „Anno ab Incarnatione Domini MCCXXXI. Ego Ceken Jobagio Castri Musuniensis et Curialis Comes Vice Nicolai Comitis ejusdem Castri notifico omnibus praesens

scriptum inspecturis, quod Leonardus Abbas de Lybun litigavit in praesentia nostra cum quodam homine nomine Poth pro quadam Curia in Musunio prope forum constituta, asserens: quod per trium annorum spatia jam elapsa, censum, quem de Curia ipse Poth sibi dare debuisset, non persolvisset. Cujus assertioni praefatus P. taliter objecit: quod praefata Curia esset sita super terram castralem et jus civile esset suum, et in nullo teneretur respondere Domino Abbati de usu Curiae. Contra quem praememoratus Abbas sic respondit dicens: Non hoc verum esse, sed eandem Curiam a Comite Pothone piae memoriae filio Ecclesiae S. Jacobi de Lybun eidem Ecclesiae collatam, et per multum tempus ab eadem Ecclesia possessam affirmavit. Cum ergo causam utriusque Partis audissem, judicavi: quod jam dictus Abbas probaret cum Domino Pothone filio praememorati Comitis Pothonis ipsam Curiam a Patre suo Ecclesiae antedictae fore collatam. Qui in praefixo termino Dominum Pothonem in praesentiam meam perducens, et nimis utiliter cum eo eandem Curiam a Patre suo Ecclesiae saepedictae fore collatam approbavit. Tandem ego habita sententia Judiciaria sic Causam praetaxatam definivi: ut Dominus Potho cum Abbate saepedicto, facto juramento, Curiam quae in causa vertebatur, Ecclesiae praedictae confirmaret. Cum ergo praefatus Poth adversarius Abbatis conspiceret se in causa convictum deficere, nec Dominum Pothonem, nec Abbatem juramentum facere permisit, sed se culpabilem, et false contra Abbatem dixisse, indulgentiam ab eo postulando professus est; et sic per meum Pristaldum nomine Thene, Dominum Abbatem in possessionem Curiae saepedictae, datis sibi clavibus omnium aedificiorum in ipsa Curia constitutorum, feci introduci. Et hoc scriptum super hanc causam in memoriam successorum sigillo nostro reliqui sigillatum."[1]) — Később az 1222: 5-ik t. cz. megengedé az alispánoknak, a' várnépeinek ügyes bajos dolgai feletti biráskodást, de ez a' nemesek' ügyeire kiterjeszthető nem volt „Comites Curiae Parochiani nullum penitus discutiant, nisi populos sui castri" mond az idézett törvényczikk; — mivel a' nemesi ügyek feletti itélkezés — a'mint fentebb, a' főispánokról szólván, emlitettük: — magokat a' főispánokat sem illete. — Végre II-ik Endre vetette meg alapját alispánjaink' jelenkori hatóságának; — meghagyván ugyanis a' főispánoknak az alispánokat kine-

[1]) l. Botka i. m. 126—129. lap. — 's szerinte Cod. Dipl. III. köt. 2-ik füz. 488. lap. —

vezhetési jogot, ez utóbbiak' hatáskörét azonban a' törvényhozás által kivánta meghatározandónak; tanusítja ezt az imént idézett 1222: 5-ik t. czikket szóról szóra ismétlő 1231: 13-ik t. cz. 1-sö §-a. „Curiales Comites Parochiani nullum penitus discutiant, nisi populos Castri sui." — Ekként változott meg az előkori alispáni minőség, — főleg miután IV-ik Béla királyunk, a' Curialis biráskodhatást is szükebb korlátok közzé szorítandó, a' fő- és alispánok közötti viszonyt szinte törvény által szabályoztatni kivánta, mit országunk' minden egyes vármegyéjéhez 1240-ik évben intézett következő leveléből tanulunk: „Cum itaque conditiones et debita Castri - - - sicut et caeterorum ordinaremus ... Statuimus ut Curialis Comes post se Vicarium non habeat, sed cum exierit de Castro, vices suas possit alteri committere usque ad reversionem suam; non causam, quae ad destructionem villae, vel ad productionem libertatis, alium ex ipsis urgere possit, et judicare praesummat, sed Comiti reservet judicandum. Item prohibemus ne Curialis Comes occasiones lucrandi quaerens, aliquos citari faciat, qui non habent adversarios, imponendo ipsis, quod suum maleficium coelarent, vel cum parte adversa propter ipsius conscientiam rem composuerint. Item statuimus ne Curialis Comes suum servientem agentem judicare praesummat, sed Comiti conservet judicandum, et Comes non judicet eos; nisi in praesentia Jobagionum Castri. Item statuimus, ne ad praesentiam Judicis extranei trahi possint, praeter suum Comitem vel Curialem Comitem, sed si ipsi in exhibenda justitia negligentes exstiterint, coram superiori conveniantur." [1]) Ekkor sem vétetett még el a' főispánoktól alispánjaikat kinevezhetési joguk, csak utóbb már e' korban is tapasztaltatván: hogy nem mindenkor érdem 's képesség vettetnek a' kinevezések' mérlegébe, hanem nem ritkán a' kinevezés' következtében remélt egyéni haszon; —miután megtörtént: hogy pénzen vásároltattak „certa quantitate pecuniae" a' hivatalok, 's ezekre — a' pénzrendszernél fogva — nem egyszer nemtelen erkölcsüek, 's gyakran nem nemesek is neveztettek, III-ik Endre királyunk 1291-ik évben költ I. végzeménye' 4-ik czikke által az alispánokat kinevezhetési jogot királyi felügyelés alá vetette. „§. 1. Nec etiam Barones suas dignitates — igy szól az idézett törvénytárunkból hiányzó t. czikk — in certa quantitate pecuniae loca-

[1]) l. Botka i. m. 130—131. lap 's Fejér Codex Dipl. Hung. IV. köt. 1 füz. 196. lap.

re permittemus. — §. 3. Nec vices suas, sive Judicatus in parochia conferri ignobilibus patiemur;“ [1]) a' nyomban következő 5-ik czikkben pedig az alispánoknak, eddigelé csupán főispánjaik' megbizása' következtében birás-kodhatását jövőre mindenkor a' megyebeli szolgabirákkal „dicti nobiles“ [2]) megosztandónak rendelé: „§. 1. Item: nullus sine testimonio Capitulorum vel Conventuum, ad praesentiam Curialium Comitum vel Vice-Comitum citari possit.— §. 2. Nec Comes judicium recipere, aut judicare praesummat, absque quatuor nobilibus nominatis.“ [3])

4. §.

Későbbi változás.

Az eddig mondottakban történeti vázlatát igyekszénk adni a' megyei alispánság' eredetének; még az 1486-ik évi 60-ik t. czikk is a' főispánoknak sajátitá az alispánokat kinevezhetési jogot „§. 1. Et ille (comes parochialis) ex illo Comitatu et non aliunde notabilem virum aliquem pro Vice-Comite vel Vice-Comitibus eligat“ 's csupán az 1504: 2-ik t. czikknek 4-ik §-a — a' 3-ik §-ban a' főispánoknak egyre fentartott ebbeli jogát „Vice-Comitem quilibet Comes Parochialis de numero et coetu verorum nobilium ipsius Comitatus, cujus honore fungitur, eligat“ — a' megyebeli nemesség' beleegyezése 's akaratjával „consensu et voluntate Nobilium illius Comitatus“ szükségkép rendeli gyakorlandónak, §. 4. Quem tamen absque consensu et voluntate nobilium illius Comitatus, eligere nusquam valeat neque possit;“ — honnan a' kinevezhetési jognak már már lényegébeni változta szükségkép következtette az alispánoknak, többnyire az egyes megyék által engedményezett hatóskodása' növekvését; igy olvassuk Szirmaynak Zemplén megye' történeti leirásában [4]) „§. 240. (1560—1) Electus Vice-Comes, Stephanus de Nagy-Mihály, cui ea data cum Mathia Wiczmándio Comite authoritas: „ut homicidas, et malefactores non tantum in facie sedis judiciariae, sed et in aedibus quoque adjudicare, debitamque de iis

---

[1]) l. Kovachich Sylloge Decret. Com. I. köt. 17. lap.

[2]) hogy a' „dicti nobiles“ kitétel alatt sajátlag a' szolgabirák értettek, alább felhozandóink tanusitandják.

[4]) l. Kovachich Sylloge Decr. Com I. köt. 17. lap.

[3]) Notitia Historica Comitatus Zempléniensis per Antonium Szirmay 's a' t. 's a' t. conscripta. 78. lap.

poenam summere possint." §. 241. Adhaec: „qui eorum sigillo ad testificandum vocatus, testimonium perhibere noluerit, in onere 12 flor. convincatur." Sigillum ejusmodi vocatum est compulsoriale."— §. 242. „Denique tantus Vice-Comiti praestitutus honos: ut nobilem Franciscum *Keczer*, qui certum errorem in processu non Procuratoris, sed Vice-Comitis vitio intervenisse dixit, in poena 100 flor. convicerint, ut nonnisi persoluta ex asse poenalitate de medio sui dimiserint." [1] — Sőt 1580-ik évben az alispán biráskodást gyakorolt saját főispánja felett is, mint ezt ugyan csak Szirmayból [2] tanulhatjuk: „§. 283. Huic — Vice-Comiti (Joanni Lorántffy) ea data, quae prioribus authoritas: ut vulneratores, effusores sangvinis, fures, latrones, blasphemos in Creatorem, et animam, in aedibus quoque suis plectere, et merito suplicio afficere possit." [3] — §. 284. Anno 1582. „Excepit hunc in Pro-Comitis officio Ladislaus Barkóczy de Szala (Prot. A. 3. p. 1115.) qui tamen provinciam nonnisi uno anno rexit. Non quia concrediti sibi muneris partes non explevisset, sed quia onus istud ultra annum sustinere pauci volebant. Unde magnis cum precibus deligi, quin sub poena legali ad acceptandum officium adigi debebant. §. 285. „Fuit Ladislaus Barkóczy vir priscae severitatis, qui seposito in administranda justitia omni respectu, in ipsum quoque Supremum Comitem ex incumbente sibi munere animadvertere non dubitavit. Invaserat is (Stephanus Drugethus) armata manu in arce Terebessia fratrem suum Georgium Drugethum, cujus uxor Euphrosina Dóczya ,certamine fratrum perterrita, immaturum foetum enixa est. Stephanus itaque Supremus Comes velut abortus, et per hunc causatae innocenti proli mortis reus, ad sedem judiciariam per Vice-Comitem citatus est." [4] — §. 296. „Actionis publicae contra Supremum Comitem exitus hoc anno is fuit: (1858) ut nec causati fratriae abortus, nec homicidii causam fuisse juraret, 50 adhaec conjuratores Nobiles super eo jura-

[1] l. Prot. A. 1. p. 163. 180. 182. 184. 514.
[2] l. u. o. 89 lapon.
[3] l. Prot. A. 3. p. 717.
[4] l. Prot A. 4. p. 52. et 87.

mentum credulitatis: quod ipsi credi possit, deponerent, et sic poena immunis pronunciaretur.“ Prot. A. 4. p. 936. [1]) — úgyszinte „§. 290. . 1584. Francisco Rákóczy in officio Vice-Comitis confirmato - - - Stephanus (ugyanazon főispán) citatus est propter interemptum in Pichnye colonum Ruman vocatum p. 298. publica tamen haec actio, quo eventu terminata? ejus ne vestigium quidem ultro reperimus“ [2]) — törvényeinkben azonban, az alispánoknak főispánjaik feletti biráskodhatásáról nem korább mint az 1751: 36-ik t. cz. következő szavaiban: “In luculentum Caesareo Regiae benignitatis argumentum annuit clementissime sua Majestas Sacratissima: ut in regnis quoque Dalmatiae, Croatiae, et Sclavoniae, in causis Supremorum et Vice-Comitum activis, et passivis, forum Comitatense respicientibus, non amplius Tabula Regnorum illorum Judiciaria, verum pro tenore articuli 35: 1729. Vice-Comites Comitatuum et respective Judices nobilium procedant, procedendique facultatem habeant“ tételik emlékezet; — noha a' törvény' szavaiból 's szelleméből a' a' már korábbi szokásra következtetést vonni nem épen nehéz.

5. §.

A' kettős alispánság' eredete.

Az előkorban többnyire csak egyegy alispán volt vármegyéinkben; — nem alaptalan okát találjuk ennek Botkakint [3]) sz. László királyunk' III-ik t. könyvének 3-ik fejezete' következő szavaiban: „Placuit etiam, ut si aliquando Palatinus Comes domum iverit, Regis et Curiae sigillum, qui in vice ejus remanserit, illi dimittat, ut sicut regis una est curia, ita et unum sigillum persistat“; ugyanezen szellem őrködik az 1231: 19-ik t. czikkben is „Palatinus Judices Vicarios non habeat, nisi unum in Curia sua.“ — Azonban csak hamar két alispánnak ugyanazon egy vármegyébeni léteztét tanuljuk az oklevelekből; — igy egyik 1263-ik évről költ oklevélben Posega vármegyében bizonyos György és Illés nevüknek egyszerrei alispánkodását olvassuk [4]); igy Sáros vármegyében is 1347-ik évben egy időben Keményfi János és An-

[1]) l. u. o. 92-ik l.
[2]) l. u. o. 91-ik lap.
[3]) l. i. m 155. lap.
[4]) l. Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 3. füz. 181. lap.

drás voltak alispánok; [1]) 's később 1438-ik évben Egyedfi Pál és Roskoványi Jakab ugyan csak a' most nevezett vármegyében szinte egyszerre alispánykodtak. [2]) — Mi ezen egyszerrei két alispánkodásnak lét-okát azon már általunk fentebb előadott körülményből származtatjuk: miszerint előkorunkban némelly vármegyéinknek egyszerre két főispánja volt; — és innen következtető az is: hogy az ily esetekbeni alispán, egymástóli különböztetés nélkül „ordinarii Vice-Comes"nek mondatott, mert két főispán lévén ugyanazon egy megyében, egyiknek mint másiknak saját, egymástól teljesen független alispánja volt. — E' kettős egyenlő alispáni minőség divatozott egész az 1729: 15-ik törvényczikk' alkotásáig, mellynek következő szavaiban: „ad evitanda, quae ex pari duorum in uno eodemque Comitatu Ordinariorum Vice-Comitum authoritate, facile suboriri possent collisiones; praecavendasve confusiones; et compendiandos hac etiam in parte sumtus — — conclusum est": §. 1. „Ut a modo in posterum quilibet Comitatus unum tantummodo habeat Vice-Comitem" — a' két egyenlő „ordinarius" alispányi hivatal csupán egyre szorittatott, ott azonban, hol szükség kivánná: másod „helyettes" (substitutus) előnevet viselő alispáni hivatalnak lehető rendszeresitése megengedetvén. „Qui si solus (az első alispán) — mond az imént idézett t. cz. 2-ik §-a — „ad ejusmodi munus gerendum insufficiens foret; Universitati talis Comitatus pro ratione ac exigentia necessitatis eidem Substitutum adjungere; hujusque activitatem regulare integrum erit." — Zemplén vármegyének másod alispánjává legelső, Szent-Iványi Mihály választatott 1668-ik évben. [3]) És voltak vármegyéink egész jelenkorunkig, mellyeknek csak egyegy alispánja volt, — igy Csanád vármegyében csak az 1840-ik évi aug. 11-ről 26259-ik szám alatt költ intézmény; — sőt Csongrád vármegyében épen a' legközelebb mult 1842-ik évi Január 4-ről 599-ik szám alatt költ intézmény által rendszeresittetett a' másod alispáni hivatal. —

---

[1]) l. Széchényiféle oklevélgyüjtemény' V-ik köt. 25-ik szám alatt.

[2]) l. Godefrid. Keler. Annal. Hist IV. köt. 574. lap.

[3]) l. Szirmay id m. Prot. A. 9 pag. 948.

6. §.

Az alispánokban pontosúló hármas hivatal-minőség.

Valamint tehát az előkorban főispánjaink által függetlenül neveztettek ki az alispánok, 's általok tüzettek ki ezek' eljárásának határai: ugy a' következett törvények által lényegében megváltoztatott jelen rendszerünkben, a' hajdant főispánjaink által gyakorolt kinevezési jognak hihetőleg azon alapelve, miszerint az alispán mintegy helyettesét képező főispánjának az 1578: 4-ik t. czikknek következő szavai: „In Comitatibus etiam illis, in quibus Supremi Comites non habentur; liceat Vice-Comitibus, in promulgandis sedibus, ad administrationem dicae necessariis, et etiam aliis juridicis administrationibus ac executionibus procedere, interea, donec eis de Supremo Comite providebitur" nyomán, máiglan is fenáll; — minthogy a' melly vármegyében sem főispán, sem ennek helyettese nincs, vagy ha ezek a' megyén kivül laknának, — avagy ha felsőbb hivatalbani eljárásuk a' vármegye' kormányának folytonos vitelét lehetőnek nem engedné, ezt az alispán teljesíti; — és innen az alispán személyében három külön hivatalminőség egyesül, úgymint: A.) Kormányzói, — B.) Tisztviselői, — 's C.) Birói. —

7. §.

Részletes kötelességei a) mint kormányzónak.

I. Mint kormányzónak következőkben pontosúlnak eljárása 's kötelességei, u. m.:

a.) A' főispán'— vagy ennek helyettese' távolléte' avagy akadályoztatása' esetében, a' vármegye' köz- és kisgyüléseinek választott elnöke — de ebbeli tisztében a' megye' rendeitől nem külön vált, hanem velök szoros kapcsolatban álló tagkint tekintendő — lévén: egy részről minden a' vármegyében előkerülő, 's a' vármegye' kormányzása alá tartozó esetről, — ha arról a' főispán vagy helyettese, avagy a' vármegye' Rendei tudósítva 's értesítve nem voltak, felelőséggel tartozik, 's innen a' főispán' vagy helyettese' jelen- vagy épen nem is léte' esetében, a' vármegyének minden egyes tisztviselőire nézve ő kezeli a' kormányt 's felügyelést, miért is tőle eleve kért engedély nélkül egyik tisztviselő sem távozhat el a' megyéből; — más részről kötelessége: a' közigazgatási és minden közérdekű tárgyak' előterjesztésében a' nyilvánosságnak, — azok feletti tanácskozásokban a'

megállapitott rendnek és mérsékletnek a' törvényszerű szabadság' korlátozása nélküli fentartása, 's a' közmegállapodásnak kijelentése, mellyben a' többségnek mindenkori vezetője. —

b.) Mindennemű, köz- és kisgyülésekben akár törvényszékekben elrendelt felirások, törvényhatóságokkali értekezések, és bizonyító levelek — kivéve azokat, mellyek a' gyülésbe olvastatnak fel — rendszerint 's többnyire az első alispán által vizsgáltatván meg, 's a' határozatokkal összeillesztetvén, tőle nyernek hitelességet; 's miután a' jegyzői hivatal' felügyelése alatt letisztáztatnak, az ő Felségéhez, főkormányszékek — társ- 's egyéb hatóságokhoz intézettek, úgy nem különben a' bizonyító levelek „megye' közönsége" vagy „megye' rendei" aláirás- 's a' megyének nála álló hiteles pecsétje alatt; — ellenben a' hazai vagy örökös tartományokbeli kissebb hatóságokhoz küldendő megkereső levelek, saját neve' aláirása 's pecsétje alatt — küldetnek rendeltetésük' helyére; — vannak azonban megyéink, mellyekben minden a' megye' nevében teendő levelezéseket a' főjegyző szokott aláirni. —

c.) A' Felség- főkormányszékek- kormányszékek- 's törvényhatóságoktól, — úgy minden hazai 's örökös tartományokbeli kissebb hatóságoktól érkezett mindennemű leveleket 's illetőleg rendeleteket, nem különben magánosoknak akármelly tárgyban benyujtott folyamodásait többnyire az első alispán veszi kezeihez. —

d.) A' tárgyak' különféleségéhez képest azoknak pontosabb kezelése-, 's magáról azon gyanúnak: mintha valamelly tárgy' előterjesztését késedelmeztetné — eltávolitása-, szóval a' kellő jó rend' tekintetéből az első alispán által következő magánjegyző-könyvek' vitelét véljük czélirányosnak u.m:

1.) a' megyéhez intézett —

2.) a' hozzá mint elnökhoz intézett minden iratok —

3.) a' pénztárból időközben tett minden fizetések — rabok' tartását —

4.) utilevelek —

5.) a' megye' pecsétje alatt kiadandó levelek —

6.) házasságoktóli felmentések

7.) időközben kezességrei kibocsátott rabok' neveit —

8.) hivatalos minden levelek' töredékeit —

9.) a' járások közti fuvarok' elosztását —

10.) a' főkormányszékek' elnökeitől ne-talán érkező úgynevezett Praesidialisok —

11.) az illető tisztviselők előtt már megfordult, de el nem

intézlethetvén, a' vármegye' elébe utasitott folyamodások'rövid kivonatját tárgyazó —

12.) posta, —

13.) birói jegyzőkönyvek' vitele. — Ezen

e.) folyó szám szerint vezetendő jegyzőkönyvekben illetőleg először a' tárgyakat, mennyiben köz- vagy kisgyülesiek; másodszor az utóbbiaknak kevésbbé vagy inkább sürgetös voltokat tekintve, külön választja. — A' kisgyülési, de haladéktalan megvizsgálást vagy végrehajtást kivánó tárgyakban az illető tisztviselőknek saját felelősége mellett 's ez okból minden időszaki rendszeres közgyülésnek bemutatandó 's kivonatilag felolvasandó, fentebb emlitett jegyzőkönyvbe igtatott irásbeli utasitást ad, 's ugyan azokban, a' szükség úgy hozván magával, akár a' fökormányszékek', akár a' törvényhatóságok' elnökeivel hasonló nyilvánosság' fentartása mellett értekezik.

f.) A' halasztást nem szenvedhető közhirré-tételek, a' megyén keresztül utazandó katonaság' tartása 's alkalmaztatása, a' közönséges szállitmányok', a' kincstári élet''s só' vitele — a' közmunkákhoz kellő szekerek' 's kézi munkák' számának, a' szükséghez alkalmaztatva, járáskinti felosztása — a' magános személyek' keresetei' elintézése — birói záraknak ideigleni elrendelése — 's a' váltó törvényszékek' és megye' határozatainak teljesítése iránt gyülésen kivül is intézkedni köteles.

g.) A' kezeihez érkezett tárgyak közöl kiszemelvén a' fontosabb, jelesül: országalkotmányát, kereskedést, törvényhatósági 's egyeseknek is akár személyes, akár vagyonbeli törvényes szabadságaikon, egy szóval törvényeken ejtett sérelmeket illető tárgyakat; azoknak az érkezés' ideje szerint szerkezett jegyzékét — némelly megyéinkben e' részben divatozott szokás' példájára — a' hirdető levelek mellett közölteti, hogy a' közgyülés' megnyitása előtt mindenkinek tudomására juthassanak 's rólok a' közgyülés' bekövetkeztével megnyitó beszédében is emlékezetet tévén, magát a' jegyzéket a' főjegyzővel felolvastatja.

h.) Hol a' kisgyülések' tartásának napjai eleve ki nem tüzvék, — Pesten minden hétfőn tartatnak — tetszése szerint kisgyülést tarthat, mellyre a' helybeli táblabirák- 's tisztviselőket meghivja, 's ha ebben a' jelenlévő megyei Rendek az elökerülhető fontosabb tárgy' elintézésére közgyülésnek tartását szükségesnek látják, annak inditó okai' feljegyzésével a' kisgyülés által megszabott közgyülést minden esetre legalább 15 nappal előző határnap közhirré tétetik 's ezen

rendkivüli közgyülésben legelsöbb is azon tárgy vétetik tanácskozás alá.

i) Azon folyamodások- vagy panaszokra, mellyek egyenesen hozzá intéztetnek, maga rendelkezik, hátirattal ellátva utasitván azt nyomozás, végrehajtás végett az illető tisztviselőhöz, ki a' szerint tett eljárásáról mindenkor a' megye' közönségéhez intézi hivatalos jelentését.

k) Ha valamelly tárgy' megvizsgálására, vagy végrehajtására a' Rendek küldöttséget határoznak, tagokat ő javasol; a' kinevezési jog azonban magoké a' Rendeké lévén, hatalmukban áll azokat vagy másokat választani.

l) A' szolgák' bérét, ruházatjaikra forditott költségeket, a' székház' kiigazitása körül évenkint előfordúlt munkákat készitő mesteremberek' árjegyzékeiben foglalt summákat, a' fenyitő törvényszékekre berendelt tanúk' napidijait, 's ezekhez hasonlókat, miután a' számvevő által megvizsgáltattak, a' házi főpénztárból a' közgyülés' jóváhagyásának feltétele alatt kifizetni rendeli, — Borsodban a' házi pénztárból 200 p. forintig rendelhet kifizetéseket.

m) Felügyel: hogy a' közhatározatokat a' jegyzői tisztség által, az illető tisztviselőknek, még pedig a' haladéktalan vizsgálatot vagy végrehajtást rendelők azonnal a' jegyzőkönyv' meghitelesitése után, a' többiek pedig szinte lehető rövid idő alatt kiküldethessenek, a' tisztviselők azoknak foganatot szerezzenek, 's a' levéltár' rendben tartassék.— Ezeken kivül felvigyáz: hogy a' hadi, házi, nem különben a' fiókpénztárak; — csürök, árvák' értéke a' kiadott utasitás szerint kezeltessenek, a' számadások beadassanak és megvizsgáltassanak, a' középületek, hidak, utak annak idejében kiigazitassanak.

n) Felügyel: hogy a' megye' pénztárai és csürei tökéletesen biztositva legyenek. — E' végből mindenek előtt nyilvánosságban tartja: valljon a' pénztárnok és katonai biztosok a' tőlök kivántató biztositék-levelet annak rendje szerint készitve bemutatták 's azok betábláztattak-e? — 's a' bátorságúl lekötött javak időközben nem idegenitettek-e el? továbbá: megtartatnak-e a' főszolgabirák által a' járásaikbeli fiókpénztárak' és csürök' vizsgálása', az adó' rendes behajtása' 's a' pénztárakba időnkinti beszállitása' tárgyában kiadott utasitások? 's hogy e' részben annál inkább meggyőződhessék, mennyire ideje engedi, köteles a' fiókpénztárakat és csüröket, hol egyiket, hol másikat, véletlenül maga is megvizsgálni. — 'S minthogy a' hadi és házi, — nem különben valamennyi középponti pénztárakra való felügyelés egyenesen rá

van bizva, 's a' történhető hiányosságokért az illető pénztárnok' értékének, a' fogyatkozás' helyre-pótolásának elégtelen volta' esetében, a' felelet' terhe is ötet illeti: valamint érdéke — úgy kötelességében is áll: ezen pénztárakat rendesen 's minden esztendőben legalább négyszer múlhatlanúl megvizsgálni; azoknak tapasztalandó állapotjáról a' közgyülésnek, nem csak az összes summáknak, hanem a' pénz nemeinek is körülményes előszámlálása mellett tudósítást tenni oly végre: hogy a' nagy mltgú m. k. Helytartó Tanácsnak is átküldethessék; 's azon esetben, ha valamellyik pénztárban nagyobb hiány tapasztaltatott, annak helyrepótolása, ha pedig az illető pénztárnok ne talán csempéskedést is követett volna el, annak a' törvények' e' részben szigorú szabályához képesti megfenyittetése' tekintetéből az intézetek azonnal megtétethessenek; kijelentvén: hogy az adózók' pénztárának hiánya akár kerülend ki az adószedő' vagyonából, akár nem, az valamint rájok ujonnan, és igy az igazsággal megütközőleg kétszer ki nem vettethetik, úgy más részről annak, akár honnan, de minden esetre meg kell kerülni.

o) Egy szóval felügyelni tartozik, hogy a' megye' minden rendű tisztviselői és polgárai kötelességüknek pontosan megfeleljenek; — minélfogva azok a' megye' határozatainak szellemében költ utasitásainak engedelmeskedni tartozván, öket hivatali elmulasztásaikért kérdőre venni 's meginteni is, és azon esetben, ha az intés nem használna, a' közelebbi közgyülésnek bejelenteni hatalmában, sőt kötelességében is áll; — továbbá

p) mindarra: mi a' megye' diszét, javát eszközli 's fentartja, vagy annak külső vagy belső gazdagságára befolyással van, gondosan felügyelni 's intézkedni tartozik: — 's e' szempontból méltánylást, 's általános elfogadást érdemel azon napjainkban életbe léptetett 's némelly vármegyéinkben már már divatozó szokás, — miszerint az elnök első alispán a' megyének a' legutóbbi közgyülés' ótai helyzetét a' közgyülést megnyitó beszédében előtükrözi; 's vajha átalános utánozást nyerhetne a' korán elhalt Sréternek, Nógrád megye' néhai jeles első alispánjának a' most nevezett megye' helyzetéről 1841-ik év' végével tett élethű előadása. — Egyébiránt szinte helyeselhető Borsod megyének azon határozata is: miszerint az alispán a' megyét évenkint egyszer eljárni, 's mind azt, mi a' közönség' gondoskodása' tárgyául szolgálhat, figyelmesen megvizsgálni tartozik; jelesen miután az alispánok' kötelességei közzé számitatnék: mindazokra felügyelni, a' mi a' megye' közigazgatási, adó-, biztossági, gazdálko-

dási tárgyaival szoros kapcsolatban áll; midőn a' megye' kebelében hivatalos utazást teend, járjon végére annak: mikép teljesitetnek a' tisztviselők által a' megye' rendeletei? 's minő szorgalommal folytatják hivatalos kötelességüket? hogy pedig ezekről bővebb tudományt szerezhessen: a' tisztviselők' hivatalos könyveit is megvizsgálhatja; ugyanekkor tudakozza ki, hogy a' helységek' közös javai' használata iránt minő intézetek tétettek? 's a' közönséges terhek' felosztásában a' lakok közt melly arány? A' megye' épületei, katonai szállások, utak, hidak, töltések mi karban legyenek? 's egyszersmind arra is ügyeljen fel: hogy a' köznépben a' tisztviselők vagy földes urak ellen, a' kellő függés 's tartozó bizodalmat felbontható gyanút ok nélkül ne gerjesszen:— végre

q.) a' következő rendszerinti közgyülések' vagy törvényszékek' határnapja iránt a' folyó közgyülés' berekesztése' előtt javaslatot az elnök-alispán tesz, a' határnapot azonban a' közgyülésbeni megyei Rendek jelelik ki.

8. §.

b) mint tisztviselőnek.

II. Mint Tisztviselő a' vármegye' határozatai által meghagyottakat végrehajtani 's hivatali kötelességeit pontosan teljesiteni, feleletteher alatt tartozik. — Ilyetén kötelességei:

a.) A' megye' hiteles pecsétje hűségére lévén bizva, azt senkinek másnak át nem adhatja; ennél fogva legszorosabb felelet' terhe alatt felügyelni köteles: hogy az csak oly levelekre és bizonyitványokra nyomassék, mellyek a' gyülésekben, 's törvényszékekben határoztattak el.

b) Az örökös tartományokba utazók' számára úti-leveleket ad, 's azokról, a' fentebb mondott jegyzőkönyv' vitelén kivül, azon bizonyitványokat is, mellyekkel az ismeretlenek magokat előtte igazolták, megtartani oly végre köteles, hogyha ily személyek iránt később kérdés tétetnék, felvilágositást adhasson.

c.) Mindakkor, ha a' költözni akaró jobbágy saját urától elbocsátató levelet nyer, annak uti-levelet ingyen, mind pedig akkor, ha földes úr, mihelyt a' költözni akaró jobbágy az 1836-ki törvény IV. czikkelyének 1-ső és 2-ik §-ába foglalt kötelességeit teljesitette, elbocsátó-levelét kiadni nem akarná, 's hozzá folyamodván a' földes úr' meghallgatása után, a' megtagadásnak törvényes okát nem találja, tartozik

a' jobbágy' részére ezen körülmény' beigtatásával bizonyitványt adni, 's ez egész dolog' folyamát megvizsgálás végett a' közelebbi közgyülés' elébe terjeszteni.

d.) A' járásbeli főszolgabirák által a' gabona- és szénatermésről bemutatott sommás jegyzékek szerint a' termés' minémüségéről a' n. mlgú m. k. Helytartó Tanácsnak jelentést tenni; 's ha annak szüke miatt: akár a' községek' éhségtőli megóvása, — akár a' katonaság' élelmezésére kivántató termesztmények' megszerzése' tekintetéből rendkivüli módokhoz kellene nyúlni, a' közgyülést oly végre tudósitani: hogy a' szükséges intézetek jó előre megtétethessenek.

e.) Tartozik minden év' elején, az általa törvényes hatóságához képest háromszori kihirdetés alól felmentett mindkét szertartású evangelikus házasok' jegyzékét a' vármegyének bemutatni.

f) Kötelezletik a' törvény' szabályához képest, az általa magánosok' megkeresése' következésében tett törvényes eljárásokról készitett hivatalos irásokat eredetileg 's külön jegyzék mellett beadni. — Végtére

g) Szintúgy mint akármelly más tisztviselő, azon alkalommal, midőn a' jegyzői hivatal által a' hátra levő tudósitások' jegyzéke olvastatik, tartozik az őt illetők' hátramaradásáért felelni.

9. §.

c) mint birónak.

III. Mint Biró, az alispán ismét három külön tekintet alá jön, u. m.:

1-ör mint törvény' rendes utján itélő biró, azon perekben, mellyeknek első birájává a' törvény kijelelte 's mellé segédül egy öntetszése szerint választandó szolgabiró 's esküdtet rendelt, — itél. Ebbeli tisztében a' törvény és bevett törvénykezési rend szerint jár el. — E' részbeni hatósága 's eljárási köre törvény által lévén kitüzve 's ennyiben a' vármegyétől független lévén, itt csak az jegyeztetik meg:

a) hogy valamint a' többi megyei birák, úgy ő is az előtte folyó pereket a' pertárba mindjárt a' felvétel után [1]) betenni tartozik.

---

[1]) Pest vármegyében a' per' felvétele' alkalmával a' birói díjnak csak felét kiványatja meg, másik fele pedig a' végső itélet' kihirdetése után leszen kifizetendő; — az által, ha a' felek a' pertárgyra nézve a' végső itélet előtt megegyeznének is, felperes a' birói díj' megfizetése' alól fel nem mentethetvén.

b) Annak megakadályoztatása' tekintéből: hogy egyik perlekedő fél a' másikat ki ne játszhassa, 's a' törvénykezési rend megtartathassék, az előtte folyó pereket itélethozás' végett egyedül csak a' pértárnoktól, de magoktól a' felektől, vagy ügyvédeiktől semmi esetben sem veheti által.

c) Ha az előtte folyó perekben hozott itélettől [1]) a' feljebb-vitelt, perbe igtatandó külön itélet által megengedi, vagy a' marasztalt fél által nyert birtokon belőli feljebb-vitelt rendelő birói parancsolatot elfogadta: tartozik a' pert minden hozzátartozó irományokkal, 's az utóbbi esetben az általa elfogadott birói parancsolattal eggyütt a' vármegyének mielőbb bemutatni.

d) Az itélet' foganositása után — melly a' fellyebb nem vitt perekben a' segéd szolgabiró és esküdt, — a' törvényszékek által megvizsgált perekben pedig önmaga által eszközöltetik, köteles a' pert a' végrehajtásról szóló bizonyitvánnyal eggyütt a' pertárba ismét visszatenni.

2-or Mint az időszaki és rendkivüli fenyitő, nem különben polgári törvényszékek' elnökének, — 's ez utóbbiakban — az előtte folyt 's felhozott pereket kivéve — egy részben úgy is mint feljebbviteli itélőszék' tagjának birói hatósági körét 's kötelességeit a' törvény eléggé meghatározván, a' következők igénylik figyelmét, u. m.:

a) mindjárt az időszaki fenyitő, 's polgári törvényszékek' kezdetével felolvastatván, az általa annak idejében külön levél által meghivott táblabirák' 's a' jegyzői hivatal által érintett szolgabirák' és esküdtek' sorozatából meg nem jelent tagoknak hozzá küldött mentő-nyilatkozásaikat, — az ilyet, valamint az elmaradásnak okát nem adó, 's közelebbi közgyülésnek bejelentő táblabirák', 's tisztviselők' neveit is jegyzőkönyvbe véteti, 's a' táblabirák' helyébe maga a' törvényszék által választat csupán azon törvényszékre másokat, tisztviselőkről pedig, hogy elegendő számmal legyenek, maga gondoskodik. — Annak utánna

b) az időszaki fenyitő törvényszékeken előkéri az itélet alá veendő raboknak a' főügyész által készitett jegyzékét: — mindenek előtt azon summás rabok' ügyét véteti fel, kik a' miatt, hogy irántok valamelly körülmény' bővebb kifejtése'

[1]) Ugyan csak Pest vármegyében az előtte folyó perekben hozott itéletek' kihirdetésére kitüzött határnapot köteles előbb legalább egy héttel a' megyeház' kapujára kifüggesztetni 's az itéleteket a' megye' házá-b n hirdeti ki.

tekintetéből, vagy a' megyei tisztviselők által, vagy más e' végett hivatalosan megkeresett törvényhatóságban vizsgálat volt végrehajtandó, a' mult törvényszékről elmaradtak, 's azon esetben: ha a' kivántatott próbák már megszereztettek, itélet alá véteti; különben a' rábizottakban el nem járt tisztviselőt kötelességének, még a' törvényszék' folyama alatti teljesitésére oly hozzáadással emlékezteti, a' jelenlevő jegyző által mindjárt az ülésben felteendő 's meghitelesitendő jegyzőkönyvi kivonat' kiadatása mellett: hogy különben a' közelebbi közgyülésnek be leszen jelentve; az illető törvényhatóságot pedig a' tőle kivántató tudósitásnak mielőbbi megküldése' végett ujonnan megkeresteti, — minek megtörténtével

c) a' többi summás rabokat véteti fel. Annakutánna elővévén az itélet alá bocsájtott fenyitő- és büntető-pereknek a' főjegyző által készitett jegyzékét, az itélet alá bocsátottak közől elébb a' fogva lévő rabokéban 's úgy azután a' magokat szabadságban védelmezőkében hozat itéletet. — Ez meglévén a' törvényszékből egy szolgabirót, esküdtet, egy ügyészt és az udvari kapitányt oly végre küldeti ki: hogy a' tömlöczöket megjárván, az iránt: valljon tévedésből nem maradt-e rab itélet nélkül? ugyanazon ülésnek tegyenek jegyzőkönyvbe igtatandó jelentést.

d) A' főügyész által készitett folyó perek' jegyzékének utmutatása szerint számon kéri az ügyészi hivatáltól: mi karban vannak a' közügyeletű perek? 's ha felvételek' óta a' befejezésekre kitüzött négy törvény folyam már eltelt, bennök azon hozzáadással hozat intő itéletet: hogy a' közelebb következő törvényszék' tartása' idejéig az alperes védelmét akái igtassa be akár nem, minden esetre végső itéletet nyerend; — továbbá:

e) az elrendelt ügyészi és bünbeli kereseteknek a' jegyzői hivatal által készitett jegyzékét összehasonlitván az előbbi pontban emlitett perek' jegyzékével, nyilvánosságban tartja: benne vannak-é abban ezek is? 's ellen esetben kérdőre véteti az ügyészi hivatalt az elmulasztásért. Végre

f) akár perben, akár rövid uton hozott 's az illető szolga-biráknak végrehajtás végett kiküldött itéletek' foganatáról az ügyészi 's illetőleg a' jegyzői hivatal által vitt jegyzőkönyv' utmutatása szerint azt vizsgáltatja meg, mennyiben tettek az illető szolgabirák e' részben kötelességeiknek eleget? 's ha e' tárgybani tudósitásaik' bemutatására kitüző határnap már eltelt, azt jegyzőkönyvbe vétetvén, ebbeli mulasztásaikért felelet teher alá vonatásuk' végett a' közelebbi közgyülésnek jelentést tétet.

g) A' polgári törvényszékeken különösen felügyel: hogy a' perek' előadásában a' jegyzői hivatal által a' kellő sor megtartatik-e? mi végből azt mindjárt az ülés' kezdetével előkéri 's a' megállapitott rendet megváltoztatni semmi esetben sem engedi. [1])

3-or A' törvény' rendszerinti utján kivül — in via politica — illető segéd biró társaival együtt:

a) nem csak az 1807: 22. és 1807: 13. t. czikkeknél fogva az erőszakos foglalások', hanem

b) Azon esetben is, ha valamelly földes úr költözni akaró jobbágyát még azután is, miután az 1836: IV. t. cz. 3-ik §-nak rendelete szerint részére a' kivántató bizonyitványt kiadta, letartóztatja.

c) Ha a' földes úr — kivéve az 1836: 17. t. cz. 7-dik §-ában előszámlált eseteket — jobbágyát az illető bérfizetés után a' boltnyitásban akadályozná, vagy annak bérbevételét meg nem engedné.

d) Ha a' jobbágy úri munkára törvényes járandóságán felül kényszeritetnék, 's ily esetben a' földesurat az okozott kárnak megtéritésére, és minden gyalog- vagy igásmunka kényszerités idejekori árának kétszeres megfizetésére szoritatni kérné; — Ezeken kivül:

e) A' megyebeli puszták' és helységek' határaikon akár az egyik fél akár a' tiszti ügyész kértére ideigleni határdombokat hányat, a' régieket megújitja, 's mind erről mind pedig az előbbi pontokban előszámlált hivatali eljárásairól a' vármegyének, ha azokban a' felek által nem akadályoztatik, az itélet' végrehajtása után, különben pedig annak akadályoztatása felöl is oly végre: hogy a' közgyülés részére hatalomkart rendeljen, tudósitást teszen.

10. §.

Alispáni foglalkozás' egymásközötti megosztása.

Minden itt előszámlált hatóság 's kötelességek az alispáni hivatalt átalánosan, és igy mind az első mind a' másod

---

[1]) Pest megyében ezeken kivül: mint rendkivüli fenyitő-törvényszékek' elnöke, az időről időre beérkezett rabok' jegyzékeit az ügyészi hivatal által rendesen minden héten elömutatja, 's a' kissebb vétségüeket megitélteti, a' többiek ellen fenforgó vádaknak pedig az időszaki törvényszék' bekövetkeztéig világosságra hozatala' tekintetéből a' szükségeseket megtéteti

alispánt egyenlően illetik; hogy azonban a' megyei dolgok annál czélszerübben 's potosabban elintéztethessenek, rendszerént a' vármegyék' politikai kormányzása akként van megosztva: hogy a' katonai 's gazdasági tárgyakat, nem különben az árvák' ügyeit, gyámatyai számadásokat kizárólag a' másod alispán viszi az egész vármegyére nézve; — ez okon Pest vármegyében kötelesek a' tisztujitó szék után azonnal összeülni 's magok közt az alispáni hatóság' 's kötelesség' körébe tartozó tárgyakat felosztván, ezen osztályt a' közgyülésnek bejelenteni oly végre, hogy e' felől a' megye' Rendei értesitetvén az előkerülő esetekben tudhassák: közzülök ki mellyik tárgyért felelős? — Ily értelemben Borsod vármegyében a' másodalispánra:

1-ör. A' törvényszéki rendes, úgy szintén a' rögtön itélőszéki elnöség kizárólag bizatik; — felügyelhetne továbbá — a' Borsod megyei e' részbeni Javallat' tulajdon kitételeit használva — arra is: hogy a' megye' közhazában 's annak udvarában a' rend fentartása végett tett intézeteknek, 's a' rabok' tartása, a' velök való bánás és a' tömlöczök körül végbez vinni kellő foglalatosságok az e' végre kirendelt személyek által miként teljesitetnek? a' tapasztalt hibákat hozatná helyre, a' becsúszott visszaéléseket azonnal gátolná meg vagy a' megye' közönségének tenne jelentést; — vihetné továbbá másodalispán

2-or. A' gazdálkodási küldöttségek' elnökségét.

3-or. A' folyóvizek' árkainak rendezése, 's a' malmok és gátok iránti küldöttségek' elnöksége szinte a' második alispánra bizattathatnék.

4-er. A' számvevőszék' megvizsgálása alá tartozó azon pénztárakról, 's egyéb tárgyakról szóló számadások rendszerint a' másod alispán' elnöksége alatt tartandó számvevői székben megvizsgáltathatnának.

5-ör. A' játékszin és rabdolgoztató intézet iránti felügyelés; — úgy szinte

6-or. A' kenyér' és liszt' árának időszakonkint az e' tárgyban kidolgozott szabályok szerinti megállapitása végett kirendelt küldöttség' elnöksége. — Végre

7-er. az ideigleni szabadsággal hazabocsátott katonáknak világosságban leendő tartása a' másod alispánra bizattatván, mindezeknek miként lett teljesitéséről? a' megye' közönségének jelentést tenni, 's hivatalos minden dolgai' miként lett elintézéséről? jegyzőkönyvet vinni köteleztetik.

A' másod alispán a' vármegye' közgyülésein csak akkor elnökösködik, midőn az első alispán akadályoztatik; azonban

a' panaszos vagy folyamodó levelek körül, mint szinte a' törvényes 's peres ügyekben az első alispánnal egyenlőkép intézkedik. Egyébiránt kivételkép megkell jegyeznünk: hogy Uriszékeken Alispán elnök nem lehet: „Vice-Comites Comitatuum a gerendo in Sedibus Dominalibus praesidio inhiberi jubentur" mond az 1795. évi september' 22-ről 19643. szám alatt közrebocsátott királyi resolutio.

Jegyzői hivatal.

1. §.

Eredete.

A' jegyzői hivatal vármegyéinkben valamint nem kevés munkával van összekötve, úgy egyik legszebb 's legnevezetesebbike a' vármegyei hivataloknak: mert mind az, mi a' vármegyéknél irásba teendő, vagy előadandó; a' jegyzői hivatal' egyénei által tétetik fel, 's adatik elő; — szóval tollai 's tolmácsai a' megyéknek. — És ez oka annak: hogy kevés ember találtatván elökorunkban e' hivatal' viselésére alkalmatos, nem egyszer megtörténtnek tanuljuk évkönyveinkből: miszerint egy jegyző két, sőt három vármegyében egyszerre vitte a' jegyzői tollat; — sőt 1646-ik évben Cherney Pál Zemplén vármegyében tizenhét évig főjegyző 's egyszersmind országbirói itélőmester volt; — 's még 1723-ikba is Reviczky János ugyancsak Zemplénben a' főjegyzői hivatalt mint királyi ügyigazgató vitte. — 'S ily alkalmas egyének' ritkasága miatt, magok a' megyei Rendek megkérték főispánjukat, fogadna megyéjük' számára egy jegyzői hivatal' vitelére alkalmas embert jegyzőnek; — és itt lőn megvetve alapja a' jegyzőket főispán általi önkénytes kinevezési jognak, — a' mint is a' főispánok nem egyszer saját titoknokaikat egyszersmind a' kormányuk alá bizott vármegyék' jegyzőivé kinevezték.

2. §.

Személyzete.

A' jegyzői hivatal' személyzete rendszerént egy fő — kivéve Pest vármegyét, hol két fizetéses főjegyző van rendszeresitve — 's két vagy három fizetéses aljegyzőből áll; — ezenfelül több tiszteletbeli al-, 's némelly megyékben tiszteletbeli főjegyzőkből. — Egyébiránt a' jegyzői hivatal' személyzetéhez sorozhatónak véljük az irnok-kiadót, 's irnokokat; továbbá: a' levél- 's pertárnokokat.

3. §.

Általános foglalkozása

A' köz- és kis-gyüléseken, törvényszékeken, számvevő- 's árvaszékeken, rovásigazgató- 's adókönyveket egybevető székeken, 's mindazon küldöttségekben, mellyekhez a' vármegye által tollvivőül neveztetnek, mindennemü tárgyak általok terjesztetnek elő, 's terjesztetnek fel, általok igtattatnak jegyzőkönyvbe, 's a' meghitelesitett jegyzőkönyvekből kiiratva küldetnek ki, saját aláirásuk alatt, eszközlendők' eszközlése végett az illető tisztviselőknek, az ő felségéhez, 's főkormány-székekhez intézett felirások, törvényhatóságokkali levelezések, nemesi 's egyéb bizonyitványok általok fogalmaztatnak, 's meghitelesitésük után felvigyázásuk alatt letisztáztatván, kivéve a' nemesség' bizonyitó-leveleket, mellyek a' jegyzőn kivül legalább egyik alispán, egy táblabiró, egy szolgabiró 's esküdt által is aláirándók; csupán általok iratnak, — közgyülésből a' „megye közönsége" kis gyülésből „a' megye' rendei" törvényszékekből pedig „a' megye' törvényszéke" czimmel alá, 's küldetnek szét, megpecsétöltetésök után rendeltetésük' helyeikre, a' bizonyitványok pedig az illetőknek általadatnak.

4. §.

A' főjegyző által viendő jegyzőkönyvek.

Hogy pedig a' jegyzői hivatal az előbbi §-ban átalánosan megemlitett kötelességének azon pontossággal, mellyet a' kellő jó rend 's rajta fekvő felelettehet megkiván, eleget tehessen:

A' főjegyző, mint ki az egész jegyzői hivatalt kormányozván, érette leginkább felelős, többféle jegyzőkönyvet tart:

a) Egyet: mellybe az alispánoktól átalvett kisgyülési

b) másikat, mellybe a' közgyülési irományokat, a' tisztviselőktől beérkezett tárgyaik' minémüségénél fogva szinte külön választandó tudósitások' kivonatjait beiratja, 's azokat tiszttársai között felosztván, minden iromány után az általvevő' nevét önmagával oda iratja, 's minden gyülés után a' rájok költ végzés' napját, számát, 's tartalmát utána jegyezteti.

c) harmadikat, mellybe a' tisztviselők' - 's kiküldött táblabiráknak kiadott végzéseket, számjaik' és a' kiküldés' napjának kitétele mellett beiratja, mellybe a' hátralévő tudósitások' nyilvánosságban tartása' tekintetéből, midőn az illető tisztviselő vagy táblabiró tudósitását beadta, különös rovalatba mindenkor pontosan bejegyzendő.

d) negyediket: mellybe a' felirások 's hivatalos levelek' postára adása' napját bejegyezteti.

e) ötödiket: mellybe a' számvevő, rovás-igazitó- 's adó-könyveket összevető-székeket, 's valamennyi állandó küldöttséget illető tárgyakat jegyzi, 's mellybe a' küldött vagy érkezett hivatalos levél' számán kivül annak nehézségi súlya is bejegyeztetik.

f) hatodikat: mellybe a' polgári törvényszék előtt inditott, 's itélet alá bocsátott, nem különben a' megyei alsóbb birák- 's úriszékektől a' vármegyének bemutatott 's bővebb vizsgálat végett törvényszék elébe utasitott pereket irja be. Melly egyszersmind az előadásban is sor gyanánt szolgálván — szükség: hogy pontosan 's a' következőkre figyelmezve szerkesztessék: a' törvényszék, mint első biró előtt folyó perekben a' pertárnok által, mindenkor a' szóváltások végére beirandó itélet alá bocsátás' napja, 's azokban, mellyek ugyanazon nap bocsátattak itélet alá a' felvitel' napja; az alsóbb biráktól felhozott perekben pedig a' bemutatás', 's az egy időben bemutattakban, az alsóbb biró' itéletének napja, szolgál sinór-mértékül, minélfogva, hogy ezen különnemü perekben egyiknek másiknál előbb beirásával zavar ne történjék, valamennyi, akár a' megyei biráktól, akár az úriszékektől mutattatik be valamelly per, a' pertárnok mindannyiszor megkérdezendő: nincsen-é a' törvényszék előtt folyamatban lévő perek közöl valamellyik itélet alá bocsátva? — E' sorozatba azonban nem tartoznak a' szegények', árvák', özvegyek', adózók' urbéri 's egyéb akár sürgettetnek, akár nem, soronkivül előlegesen vizsgálat' alá terjesztendő azon pereik, mellyekben mint felperesek állanak; ezeket

g) a' hetedikbe igtatja, 's mindazt, 's mind az előb-

bi pontban körülirt jegyzéket oly végre tartozik a' törvényszékre beadni: hogy abból a' törvényszék' tagjai szemmel látva győződhessenek meg a' dolog' rendes folyamáról; — továbbá

h) A' nyolczadikba

aa) mind a' pertárból itélet alá bocsátott, mind az ügyészi hivatalától általvett sommás fenyitő és büntető pereket, 's azokat minden időszaki fenyitő törvényszéken bemutatja.

bb) A' közgyülésekben nemesek és a' törvény által e' nevezet alatt értett személyek ellen rendelt fenyitő és büntető pereket; és minden időszaki fenyitő törvényszék' alkalmával oly végre adja azt által az elnöknek; hogy az ügyészi hivatalától: mikép szerzett foganatot a' közhatározatnak? számon kérethessék;

cc) a' tisztviselőknek végrehajtás végett kiadott fenyitő- és büntető-pereket, 's ezt is minden időszaki fenyitőtörvényszék előtt átadja a' főügyésznek a' végrehajtás' nyilvánosságban tartása végett.

dd) Az úrbéri 's közhatározat' folytában nemesség' bebizonyitására szoritás végett inditandó perek' elrendeléséről 's szegények' részére kirendelt ügyészi pártfogásokról vitt jegyzéket félévenkint oly végre adja át a' főügyésznek: hogy az ily perek' állapotjáról a' közgyulésnek körülményes tudósitást tegyen.

ee) Akár a' gyülések- akár a' törvényszékeken előfordúlt úrbéri tárgyakról szóló határozatokat egész kiterjedésökben külön jegyezteti 's évnegyedenkint a' n. m. m. kir. Helytartó Tanácshoz felküldés végett a' vármegyének bemutatja.

E' most elsorolt 's a' főjegyző által vinni kellő jegyzőkönyveken kivül felügyelése alá tartoznak:

a) hogy az adóságok' bejegyzésére rendelt könyvben, mellybe a' kötelezőlevelek egész kiterjedésükben beirattatnak, a' midőn azoknak kitörlése határozás által elrendeltetik, keresztül huzatnak-e, 's ezen határozás' kelésének ideje is oldalaslag feljegyeztetik-e?

b) A' különös jövedelmeket magában-foglaló könyv, mellybe a' tisztviselők által bevett, 's raboknak tartására külső megyéktől küldött pénzek a' tudósitás' felolvasása' alkalmával, a' jegyző által azonnal beirattatnak, e' felett a' bevétetni rendelt öszveg is ugyanazon könyvnek hátulsó lapjaira irattatik.

c) A' birák' számadásainak miként lett megvizsgálásáról beadott tudósitás kivonatja; miszerint a' helység, annak birája' neve, azon esztendő, mellyről a' számadás készült,

úgyszinte a' bevétel', kiadás', tartozás' mennyisége, 's a' beadott tudósitás' felolvasásának ideje feljegyeztetvén, a' tartozások' bevétele az illető szolgabiráknak meghagyatik, és ha a' tartozás bevétetett, az ezt előadó szolgabiró' tudósitása' következtében keresztül huzatván a' tudósitás' felolvastatásának ideje is oldalaslag feljegyeztetik.

d) A' szolgabirák' tizenöt napos tudósitásai szerint a' megyében talált bitang marhák' termetes leirása 's egyéb vagyonok' feljegyzése az illető 's az irnok-házban tartandó könyvbe igtattatnak.

e) A' különös czélra tett ajánlások' jegyzőkönyvébe esetről esetre az ajánlások' mennyisége, ha lehet magok az ajánlók által irattassék.

f) A' levelezések' jegyzőkönyvébe a' megye' határozása 's megye' nevében az alispán által küldendő levelezések' kivonatjai irandók. Végre

g) A' levéltárból eredetiképen a' tisztviselők által kivett irományok az e' czélra rendelt jegyzőkönyvbe, — úgy

h) a' levéltárban a' megye' határozása mellett betétetni engedtetett ládáknak, drágaságoknak, csomóknak feljegyzése egy más jegyzőkönyvbe igtattassék.

Mind ezen, mind a' fentebb előszámlált jegyzőkönyvek' akkénti pontos vitelére: hogy külön külön mindegyikben a' beiratandók annak idejében okvetetlen beirattassanak; — a' főjegyző lélekismeretesen felügyelni köteles.

5. §.

A' jegyzői kar' foglalkozási köre közgyülésekben.

A' közgyülést illetőleg következőkben pontosulnak a' jegyzői kar' kötelességei, u. m.;

a) Jelen kell lenni a' jegyzői hivatal' valamennyi tagjának, ha csak betegség, vagy más — mindenkor az elnök-alispánnak szükségkép eleve bejelentendő ok által nem akadályoztatik; 's a' megyéből eltávozni — bár mikor is, 's bár mi rövid időre, a' kormányzó alispán' tudta nélkül nem szabad.

b) A' kezéhez vett iratokról azokra nézve, mellyek a' vármegye előtt már többször megfordultak, az illető tag az előbbi határozatokat 's ezeket tárgyazó minden iratokat kikerestetni köteles, — 's igy elkészülve

c) (a' kisgyülésben jelenlévők' neveit feljegyezvén) mindenek előtt a' kiszemelt első napokon felveendő tárgyakat ol-

vassa fel, 's a' határozat alá tartozó tárgyakat körülményesen, 's kimeritőleg előterjeszti. — Ezután

d) A' mult közgyülés' óta tartott kisgyülések' jegyzőkönyveit folyó számszerint (Pestben kivonatilag) elömutatván,

e) A' hátralévő tudósításoknak, minden tisztviselőre, mint szinte a' küldöttségek' elnökeire külön készitett jegyzékét (scontro) felolvassa.

f) A' rendek' megállapodását minden tárgyra nézve, részint azért: hogy feledékenységbe ne menjen, — részint azért: hogy ha kivántatik, felolvashassa, szorgalmatosan feljegyezni, 's ezen jegyzetek szerint a' határozatokat feltévén, más nap, vagy ha kivántatik, még az nap is a' jegyzőkönyvet felolvasván, 's meghitelesitetvén, felelettehér alatt kötelezteti k:

aa) A' gyülésből ő Felsége — vagy a' főkormányszékhez intézendő felirások' — 's törvényhatóságokhoz küldendő levelek' fogalmait az elnökséget vitt alispánnak megvizsgálás végett mielőbb bemutatni, a' megvizsgálás után letisztáztatni, 's a' lepecsételés' megtörténtével azonnal postára adatni;

bb) A' tisztviselők 's mindazoknak — kikre valamelly tárgy' megvizsgálása vagy végrehajtása bizatik, az illető határozatokat, 's mindennemű hirdetményeket a' jegyzőkönyv' meghitelesitése után lehető rövid idő alatt megküldeni.

cc) A' jegyzőkönyveket összeszedetvén, letisztáztatni 's a' főispánnak a' n. m. m. kir. Helytartó Tanácshozi átküldése végett hónaponkint elküldeni.

dd) Minden gyülés' végével az expeditio után a' jegyzőkönyveket a' bevégzett eredeti irományokkal együtt a' főjegyzőnek átadni, 's

ee) Minden év elején a' megye' levéltára' számára letisztázott jegyzőkönyvet a' meghitelesitett töredék jegyzőkönyvekkel összevetni, 's a' tapasztalt hibázásokat a' jegyzőkönyv' végére feljegyezve kiigazitani, 's azt ekként meghitelesitve 's a' megye' hiteles pecsétjével megerősitve, a' közgyülésnek levéltárba tétel végett bemutatni.

6. §.

Törvényszékeken.

A' törvényszékeken a' jelenlévőket feljegyezvén, a' pereket minden különbség nélkül eredetileg 's egész kiterjedésben a' fentebb megállapitott sor szerint adja elő, 's a' bennek hozott itéletek' kihirdetése után, a' végrehajtandókat illető helyekre küldi, a' többieket pedig vagy a' pertárba vagy a'

kir. táblára feljebbvittek közzé az e' végre tartott jegyzőkönyvbe igtatva beteszi.

7. §.

Főjegyző' külön foglalkozása.

A' főjegyzőnek különös kötelességei még ezekben határoztatnak: a' gyülés' vagy törvényszék' berekesztésével a' jegyzőkönyveket és köziratokat haladék nélkül rendbeszedvén azt: hogy mellyik tisztviselőnek 's miképen adassanak ki a' határozások? kijeleli, a' sürgetősek' azonnali kiadását elrendeli, a' levelezések' számjait 's rövid kivonatját különös jegyzőkönyvébe igtatja, 's azokat részint maga elkészíti, részint az aljegyzők által elkészíttetí, 's megvizsgálás végett az első alispánnak bemutatja; — az irnokok által letisztázott levelezéseket elolvasván 's a' csatolmányokat hozzá-tévén (némelly megyékben maga aláirván, — másutt) az első alispánnak aláirás' 's pecsételés végett bemutatja; továbbá arra: hogy a' levelezések annak idejében elküldessenek 's az úgy nevezett posta-könyvbe jegyeztessenek, felügyel; — a' levéltárnak csinosan és jó rendben tartására 's a' levéltárnok által vinni kellető munkálatok' rendes vitelére, 's hogy az irnokok kötelességeiket pontosan teljesitsék, szorgalmatosan felvigyáz; valamint arra is, hogy a' levéltárból általiratni megengedett irományok a' megye' határozása szerint adassanak ki 's minthogy a' levéltárnak épségben tartása legfőbb kötelességei közzé tartozik, felvigyáz arra: hogy tisztviselők által a' levéltárból kivett eredeti iratok az e' végett tartandó jegyzőkönyvbe jegyeztessenek, 's általok a' hivatatos használat után vissza is adassanak; ezen czél' elérésére a' vissza nem került irományok' feljegyzését a' levéltárnoktól évenkint bekivánván, a' megye' közönségének bemutatja.

Törvényszékekben a' főjegyző a' nemesi és polgári pereket, némelly nagyobb érdekű büntető és fenyitő ügyeket adja elő, a' többi jegyzők pedig az előforduló egyébb tárgyakat; — azt, hogy több-felé tartatván a' törvényszékek, mellyik jegyző mellyik tanácsülésbe menjen? az alispán a' főjegyzővel együtt határozza meg.

Kötelezteti a' megye' iró-szobájabeli irnokokra, hogy azok alább külön leirt kötelességeiket pontosan teljesitsék, felvigyázni; a' levéltárnak épségben 's alább előadott rendben tartására felügyelni 's a' tapasztalt rendetlenséget azonnal helyrehozni.

Alispánok' nem léte' vagy távozta' esetében az ausztriai birodalomba utazni kivánóknak a' főjegyző saját neve 's pecsétje alatt adhat érvényes útilevelet. — „Passuales per ordinarium Comitatus Notarium pro itinerantibus ad Caesareo Regias ditiones Germanicas in absentia Vice-Comitum extradari possunt. Resolutio R. ddo. 22-a Februarii 1814. N. 4852."

Ámbár a' nagyobb fontosságú tárgyak iránti határozat' és felirás' fogalmazása a' főjegyzőnek egyenes kötelessége, mivel azonban arra is kell ügyelnie: hogy a' jegyzői hivatal' több tagjai magokat tökéletesíthessék, e' végett a' főjegyzőnek ajánltatik, hogy tiszt-társai között nevezetesebb némelly tárgyak' előadását is ossza fel, rendszerint azonban a' jegyzők között a' hivatalos irományok - Borsod megye' e' részbeni példájára — e' szerint osztathatnának fel. úgymint:

A' főjegyzőnek 1-ör a' közigazgatást, a' nemzet' jussait, nemzetiséget 's a' megye' közönségét különösen érdeklő tárgyakat, 's ezekben érkezett királyi parancsolatokat 's leiratokat, 's vagy a' gyülés tartása' okául közhirré tett tárgyakat;

2-or a' nemesi törvényszékek' jegyzőkönyveit;

3-or a' főméltóságú udvari Kancellaria' utján érkezett és a' nádorispán ő császári királyi főherczegsége' leveleit.

4-er A' n. mlgu m. k. Helytartó Tanács' utján érkezett 's a' közigazgatás- vagy vallásos tárgyak eránt költ felső rendeléseket, úgy szinte az ezeknek folytában beadott tudósitásokat.

5-ör A' főispántól, vagy annak helytartójától érkezett leveleket és válaszokat.

6-or Az ország' gyülésére tartozó tárgyakat.

7-er A' törvényhatóságoknak a' nemzetet és a' megye' közönségét különösebben érdeklő leveleit, és válaszait.

8-or Az adó-kivetését, 's a' pertárak' állapotját érdeklő nevezetesebb tárgyakat, 's ennek folytában a' számvevői tudósitásokat.

9-er a' nemességi tárgyakat, rendkivüli hirdetményeket és a' polgári pereket.

8. §.

Első aljegyző' foglalkozási köre.

Az első aljegyzőnek; 1-ör a' Helytartó Tanácsnak rendeléseit, mellyek az iménti §-us' 4-ik pontja alá nem tartoznak.

2-or A' törvényhatóságok' leveleit és válaszait.

3-or A' küldöttségek' és tisztviselők' jelentéseit, különösen a' folyók' árkainak rendbeszedését, a' malmok és gátak, úgyszinte a' vámok és révek iránti tudósításokat, az úrbéri viszonyokból támadott kérdéseket, az utak' és hidak' készítése iránti tudósításokat, kereskedést tárgyazókat, 's a' büntető ügyekhez tartozókat, a' tudományokat, és iskolákat érdeklő tárgyakat, árszabásokat, és czéhek' állapotját érdeklőket.

9. §.

Másod- és harmadik aljegyző' hivatalos teendői.

A' második aljegyzőnek 1-ör a' Megye' közönsége által felállított intézeteket érdeklő tárgyakat és ezen felül a' megyék' levelezéseit, tiszti tudósításokat 's a' t.

2-or A' postákat és

3-or A' só-fuvart érdeklő tárgyakat

4-er A' katonaság' elhelyezését, azoknak tartását, 's a' több ebből származó kérdéseket.

5-ör Az erdők' és vadászatok' állapotját.

6-or A' zsidókat és külső tartományokbeli örökségeket illetőket.

7-er a' Megye' szabályos rendeleteit.

8-or A' büntető perekhez tartozókat;

A' harmadik aljegyzőnek különösen az árvák' dolgát érdeklő tárgyakat, és ezen felül a' megyék' levelezéseit, tiszti tudósításokat; 's a' t.

Az aljegyzők a' gyülések és törvényszékek alatt előforduló rendszerinti munkájokon felül, némelly küldöttségek' jegyzőkönyvei' vitelével is foglalatoskodnak, 's mindaddig, míg reájok bizott dolgaikat el nem végzik, a' középponti helyről el nem távozhatnak.

A' tiszteletbeli jegyzők' foglalkozási munka-körét a' főjegyző jeleli ki, arra felügyelvén: hogy azok magokat minden részben tökéletesithessék.

10. §.

Jegyzői kar' hivatal-esküje.

A' jegyzői hivatal' egyéneinek hivatal-esküje következő: „Én NN. eszküszöm 's a' t. hogy ezen tekintetes nemes vármegye' törvényszékének titkait, és mindazokat, a' mik az emlitett vármegye' birái 's táblabirái által a' törvényszékeken

elöfognak vétetni, sem beszéd- sem irás-, sem jel-, sem más akár melly mód által fel nem fedezem, a' reám bizott levéltárt maga valóságában megtartom 's hiv gondját viselem, a' jegyzőkönyveket 's egyéb irásokat szorgalmatosan elkészitem, 's folytatom, és a' hivségemre bizott minden állapotokat 's dolgokat hiven 's igazán elvégzem, Isten engem úgy segéljen, 's a' t."

Irnokok.

1. §.

Irnok- kiadó- 's foglalkozási köre.

A' köziratok' végrehajtása a' megyei irnokokra bizatik. Mielőtt ezeknek, mint a' jegyzői hivatal' rendelkezése alá tartozó személyek' kötelességeit előszámlálnánk, czélirányosnak véljük, hogy az irnokok közöl egyik „irnok-kiadói" hivatal minőséggel ruháztassék fel, mert arra: hogy minden irnok naponkint mit és mennyit végezzen? hivatalos egyébb foglalatosságai miatt a' főjegyző, mint különben az irnokház' igazgatója, reá nem érthetvén, legfeljebb is csak annyit tehet, hogy a' jegyzőkönyvből teendő kiirásokat kijelelvén, az irnokoknak általadja, 's időnkinti az irnokházban megjelenvén, munkálkodásukat megtekinti; azonban arra: hogy minden irnok egyenlően vigye a' terhet, 's a' kiszabott órákat hivatalos foglalatosságban töltse, fel nem ügyelhetvén, ezt az érintett irnok-kiadó teheti; ki tehát

a) A' jegyzőhivatal által kimutatandó munkát, magának is egy részt megtartva, az irnokok közt igazságosan elosztván, arra ügyel fel: hogy kiki a' reája bizott munkát időveszteges nélkül bevégezze; felvigyáz arra:

b) hogy az irnokházban az irnokok a' kiszabott órákon megjelenjenek, 's szorgalmatosan munkálódjanak, a' kötelessége ellen tevőt annak teljesitésére meginteni 's ha az intés nem használna, a' jegyzői hivatalnak, különben őtet érdeklő felelet terhe alatt, bejelenteni tartozik.

c) A' jó rend azt kivánván: hogy a' kik dolgaik végett

az irnokházban megjelennek, ezt a' meghatározott hivatali órákon kivül tehessék, ha tehát netalán azontúl is ott mulatnának, a' kiadó eltávozásra meginteni, vagy a' jegyzőhivatalnak bejelenteni tartozik, különben a' feleletteher őt éri; czélirányos azonban e' részbeni rendelést az irnokház' ajtójára kifüggeszteni;

d) A' zár alatt 's kellő rendben tartandó köziratokból és jegyzőkönyvekből csak a' leirni kellőket adja ki, a' kiszabott munka' mennyiséget pedig mindennap megvizsgálni, a' leirt határozásokat átvizsgálni, 's mielőtt aláirás' végett átadatnának, egybehasonlitani, az ahoz tartozó csatolmányokat rendbeszedve hozzá mellékelni, 's midőn valamelly köz- vagy kisgyülés' jegyzőkönyve bevégeztetik, azt, hogy a' jegyzői kijelelés szerint valamellyik határozás' kiadása nem marad-é el? gondosan átvizsgálni; 's végre

e) A' levéltárbai beadás végett, az eredeti jegyzőkönyveket 's iratokat, a' jegyzői hivatalnak bemutatni, az irnokházban lévő szerekről számolni tartozik.

2. §.

Irnokok' kötelességei.

Az irnokok' kötelességei következők:

a) Naponkint reggel 9 órától déli 12-ig — és délután 3 órától esti 6-ig a' köziratok' elkészitésére úgy köteleztetnek: hogy ezen idő alatt oly kiadások' irásával, mellyektől fizetés járul, nem foglalkozhatnak

b) A' jegyzői hivatal által reájok bizott irásbeli munkákat pontos szorgalommal elvégezni, 's a' kiszabott órákat az irnokházban munkálat között eltölteni tartozván, nyert engedelem, — vagy helyes ok nélkül a' kiszabott időből legkevesebbet sem mulaszthatnak el; ha pedig valamellyik restsége- vagy más hibája miatt megintetése után sem teljesitené kötelességét, eleve a' kiadásokból részére hárámlandó, többi társai között felosztandó jövedelme' elvesztésével bűnhödjék, 's ez sem használván, a' megye' közönsége által hivatalától elmozdittatik;

c) Midőn valamelly köziratoknak halasztást nem szenvedhető kiadása elrendeltetik, azoknak leirását a' legnagyobb szorgalommal, akármelly időben végrehajtani, 's a' jegyzői hivatal' minden tagja' meghagyását pontosan teljesiteni tartoznak.

3. §.

Irnokok' esküje.

Az irnokok' esküje következő: „Én NN. esküszöm 's a' t. hogy minekutánna ezen tekintetes nemes vármegyének egyik irnokává kineveztettem volna, az ebbeli szolgálattal egybekapcsolt foglalatosságokat a' fen-álló utasitás' módja és rendje szerint, nem különben mind azokat, a' mik az alispán, jegyző 's többi elöljárók által a' fentemlitett vármegyét illető állapotokban parancsoltatni fognak, minden hivséggel, tökéletességgel, gondossággal és szerénységgel elvégzem, magamat jámborúl viselem, és a' hivatal' titkait sem beszéd-, sem irással, sem más akármelly módon fel nem fedezem, hanem életem' végezetéig megtartom. Isten engem 's a' t. úgy segéljen."

Levéltári hivatal.

1. §.

Levéltári rendszer.

Minden vármegyének saját levéltára van, mellyben irományai tartatnak; ennek mindenkor a' vármegyeházában kell lenni helyezve 1723: 75. „Sua Majestas Sacratissima benigne assentitur: §. 1. Ut quilibet Comitatus, pro instituendis Congregationibus et Sedibus Judiciariis, Archivi et Literarum conservatione — — — Domum Comitatensem nondum habentes, in loco securo, et quantum fieri potest, pro ipsorummet et etiam Comitatensium majori commoditate, in meditullio ipsius Comitatus, ac (si fieri potest) in Civitatibus, aut majoribus et privilegiatis oppidis comparent;" mert a' közdolgok' folyama, úgy minden egyesek' jogainak biztossága, a' levéltárnak jó rendbe-tartásától feltételeztetik: — ez pedig nem másként eszközölhető, mintha a' levéltárnok hivatalos foglalkozásában a' tapasztalás helyesnek 's czélszerűnek mutatta rendszertől elnem távozik, 's azt minden önkénytes változtatás nélkül szigorúan 's folytonosan követi.

Vármegyéink' levéltárai közől alig egy kettő, melly a' mondott kivánatnak megfelelne; mert valamint a' lajstromozáshoz értelmesség, gyakorlat 's ezekre idő kivántatik, ugy ritka egyénben találhatók e' mondott képességek, pedig rendes lajstromaink' hiánya okozza a' tárgyaknak sokszor tapasztalható bonyolodottságát, mert az előtörténtek ki nem kerestethetvén, az előbbi végzésekről 's intézményekről tökéletes ismeretet szerezni nem lehet; — mit mondjunk tisztviselőinknek minden harmadik évbeni változása' rendszeréről? mellynél fogva a' nem egyszer éveken által lajstromozói hivatalát pontosan kezelő egyén, másnak 's legtöbbnyire e' szakban járatlan utódjának helyt adni kénytelenittetik; — némelly vármegyéinkben ezenfelül e' hivatal az az aljegyzői hivatalhoz van csatolva, 's itt ismét egyik oka levéltáraink' czélszerüleg nem kezelhetésének, mert a' levél-tárba beadott minden irományok' elrendezése- s' gondviseléséveli foglalkozás már eszméletileg is lehetetlenit minden mássali foglalkozást. — Pest megye' levéltára egy a' sükerrel rendezettebbek közől 's mint ilynek rendszerét ismertetendjük meg olvasóinkkal. [1])

A' levéltárnok rendszerint minden nap nyólcz órától 12-ig, 's mikor gyülések vagy törvényszékek tartatnak, azok' végeztéig, — délután pedig 3 orától 6-ig a' levéltárban lenni köteles, az alispán' tudta nélkül bár mi kevés időre el nem távozhat; — a' gyülések' jegyzőkönyveit kezéhez vévén, azokat, folyó számról számra kivonja, vagy is készíti legelőször, az úgy nevezett:

Átalános időszerinti lajstromot (elenchus generalis chronologicus), mellynek foglalatjára nézve átalános szabályul annyi jegyeztetik meg; hogy abban a' dolog' velejénél egyéb ne legyen, az azonban belőle ki ne maradjon. — Ha valameily tárgyban tudósitás kivántatik, a' helyett: hogy a' kivonatban a' határozat igtatatnék, a' „tudósító' neve" czimü rovallatba csupán az illető tisztviselő' neve, vagy ha küldöttségnek adatott ki, ezen szó' küldöttség" iratik be: megjegyeztetvén: hogy ezen szabály csak az egy tárgyú jegyzőkönyveknél használható; a' több tárgyú tisztviselői, vagy hosszasabb foglalatú küldöttségi tudósitásokat azonban a' bennek foglalt, 's szorgalmatosan megkülönbözendő tárgyak' különbfélesége szerint több pontokra osztja fel, 's úgy igtatja be a' lajstromba: hogy az egészben előforduló kérdések, minden pontot, ugyanazon egy szám alatt

[1]) l. Nyáry Pál: Javallat Pest megye' közigazgatási rendszere iránt. Pest 1840. 54—60. lap.

bekezdvén, a' mutató jegyzék — Index — készitésekor, első tekintettel megkülönböztethessenek. Ezen most leirtt általános időszerinti lajstromból készül azután az:

1. Általános mutató jegyzék (Index Generalis) melly a' keresgélés' könnyitése' tekintetéből betűrendre osztatik; ez teszi a' levéltár' vitelének főkulcsát; ugyanazért kiváltképi figyelmet kiván. Főbb szabályai ezek:

a) Czimszó választás. Ezt általánosan meghatározni nem lehet, mivel egyik esetben czimszóul a' személyt, másikban a' személyt 's a' dolgot is ki kell tenni. Czimszó a' folyamodásokban a' panaszos', a' peres tárgyakban a' felperes' neve. Vannak azonban esetek, mellyekben ezen szabálytól a' levéltárnoknak el kell térni, például: midőn valaki' panasza' következésében végrehajtott vizsgálat után a' panaszlottak ellen fenyitő vagy büntető per rendeltetik; ekkor a' panaszosra nézve a' tárgy megszünvén, a' mutató jegyzék a' panaszlott' neve' betűjével kezdetik.

b) Tartalma a' tárgy' szoros velejét igen röviden érintse.

c) Mi már egyszer röviden beirtt tárgyban ugyanazon esztendőben történik, azt ismét kitenni szükségtelen, 's elég a' közbejött határozatok számait utánna irni, kivévén azon esetet; ha valamelly, az előbbitől különböző körülmény adná magát elő, például: ha azon tárgyban valamelly törvényhatóság kerestetnék meg; ekkor ezen körülményt maga helyén is külön ki kell tenni, 's számát az előbbi pont után is beirni.

d) A' levéltárban kivántató, lehető legnagyobb nyilvánság' okáért tanácsos a' mutató-jegyzékben némelly általános rovallatokat is tartani, mellyekbe a' felükbe irt főczimszó körül előforduló tárgyak bevétetnek.

e) A' mutató jegyzék' készitésekor egy uttal az általános lajstrom' legelső „kötet" czimü rovallatába azon számot irja be veres szinnel a' levéltárnok, melly alá tartozik a' fenforgó tárgy.

Ezek szerint elkészülvén a' mutatójegyzék; következik:

2) A' Beigtatás (Regestratio), melly következő módon eszközöltetik: A' levéltárba tartozó irományokra a' jegyzői hivatal által, mint a' jegyzőkönyv száma, mind a' határozatok feliratván, 's a' levéltárba feladatván, azok:

a) Egyenkint elővétetvén, 's az általános lajstrom' első rovatalában veres szinnel irott szám tentával befeketittetik, annak csalhatlan jeléül: hogy az illető iromány a' levéltárban feltaláltatik, 's ez iromány' első sarka megjeleltetik ily formán 1827. 6. köt.

b) E' megtörténvén, az egy csomóban beadott iromanyok kibontatnak, 's ha az iromány valamellyik tisztviselőnek, vagy küldöttségnek tudósitását foglalja magában, 's az a' neki adott irományokat is visszamutatja: — ezeknek számai, az átalános jegyzékben gyakran több évekről is felkeresteinek, 's utánnok jegyeztetik „betétetett" (reposit) a' szám mellé; — például: T-nek folyamodó levele az 1836-ik évi 1349. szám alatt kiadatott N. tisztviselőnek, vagy küldöttségnek: ez a' dolgot megvizsgálván, tudósitását beadja, 's ez felolvastatik 1837. évi 2648. szám alatt; az 1826. év' 1349. számmal jegyzett folyamodó levél, a' tudósitástól nem választatik külön, hanem az 1836. évi 1349. szám után az átalános lajstromba ez iratik: „betétel: az 1837. évi 2648. szám mellé," magában értetvén: hogy az 1836. évi 1349. számnak veres kötet száma veresen marad, 's az csak 1837-dik évi 2648. szám feketittetik be. Ennekutánna

c) A' tárgyak szerint, mint a' divatozó osztály szerint egyik, vagy másik neméhez tartoznak, külön rakásra rakatnak, 's a' határozatok' folyó számai szerint kiterjesztve, és boritékba takarva, felül az osztály és esztendő, alól a' kötet' számával jegyzetlen külön kötetbe tétetnek, megjegyeztetvén: hogy ha egy esztendő alatt valamellyik osztálybeli irományok nagy rakásra nőnének: azokból esztendő' végével több kötet alakitathatik; — azokból pedig, mellyeknek száma csekély, több esztendőbeliek is egybefoglaltathatnak.

3) Vannak ezeken kivül a' közigazgatásnak még oly részei: mellyeket az átalános lajstromba feljegyezni nem elég; mivel a' tárgyaknak osztályát úgy megtartani: hogy egyik vagy másik kötetben csupán az oda tartozó oklevél tétessék, lehetetlen; ugyanazért a' következő tárgyaknak szükséges nyilvánságban tartása' tekintetéből vitetnek az úgy nevezett:

Részletes (partialis) lajstromok, millyenek:

a) A' nemesek' lajstroma (Elenchus Nobilium) melly úgy készül: hogy az átalános lajstromból minden nemesi tárgy külön könyvbe szóról szóra beiratik.

Ezen lajstromból készül azután a' nemesek' jegyzéke (Index-Catastrum nobilium), mellybe csak a' nemesség' kihirdetése, nemesi bizonyitványok' kiadatása, 's oly esetek igtattatnak, midőn a' már ezelőtt elismért, és kihirdetett nemes, nemesség- bizonyitó- (productionalis) perbe idéztetik, nemességétől megfosztatik, 's adó alá vettetik. Ezt külön és rendesen vinni annyival szükségesebb; mivel különben

a' levéltárnok nem ritkán épen a' gyülések' folyama alatt tétetni szokott azon kérdésre: vallyon ez, vagy ama személy nemes-é? egész bizonysággal csak hetekig tartó keresgélés után felelhetne.

b) A' szabályos rendeletek' lajstroma és mutató jegyzéke (Elenchus et Index Normalium Resolutionum), mellybe igtatatnak nagyobb nyilvánosság okáért, mind azon felsőbb rendeletek, mellyek akár minemü tárgyban jövendőben szabályul szolgálnak.

c) Az ellentmondások' és előintések' lajstroma, 's mutató jegyzéke (Elenchus et Index Protestationum et Praemonitionum), mellybe iratnak által az átalános lajstromból ebbeli minden tárgyak; de még egy harmadik, úgy nevezett Helyzet mutató jegyzék (Index Topologicus) is szükséges. Melly úgy készittetik, hogy:

A' megye' kebelében fekvő, minden helységnek 's pusztának neve, betűrenddel külön könyvbe, 's oly elosztással iratik be; hogy minden helységnek 's pusztának legalább egy iv jusson. P. o.: az első iv' homlokára Abony, a' másodikra Acsa 's a' t. iratik. — Az ellenmondások', 's előintések' lajstromának készitésekor köteles a' levéltárnok figyelmezni: hogy az ellentmondás vagy előintés mellyik helységet vagy pusztát érdekli, 's azoknak nevét a' lajstrom' szélére kiirja, 's mikor a' nevek' jegyzéke elkészült, a' helyzet-mutató jegyzékbe valamennyi kiirt hely' neve' alá az ellenmondást, vagy előintést feljegyzi.

d) A' be- 's kitáblázások' jegyzéke készül az átalános lajstromból 's iránta más megjegyezni való elő nem fordúl: minthogy az időszerinti lajstromba az extabulatiók bevitetnek ugyan, de a' mutató jegyzékbe (Alphabeticus Index) be nem iratnak, hanem csak az intabulatióhoz, történt légyen bár félszázad előtt, jegyeztetnek.

e) A' törvénykezési eljárások' könyve (Judicialium actuum liber) — mellybe iratnak a' visszahelyezésekről, nemesi osztályokról, és nemesi birtokok' összeirásairól kiadott alispáni és szolgabirói tudósitások. — Készittetik az átalános lajstromból, és mutató jegyzékből, előbb idő szerinti, azután betű szerinti renddel 's onnan a' helyzet-mutatókönyvbe is által vitetik.

f) A' körintézmények' lajstroma és mutató jegyzéke, mellyekbe azoknak tartalma előbb idő — azután pedig betű szerinti renddel röviden bejegyeztetik.

h) A' törvényszéki jegyzőkönyvek' lajstroma' 's mutatójegyzéke. Mellyben a' perlekedő felek' ne-

vén 's a' per' minémüségén kivül, az itélet' következményének veleje röviden kitétetik; megjegyeztetvén: hogy mivel a' törvényszékeken be- 's kitáblázások is történnek, azok a' be- 's kitáblázási lajstromba is szinte bevitetnek; a' nemesi dolgokban közbejött végzések' és tanúk' meghitelesitése pedig a' lajstromokba is beigtatatnak; egyébiránt a' törvényszéki irományok külön rakatnak, 's ezen czim alatt: Törvényszéki egyvelgek (Sedrialia miscellanea) külön kötetben tartatnak.

i) A' bevégzett 's végrehajtott, sőt a' végre nem hajtott perek is az itélet' hozatalától számitva egy esztendő mulva a' levéltárba tétetvén, ezekről szinte külön, a' bevégzett és végrehajtott fenyitő- és büntető-perekről ismét külön időszerinti lajstrom és mutatójegyzék készittetik.

A' perek ezután csomókba kötetnek ily felirással „Bevégzett perek," 's az esztendő 's évenkint előkezdendő folyó számokkal megjegyeztetnek.

k) Szükséges még egy az árszabástmutató külön jegyzőkönyvet is tartani, mellybe a' hús és ehez tartozók, kenyér, liszt, mezei-szőllő- 's más munkások, és minden megyei hatóság alá tartozó árszabások a' jegyzőkönyvekből kiiratnak. — Végre:

Minthogy a' pénztárak' vizsgálata' alkalmával az alispánnak egy átaljában tudnia kell: mikor 's mennyi summák jegyeztettek fel egyik, vagy másik pénztár' bevételei közé? a' levéltárnok ezekről rendes jegyzéket tart, 's azt használat végett, mind annyiszor közli az alispánnal.

4) A' levéltárból senkinek, kivévén az alispánokat és jegyzői hivatalt, eredeti okleveleket kiadni, sem abba, a' vármegye' határozata nélkül, senki' irományait vagy drágaságait még csak depositum-képen is elfogadni nem szabad; a' jegyzőkönyvek azonban mindenki előtt nyitva lévén, azokból kivonatokat saját neve' aláirása alatt akárkinek adhat.

5) Megemlitendő végre: hogy az 1729: 25-ik t. czikk' következő szavai' nyomán, benigne annuente sua Majestate Sacratissima decernitur: „§. 1. Ut Judices ac Officiales Comitatenses, universa et quaevis judiciaria acta (una cum eorundem per ipsos conficiendo Elencho) post singuli anni effluxum sub poena detentionis literalium Instrumentorum ad Archivum Comitatus, in ipso originali resignare teneantur." A' megyék valamennyi tisztviselői az év alatt kezeikbe maradt minden iratot, ezeknek általok szerkeztetni kellő jegy-

zékével egyetemben, az okleveleket letartóztatókra rendelt törvényszerü felelettehér alatt minden év' fogytán megyéjük' levéltárába beadni köteleztetnek.

Pertári hivatal.

1. §.

Pertár, 's pertárnok.

A' megye' valamennyi törvényes birái 's törvényszékei előtt folyamatban lévő perek külön teremben, 's külön tisztviselő' felügyelete alatt tartatnak. A' terem pertárnak, a' tisztviselő pedig pertárnoknak neveztetik.

A' pertár' szerkezete és pertárnok' hivatása 's kötelességei' elsorolása' végett ide igtatjuk A) Pest, 's B) Fejér vármegye' e' részbeni intézkedéseit.

2. §.

Pertár-rendszer A) Pest vármegyében.

Pest megyében köteles a' pertárnok: [1])

a) Minden, akár a' törvényszék, akár a' megyei többi birák előtt felvett (levált) pereket külön lajstromba igtatni; abba a' felvétel' napját, perlekedő felek', 's illető birák' neveit, 's ügyútat külön rovallatok szerint feljegyezni, 's mindenik biró előtt folyó pereket külön fiókba együvé rakni.

b) A' törvény folyamat' egész ideje alatt dél előtti 9 órától 12 óráig a' pertárban mindennap jelen lenni oly végre: hogy a' fenyitő törvényszék előtt inditott perekben — melyeket téritvény (reversalis) mellett kiadni nem szabad, — az illető ügyvédek vagy mindjárt ott dolgozhassanak, vagy azokat leirhassák, a' polgári pereket pedig a' beigtatandók' beigtatása' végett, téritvény mellett hazavihessék.

---

[1]) l. Nyáry Pál' javallat Pest megye' közigazgatási rendszere iránt. Pest. 1840. 60—63. lap.

c) A' perek' itélet' alá bocsátása egyedül a' pertárnok előtt történhetvén meg; annak megitélése: a' perek oly állapotba vannak-é: hogy a' törvényes gyakorlat szerint itélet alá bocsátathassanak? egyenesen azŏ hatási körébe tartozik; fenmaradván egyébbiránt minden kétes esetben az itélet' alábocsátás iránt támadt kérdésnek eldöntése végett, a' pernek az illető bíróság' elébe terjeszthetése.

d) Az itélet' alá bocsátottaknak általa elfogadott pereket, önkezével az utolsó szóváltás után beirván, az itélet alábocsátás' napját azonnal — egy e' végre készült lajstromba jegyzi, 's azokat az illetŏ bíróság' engedelme nélkül a' feleknek kiadni többé nincs hatalmában, 's köteles azokat az illetŏ bírónak magának — a' törvényszék előtt folyamatban levŏket pedig a' főjegyzőnek átadni.

e) A' pertárnokot fáradsága' jutalmául minden ujonnan, eredetileg, nem folytatólag kezdett pertől két pengő forint illeti; 's ezen díjt a' felek vagy magok vagy ügyvédjeik mindjárt a' pertárba tétel' alkalmával megadni kötelesek, 's mig ez meg nem történik, a' fentebbi a) pont' értelmében, lajstromba nem jegyeztetik.

f) A' melly per téritvény mellett a' törvény folyam első két hetében vétetik ki, a' pertárba ugyan azon törvény folyam' utósó két hetében, 's melly ezen utósó hetekben adatik ki, a' jövő törvény folyam' két első hetében okvetetlen visszateendő. Mi hogy pontosan megtartassék, 's az ügyvédek által sem egy sem más uton ki ne játszathassék; mihelyt a' kivitt pert, illető ügyvédje a' kitüzött időnél tovább tartja magánál,

9) Köteles a' pertárnok annak visszavitelére felszólitani, 's ha ebbeli felszólitása siker nélkül marad, valamellyik alispánnak irásban bejelenteni. Kis az ily engedetlen ügyvédet a' középponti főszolgabiró által kötelessége' teljesitésére törvényesen megintetvén, ha annak a' megintés' napjától számitott 15 nap alatt sem tenne eleget, oly végre adja fel a' legközelebbi kisgyülésnek: hogy abból a' per' visszavitelére a' középponti főszolgabiró kiküldethessék, egyszersmind elhatároztassék: hogy annak a' pertárnok többé pert téritvény mellett se adjon ki.

h) Nehogy az történjék meg: hogy az ily megrŏtt ügyéd más' neve alatt vegyen ki pert magához; általános szabályul állitatik fel: hogy a' pertárnok pert nem másnak, — mint csupán a' benne dolgozó ügyvédeknek adhat ki.

i) A' téritvény mellett kiadott perekről, a' kivitel' napjának, és a' kivivŏ ügyvéd' nevének beigtatásával külön jegy-

zökönyvet viszen, 's ha abból tapasztalandja, hogy a' kivitt per a' nélkül hozatott be, hogy abba az illető ügyvéd valamit irt volna, azt, nehogy az itélet' alábocsájtás ily módon kijátszattassék, ugyanannak ismét ki nem fogja adni, oda utasitván: hogy a' beigtatandókat a' pertárba irja be.

k) Azon esetben: ha a' bíróság az alperesnek védelme' beigtatására záros határnapot tüzött ki, köteles az illető ügyvéd az ily pert a' záros határnap előtt 15 nappal visszavinni, 's azon esetben, ha a' kiviteli szándék, 's a' kitüzött határnap közt csak 15 napi — vagy talán még ennél is kevesebb időköz volna, a' per nékie ki nem adathatván, tartozik abban bent a' pertárban dolgozni.

l) Hogy a' perlekedő felek kellő bizonyossággal tudhassák: melly perekben várhatnak itéletet? azon naptól kezdve, mellyen az itélet' alábocsátott, 's a' pertárban kifüggesztendő külön papirosra feljegyzett perek az illető birónak általadattak, azon törvényfolyam alatt ugyanazon biró előtt többek itélet alá bocsátottaknak el nem fogadtathatnak.

3. §.

B) Fejér vármegyében.

„Tekintetes nemes Fejér vármegyének 1842-ik esztendei Aprilis 19-én folytatva tartatott közgyüléséből — költ rendszabások: A' pertár, pertárnok' hatása- és köteleségéről.

A' megye' minden törvényes birái és törvényhozói előtt folyamatban lévő minden perek, (kivévén olyan fogva ülő rabok' pereit, mellyekben mind a' két részről tiszti ügyészek dolgoznak, az eddigi gyakorlat szerint, jövőre is az ügyészi hivatalban tétetnek le — úgy szinte a' csődpereket is, mellyek iránt a' törvény rendelkezett) a' megye' kis teremében külön, 's a' pertárnok' ügyelete alatt tartatnak, kinek kötelessége:

1-ör a) Minden akár a' törvényszék, akár a' megyei többi birák előtt felvett pereket külön lajstromba igtatni, abban a' felvétel' napját, perlekedő felek, és illető birák' neveit, 's ügyútat külön rovatok szerint feljegyezni, 's mindenik biró előtt folyó pereket fiókba együvé rakni.

b) A' tövényfolyama' egész ideje alatt hetenkint hétfőn, kedden és csötörtökön reggeli 8 órától 12 óráig a' pertárba jelen lenni oly végre, hogy az illető pereket, ügyvédek a' beigtatandók' beigtatása végett, 's az illető bíróság haza vihessék.

2-or A' perek' itélet' alábocsájtatása egyedül a' pertár-

nok előtt történhetvén meg, annak megitélése: a' perek oly állapotban vannak-é: hogy a' törvényes gyakorlat szerint itélet alá bocsájtathassanak, egyenesen az ő hatáskörébe tartozik; fenmaradván egyébiránt minden kétes esetben az itélet alábocsájtás iránt támadt kérdésnek, eldöntés végett, az illető bíróság' eleibe terjeszthetése.

3-or Az itélet alábocsájtottaknak általa elfogadott pereket önkezével az utolsó szóváltás után beirván, az itélet alá bocsájtás' napját azonnal e' végre készült lajstromba bejegyzi, 's azokat az illető bíróság' engedelme nélkül a' feleknek kiadni többé nincs hatalmában, 's köteles az illető birónak magának a' fixumot megelőző törvényszék' napján, — a' törvényszék előtt folyamatban lévőket pedig a' megyei tiszti főügyésznek, miután a' büntetőperek' folyamáról különben is az ügyészi hivatal felelős, átadni; — az illető bíráknak átaladott itélet' alá bocsájtott perekben, a' birák vagy azon, vagy a' legközelebb következő törvénykezés' idején a' hozott itéleteket kihirdetni tartoznak.

4-er A' pertárnokot fáradsága' jutalmául minden újonnan eredetileg, nem folytatólag kezdett pertől, kivévén azon pereket, mellyekben törvény a' birói pénz fizetését meg nem engedi, 3 fr. pengő illeti, 1 fr. pengő pedig a' pénztár' szükségei fedezésére fizettetik a' pertárnok kezébe, ki is arról külön jegyzéket vezetvén, azt gyülésről gyülésre a' bevett summával együtt bemutatja, ezen mind a' pertárnok' fáradozására, mind a' pertárnak' költségei' fedezésére meghatározott díjt a' felek, vagy magok vagy ügyvédek mindjárt a' pertárbatétel' alkalmával megadni kötelesek, 's mig ez meg nem történik, a' per a' fentebbi 1. §. a) pontja alatt leirt lajstromba bé nem jegyeztetik.

5-ör Téritvény mellett kivitt perek a' kiviteltől számitandó 15 napok alatt okvetetlen a' pertárba visszaadandók, mi hogy pontosan megtartassék, és a' pert kivivők által, sem egy, sem más uton ki ne jádszattassék, mihelyt a' kivitt pert az illető ügyvéd a' kitüzött időnél tovább tartja magánál:

a) Köteles a' pertárnok annak visszavitelére felszólitani, 's ha ebbeli felszólitása siker nélkül marad, azon esetben, megkeresvén a' törvényes bizonyságot, ki is tartozik az ily engedetlen ügyvédet kötelessége' teljesitésére törvényesen meginteni, 's ha ennek a' megintés' napjától számitott 3 nap alatt sem tenne eleget, az azonnal a' megyei határozat' megszegéseért a' legelső törvényszék alatt tiszti kereset alá vétetvén, 50 p. fr. díj megfizetésében ugyanazon törvényszék alatt elmarasztaltassék, 's ez a' nem bekövetkezett beadás

esetére annyiszor mennyiszer ismételtessék, melly díj $^1/_3$ része a' pertárnoknak, $^1/_3$ része a' félnek, és $^1/_3$ része a' heni pénztár' javára kiadatik, — egyébiránt ily ügyvédnek a' pertárnok pert téritvény mellett sem adjon ki, megjegyezvén, hogy azok is, kik magok' nevökben tulajdon pereikben ügyelnek, és a' rendszabásokat általhágják, hasonlóan e' büntetés' sulya alá esni fognak, ha pedig a' pert kivivő más megyében tartózkodnék, tartozik valakit maga helyett állitani, ki a' fentebbi elégtételre szóritatni fog, — valamint ha a' pertárnoknak öngondatlansága miatt azon rendszabás hiányt szenvedne, első esetben 50 p. frt. díjban elmarasztatassék, másod esetben pedig e'beli hivatalától felfüggesztetessék.

b) Nehogy az történjék meg, hogy az ily megrótt ügyvéd más' neve alatt vegyen ki pert magához, általános szabályul állitatik fel: hogy a' pertárnok nem másnak mint csupán a' benne dolgozó ügyvédnek, vagy ezt teljesitő illető feleknek adhat ki.

c) A' téritvény mellett kiadott perekről a' kivétel' napjának és kivivő ügyvéd' nevének beigtatásával külön jegyzőkönyvet viszen, és ha abból tapasztalandja, hogy a' kivitt per a' nélkül hozatott be, hogy abban az illető ügyvéd valamit irt volna, azt, nehogy az itélet alábocsátás ilymodon kijátszóddtassék, ugyanannak ismét ki nem fogja adni, oda utasitván, hogy a' beigtatandókat a' pertárba irja be.

d) Azon esetben: ha a' bíróság az alperesnek védelme' beiktatására záros határnapot tüzött ki, köteles az ügyvéd az ily pert a' záros határnap előtt 15 nappal visszavinni, és azon esetben, ha a' kitüzött határnap közt csak 15 napi vagy vagy talán még ennél is kevesebb id köz volna, a' per nekie ki nem adathatván, tartozik abban bent a' pertárban dolgozni.

e) Hogy a' perlekedő felek kellő bizonyossággal tudhassák, melly perekben várhatnak itéletet? azon naptól kezdve, mellyen az itélet alábocsájtott, és a' pertárba kifüggesztendő külön papirosra feljegyzett perek az illető birónak általadattak: azon törvényfolyama alatt ugyanazon biró előtt többé itélet alábocsájtottaknak el nem fogadtathatnak.

f) A' melly per a' felperes' részéről három törvénykezés' ideje alatt folyamatba nem vezettetik, az olyan, itélet által a' sorból és lajstromból kitöröltessék.

g) Azon itélet' alá terjesztett perekben, mellyekben három törvénykezés alatt az alperes részéről semmi ügyelet be nem adatik, a' záros idő' elteltével végitélet hozassék.

h) Hogy minden pertől annak felvétele' napján a' pertári jutalommal együtt a' birói járandóság' (Sportula) fele lefize-

tessen. — Azon esetre, ha az ily fizetés megkésnék, az alperes nem tartozik a' megjelenésen kivül több védelemmel, sem a' nem védelmezés miatt ellene itélet nem hozattathatik. Ha pedig a' biró elengedné a' maga bérét, azt a' perre rairni tartozik, hogy az alperes a' le nem fizetett perbeli költségekkel per' végeztével ne terheltessék, kivévén azon pereket, melyekben a' törvény, birsági czim alatt, a' birót részesiti.

Végre a' megyei törvényszéket közvetlen követő egész hét szolgáljon a' fixumok' tartására, melly idő alatt az illető tisztviselőknek a' törvénykezés' helyén Fejérváron jelen lenni szükséges, és ezen fixumok alatt a' pertárnok — délelőtt és délután a' pertárban, melly alkalommal a' leváták ott történnek, jelen legyen, és a' meg nem jelenőket bejelenteni tartozik."

Tiszti ügyészi hivatal.

1. §.

Tiszti ügyészi hivatal 's hatásköre' ismertetése.

A' megyei tiszti ügyeszi hivatal' eredetét illetőleg Szirmaynál[1]) Zemplén megyéről olvashatjuk „- - - dein (1668-ik évről) Fiscalium Comitatensium, qui causas Magistratus prosequerentur, introductum officium, quorum primus fuit Paulus Wukovich cum salario florenorum 50. (p. 529.) alter Petrus Darvay cum salario florenorum 100 (Prot. A. 9. p. 948.) — series denique causarum in Sedibus judiciariis observanda: ut causae Magistratualium primum, dein pauperum, expost aliorum ordine senii in revisionem assummantur" (pag. 194.)

Az ügyészi hivatal' személyzete rendszerint egy fő- (Pestben két) egy vagy két fizetéses al-'s több tiszteletbeli ügyészből áll.

Hivatali hatása, 's ezzel együttjáró kötelességei több oldaluak: [2]) úgymint:

---

[1]) l. i. m. 226. lap.
[2]) l. Nyáry Pál' i. m. 62—69. lap.

a) általánosan a' törvények', törvényes szokások' a' Karok' és Rendek' jogai- 's gyülekezeteikben és törvényszékeiken az illedelem' öre és a' megsértések' boszúlója.

b) Az adózó nép' képviselője 's ennek, valamint árvák' jogainak is, törvényes védője.

c) A' közbátorság' 's erkölcsiség' épségben tartásának, 's azon ejtett sérelmeknek a' vétkesek' megfenyitéséveli orvoslási eszköze; ez okból tehát

A.) Mint általánosan a' törvények', és törvényes szokások', a' Karok' és Rendek' jogai-'s gyülekezeteikben és törvényszékeiken az illedelem' öre és a' megsértések' boszúlója lévén, minden köz- és kisgyülésekben, törvényszékeken legalább egy tiszti ügyésznek mulhatatlanúl jelen kell lenni, oly végre:

a) hogy ha valaki olyan akarna a' tanácskozásokban részt venni, kit ezen jog, akár polgári állásánál, akár azon oknál fogva, mivel fenyitő per alatt van, nem illet, azonnal felszólaljon, 's az első esetben a' szólót polgári állására egész illendőséggel emlékeztetve elhallgattassa, — a' második esetben pedig az egybegyült rendeket szólitsa fel, hogy a' szóló' résztvehetősége, vagy nem vehetősége felett a' fenforgó körülményekhez képest határozzanak.

b) oly végre: hogy ha a' jelen lévők közöl valaki a' szólási törvényes szabadsággal visszaélve mást, vagy többeket is sértő avagy a hely' méltóságával össze nem férhető szavakkal illetne, valamint az 1723-ki évi 57 törvényczikkely' eseteiben is, az ellen, a' jelen levő birói hittel kötelezettek által megbirálandó sommás pert azonnal felvehesse 's ebbeli kötelességének elmulasztása' esetében annak teljesitésére, az elnök vagy a' rendek által emlékeztethessék.

c) oly végre: hogy ha a' gyülésben akár melly nemesi, vagy egyéb kiváltságok 's más megyék által kiadott nemesi bizonyitó levél' kiadásáért egyenesen a' vármegyéhez folyamodnék, mindezekre nézve észrevételeit, vagy mindjárt szóval, vagy ha a' tárgy bővebb megfontolást kiván, az néki kiadatván, irásban terjeszthesse elő.

d) Akármelly tárgyban érkezett fensőbb parancsolatok iránt, mennyiben a' törvények és törvényes szokással ellenkezők lennének, teljes joga van a' Rendek' bár mellyik tagjának is felszólalni oly végre: hogy az abból keletkező sérelem' *megorvosolása végett, a' törvényszabta uton lépések* tétethessenek, ezt mulhatatlanúl megtenni a' jelenlévő tiszti ügyésznek egyszersmind kötelessége is.

e) Ha a' megye' határairól, vagy akárminemü más jo
gairól lenne kérdés, ha a' fenforgó körülményekhez képe
többet tenni vagy nem lehetne, vagy szükség nem voln
Jegyzőkönyvbe igtatandó felszólalással (protestatio) fentartan

f) A' megye' jogait törvény' útján is, mint például a' köz
te és a' szomszéd törvényhatóság közt keletkezhető határfe
letti kérdéseknek az illető bíróság' elébe kerülése' esetébe
védeni:

g) Különösen felvigyázni, hogy ha valamelly nemes iva
dék magszakadtan hal ki, annak kiváltsági nemesi czimere
levele, nehogy véle idegen kézre kerülendése' esetében visz-
szaélés történjék, a' megye' levéltárába azonnal beadassék

h) A' tiszti ügyészek mind azon tárgyakról, mellyek vé
lekedés' elömutatása' vagy jelentéstétel végett nékiek kiadat-
tak, minden gyülésre hivatalos jelentéseket bemutatni tartoz-
nak, az el nem végzett tárgyak' táblás jegyzékét, az elmara
dás' okainak bejelentésével ugyanakkor bemutatni tartozvár

i) Minden általok vitt hivatalos foglalatosságokról ren
des jegyzőkönyvet folytatni tartoznak.

B.) Mint az adózó nép' képviselője, 's en
nek, valamint az árvák' jogainak is, törvénye
védőjének hatási körébe, 's kötelességei közzé tartozik

a) Ha bár mi kis részben is a' közadó' alapjának cson-
kitása forogna fen, az ellen felszólalni.

b) Ha akár a' hadi, akár a' házi adónak 's egyéb köz-
terheknek egyenetlen felosztásával az adozó nép' egyik osz-
tálya a' másik felett, vagy a' házi adóval az egész szükségte-
lenül, 's szerfelett terheltetnék, vagy az adószedők' és biz
tosok a' gondviselésök alá bizott pénztárakat és csüröket, a
adózó nép' kárával kezelnék, e' részben orvoslást kivánni.

c) Ha valaki nemesi kiváltság' ürügye alatt, mellyel nem
bir, magát, vagy javait adómentessé tenni törekednék, az
megnevezni, 's adó alá vételének elrendelését szorgalmazni

d) Ha a' megyében szállást tartó vagy általmenő kato-
naság zsarolásokat, vagy akárminémü kihágásokat követvén
el, azokat a' megye' rendei nem tudnák, vagy ne talán akár-
mi tekintetből elnézni kivánnák, vagy annak részére, az adó-
zók' értékéből a' meghatározott járandósággal ajándékképen
többet akarnának adni, azokat az 1729. évi 18-ik czikkely
e' részbeni tilalmára emlékeztetni.

e) A' közalapitványokra, hogy azok alapitóik' akarat-
jához képest létesitessenek 's fentartassanak, 's az illető
gondviselők, vagy végrendelet' teljesitői számadásra vonas-

sanak, 's e' részben minden önkényeskedés kirekesztessék, felelet teher alatt felügyelni.

f) A' megye' által bár mi tekintetből rendelt törvényes zárakra, hogy azok rendeltetési czéljoknak megfeleljenek, 's a' zár alá vett jószág a' közgondviselés alatt gyarapodjék, felvigyázni.

g) Ha árvák' dolga forog fen, azoknak jogait ünnepies felszólalással is (solenni protestatione) fentartatni.

h) Ha akár ön tapasztalásából, vagy akár minémü másúton esnék is értésére: hogy valamelly szüle gyermekei' nevelésére nem ügyel, az ily körülményt bejelenteni, megvizsgáltatását, 's azt, hogy a' megye e' részbeni törvényes kötelességét teljesitse, szorgalmazni. — Minélfogva hogy ebbeli tisztének megfelelhessen, jelen kell lenni legalább egy tiszti ügyésznek:

i) Minden számvevő, árva-rovásokat igazitó 's adó könyveket összetartó székeken, és minden állandó küldöttségekben. Továbbá:

k) Nála nélkül még azon esetben is, ha a' jobbágyok valamelly más, magok által választott ügyvéd segedelmével élnének sem úrbéri úriszékek, mellyeknek mennyiben nem a' most érintett törvényczikkely' szabálya szerint lennének szerkesztve, alakja ellen is kifogást tenni köteles, nem tartathatnak, — sem

l) az úrbéri úton elmozditott jobbágy' épületei, javitásai, 's telki haszonvétele nem bocsátathatnak árverés alá (1836. IV. 13. §.) 'S jelen kell lenni még e' következendő esetekben is, ugymint:

m) Midőn az 1836 ki úrbéri törvény' hozatala után, a' jobbágy telki állományoknak a' földes úr' kijelentett megegyezése nélkül történendő felcserélésit vagy felosztásit a' földes úr sommás úton felbontani kivánná.

n) Midőn a' telek utánni állományokba be nem számitott, vagy eredetileg 's egyedül a' jobbágyok' élelmére nem szánt irtások' haszonvételéért fizetendő föld, vagy haszonbér iránt azok, és a' földes úr közt egyezés köttetik.

o) Midőn valamelly földes úr, az ő engedelme nélkül tett irtásokat visszavenni szándékozik, 's ezen esetben felvigyázni köteles, hogy sem az úrbéri állományokból, sem az 1836-ki úrbéri czikkelyek' kihirdetése' idejénél régibb irtásokbul, valami rövid úton el ne szakasztassék.

p) Midőn a' földes úr, vagy a' közbirtokosok vagy az úrbéri telkekkel biró jobbágyok' folyamodása' következésében a' legelő' elkülönöztetésnek szabad egyezés melletti megpro-

bálására, vagy az úrbéri faizás iránt fenforgó panaszok megszüntetésére a' közgyülésből küldöttség rendeltetik (1836. VI. 1. 3. 4. §.)

q) Midőn a' földes úr és jobbágyai közt, az esztendőnkinti tartozások iránt, akár örökös akár ideigleni úrbéri kötések tétetnek, 's ezen esetben köteles felügyelni: hogy az 1836: VIII-nak e' részbeni szabályai megtartassanak, végre:

r) Midőn a' rendbeszedési úrbéri perben leendő használat végett, az úrbér' behozatala idejebeli állapot az akkoron készült úrbéri lajstromokból, és végrehajtási jelentésekből és egyéb segéd adatokból kinyomoztatik, 's a' jobbágyi állományok' állapotja felméretvén, a' földmérői munka meghitelesittetik. (1839 X. 6. 9. §.)

C. Mint a' büntető törvény szolgáltatás' eszközének főkötelessége azon lenni, hogy sem a' vétkes büntetlen, sem a' károsodott kármentesitetten soká ne maradjon, minélfogva a' legszorosabb feleletterhe alatt tartozik:

a) Azon nemesek ellen fenforgó vádak iránt, mellyek a' megye' határozata' következtében az illető szolgabirák által megvizsgálva neki vélemény végett adattak ki, tudósitását legfeljebb egy hónap alatt bemutatni, 's ha annak a' következő közgyülésen tett előterjesztése' alkalmával a' vádlott ellen fenyitő- vagy büntető-per rendeltetik, a' határozat' vételétől számitva, ismét egy hónap alatt a' vádlevelet egyik alispánnal aláiratni, a' megjelenésre határnapot tüzetni, 's az idéző levélnek jókori általadásáról gondoskodni, 's a' felvétel' napjától a' per' bevégzését siettetni; hogy ha az alperes magát nem védelmezné, köteles a' felperes a' perben időközben legalább kétszer intő-itéletet hozatni, 's a' megintésről az illető szolgabirónak neki másolatban kiadandó tudósitását előmutatni; — minthogy pedig tapasztalható az is, hogy az itélet' alá bocsájtott perek' előadása alkalmával nem egyszer oly hibák vétettek észre, mellyek miatt végső itéletet hozni nem lehetett, hogy a' törvényszékek' tartására szánt idő e miatt el ne foglaltasson, 's napi fizetésekkel a' házipénztár kelletinél felül ne terheltessék, czélirányos lenne: hogy az itélet alá terjesztett perek előbb a' főügyésznek adattassanak ki, a' ki azokat megvizsgálván, ha a' környülállásokat kifejtve, 's a' pert itélethozatalra megérettnek találja, az elnök-alispánnak mutassa be, ki különben tett észrevételeit, a' pert vivő tiszti ügyészszel közlendi, 's ez a' pótló nyomozások' tétele iránt az alispánnak jelentést teend, ha pedig az elnöki hatalmat annak rendelése haladná, az illető tiszti ügyész' jelentését a'

törvényszéknek adja be; — egyébiránt a' tiszti főügyész az egyik törvényszék' végéig itélet alá bocsájtott pereket a' következő törvényszék' első napjáig bemutatni köteleztetik, némelly különös esetekben, a' hol a' pereknek elitélése okvetetlen megkivántatik, azoknak hamarébbi vizsgálatát a' törvényszék vagy az elnök elrendelhetvén; — továbbá hogy a' tiszti ügyészek által a' törvényszékre terjesztendő tárgyak sor szerint előadás alá kerüljenek: minden törvényszék előtt a' tiszti főügyész az ügyészi hivatal' többi tagjait egybehivja, közös értekezés által meghatározandók: mellyik melly napra állitja elő tanuit? 's az ekként megállapitandó rendet a' törvényszéki elnöknek mutatja be; törvényszék' végével mindenik egyén a' kezéhez kiadott büntető perek' és iratok', perek' lajstromát tiszti főügyésznek beadja, ki is ezt a' törvényszékre benyujtja, hogy az elnök-alispánnak kiadassék.

c) Midőn valamelly nem nemes személy ellen itélet hozattatnék, annak testi alkotása a' seborvos által az elnök alispán által kirendelendő küldöttség' jelenlétében vizsgáltassék meg, 's ha felsőbb vizsgálás' szükségét tapasztalandja a' törvényszék, a' megye' főorvosával is végrehajtandó vizsgálat iránt intézkedik.

d) Legalább egynek az ügyészi hivatal' tagjai közől folyvást a' megye' székhelyén kell lenni, ki a' kapitány által a' rab' beérkezése felől tudósitatván, a' beküldött' irományokat megvizsgálja, a' bün-jeleket általvegye, a' rabbal beküldött egyéb holmiket pedig egy e' végre tartandó jegyzőkönyvbe beirva, a' kapitánynak általadja, 's ha netalán pénz is küldetnék be, iránta oly végre teszen a' kormányzó alispánnak jelentést: hogy a' letettek' pénztárába letétethessék. Ha szükségesnek találandja, a' rabot azonnal külön záratja, 's azon esetben, ha az ellene fenforgó vádra nézve még némelly körülmények' bővebb kivilágositása kivántatnék, e' végett az illető tisztviselőt, a' tanuk' kihallgatásának szüksége' esetében a' kérdő pontoknak is megküldése mellett, azonnal megkeresi.

d) A' rabok' átvétele után tartozik a' tanúkat és az illető rabbal szembe állitandó személyeket 's károsokat az illető szolgabiró által meghatározott időre berendeltetni, 's úgy elkészitetni, hogy a' törvényszéket biráskodási eljárásában semmi fel ne tartóztassa, mellynek bekövetkezésével

e) az itélet nélkül lévő raboknak a' főügyész által készitett jegyzéke, azoknak a' középponti seborvos által testi alkatjukra nézve történt megvizsgáltatásukról szóló jegyzékkel együtt az elnök-alispánnak átadatván, azoknak ügyeit a'

tiszti ügyészek rendre előterjesztik, egyszersmind megemlitvén azt is, hogy a' szolgabiró által bemutatott összeirás szerint a' rabnak mije van, az iránt minémű rendelés tétetett, minémű holmiket és mennyi pénzt hozott be magával? a' rabok' vallásaira a' meghitelesitést és szembeállitást felirják, a' rövid uton hozott itéleteket másnap felolvassák, a' testi büntetést az úgy-nevezett fekete könyvbe jegyzik, mellynek útmutatása szerint lészen a' kapitány által foganatositandó, a' megitélt kárpótlás' vagy egyéb költségeknek végrehajtás útján leendő beszedése végett pedig a' fenyitő törvényszék' végével, az itéleteket önaláirásuk alatt az illető szolgabirához kiküldetik, 's azok ellen, kik a' perbe fogatni rendeltettek, a' felvételt más nap bemutatják, 's a' pert, mellyben az alperest, ha különben maga által választott ügyvéd' segedelmével élni nem akarna, mi iránt vallásának meghitelesitése' alkalmával megkérdezendő, mindig a' másik tiszti ügyész köteles védeni, ha csak valamelly, törvényszéknek mindig bejelentendő ok nem akadályozza. Befejezvén a' pert a' felperes, azt a' rab' keresztlevelének és a' középponti seborvos által kiadandó testalkatróli bizonyitványnak mulhatatlanúl perhez csatlása mellett itélet alá terjeszti, 's a' főjegyzőnek általadja. Különösen köteles:

f) A' főügyész a' folyó fenyitő- és bűntetőperek' jegyzékét a' felvétel' napjának, és mi karban léteknek kitételével minden törvényszéknek oly végre bemutatni, hogy a' jegyzői hivatal által készitett, elrendelt actiók' jegyzékével összehasonlitván, kitessék: valljon mind foganatban vannak-e? ellenkező esetben, az elmulasztás' oka iránt, az illető ügyész kérdőre vétethessék, valamint más részről az is nyilvánságban tartathassék: mi állapotban legyenek?

g) A' szolgabirákhoz végrehajtás' végett kiküldött perekről szintúgy mint a' sommás rabok' itéleteiről különös jegyzéket viszen, 's minthogy a' végrehajtásról szóló tudósitás annak megvizsgálása' végett a' foganatositás rendesen ment végbe? 's még azon tudósitás is, mellyben az jelentetik, hogy az illető rabnak semmije sincs, tudomás végett mindenkor neki adatik ki, nyilvánságban tartja, melly szolgabirák nem tettek eleget kötelességeiknek?

h) A' törvény tiltotta játékosok is a' tiszti ügyész' felperessége alatt inditandó per által rendeltetvén megbüntettetni, ha értésére esik, hogy a' megyében akárhol ezen kevés *pillanat alatt egész ivadékot veszélybe dönthető mulatság üzetik*, köteles mind a' *játékosokat*, mind azt, kinek házánál ilye-

tén játékok történnek, a' szükséges rendelések' megtétele végett bejelenteni.

i) A' megye' törvényszékein és uriszékeiken megitélt raboknak az illető főszolgabirák által minden félesztendő' végével bemutatandó, 's neki az általános jegyzék' elkészitése végett kiadandó jegyzékeit a' nagy mélt. magy. kir. helytartó tanácshoz leendő általküldés' végett rendesen beadja.

k) Felügyel, hogy a' kapitány által a' testi büntetések az itélet' értelmében hajtatnak-e végre? a' közmunkákra itélt rabok vasban dolgoznak-e? 's ha a' megye' házán kivül foglalatoskodtatnak, mellettek a' hajdúk őrt elegendő számmal áljanak, 's a' munka' végeztével azonnal, 's egyenesen viszszakisértessenek, és elzárassanak, 's azon esetben, ha a' rab eredeti helyére visszakisérendő, első statióig hajdú menjen vele.

l) Hogy a' káplár, tömlöcztartók- és hajduknak kötelességeik annál elevenebb emlékezetben lehessen előttök, 's számokra kidolgozott utasitást valamellyik alügyészszel, minden fenyitő törvényszék' tartása előtt felolvastatja.

m) A' rabok' tartását 's őriztetését tárgyazó intézeteknek miképen leendő végrehajtására felügyelni a' tiszti ügyészek' kötelessége lévén, ezen felvigyázat' gyakorlását a' fizetést vevő tiszti ügyészek' között úgy osztja el: hogy a' főfelvigyázó a' kiszabott időben helyben lenni tartozzék, 's az iránt időről időre az elnök alispánnak jelentést tesz, ezen tiszti ügyész.

n) Gyakran, midőn a' várnagy nem is vélné, a' tömlöczöket megvizsgálja 's a' raboknak mindennemű környülállásai felől hivatalos vizsgálatot tehet.

o) Valamint ezen alkalommal úgy egyébkor arra fog ügyelni, hogy a' várnagy neki adott utasitást megtartja-e? a' tapasztalt hibákat, ha lehet, tüstént orvosolja, vagy jelentést tesz a' vármegyének a' szükséges intézetek iránt.

q) A' hajdúk' és rabok' kicsapongásainak nyomon leendő megbüntetése a' rabokra ügyelő tiszti ügyészekre bizattatván, a' büntetések' minéműségének 's mennyiségének feljegyeztetése körükbe tartozik.

r) A' rabok törvényszéki vagy gyülési határozat mellett bocsájtathatván ki rendszerint kezességre, ha időközben valamelly rabnak kezességre leendő bocsájtatása szükséges lenne, — az alispán a' tiszti ügyésztől véleményt kiván, — és csak igy bocsájthatik ki a' rab a' tömlöczből; — hogy pedig a' törvényszékeknek figyelmét ez a' tárgy el ne kerülje, az időközben kibocsátott rabok' feljegyzését a' tiszti ügyész a' törvényszék' első napjára okvetetlen nyujtsa be, — 's az akkor olvastasson is fel.

s) Hogy a' rabok a' reájok mért itéleteket annak idejében elveszik-e? szorgalmatosan felügyelvén, e' végett a' várnagy által vitetendő táblás jegyzéket félévenkint szemesen vizsgálja meg, 's önnön jegyzéseivel hasonlitsa egybe; úgy szintén a' rabok felett hozott itéletek' miként lett végrehajtásáról? a' tisztviselők által kiadatni szokott megismerő irásokat is azzal vesse egybe.

t) A' raboknak kiadandó napi bérekről szóló hónapos tabellákat szemesen vizsgálja meg, 's azt ujabbi megszámozás végett a' számvevőnek adja által.

u) A' raboknak és azok ellen inditott pereknek lajstromát a' felső rendelések' értelmében elkészitve félévenkint beadja — ugyanakkor a' vérbiróságú uradalmak és tisztségek táblás jegyzékeik beadására emlékeztetni fognak.

v) Az úrbéri 's közhatározat által nemesség' bebizonyitására szoritás végett inditatni rendelt nemesi perek, 's ügyészi pártfogások' evidentionalis jegyzékét a' főjegyzőtől minden félévben megkapván, tartozik azoknak állapotjáról tudositását félévenkint okvetetlen bemutatni.

2. §.

A' tiszti ügyészi hivatal' tagjainak egyes foglalkozási köre.

Az előadattakban határoztatván átalánosan az ügyészi hivatal hatásának és kötelességeinek köre, a' munkák' egymás közötti felosztása iránt a' tagok önként rendelkezhetnek, az egészért mindazonáltal a' kormányt vivő fő, — az egyes tagokra különösen bizottakért, az illető tiszti ügyész felelős. Borsod megyében a' tiszti főügyész minden tárgyat magában foglaló jegyzőkönyvén kivül, következő táblás jegyzékeket viszen:

1. Az itéletnélküli rabok' kézi könyvét.
2. Kezességre bocsátandó rabok' jegyzékét.
3. A' rabtartás pénzbeszedéséről szóló táblás jegyzék járásonként elkülönözve, 's kültörvényhatóságokból származott rabokra nézve is elkészitve.
4. Ezeknek az e'felől vitt nagy könyvbe leendő beirása.
5. A' pénztárnoki számadáshoz csatolandó 's hólnapokra szedve 12 darabban benyujtott táblás jegyzékek' megvizsgálása, — a' tiszti főügyész' különös kötelességeihez tartozik. A' tiszti első alügyész az árvák' dolgai' kormányzásával megbizatva lévén, a' másod tiszti alügyész a' megitéltetett, 's itélet nélküli rabok' táblás jegyzékei' elkészitése — 's a' rabok'

büntetése' mikénti végrehajtását tárgyazó várnagyi jegyzőkönyv' megvizsgálásával foglalkozik. — A' harmadik tiszti alügyész pedig törvényszékek' alkalmával a' megitélt rabok' összeirását készíti el.

3. §.

Tiszti ügyészek' magánosok' ügyei' vitelébeni korlátoltsága

Végezetre meg kell emlitenünk: miszerint tiszti ügyész magánosok' ügyeinek, az adófizető népelleni elővitelével nem foglalkozhatik; „Sua Majestas Sacratissima recentius benigne resolvere dignata est" — igy szólt az e' tárgyban 1838-ik évi augustus 14 ikről 26421 szám alatt kiadott szabályos rendelmény: „actuales Fiscos Magistratuales a privatorum Fiscalatibus, agentiaque contra Contribuentes suscipienda arcendos, hanc tamen prohibitionem non etiam ad causas privatas extendendam esse."

Szolgabirói hivatal.

1. §.

Eredete.

A' szolgabirói hivatal' eredete Kálmán királyunk' korából származtatható; ugyanis az e' korbóli törvényekből tanuljuk: miszerint az évenkint csak kétszer biráskodott synodusokon kivül a' főbbek' (majores ministri) ügyeinek elintézésével a' vármegyei főispán a' bíróval (cum Judice)—„Si majores Ministri Regis vel ducis vel inter se vel cum majoribus contenderint, et ad Judicem (synodum) venire contemnerint, Comes Parochialis cum Judice eorum causas discutiat." [1]) 's az alsóbb nemesség' ügyeinek elitélésével pedig maga a' Judex — a' főispán nélkül bizaték meg. „Ducis Ministri, qui in Mega Regis sunt, et Regis, qui in Mega sunt

[1]) l. Kálmán I. t. k. 11. fej.

Ducis; ante Comitem et Judicem: Minores vero ante Judicem delitigent,“ [1]) II-ik Géza 's következő királyaink alatt azonban Kálmánnak valamint egyéb intézkedései, úgy ez is megszüntnek látszik; – utóbb végre a' peres ügyek' szaporodtával mintegy ismét helyre állitatott a' Kálmán-féle birák intézkedése. Nyilvános jelenségét találjuk ennek II-ik Endre királyunk' 1232-ik évben költ következő oklevelében: „Universi Servientes Regis citra et ultra Zalam constituti, omnibus Judicibus et aliis, ad quos praesentes litterae pervenerint, salutem in Domino. Ad Universitatis vestrae notitiam volumus pervenire, quod cum in nostris partibus multa mala, injuriae, damna, et gravamina, peccatis exigentibus, per malignos homines perpetrabantur, et multi per potentiores inique oprimebantur, qui Jus suum persequi nequaquam poterant, propter distantiam Judicum, et multa alia impedimenta: a Domino Rege petivimus humiliter et devote, ut nobis daret licentiam judicandi, et faciendi Justitiam plenam oppressis, et patientibus injurias infinitas, de omnibus, perquos indebite patiuntur. Dominus Rex nostras preces piis auribus exaudiens, ex beneplacito suo concessit nobis benigne licentiam, ab eo petitam. Qua obtenta, dum inter nos discutere malefacta coepissemus: Dominus Bartholomaeus venerabilis Pater Episcopus Veszprimiensis, videns nos esse Judices, et posse facere plenam Justitiam de inferentibus injuriam, Ochuz Banum, qui unus erat ex nobis traxit in Causam coram nobis, impetens eum in hunc modum: quod ipse quamdam terram Ecclesiae suae nomine Wizmeth a prima fundatione Ecclesiae suae a Regina Gisla donatam, quae est inter Dravam et Muram citra portum Worosd, injuste occupasset, et occupatam violenter per suam potentiam detineret, et per multas admonitiones eandem sibi nequaquam reddere curasset vel curaret. Ochuz autem Banus respondit ex adverso, quod eadem terra esset terra sua haereditaria, et jure haereditario eandem possideret. Et utriusque Partes auditis propositionibus, dedimus eis probationem taliter videlicet; ut Ochuz Banus probaret esse suam illam terram, per homines de Genere suo, et dictus Episcopus probaret Ecclesiae suae esse, prout melius et efficacius posset. Qui cum assumpsissent se probaturos,

[1]) u. o. 12. fej

in termino utrique parti assignato, dictus Banus non comparuit, nec Testes produxit; Episcopus autem nominatus produxit testes idoneos, coram nobis, viros satis nobiles providos et discretos; quos cum omnes diligenter inquirentes examinassemus, ipsi testimonium perhibuerunt dicentes: quod ipsi secundum quod per se et per suos primos scire potuerunt, illa terra semper fuit Ecclesiae Veszprimiensis, et praedecessores Domini Roberti, qui fuit Episcopus Veszprimiensis semper fuerunt in illa possessione. Nomina autem Testium sunt haec: Capitulum Veszprimiense, Capitulum Zagrabiense, Buzad Banus et Michäel frater ejusdem, Gordon, Marton frater Damasae, Urban filius Stephani, Cseher filius Balad, Helias frater Laurentii, Wulcsuk — Marcus de Genere Gordon, Georgius filius Comitis Lucae, Jacobus Major Exercitus Zaladiensis, Chepan, Achilles, Blasius, Chetyl Gregorius, Decanus Veszprimiensis, Barnabas Sacerdos, Magister Endre, Canonici Veszprimienses, Stinke, Adam de Pulak, et multi Jobagiones Nobiles ejusdem Ecclesiae, quorum omnium testimoniis diligenter auditis, et inscriptis reductis, assignavimus terminum utrique Parti, octavam videlicet Joannis Baptistae, in quo finaliter procedatur in eadem causa. In quo comparente Episcopo nominato, Ochuz Banus non comparuit contumaciter, sed misit nuncium simplicem ad recipiendum terminum iterato. Et nos quantumvis in eodem termino sententiam tulisse debuissemus, tamen ad majorem evidentiam Juris ejusdem Episcopi, assignavimus iterato terminum; in quo comparente Episcopo praefato, saepedictus Ochuz Banus non comparuit, nec per se, nec per suum responsalem. Nos itaque videntes suam contumaciam, et dicta Testium ejus Episcopi esse legitima et approbanda: ipsum Episcopum misimus in possessionem petitam per Pristaldum nostrum nomine Odernuch de Apath, et per Dominos socios nostros Martinum videlicet et Stephanum; qui cum eundem Episcopum vellent ponere in possessione, ipsi manu violenta per Ochuz Banum sunt prohibiti Et sic idem Banus in nullo penitus sententiam nostram observavit, cum tamen suo juramento se observare se perobligasset. Ad hujus igitur facti memoriam pleniorem et in testimonium rei gestae praesentes Litteras dedimus Sigilli nostri munimine roboratas. Datum in Ponte Kehid. Anno Domini MCCXXXII. " [1]) 'S valamint ez oklevélből tanuljuk a' már Kálmán királyunk alapitotta szolgabirói hi-

[1]) l. Fejér Codex Dipl. III köt. 2. füz. 316. lap 's Botka i. m. 134 lap.

vatalnak III-ik Endre királyunk alatti ujra létesitését, úgy meg kell ismernünk azt is, hogy a' „Judex Nobilium“ nem korább. mint 1298-ik évi 45-ik törvényczikk' ezen szavaiban: „Primo notandum est, quod de inquisitionibus in factis potentiae, homicidii, injuriarum, furti, latrocinii, et aliorum similium fiendis, per Praelatos, et Barones taliter est decretum, quod in quolibet Comitatu duo dicti Nobiles conscientiosi, et fide digni per Dominum Regem tunc eligendi, ex quibus tamen duodecim Nobilibus quatuor debent esse in Judices Nobilium, qui Nobiles praestitis prius ad - - - omnibus factis, et causis in ipso Comitatu in facto potentiae emersis, vel exortis per eligendum - - - mandatum simul inquirendo sciscitari Deum haben. prae oculis.“ [1]) fordul elő. Ez állitásunk' ellenében nem tagadjuk; miszerint IV-ik Béla királyunknak 1243-ik évben a' Szepes vármegyei nemességet korábbi jogaiban megerősitő oklevelében ezek mondatnak: „super causis autem minutis, inter se ortis definiendis ipsimet sibi possint Judicem eligere quem vellent“ [2]) — igy továbbá az 1254-ik évben a' Székes-Fejérvári egyház' részére költ oklevélben a' „Judices nobilium“ kitétel alatt értelmezett birák már az előkorban létezetteknek állitatnak: „itaque firmo statuimus edicto — mond ez oklevél — quod prouti a Progenitoribus nostris primitus fuit ordinatum, sicut Jobagiones tam nobiles quam conditionarios ejusdem Ecclesiae non tenemur judicare, sic nec haeredes nostri nobis in Regno succedentes, nec Palatinus pro tempore constitutus, nec Comes alicujus castri seu Parochialis, nec Judices nobilium quorumcunque Comitatuum audeant judicare“ [3]) — Azonban az előbbidézett 1243-ki oklevél hason tartalmu a' fentebb egész terjedelmében közlött 1232-ik évi oklevéllel; — a' másodikat illetőleg pedig igen valószinűnek látszik Botka [4]) azon nézete: miszerint ezen oklevélben, az átiró' hibájából, a' kellő „Judicum nostrorum“ kitétel, aligha „Judicum nobilium“ kitétellel fel nem cseréltetett; mert ismételjük: az 1298: 45. t. czikknél nem korább használtatott'a' „Judex nobilium“ kitétel — 'S az 1298: 5-ik t. czikk' következő szavai' nyomán: „Nullus sine testimonio Capitulorum vel Conventuum ad praesentiam Curialium Comitum vel Vice-Comitum

[1]) I. Kovachich Supl ad vest. Com I köt. 144. lap
[2]) I. Katona Hist Crit. VI köt. 13 lap. 's Botka i. m. 137. lap.
[3]) U. O. IV. köt. 2. füz. 132 lap.
[4]) I. i. m. 138. lap.

citari possit; nec Comes judicium recipere aut judicare praesummat absque quatuor nobilibus nominatis" miután e' törvény' hozataláig az alispánok — mint maga helyén előadatott — nemesek' ügyei felett szabályszerűleg nem biráskodhattak — most törvény által megengedve lön, úgy mindazonáltal hogy továbbá is főispánjaik' helyébe biráskodandók csupán csak ezek által választattak — ellenben a' szolgabirák az 1298: 45-ik t. czikk' ezen szavai: „quod in quolibet Comitatu duodecim nobiles conscientiosi et fidedigni per Dominum tunc Regem eligendi, ex quibus tamen duodecim nobilibus quatuor debent esse in Judices nobilium" tanusitása szerint, magától — koronázott királyaink' kegyétől nyerték hatáskodásukat. [1])

2. §.

„Bilochosuk-" és „Bilotusok"ról.

Vannak azonban (p. o. Bél Mátyás, 's utána Szászky), kik a' szolgabirói hivatal' eredetét a' hajdani Bilochus vagy máskint, a' legelőször a' várali lajstromzat' 57-ik §-ában előkerülő Bilotus névvel nevezett bíróságtól akarják származtatni. - Honnan vette ezen bíróság nevezetét, úgy szinte eredetét? bizonnyal nem tudhatni. Perger [2]) szerint valószinü, hogy a' Bilochusok olyatén birák lehettek, mint minők sz. László királyunk III-ik t. k. 2-ik fejezetében a' „Sárchás" név alatt, mellyet némellyek „Darchas" Sámbóki „Sártsás"nak, ellenben a' biboros iró szerint „Carchan"nak kell olvasni, emlitvék, kik nem egyebet tettek, mint kárbiró; 's ez annyival hihetőbb, minthogy nevezett királyunk a' Kárkán bíróságot épen a' tolvajság- és erőszakoskodásokról szóló törvényei között emliti; 's a' Bilotusok is okleveleink 's előkori törvényeink' nyomán egyedül tolvajságok 's fosztogatások felett itélkeztek; 's valamint a' Kárkán bíróság létezte' korában a' Bilotusokról mi emlékezet sem tétetik, úgy viszont a' később időkben a' Kárkán bíróságnak nyomára sem akadhatni; 's innen hihetőleg a' Bilotus a' Kárkán bíróságnak csupán névváltoztatása. 'S hihető az is: hogy az emlitett bíróságok a' hazában akkoriban elszaporodott tolvajságok' meggátlására voltak rendelve, s egyenesen a' király által, miért is „Regales"eknek ne-

[1]) l Botka i. m. 140 lap.
[2]) „A' magyar és hazája régenten" 112. lap.

veztettek, meg lehet azon okból: mivel a' vármegyék' ispánjai vagy elégtelenek voltak, vagy pedig elmellőzték azoknak büntetését, a'mint ez sz. László királyunk II-ik t. k. 5-ik fej. 2-ik §-sa mutatja: „fures et latrones, Bilochi regales discutiant, ad pedes tamen ipsius Comitis." Minden esetre kétségtelen: hogy a' Bilotusok egyedül a' vármegyék' népein, de nem a' nemeseken is bíráskodtak; tanusitják ezt azon számtalan példák, mellyek a' váradi tüzes sváprobáról szóló lajstromzatban találtatnak, 's miután az 1222: 5. t. czikkben egyenesen kivétetnek a' nemesek a' vármegyék' főispánjainak birósága alól, annyival inkább kivétettek a' Bilotusok' biroskodhatása alól; 's hogy ezt csupán a' vármegyék' fő- és alispánjai' jelenlétében gyakorolhatták, mutatja László királyunk' fentebb idézett törvénye: „ad pedem tamen ipsius Comitis;"— bíráskodhatásuk pedig Kollár[1])kint aligha nem csupán e' négy esetre volt szoritva a) ismeretlen tárgyak[2]) — b) „Csuhada" kitétel alatt nevezett ló[3]) — c) ki nem jelelt tárgyak' lopása,[4]) — 's d) emberölés' esetében.[5]) Hibáztak tehát azok, kik a' bilochusi hivatalt a' mai szolgabirói hivatallal ugyanazonositották.[6])

3. §.

A' szolgabirói hivatal' foglalkozás' köre.

A' szolgabiró hivataloskodása' körét illetőleg ismételve emlékezünk Zsoldos Ignácznak a' „Szolgabirói hivatal" czimü igen terjedelmes munkálatára; — vajha minden hivatalosztályra ilyetén kalauzkönyveket mondhatnók sajátunknak. — Mi csak kivonatát adandjuk a' szolgabirói hivatal' kötelességeinek, Nyáry Pál[7]) után, két részre osztván ezeket;

a) az elsőbben azokat adandjuk elő, mellyek kirekesztőleg a' főszolgabirót, — 's

b) a' másodikban: mellyek különbség nélkül minden szolgabirót egyenlőn illetnek.

---

[1]) l Hist Jur. pub R. Ungar. amoenitat. vol. II 46—52. lap.
[2]) l. U O. 's a' váradi lajstr 57. §.
[3]) l. U. O. 108. §.
[4]) i. U O 187. §.
[5]) l. U. O. 200. §.
[6]) Perger i. m 112 - 114. lap.
[7]) Javallat Pest megye' közigazgatási rendszere iránt 70—90. lap.

4. §.

I. Kirekesztőleges főszolgabirói hatáskör: a) a' hatósága alá rendelt tiszti személyzetteli viszonyban.

Az egész járásban, a' közbátorságra és egésség' dolgárai felügyelés' rendelkezésétől függő alsóbb tisztviselők: az alszolgabirákon kivül, a' mezei biztos, hadnagyok, járásbeli seborvos, és bába; ennélfogva a' most elöszámlált hatósága alá rendelt személyekre nézve.

a) Felvigyáz, hogy mind az alszolgabirák, mind a' mezei biztos és kormánya alá rendelt hadnagyok, mind a' községek' előjárói és hadnagyai, kiknek számát meghatározni is a' főszolgabirói hatósághoz tartozik, a' számokra kiadott utasitásban foglalt kötelességeiknek pontosan megfeleljenek, 's ellenkező esetben a' hadnagyokat és községek' előjáróit legkissebb elmulasztásaikért is kérdőre vonja, a' kissebbekért hatóságához képest megfenyiti, a' nagyobbakért pedig vétkeik' körülményes leirása mellett, beküldi a' megye' fogházába, az alsó tisztviselőket, a' mezei biztost, ha hivatalába restnek tapasztalja, annak szorgalmatos folytatására előbb meginti, 's ha ez nem használna, köteles bejelenteni a' vármegyének, kijelentvén: hogy a' reá bizott felvigyázat' elmulasztásából avagy tapasztalt hibák' elnzzéséből származandó következésekért nemcsak felelni, hanem az okozott kárt is megtériteni tartozik.

b) A' mezei biztos kötelessége szerint minden héten tudósitván a' járásbeli tömlöczben lévő rabokról, köteles mindannyiszor vagy maga megjelenni, vagy akadályoztatása' esetében valamellyiket a' járásbeli szolgabirók közől hozzá küldeni oly végre: hogy ő vagy az a' rabokat vallatás alá vévén, 's a' kivántató vizsgálatot végrehajtván, azokat az ellenök fenforgó vádak' körülményes leirásával, önkényes vallásaikkal, a' netalán okozott kár' erejéig tilalom, vagy zár alá vett javaiknak összeirásával, 's ha járásbeliek' keresztleveleikkel, 's egyéb szükséges irományokkal 's bünjelekkel együtt a' megye' fogházába az ügyészi hivatalhoz czimzendő levél mellett időhaladék nélkül beküldhesse, a' kissebb vétkeseket pedig hatóságához képest maga megfenyithesse.

c) Minden katonai félévben köteles a' járásában lévő vérhatalommal biró uradalmak' úriszékeiken megitélt raboknak, az uradalmi ügyész által a' fenálló szabályos rendeletek szerint, készitett jegyzékét bemutatni, 's minthogy a' büntető igazságnak, az ily kiváltságos uradalmak által mikénti kiszolgáltatásra? felvigyázás is a' megye' hatósági köribe tar-

tozik, köteles ugyan ez alkalommal arról is emlékezetet tenni, hogy az uradalmak ebbeli kötelességeiknek eleget tesznek e? 's az itéletek rendesen foganatba vétetnek-e?

d) A' bitang lovakról, marhákról külön jegyzőkönyvet tart, mellybe azoknak bilyegeik, vagy más ismertető jeleik igtattatnak, 's azoknak jegyzékét félévenkint, a' nagy mélt. magyar kir. Helytartó-Tanácshoz leendő átküldés'-'s a' levéltárba tétel' végett bemutatja, 's a' novemberi számtétel' alkalmával az előbbi évieket árverésen eladatván, a' beveendő sommákat, levonván azokból a' tartásbért, vagy ha valakinek használat' végett adatnak ki, 's annak gondviselése alatt gyarapodván, a' becs-árnál drágábban keltek el, a' gondviselőt illető fölösség' fele' részét, ha pedig az általvevők' gondatlansága miatt eldöglöttek, vagy annyira elromlottak volna, hogy érettek a' becs-ár sem jött be, tőlök az egész becsárt, vagy annak hiányát is beszedvén, a' vármegyének házi föpénztárába tudósitás mellett beadja.

e) Évenkint négyszer, minden időszaki közgyülésre, járásában a' közbátorságnak mi karban létéről oly végre teszen a' nevezetesebb lopások', és netalán rablások' körülményes előszámlálásával jelentést, hogy ha a' Rendek szükségesnek látandják a' nyomban itélő rendkivüli biróság' fölállitását, arra kivántató engedelemért annak utján lépéseket tehessenek.

f) Felügyel, hogy a' járásbeli seborvos és bába hivatalaikban eljárnak-e? 's ha járásában valahol valamelly, akár embereket, akár marhákat pusztitó nyavalya ütne ki, annak gyógyitása, 's tovább terjedésének meggátlása' tekintetéből, az illető földesurasággal egyetértőleg mind maga megteszi a' polgári, — mind a' járásbeli seborvos által megtételi a' szükséges orvosi intézeteket, 's felőle az egésségre ügyelő küldöttség' elnökeit nyomban tudósitja.

5. §.

b) Közadó-tekintetben.

A' főszolgabirák' második kötelessége az adó alá tartozó tárgyak' összeirása, az időközben azokban történt változásoknak megigazitás' végetti bejelentése, felügyelés az adónak a' kiadott kulcs szerinti kivetésére, behajtására, a' járásbeli fiókpénztárba szállitására, annak kezelésére, bátorságára, mind az általmenő, mind a' szállástartó katonaság' élelmezésének és beszállitásának eszközlésére, a' csürökre

's adózók által kiszolgáltatott termesztményeknek és egyebeknek, nem különben a' katonaság, 's megyei tisztviselőknek tett fuvarok 's a' megye' részére végbevitt szekeres és gyalog munkáknak adóikba leendő betudására; mire nézve

a) A' rovásos összeirás végrehajtatván, annak öszvezetét az úgy nevezett „popularis" összeirást, továbbá a' pusztai nemnemes haszonbérlők' összeirását évenkint az utolsó évnegyedes közgyülésre bemutatják a' vármegyének; — e' részben azonban helységenkint tudják meg: hogy a' haszonbérlöknek szerződési idejök meddig tart? 's a' kiket a' jövő összeirás ott nem találand, azokat különösen feljegyezvén, a' biráknak hagyják meg: hogy a' haszonbérlöket addig, mig a' reájok vetett adót ki nem fizetik, a' helységből ki ne bocsássák, 's ha fensőbb intézkedés' szüksége fen forog, jelentést is tegyenek, különben az előljáróság' hibája miatt netalán be nem hajtott adó ezen veendő meg; továbbá felsőbb parancs' értelmében a' nemnemesek' népességének összeirása' kiigazitása' alkalmával egyszersmind a' ki- és bevándorlottak' táblás jegyzékét elkészitvén, ezt a' minden évnek első évnegyedes közgyülésére beadják. Az ekként beadott összeirásokból kiütő, 's e' végből tartandó rovás igazitó szék által megállapitott rovások' számához képest, a' főadószedő az adókulcsot elkészitvén 's a' felosztást is megtévén, miután az a' közgyülés által helybehagyatik, jegyzői aláirás alatt oly végre adatik ki nekiek is, hogy az adót

b) a' jobbágyi telkeket biró nemesek' 's pusztai nem nemes haszonbérlök' összeirt adó alá tartozó javaikra személyenkint ök maguk a' szerint vessék ki, 's a' kivetést az adónak behajtása' végett adják által a' járásaikbeli aladószedőnek, egyébiránt felvigyáztassanak: hogy az, a' nem nemesekre is a' szerint vettessék ki az illető községek' birái és előljárói által. Mi megtörténvén

c) Az adóbeli pénznek a' helység' birái által leendő befizetések' alkalmával — mit minden hónapban megtenni 's az aladószedő' alispáni pecséttel erősitett napló könyvéből a' községek' előljárói önkezeikkel, a' község' adókönyvecskéjébe pedig az adószedő beirni tartozik; — a' főszolgabirák jelenlenni köteleztetvén, ha netalán azt tapasztalnák: hogy egyik vagy másik helység a' holnaponkint reája kivetett adót be nem fizette, ennek okait gondosan nyomozandók, a' tapasztalt hibákat orvosolják, a' restelkedő lakosokat fizetésre szoritsák, sőt az adóbeli tartozásokban tetemesen hátramaradt helységek' lakosain a' hátralévő tartozást időszakonkint,

vagyha a' körülmények engedik egyszerre hajtassák be. — Továbbá:

d) felvigyáznak, hogy az állandó és esztendő' lefolyta alatt előfordulandó közköltségekről az év' elején készitett jegyzékeket, a' földes urak a' törvényben (1836: 9. 4-ik §.) kitüzött idő alatt megvizsgálták-e? — 's ellen esetben azokat ők magok tartoznak haladék nélkül megvizsgálni.

e) Felvigyáznak hogy a' közadó a' községek' egyéb jövedelmeitől, 's a' közszükségre kivetett, 's beszedett pénzektől külön kezeltessék, egyik a' másikkal össze ne zavartassék, 's az semmi esetben más akár minémü szükség' fedezésére ne forditassék.

f) Hogy a' birói számadások minden év' lefolytával a' földes urak által megvizsgáltassanak, a' marasztalások azonnal foganatba vétessenek, 's e' tekintetből kötelesek minden évnek első felében összeirni azon jobbágy községeket, melyeknek múlt évi számadásaik vizsgálatlanok, 's erről a' másod évnegyedi közgyülésnek a' törvény (1836:9. 5-ik §-sa) e' részbeni rendeletének foganatba vétele végett jelentést tenni.

g) A' fiók pénztárak 's azokat kezelő aladószedők egyenesen a ő felvigyázásokra lévén bizva, 's e' részben a' feleletteher is őket illetvén, tartoznak ezokat gyakrabban 's legalább négyszer évenkint véletlen megvizsgálni, 's azoknak tapasztalt állapotjáról a' vármegyét mindannyiszor tudósitani. Mi hogy annak rendje szerint mehessen végbe, 's ebbeli eljárásukban ki ne játszathassanak: mindenek előtt az aladószedő naplókönyvét hasonlitják egybe azon jegyzékkel, mellybe időnkint a' járásbeli községek által befizetett, 's nékiek mindannyiszor bejelentett summákat beirják, 's ha azokat egymással megegyezőknek lenni találták, a' naplókönyvbeli részletes summákat összeadják, 's ennek megtörténtével az általok mindjárt odaérkeztökkel lepecsételt pénzládát felnyitják, a' benne lévő pénzt felolvassák, 's ha annak állapotját, mind a' naplókönyvvel, mind tulajdon jegyzékökkel megegyezőnek lenni találták, a' naplókönyvbe a' vizsgálat' napját beigtatják, 's azt a' vizsgálaton jelenlévő esküdttel együtt aláirják, — 's ha a' pénztárnak valamelly csekélyebb, csupán számolásbeli tévedésből eredett, hiánya lenne, azt azonnal helyre pótoltatják, a' pénztárban netalán tapasztalt felességet pedig annak hasznára feljegyzik; végre: ha akár a' naplókönyvből valamelly summa kimaradt volna, akár a' pénztárban nagyobb fogyatkozást tapasztalnának: az előbb érintett körülménynek az illető község' előljárói meghallgatása mellett tökéletesen végére járván, iránta a' vármegyének jelentést tesznek.

A' mi az által-menő és szállást tartó katonaság' élelmezését és beszállitását illeti:

h) Mihelyt valamelly katonai szállitmány' utazási rendje akár gyülésből, akár a' sürgetősb esetekben, valamellyik alispán' utasitása mellett hozzájuk kiküldetik, kötelesek annak, — mind beszállitása', mind élelmezése' tekintetéből azonnal intézeteket tenni, 's az ily esetekben a' községek által a' katonaságtól nyert nyugtatókat a' félévenkint tartandó számtétel után, a' kiszolgáltatásokért, katonai fuvarokért járó bérnek az illető községek' adóikba leendő betudása' végett azoknak jegyzékével együtt a' vármegyének bemutatni.

i) A' megyében szállást tartó katonaság' élelmezésére mind a' járások szerint, mind a' községekre egyenkint is felosztott illető katonai biztos által kivántató mennyiségnek csürökbe szállitását oly módon eszközleni, hogy a' községek közt az igazságos arányosság megtartatván, a' kiszolgáltatásban mind a' hátramaradás, mind a' fölösség lehetőségig elmellőztessék. Minek szükséges nyilvánosságban tartása' tekintetéből köteleztetnek a' kiszolgáltatások' jegyzékét minden félévi számtétel után a' közterhek' felosztása iránt okvetetlen bemutatni. Egyébiránt minden esztendőben legfeljebb Augustus 15-ig kötelességökben áll annak is végére járni: melly községek azok, mellyek a' rájok kivetett termesztmény' mennyiségét vagy ki nem szolgáltathatják, vagy inkább készpénzért kivánnák megváltani? 's e' felől oly végre tudósitást tenni: hogy az ilyetén községeket illető termesztmények' megszerzése árverés által eszközöltethessék.

k) A' csürökre való felvigyázás is őket feleletteher alatt illetvén, hogy az azokban történhető hiányosság felfedeztethessék, szükséges:

aa) Hogy valahányszor a' községek' előljárói az illető csürbe termesztményeket szállitanak, a' biztosoktól nyugtatványt vegyenek, 's azoknak ellennyugtatványt adjanak.

bb) Hogy a' szállitott mennyiséget a' járásbeli főszolgabirónak azonnal bejelentsék oly végre: hogy a' számtétel előtt is tudhassa: mellyik község mennyit szállitott? 's azon főszolgabirót, kinek járásában lévő csürbe tétetett a' szállitás? a' csür' vizsgálatakori szükséges tudomás végett értesithesse.

cc) Mindenik főszolgabiró arra is szemes felvigyázatot gyakoroljon, hogy a' községek a' katonai biztosoknak termesztmények' helyett készpénzt adjanak.

dd) Minthogy a' szállitások' idejét a' katonai biztos mindig előre tudhatja, a' felől magát a' főszolgabiró eleve értesitesse, oly végre: hogy az esküdtek közől egyet bizonságúl

akkorra csürhöz rendelhessen; miszerint a' főszolgabiró előtt mindig tökéletes nyilvánságban lévén: mi szállitatott a' járásbeli csürbe? 's annak számadásából látván, mennyi adatott ki a' szállásoló katonaság' számára a' csürvizsgálatkor, kiadatván nekie minden esztendőben a' katonai biztosok' számadásaiban a' számvevőszék által megállapított maradvány is, a' széna 's szalma portiók' felolvastatásával 's a' zab' felméretésével, — mi hogy annál kevesebb bajjal eszközöltethessék, a' csürökben felesleges mennyiségű termesztményeknek lenni nem szabad, — a' netalán történt csempéskedésnek egész bizonysággal végire járhat.

l) Kötelességében áll a' csürbeli mértékeket gyakrabban megvizsgálni, 's mind önmaga, mind szállitásokkor a' csürhöz rendelendő esküdtek által felvigyáztatni, hogy a' katonai biztosok az általvételben épen azon hiteles mértékkel éljenek, mellyekkel a' termesztményeket a' katonaságnak kiszolgáltatják.

m) Köteleztetik az illető főszolgabiró a' járásbeli katonai biztosnak a'szállásoló katonaság'számára kiadott kenyér- és lóportiókról, gyertyáról 's tüzelő-fáról, 's csürbeli ágyi és egyéb eszközökről, ez utóbbit, annak bizonyságául, hogy a' számadásba igtatott holmik valósággal megvannak, maga is aláirván, nem különben valamennyi főszolgabiró a' járásaikbeli mezei biztosnak az ő, 's üldöző hadnagyok' számára illető helységek által kiszolgáltatott lóportiókról készitett számadásaikat minden fél év elteltével, legfeljebb 15 nap alatt okvetlen bemutatni; úgyszinte

n) minden félévi számtétel után a' megyei tisztviselőknek hivatalos utasitásaikban kiszolgáltatott fuvarok, 's a' megye' számára tett szekeres 's gyalog munkának jegyzékeit az eredeti nyugtatványokkal együtt a' vármegyének beadni, végre:

o) különösen felügyelni, hogy a' községek' részére beszámitott mennyiségek az előljárók által az egyes lakosok' adóiba betudassanak. — Mi végből valahányszor a' községeknek egy vagy más szolgálataik adóikba betudatnak, a' beszámitási jegyzék a' főszolgabiráknak is egy példányban kiadatik, mellyeket az alszolgabiráknak átadatván, általuk felvigyáztatnak: hogy a' járásbeli valamennyi községekben a' lakosok' kis könyvei, mind a' készpénzbeli, mind a' szolgálati lerovásokra nézve az illető adószedők, vagy birák minden lakosra nézve — megkülönböztetve vitt naplókönyveikkel, minden katonai esztendő' végével legfeljebb egy hónap alatt összehasonlitassanak, confrontáltassanak, 's a' con-

frontatlonalis jegyzéket nékiek minden helységre nézve különösen megküldjék.

6. §.

c) Közutak-, hidak-, 's épületekre nézve.

Harmadik főkötelessége a' főszolgabiráknak a' közönséges utakra, 's megye' épületjeire való felvigyázás. Mi végből

a) A' járásaikbeli országutakat, az erre meghatározott időben és módon helyrehozatják, azokra esküdtjeik és az utibiztos által felvigyáztatnak, 's mibenlétekről a' megyét minden esztendőben legalább négyszer okvetetlen tudósitják,

A' hidakat, töltéseket szinte jó karban tartják, 's mihelyt legkevesebb bajok van, a' kiigazitás azonnal megtétetik; különben ha a' csekélyebb igazitásnak elmulasztása miatt, azoknak helyrehozására nagyobb mennyiség kivántatnék, azt a' megye' pénztárának megtériteni ők magok tartozandnak. Mire nézve, hogy a' kötelességekben álló felvigyázatot annál pontosabban gyakorolhassák, 's a' szükséges igazitások iránti intézetet nyomban megtétethessék:

b) A' járásbeli esküdtek, és útibiztosok által a' nékiek kiadott utasitás szerint, mind az országutak', mind a' közköltségen létesült hidak', és töltések' állapotjáról holna ponként tudósitatnak, 's ha azok kötelességekben nem a' kivántató pontossággal járnak el, előbb magok megintik, 's az nem használván, kötelesek a' vármegyének bejelenteni.

c) A' megye' közönséges épületeit évenkint legalább kétszer személyesen eljárják, megvizsgálják a' tapasztalt hiányosságokat, épen e' czélra 100 pengő forint erejeig terjedő hatóságukhoz képest, nyomban helyre hozatják, ha pedig nagyobb igazitások kivántatnának, azokat a' megyei földmérök' valamellyikével megvizsgáltatván, 's vele a' költségek' jegyzékét is elkészitetvén, az épitési terv' helybenhagyása 's a' szükséges költségeknek exassignáltatása végett a' vármegyének jelentést tenni, 's minden esetre a' közönséges épületek mikarban létéről? a' vármegyét két izben, tavaszszal és őszszel tudósitani kötelesek. Továbbá

Kötelesek a' főszolgabirák járásaiknak minden helységében évenkint legalább egyszer megfordulni, 's azon alkalommal a' hirdetmények' jegyzőkönyvét elökérni, 's teljesitetnek-é az előljárók által a' számokra kiadott felsőbb rendeletek? végére járni; 's ha mi rendetlenséget tapasztalnának: azt

mennyiben hatási körüket felül nem mulná, elintézni, különben iránta a' vármegyének nyomban jelentést tenni tartoznak. — Végre a' járásaikbeli kórházak' szegények', 's egyéb jótékony intézetek' értéki 's szenvedő állapotjáról az 1799-ik évi aug. 13-ról 18306 sz. a. költ k. intézmény' értelmében szinte évenkint az utósó évnegyedes közgyülésre jelentést tenni tartoznak.

7. §.

A' főszolgabirák által időnkint beadandó táblás jegyzékek 's tudósitások.

Tartoznak időnkint a' következő táblás jegyzékeket 's tudósitásokat beadni, úgymint:

1-ör Minden 15-ik napban a' talált marhák' termetes leirása az első alispánnak beadandó.

2-or Minden hónapban, az adónak mikinti lefizetéséről? hasonlólag az első alispánnak beadandó.

3-or Minden három hónapban a' közbátorság' mikarban létéről? a' biztostól kivánandó 's a' megye közönségének beadandó, úgy szinte a' járásaikban tartatni szokott nevezetesebb vásárokon jelen lenni tartozván, az eladott marhák' mind számáról mind áráról, a' hús árszabásának a' fenforgó körülményekhez alkalmazása végett, általok minden közgyülésre tudósitás teendő.

4-er Minden esztendőben és pedig a' negyedik évnegyedes közgyülésre:

a. Az adó' tárgyának.

b. A' nemnemesek' száma —

c. A' ki- és bevándorlottak' összeirásai.

d. A' bent fekvő 's által utazó katonaság' szállás' és hálás' terhe.

e. A' katonai istálló' terhe.

f. A' tisztviselők előfogatai' táblás feljegyzései.

5-ör Az első évnegyedes közgyülésre.

a. A' közmunkákra kiállitott szekeresek' 's gyalogok', fuvarosok' feljegyzése az első alispánnak járásonkint kiegyenlités végett.

b. a' hidak' és töltések' mikarban léte iránt a' megye' közönségéhez intézendő tudósitás annak előadásával: hogy valamelly hidnak vagy töltésnek ujonnan igazitása szükséges é?

c. Az egyházi anya-könyvek' másolatjai.

6-or A' harmadik évnegyedes közgyülésre a' gabona és szénatermésről szóló táblás jegyzék.

7-er. A' másod alispánnak évenkint: a' szabadságos katonák' táblás jegyzéke. — Ezen felül minden szolgabiró tartozik évenkint beadni az előtte folyamatban lévő polgári perek' feljegyzését.

8. §.

Egyes Szolgabirák' foglalkozási köre.

Az egyes szolgabirák' hatása 's kötelességi köre' előadását előzőleg, cselekvésük' fő elvéül véljük: hogy a' hozzájok intézett mindennemü iratokat illető jegyzőkönyvbe igtassák; mindazokat, mellyek iránt tudósitást kelletik tenni, különösen jegyezzék ki, 's annak folytában a' szükséges intézkedéseket, nyomozásokat 's a. t. haladék nélkül tegyék meg, minden gyülésre beadandó tudósitásaik' kivonatjait is az illető táblás jegyzékbe irják be, 's azt az alispánnak is mutassák be, a' törvényszéki itéleteknek reájok bizott végrehajtása' mikénti teljesitéséről? kellő időben jelentést tegyenek 's a. t. — Az esküdtekre bizott foglalatosságok' minémüségéről különös jegyzőkönyvet tartsanak, 's azoknak mint lett végzéséről? esetről esetre számot kérjenek, 's ott, hol a' törvény rendeli, esküdt társaikkal együtt munkálódjanak. — Egyébiránt sajátlagos foglalatosságaik' köre a' szerint, a' mint törvénykezési, közbátorságra ügyelő és közigazgatási személyt viselnek — három szakaszra oszlik:

9. §.

a) mint Törvénykezési személyek aa) esküdtjeikkel, bb) sommás uton, — 's végre cc a' jobbágyok 's földes urak közti viszonyt tekintve.

Mint törvénykezési személyek átalános törvényszerinti kiküldetések' erejénél fogva, akár minémü maganosok' jogait érdeklő tárgyakban segéd esküdtjeikkel együtt tanúkat hallgatnak, szemre vételt, (oculátát;) becsüt, határjárást hajtanak végbe, 's bizonyitványokat adnak ki; — köteleztetnek azonban ebbeli eljárásaikról a' feleknek is kiadott mindennemü irományok' eredeti mássaikat a' megye' levéltárába tétel végett, minden esztendő' végével külön jegyzék mellett bemutatni.

Mint birák segéd biró társaikkal, az esküdtekkel együtt

a) Itélnek a' törvény szerint elébek tartozó perekben, itéleteiket végrehajtják, tartoznak azonban magokat az alispá-

ni hivatal' utasitásának c) pontja alatt megállapitott rendszabásokhoz alkalmaztatni.

b) A' megye' mind két rendü törvényszékein, a' főjegyző által meghivatván, tartoznak okvetetlen megjelenni, 's ha törvényesen akadályoztatnának, a' felől a' kormányzó alispánt jó előre levél által körülményesen tudósitani.

c) Az uriszékeken, mellyeken urbéri perek terjesztetnek itélet alá, birói minémüségben 's szavazattal, a' többiekben pedig mint törvényes bizonyság vannak jelen, 's az uriszékek' itéleteit ezen minémüségben irják alá, 's kötelesek a' megyei törvényszék' elébe felvitt pereket legfeljebb 15 nap alatt a' vármegyének bemutatni, 's az ott megvizsgált, 's végrehajtás végett onnan visszaküldötteket pedig az uriszékeknek általadni, 's mikép vétetnek az itéletek foganatba? felügyelni.

d) Sommás uton itélnek a' következő esetekben:

aa) Ha a' földes úr teszen kárt jobbágyának, 's a' dolog munkába veendő barátságos elintézése meg nem történhetnék, a' földes urat a' kivilágositandó kárnak, ha az 60 forinton túl nem terjed, pótlásában, ugy a' per' költségeinek megtérítésében is marasztalják, 's ebbeli végzéseiket, egyedül birtokon kivüli feljebbvitelt engedvén meg, foganatba veszik.

bb) Ha a' nemes cselédek gazdáiknak tetemes hibából, ravaszságból, vagy csalárdságból kárt okoznak annak kétszeres megtérítésére nézve.

cc) Ha a' jobbágy telket biró nemesek, vagy az elhagyott bármelly jobbágy telkeket a' felső bíróságok' elitélés után is a' megszállitásig használó földesurak tartozásaikat 1 nem fizetnék, 's a' tiszti közügyész által elébek idéztetnek. (1836. XI. 14. §.)

dd) Midőn a' rendezett tanácscsal nem biró községekben tartott vásárok alatt, a' panaszok nemesek ellen tétetnek.

ee) A' rendezett tanácscsal nem biró községekben a' nemnemeseknek vásár alatt keletkezett panaszai a' földes úr által, az ő közben-jöttökkel, — a' nemesekre nézve pedig kirekesztőleg általok intéztetnek el; minélfogva kötelesek a' kerületeikben tartandó vásárokban azért, de más részről azért is megjelenni, hogy kivált a' tolvajságról gyanús személyeket szemmel tarthassák, 's az elitélt tárgyakról vitt jegyzőkönyvet a' megye' levéltárába leendő tétel' végett a' vásár' végével mulhatatlan bemutatni. (1836 XVIII 17. 18. 19. §.) végre:

ff) A' 60 forintig terjedő szóbeli perekben a' nemesek ellen mindenkor, — a' nem nemesek ellen pedig ha azoknak illető biráik kötelességöknek eleget nem tennének.

Ezeken kivül különösen a' jobbágyok 's földesurak közti viszonyt tekintve, hatásuk 's kötelességeik következők:

a) A' költözni akaró jobbágyoknak, miután nem csak minden úri és köz tartozásaikra, de magános adósságaikra nézve is eleget tettek, vagy ezen utóbbiakra nézve a' hitelezőktől elfogadott kezeseket állitottak, 's földes uraiktól az elbocsátó levelet kikapták, úti leveleket ingyen adni. (1836. IV. 12. §.)

b) Az urbéri uton hozott végső itélet által elmozditott Jobbágyok vagy zsellérek saját épületeiknek, javitásaiknak, 's a' telkek' haszonvételeinek eladása' végett tartandó árveréseken a' tiszti ügyészszel együtt törvényes bizonyságúl jelenlenni.

c) Ha a' telkes jobbágyok' vagy urbéri zsellérek' törvényes elmozditása' esetében az árverés foganat nélkül maradna, vagy bármi oknál fogva más jobbágy' befogadásának szüksége támadna; az ily telkek' elhagyása' eseteit, különösen, még pedig hivataluk' elvesztése, 's a' kár' megtéritésének is egyedül személyeikre szoritott terhe' alatt a' legközelebbi közgyülésre bejelenteni. (IV. 14. §.)

d) A' jobbágyok' és zsellérek' gyermekeinek, 's a' házatlan zselléreknek, ez utóbbiaknak miután kötelezéseiknek eleve mindenkép eleget tettek, a' szabad elköltözhetésre elbocsátó levelet adni. (IV. 15. §.)

e) A' jobbágy telki állományok' földes uri kijelentett megegyezésén kivül, 's az urbéri törvény hozatala óta történt felcserélésének, vagy elosztásainak rövid útoni felbontásán a' tiszti ügyészszel együtt törvényes bizonyságul jelen lenni, 's arról a' közgyülésnek jelentést tenni.

f) Ha valamelly zsellér földes urától a' törvény által meghatározott-térségű házhelyen kivül más belső vagy külső telki tartozmányokat kapna, 's a' földes úr ezen tartozmányoktól járó kötelezések iránt az ilyetén zsellérrel alkura kivánna lépni, vagy ugyan arra nézve aránylag értendő jobbágyi állapotba tenni, mint törvényes bizonyság jelenlenni. (V. 8. §.)

g) A telekutánni' allományokba be nem számitott, vagy eredetileg 's egyedül a' jobbágyok' élelmére nem szánt irtások iránt a' tiszti ügyész' közben-jöttével kötendő egyezésen, mint törvényes bizonyság jelenlenni, 's iránta a' közgyülést tudósitani. (VI. 9. §.)

h) A' jobbágy által irásba foglalt uradalmi engedelem nélkül telt irtásoknak az uraság által, a' törvényben kitüzött három esztendő alatt, rövid uton czélba vett vissza-vételén

törvényes bizonyságul megjelenni, 's minden esetre felvigyázni: hogy az urbéri törvények kihirdetése' idejénél régibb irtásokból valami rövid uton el ne szakittassék. (VI. 2. §.)

i) Ha kivántatik, mind a' földes uraknak az urbéri munkák' bérbeadása iránti szándékát a' jobbágyoknak a' törvényben kitüzött határ idő alatt tudtára adni, mind azokat a' jobbágyok' elfogadásáról értesiteni. (VII. 5. §.)

k) Felvigyáztatni, hogy az urbéri tartozások iránti számtételek, a' földes urak és jobbágyaik között rendszerint tétessenek meg, felesleg munkára ne szorittassanak, 's hogyha a' járandóságon felül több munkát kivánna a' földes uraság, az iránt jobbágyaival szabad alkura lépjen. (VII. 11. §.)

l) Az uri tartozásokra, szolgálatokra, és adózásokra, nem különben a' királyi adományokból származott haszonvételekre, 's jogokra nézve, a' jobbágyok 's földes uraik között kötendő ideigleni egyezéseken jelen lenni. (VIII. 5. §.) Az ő jelenlétekben köttetnek továbbá a' tiszti ügyész' közbenjöttével:

m) Az esztendőnkinti tartozásokat tárgyazó akár örökös, akár ideigleni urbéri kötések is. Melly alkalommal kötelesek arra figyelmezni: hogy a' kötések a' munkák', és egyebek' árához, egyszersmind a' keresethez és élhetés' módjához alkalmaztatva tétessenek, 's az ily úri egyezésekből következő jobbágyi kötelességeket mindenkor eleve a' törvényes tartozások' állandó rendszerével fogják egybe hasonlitani, 's ezen egybehasonlitásról készitett okleveleket a' törvényszéknek bemutatandják, 's a' szerződéseket helyben hagyások után két példányban, a' feleknek, egyben, másikban pedig a' megyének, ki 's illetőleg beadják. (VIII. 6. §.)

n) Azon esetben: ha kerületeikben valamelly helyen a' közbirtokosok a' bíróságra kijelelendők iránt maguk közt három nap alatt meg nem egyeznének, a' községnek bíróságra alkalmas három személyt választás végett ők terjesztenek elő, 's ha a' községek által felfogadott jegyzőket az uraságok jová nem hagynák, a' fenforgó nehézségeket elintézés végett a' vármegyének bejelenteni, 's minden esetre, hogy a' községek jegyző nélkül ne maradjanak, figyelmezni tartoznak. (II. 1. §.)

o) Midőn a' jobbágy községek' haszonvételei' és jövedelmeinek kibérlésébe, magok a' földes urak is részt venni kivánnak, az árverésekben jelen lenni kötelesek. (IX. 2. §.)

p) A' járásaikbeli árvák' értékét kellő nyilvánosság, és felügyelés alatt tartják; e' végből az előljáróktól minden évnegyedben az árvák' állapotjáról sommás jegyzéket visz-

nek 's az árvákra ügyelő küldöttségnek bemutatják. (IX. 6. §.)

q) Ha a' jobbágy panaszát a' földes uraságnak béjelentvén, ott 15 nap alatt orvoslást nem nyerend, 's hozzájok folyamodik, köteleztetnek, kiküldetéseket sem várva be, a' felek' kihallgatása mellett a' panaszt nyomban megvizsgálni, barátságos uton elintézni, 's minden esetre intézeteik' sikeréről a' legközelebbi közgyülésre körülményes, 's a' panaszlóknak annak idejében ingyen kiadandó jelentést tenni. (X. 1. §.)

r) Felügyelni, hogy a' vármegye által tartatni rendelt úriszékek a' megszabott záros határidő alatt megtartassanak, 's az eleibek' utasitott peres tárgyak haladék nélkül megvizsgáltassanak, 's ha az úriszék' tartása elmulasztatnék, ezt a' gyülésnek azonnal bejelenteni.

s) Minden rendbeszedési urbéri perben az előleges kérdések' eldöntése után szükséges urbér behozatala' idejebeli állapotot, az akkoron készült lajstromokból és végrehajtási jelentésekből, és egyéb segéd adatokból a' tiszti ügyészszel, és munkálódó földmérővel együtt ők nyomozzák ki, valamint a' jobbágyi tartozmányok' jelen állapotjának felméretése is, az ő, mint törvényes bizonyság' jelenlétökben hitelesittetik meg, 's a' bírói itélet állal valóságosoknak és hasznosoknak ismert épületek' árát is, ha az egyesség mellett el nem intéztethetnék, ők becsültetik meg. (X. 9. §.)

10. §.

b) Mint köz bátorságra ügyelő személyek.

Mint közbátorságra ügyelő személyek, a' gonoszságok' kinyomozásában következő rendszabásokhoz fogják magokat alkalmaztatni:

a) A' mint valamelly gonoszság' vagy vétek' elkövetése iránt a' helybeli előljárók, vagy akármelly lakos által jelenté s tétetik, ha a' vétek' elkövetője tudva van, 's az nem nemes a' nyomozást, a' mennyire lehet, a' helyszinén azonnal elkezdik; ha pedig a' cselekvő tudva nincs, akkor a' feladás' körülményeiből a' gonosz tett' elkövetőjét kipuhatolni igyekezzenek, 's mind két esetben a' gonosztévőt elfogatván, azokat a' feladott vád eránt kérdőre vévén, a' vádnak tökéletes világosságra leendő hozatala eránt a' szükséges nyomozásokat, a' mennyire lehet, mindenkor a' helyszinén végre hajtsák, az önvallás' kivétele' alkalmával a' vádlottat az iránt is, hogy a' maga' mentségére mit tud előadni? kikérdezvén az általa

felfedezett körülményeket is kinyomozzák, úgy szinte az általa nevezett tanukat is és személyeket kihallgassák, 's a' feladott vád, — 's annak körülményei' folytában tett kérdések után kérdezzék ki az iránt is, hogy elfogatása' alkalmával mit vettek el tőle? úgy szinte a' kezénél találtatott bünjeleket is, ön vallásába irják be; — kérdezzék ki vagyonbeli állapotjáról 's arról, hogy elfogatása alatt saját vagyonjából tarthatja e' magát? valamint arról is, hogy előbb már hányszor 's mikép büntettetett? — ezután ha a' büntársak' kinyomozására, 's a' vétkes tett' bővebb kivilágositására, hosszasabb idő nem kivántatnék, a' rabot elfogatásától számitandó három nap alatt, a' nyomozásokkal, történetleirással, a' rabnál találtatott, 's különös jegyzésben is foglalandó eszközökkel és bünjelekkel együtt biztos őrizet alatt a' megye' közházába kisértendik, beküldött véleményes tudósitásaikat a' tiszti ügyészi hivatalhoz intézendők; — azon esetben, ha a' rab elkövetett vétsége' következtében okozott kár' megtéritése is forogna fen, annak erejéig a' vádlott értékét tilalom, vagy a' körülményekhez képest, ha különben elfogadható kezesség által bátorság nem szereztethetik, zár alá vévén 's zárgondviselőt a' rab' feleségének és gyermekeinek pedig, a' javak' mennyisége és minemüségéhez képest élelmet rendelvén, ekkép biztositott javai' összeirását, a' rabot illető iratokhoz melléklik; 's a' rab' összeirt vagyonára azért is felügyelni, minthogy azon esetben, ha a' rabnak elfogatásakor találtatott értéke időközben elfogyna, annak erejéig a' megitélt kárt, vérdijt, rabtartást és egyéb költségeket a' magokéból tartozandnak megadni.

b) A' rabok' dolgában törvényszék' eleibe berendelt tanúk alá kocsikat ők rendelnek, 's az illetőknek ők adnak a' fuvarról nyugtatványt.

c) A' megölt személyek' holt testei' felbontására a' járásbeli seborvoson kivül, más járásbeli seborvost, vagy a' főorvost hivják meg, a' boncolláson a' helység' előljárói és a' nyomozó tisztviselők is jelen legyenek, azon esetekben, hol testi sérelem forog fen, a' seborvos által a' vizsgálatot tétessék meg, 's mind az erről szoló bizonyságlevelet, ugy a' bünös' keresztlevelét is a' nyomozásokhoz mellékeljék.

e) A' pótló nyomozásokat minden haladék nélkül legfeljebb 15 nap alatt beadni kötelesek.

f) A' kissebb vétségü rabokat mint p. o. a' veszekedőket, ha vérengzés nem történt, 's kissebb erőszakot el nem követtek, tolvajokat, uti levél nélkül csavargókat, 12 pálczáig terjedő büntető hatóságukhoz képest, a' helyszinén maguk

büntetik meg, azok jegyzékét évnegyedenként a' vármegyének bemutatván.

g) Azon esetben, ha valamelly földes úr rosz tettben utól ért jobbágyát vagy cselédjét megfogatni nem engedné, azt előbb az 1659. 16. törvényczikkelynek szabályára emlékeztetvén, megintik, ha pedig arra nem hajtana, a' szükséges orvoslás' megszerzése végett a' vármegyének bejelentik; megjegyeztetvén: hogy a' gazda' károsodásának elháritása' tekintetéből, ha az elfogatandó cseléd számadó volna, a' szolgabirák elfogatási szándékjokat oly végre tartoznak a' gazdának tudtára adni, hogy a' cseléddel jelenlétekben számolhasson, 's más cselédről gondoskodhassék.

h) Ha valamelly rablást, tolvajságot, vagy gyilkosságot elkövető nemes személy adatnék fel elébök, azt csak a' tetten kapatva, (in flagranti:) 's azon esetben fogathatják el, ha birtoka 's lakhelyén kivül semmi egyebe nem lévén, a' megszökéstől tartani lehetne, különben kötelesek, minden nemes ellen feladott rosz tettet a' vármegyének oly végre bejelenteni: hogy ellenök tiszti visgálat rendeltethessék, mellyet az elrendelést magában foglaló határozat vételétől számitott legfeljebb 15 nap alatt feleletteher alatt kötelesek végrehajtani, 's a' vármegyének bemutatni.

i) Az idegen kézen talált, 's illető tulajdonos által felismert, és visszaitélt lovak, szarvas marhák, és egyéb barmokról külön jegyzőkönyvet tartanak, abba ily eseteket körülállásosan, 's a' kihallgatott tanú' vallásával egyéb probákkal együtt beigtatják, 's magát a' Jegyzőkönyvet minden esztendő' végével a' vármegyének bemutatják.

k) Minthogy a' csavargók, 's tolvajok leginkább az országutaktól távol eső csárdákban, 's oly tanyákon szoktak leginkább lappangani, mellyeken a' felvigyázat könnyü szerrel nem gyakoroltathatik, hogy azoknak eltöröltetése' tekintetéből az 1514. évi 61. törvényczikkely' szabályához képest intézetek tétessenek, kötelesek az ily gyanús korcsmákat és tanyákat, helyzetek' leirásával minél előbb összeirni, 's irántok a' vármegyének jelentést tenni.

l) Az Ország' határain belül utazóknak úti leveleket adnak, kötelesek azomban mindenkinek, de kivált a' ló- és marhakereskedőknek, maguk' viseletéről, jámborságárul, és tehetségérül előbb tudományt szerezni, 's az ily uti leveleket külön jegyzőkönybe feljegyezni oly végre: hogy ha kérdés támadna irántok, azonnal felvilágositást adhassanak.

m) Köteleztetnek a' réveket vámokat szoros felvigyázat alatt tartani, mind azért: hogy zsarolások ne történjenek,

mind azért, hogy az idegenek', és ismeretlenek' által költöztetése iránt kiadott rendelések a' vámszedő által pontosan teljesittettek-e? 's ha valahol rendetlenséget tapasztalandnak, azt azonnal megigazitani, 's ha a' rév' tulajdonosának ellentállása, vagy közbenvetése miatt ezt nem eszközölhetnék, arról a' vármegyének jelentést tenni.

n) Minthogy a' lopott marhák' elsikkasztásának, ha felvigyázat nem gyakoroltatnék, legalkalmasabb helyei a' falusi és pusztai mészárszékek volnának, a' mészárszékeket kerületeikben kellő nyilvánosságban tartják, 's felügyelnek: hogy a' helységekben az elöljárók, a' megtelepitett pusztákon pedig az ott lakó földesurak, vagy azok' tisztjei által a' mészárszékekben levágott marhákról rendes naplókönyv vitessék, mellynek kivonatát minden hónap' végével magukkal közöltetvén, ha tapasztalandják: hogy valamellyik mészárszékben oly marha vágatott le, mellynek honnan vagy kitől szerzése? bebizonyitva nincs, az iránt mind a' mészárost mind a' felvigyázókat kérdőre vonják, 's ha kellő felvilágositást adni nem tudnak, megfenyitik, vagy illetőleg feladják, 's a' marha' árát zár alá vévén, az egész esetet oly végre jelentik be: hogy a' vármegye' utján közhirré-tétele eszközöltethessék.

o) Az oly földesurakkal, kiknek birtokában rejtett utak, vagy meglábolható folyóvizek vannak, értekezni: hogy csőszeik az ily utak' gyakorlását ismeretlennek és kivált marhával meg ne engedjék, 's a' gyanúsokat állitsák a' helybeli előljáróság' elébe.

p) A' fenyitő törvényszéknek akár rövid uton, akár a' perekben hozott 's nékiek foganatositás végett kiadott itéletét végrehajtani, 's arról tudósitásaikat legfeljebb három hónap, az illető itéletek' kézhez adásától pedig 15 nap alatt okvetlen, 's szoros felelet-teher alatt bemutatni. Végre

q) A' rabok' tartása' bérét a' szolgabirák, a' magok kerületében szorgalmatosan szedjék be, 's annak miként tett teljesitéséről? szóló táblás jegyzékeiket adják be, mellyben a' kint lévő tartozások' be nem szedhetése okait is igtassák be; továbbá a' kerületjeikben előforduló 's különösen a' főszolgabirákra nem bizott dolgoknak elintézése reájuk tartozván, kiküldetések' folytában hová hamarébb tudósitást tenni, nem különben a' kerületjeikben tartandó vásárokon, búcsúkon jelen lenni, a' visszaéléseket korlátolni, és az elkövetett vétkeket tüstént kinyomozni köteleztetnek; — a' koldusok iránt hozatott rendeléseket szorosan tartsák és tartassák meg.

11. §.

c) Mint közigazgatási személyek.

A' szolgabirák, *mint közigazgatási tisztviselők*, a' jó rend', közbátorság' és egésség' fentartása' tekintetéből időnkint hozott megyei határozások' és intézetek' megtartására és mások általi megtartatására járásaikban ügyeljenek fel; a' helységek' jegyzőinek meghagyván: hogy az e' végett elbocsátott körleveleket a' helység' jegyzőkönyveikbe irják, 's azokat a' helyben lakó földesuraknak mutassák be, 's mind arról, mellyek iránt a' szolgabirói hivatalnak jelentéseket tenni, 's nyomozásokat véghez vinni kelletik, azonnal jelentést tegyenek, 's annak kivonatját az illető jegyzőkönyvbe igtassák, — minthogy továbbá faluról falura sokszor igen érdekes dolgokat tárgyazó levelek is küldetnek, minden helység' részéről oly jegyzőkönyv' tartassék, mellyben a' hivatalos levelek' érkezésének napja és órája 's annak: kitőli elküldése is feljegyeztessék, hogy a' támadható kérdések megfejtődhessenek 's a' bünös feleletre vonathasson. — Ezek felett a' helységek' biráinak hagyják meg, hogy a' szabadulni kivánó katonának bizonság-levelet ne adjanak, hanem azokat az illető kerületbeli szolgabirákhoz utasitsák; az ideiglen szabadsággal haza bocsájtott katonáknak világosságban leendő tartása' végett a' helységek' biráinak hagyják meg; hogy az ilyetén katonákat szabadság-leveleknek a' főszolgabiró előtt leendő bemutatására utasitsák, kik is annak hátára jegyezzék fel: hogy a' szabadsági levél mikor mutattatott be? 's annak foglalatját az illető táblás jegyzékekbe igtassák; minthogy a' helységek' elöljáróinak földesuraik és a' főszolgabiró' megegyezése nélkül kölcsönözniök nem szabad, azokat a' kölcsönözéstől tiltsák el; továbbá ha valamelly helység közösen valamelly pusztát vagy más egyéb haszonvételt bérfizetés mellett általveszen, arra vigyázzanak fel a' főszolgabirák: hogy a' jövedelemből kiki a' szerint a' mint fizet, részesitessék; a' helységek' biráinak tegyék kötelességeikbe azt is, hogy a' tetemesen megveretett, veszett kutya által megharapott, 's a' szülésben élethalál közt kinlódó személyekhez a' járásbeli seborvost vagy szülés segitőnét azonnal hozassák ki, 's a' kerületi szolgabirót e' felől tudósitsák; ha pedig valaki vert sebjeiben meghalálozik, vagy hirtelen halála annak meggyilkolása' gyanuját gerjesztené; vagy holt test találtatnék a' helység' határában, ezen körülményekről az illető kerületbeli szolgabirót azonnal tudósitsák, az ilyetén holt testeket mindaddig, mig az orvosok által meg nem vizsgáltatnak, 's fel nem

bontatnak, eltemetni nem lévén szabad, — hagyják meg továbbá a' helység' birainak: hogy a' nagyobb tekintetű szerencsétlen csapásokról, a' tüz, — árviz, — jégeső, — földindulás, ragadó nyavalyák, — marhadögről 's a't. azonnal haladék nélkül jelentést tegyenek. — A' főszolgabirák ennek folytában az első alispánnak tüstént, a' gyülés' bekövetkezésével a' megye közönségnek is jelentéseiket is adják be; egyébbiránt ha valamelly ragadó vagy uralkodó nyavalya vagy marhadög' kiütése felöl hirt vesznek, a' szükséges rendeléseket a' járásbeli seborvossal 's e' végett megkeresendő orvossal az alatt is tétessék meg, mig az első alispán vagy a' megye' közönsége által bővebb rendeletek tétetnének.

b) A' tüzi veszedelmek miatt mind az adozó, úgy más lakosok is nagy károkat szenvedvén, 's annak okát részint az épületek' rendetlen helyzete, 's azoknak könnyen gyuladható szerekből lett épitése, részint a' tüz' oltásához szükséges készületek' hiánya okozván, a' szolgabiráknak meglehetne hagyni, hogy a' vizipuskáknak — nagyobb vizes hordóknak, horgonyoknak, létráknak, rotskáknak, a' helység' nagyságához 's a' házak' magasságához alkalmazott arányban és mennyiségben leendő megszerzésére az illető földesurakat szólitsák fel hathatósan, ezen kivül az adó-fizetők' részéről is esztendőnkint bizonyos mennyiséget jeleljenek ki, — mellyből a' tüzoltó-készületek szereztessenek, a' már meglévők pedig mindenkor használható állapotban tartassanak, — e' felett az e' tárgyban tétetett hasznos és czélirányos intézeteken felül, minden helység' körülményeihez képest lehetne tenni olyatén rendeléseket, hogy a' helységek' elöljárói közöl némellyek arra vigyázzanak fel, hogy a' tüzveszedelemtől mentett helyre kivitetett butorok és egyéb vagyonok bátorságban legyenek; mások arra vigyázzanak fel: hogy a' tüzi veszedelemhez közellévő épületek' tetejét emberek foglalják el; 's azt a' mennyire lehet, vizes ponyvával takarják be, 's azt öntözgessék; ha pedig a' tüzet máskép eloltani nem lehetne, a' házak' teteje szaggattassék le; a' helység' azon részéből, melly a' veszedelemnek kitéve nincs, segitségére minden lakos jelenjen meg, még pedig úgy, hogy vagy fejszét, vas villát vagy rocskát avagy legalább hosszú rudakat, póznákat hozzon kiki magával, miknek segitségével a' tüzet ólthassák; a' kirendelt elöljárók közöl némellyek a' kutakhoz embereket rendeljenek, kik egymást felváltva az oda vitt hordókban vagy edényekben vizet hozzanak; az oly helységekben, mellyeken keresztül vagy azokhoz közel patak vagy kissebb folyó vagyon, állandó rekesztéseket jó eleve készi-

tsenek, hogy a' vizet megfogni lehessen; ezekhez és a' nagyobb folyókhoz alkalmatos járás készitessék, hogy a' vizhez a' szekerek bátran állhassanak; mindazok, kiknek szekere és marhája vagyon 's a' kik a' tüz' veszedelmének kitéve nincsenek, büntetés' terhe alatt mindaddig, mig a' tüz el nem óltatik, vizet az e' végett minden háznál készen tartandó hordókba hordani köteleztessenek; a' kürtök, kémények, palinka-házak minden két hétben szorgalmatosan megvizsgáltassanak, a' tapasztalt rendetlenségek orvosoltassanak, a' tüzre, pernyére, pipázásra, gyertyára szoros felvigyázat legyen 's éjszakánkint vagy fogadott vagy soros örök legyenek, kikre a' helységeknek a' végre kinevezett elöljárói vigyázzanak fel; — a' mi pedig az épületeket illeti, a' földesurak' befolyásával igyekeznek eszközleni azt, hogy a' hol az épületek közel egymáshoz és rendetlenül állittattak fel, a' belső házhelyek a' közellevő gyepből szaporíttatván az udvarok nagyobb tágasságot nyerjenek, egyébiránt ha valamellyik lakos házat vagy istállót ujonan épiteni kivánna, arra ügyeljenek fel, hogy annak derekát kőből vagy vályogból rakassa, 's annak elhelyeztetése is úgy történjék, hogy a' szomszéd épületekhez, a' mennyire lehet, közel ne legyen; meg lehetne továbbá határozni azt, hogy a' hol tüz által több házak elégtek, az épületek' ujabbi elhelyeztetése az e' végre kirendelendő megyei küldöttség által a' földesurak' befolyásával történjék meg.

c) A' helység' biráinak szoros felelet' terhe alatt hagyják meg azt is, hogy a' helységben megtelepedni, vagy tartózkodni kivánóktól, honnan lett érkezésekről szóló hiteles bizonyságlevelet kivánjanak, 's azt az illető kerületbeli szolgabirónak mutassák be; — úgy szintén ha valamelly lakos akármiféle marhát hoz be a' városba, annak hol lett vételét a' helység' birája előtt büntetés' terhe alatt bebizonyitani tartozik, szomszédok is hasonló büntetés' terhe alatt arra köteleztetvén, hogy az ilyetén marhák iránt a' helység' birájának jelentést tegyenek, egyébiránt a' szükséges nyomozást elmulasztó helység' birája, vagy a' bejelentést elmulasztó szomszédok, esetről esetre büntessenek meg.

d) Kötelességökben áll: a' liszt', hús' árszabására, mindennemű mértékre, valamint arra is felvigyázni, hogy a' megyének a' mezei, szőllő, és más kézi munkások' napi bére, takaró rész, őrlés-bér, malom-vám iránt hozott határozatai megtartassanak, mi végből kerületeiknek valamennyi helységeiben, minden hónapban legalább egyszer megfordulván, ha valaki ellen, vagy hamis mértékkeli élés, árszabás

önkényes áthágása miatt elébek panasz tétetik, azt megvizsgálják, 's a' feladás' tapasztalt valósága' esetében, az áthágót, ha nemes, a' felesleg fizetett árnak visszatéritése mellett, a' nemesi pénztár' részére, 12 forintra itélik; ha pedig nem nemes, fenyitő hatóságukhoz képest megbüntetik, 's ebbeli itéleteiknek azonnal foganatot szereznek, 's iránta a' vármegyét, e' részben vitt jegyzőkönyveiknek, 's a' beszedett summáknak elömutatásával, évnegyedenkint tudósitják. Továbbá felügyelnek: hogy

e) A' községek' pénzeit kezelő személyek azokat akár magok' hasznára, akár más rendeltetésektől különböző czélokra ne fordítsák. — Mi végre köteleztetnek kerületjeikben oly intézeteket tenni, hogy a' községek' közönséges jövedelmeiről 's köz szükség' pótlására kivetett és beszedett pénzekről, külön, — a' közadóról ismét külön naplókönyv vitessék, 's az ezen czimek' alá tartozó summák, ha egy ládában is, de egymástól elkülönözve tartassanak, 's a' helységek' elöljárói minden hónap' végével hozzájok a' pénztár' állapotját kimutató summás jegyzéket megküldjék a' végett, hogy midön egyik vagy másik község' pénztárát a' kivántató ellenőrködés' okaért vizsgálják, a' netalán történt csempeskedésnek, egyuttal annak is, valljon az illető földesuraság ebbeli felelletteherrel egybekötött kötelességének eleget tett-e? végére járhassanak, 's a' tapasztaltakhoz képest, a' szükséges intézetek megtétethessenek. — Ezeken kivül a' szolgabirák' kötelességei közzé tartozik

f) arra is ügyelni: hogy kerületeikben a' panaszoknak akár a' barátságos egyezés' elmulasztásából, 's idővesztésből, akár nem illető helyekre terjesztéséből, a' felekre szintúgy, mint a' közönségre kár ne hárámoljon; miokból annak kijelentése mellett, hogy semmi magános keresetet tárgyazó folyamodások, mellyekre az illető kerületbeli szolgabiró által a' „láttam" feljegyezve nincs, a' gyülésen felvétetni nem fognak, tartoznak a' hozzájok folyamodók' ügyében mindenek előtt a' barátságos egyeztetést megpróbálni, 's ha az nem sikerülendne, a' folyamodót, mennyiben dolga a' törvény' rendszerinti utjára tartozik, az illető birósághoz utasitani, különben pedig, ha t. i. a' panasz politicai uton elintézhető, a' vizsgálatot azonnal végrehajtani, 's azt minden szükséges adatokkal felkészitve a' megye' határozata alá terjeszteni.

g) Ha valamelly kerületeikbeli községet valamelly rendkivüli, tüz, jégesső, zápor, vizáradás, földindulás, vagy szélokozta csapás érné: a' kárt összeirni, 's azt részint azért,

hogy a' kártvallottak' számára leendő segedelmezés' végett a' nagy mélt. magyar kir. Helytartó Tanács megkérettessék, részint azért, hogy a' kártvallottak' adójának egy vagy több esztendőre leendő elengedésével némi enyhitést nyerjenek, tudósitásaik mellett késedelem nélkül bemutatni, 's miután az adó elengedtetett, vagy az illető község' részére valahonnan felebaráti segedelem küldetett, arra különösen felügyelni, hogy akár egyik, akár másik jótéteménybe csupán a' kártvallottak részesítessenek. — Továbbá:

h) Kötelességekben áll, azonnal, mihelyt kerületeikben valamelly szüle meghal, 's kiskorú árvákat hagy maga után, végére járni, tett-é végrendeletet? 's abban gyermekeinek gyámatyát rendelt-e? 's ha tett, azt kihirdetni, a' vagyont 's árvák' életkorát összeirni, 's arról a' rendelet' mássának, 's javak' összeirásának bemutatása mellett szükséges tudomás, és felvigyázás, — ha pedig vagy rendelet, vagy abban gyámatya nevezve nem volna, vagy ha végre, valamelly anya másodszor menne férjhez, csupán ennek, 's első házasságbeli gyermekei' életkorának bejelentésével, a' törvényszerint ily esetekben kivántató intézet-tétel' végett, az árvákra ügyelő küldöttségnek tudósitást tenni. Sőt még azon esetben:

i) Ha árvák nem maradtak is, akár van nevezve végrendelet' eszközlőjévé valaki, akárnem, mindazon végrendetek' mássait, mellyeknek kihirdetése' végett meghivatnak, kötelesek a' vármegyének másolatban bemutatni oly végre: hogy a' kinevezett eszközlőtől a' végrendelet' mikép történt végrehajtása számon kérethessék, a' második esetben pedig végrehajtó neveztethessék.

k) Ha kerületeikben oly ügyefogyott vagyontalan árvák, vagy talált gyermekek jelentetnének be nékiek, kik iránt felebaráti kötelességből senki sem gondoskodik, iránt ok ideiglen tüstént rendelést tevén, felőlök az árvákra ügyelő küldöttségnek, a' fentebb előadott mód szerinti intézkedések végett, tudósitást tenni.

l) Köteleztetnek a' törvény' rendeletéhez képest, a' kerületeikbeli szülöttek meghitelesitett, 's az 1836. évi III. t. cz. 4. §-nak szabálya szerint oly helyeken, hol a' gyülekezethez magyar nyelven mondatnak szent beszédek, magyarul irott anyakönyveiknek eredeti másait minden év' végével a' vármegyének bemutatni.

m) A' magyar nyelv' terjesztése' tekintetéből kerületeikben azon községeket, mellyekben eddig magyar oskolamesterek és jegyzők nem voltak, arra kötelezni: hogy ezen mindkét rendbeli szolgálatra magyar nyelvben járatos egyé-

neket fogadván, mind a' gyermekek magyarúl oktattassanak, mind a' helység' számadásai, 's mindennemű folyamodásai magyar nyelven szerkeztessenek. [1])

12. §.

Szolgabirák' hivataleskü je.

A' szolgabirói eskü is — mint más biráké — következendő: „Én NN. esküszöm az élő Istenre (boldogságos szűz Máriára és Istennek minden szentjeire), hogy minden előttem perlekedők' ügyeiben, 's hivatalomhoz tartozó minden dolgokban, minden személyes tekintet nélkül, tudni-illik gazdagságra, vagy szegénységre nem figyelmezve, 's félre-tevén minden jutalmat, kérelmet, kedvezést, félelmet és gyülölséget, szeretetet 's tetszeni-vágyást, a' mint Isten, és annak igazsága szerint teendőnek fogom találni, jogszerű és igaz itéletet, igazságot fogok szolgáltatni, 's azt minden dolgokban tehetségem szerint végre is hajtom, Isten engem úgy segéljen (és annak minden szentjei)."

Esküdti hivatal.

1. §.

Esküdtek' hivatalköre.

A' „juratus assessor" kitétel alatt emlitett megyei birákból nevezett Esküdteknek mindennemű hivatalos foglalatosságaira nézve általános elvül megjegyezvén: hogy a' mi akár a' járásbeli fő, akár a' kerületbeli szolgabirák által különösen rájuk bizatik, azt pontosan teljesiteni tartoznak, 's a' nem teljesités' esetében a' vármegyének bejelentetvén, mint engedetlenek a' legszorosabb felelettehér alá vonathatók; —

[1]) Dolgozatunk' egészéhez tartoznék a' szolgabirák' „Váltótörvénykezési feladatai"ról is szólani: minthogy azonban ez tisztelt Zsoldos Ignácz' koszorúzott „Szolgabirói hivatal" czimü munkája' első kötetének 267—280. lapjain tárgyszerü terjedelemben — jelen csekély dolgozatunk' már kész volta után — avatott tollal adatik elő, elégnek véljük a' derék szerző' idézett lapjairai utalást.

mint végrehajtó birák' foglalkozását illetőleg, kötelességeik' következőkben pontosulnak:

a) Esküdt soha magától mint biró nem foglalkozik, hanem vagy mint birói segédtárs — vagy mint kiküldetett 's megbizatott a' vármegye vagy alispán, vagy szolgabiró által; vagy pedig mint a' peres felek által, köz megegyezés szerint megválasztott biró — ezért: mindig azon legyen, hogy kiküldetése, 's megbizatása, akárminő foglalkozásra, irásban legyen, aláiratva a' kiküldőtől 's megbizótól, — vagy pedig a' megválasztóktól.

b) Az alispán előtt lefolyt perekbeni elmarasztaló itéletek' végrehajtásba vétetnek az együtt biráskodó sz. biró és esküdt által; — a' szolgabirói perekben a' végrehajtó az együtt biráskodó esküdt.

c) A' végrehajtó biró foglalásra mindig itélet által szokott különösen kiküldetni, vagy pedig az együtt biráskodó tag néha nyilván az itélet által végrehajtásra nem küldetik ki, hanem csak a' megkeresendő szolgabiró segédjével vagy pedig megkeresendő esküdt küldetik ki.

d) Befejeztetvén végképen a' rendes per: a' nyertes fél' ügyvédje az elmarasztaló itéletnek végrehajtását jelentő leveleket két egyenlő eredeti párban elkészitve, az illető exequens birónak előmutatja, a' ki a' végrehajtási határnapot azon levelek' foglalatjának üres helyeibe beirja; — továbbá az exequens aláirja a' levelek előmutatási helyét, évnek számát és napját; vezeték 's keresztnevét és hivatalát, — azután aláirja az „olvastam"-ot (lectum): ezek megtörténvén a' végrehajtó biró összehajtja azon leveleket, és kivül azoknak záró széleire reá üti pecsétjét, 's reá irja a' végrehajtási határnapot.

e) Ki lévén tüzve 's a' jelentő levelekbe beirva a' végrehajtási határnap, ugyan ezt a' végrehajtó biró pontosan szinte magának felirja legczélszerűbben saját naptárába, a' kitüzött hó, és nap ellenébe, hogy el ne felejtse; ekkor a' biró a' bejelentő leveleket vissza adja a' felperesi félnek, és az illető eredeti pert a' pertárból téritvény mellett azonnal kiveszi; mert e' nélkül végrehajtást eszközölni lehetetlen, 's nem szabad.

f) A' rendes perekben hozott elmarasztaló itéleteket a' végrehajtási bejelentéstől számitva legkevesebb 15 nap mulva lehet végrehajtásba venni; hogy ha pedig a' feleknek hanyagságuk által az itélet egy esztendeig végrehajtási foganatba nem vitetnék, akkor az itélet' ereje elidőzött, és azt végrehajtásba venni mindaddig nem lehet, mig csak annak erejét saját

módja szerint az illető fél fel nem éleszteti.— A' szóbeli perekben pedig azi ítélet' hozatalától számitva nyolczad napra okvetetlen végrehajtásba veendő.

g) Közelgetvén a' végrehajtás' napja, a' nyertes fél legalább három nappal előbb köteles magát jelenteni a' bírónál a' leendő vagy nem leendő végrehajtás iránt; különben könynyen megtörténik, hogy a' biró, mivel a' nyertes fél magát előre nem jelentette, azt kész hinni, hogy a' felek megegyeztek, és többé szükség nincsen végrehajtásra, minek következtében, ha a' biró ilyenkor egyéb hivatalos dolgairól máskép rendelkezett, a' végrehajtás máskorra marad. 'S igy ha a' felek a' végrehajtás bejelentésének ideje alatt meg nem egyeztek volna, akkor az illető fél' kérelmére ismét az előbbi mód szerint új határnap tüzetik ki.

h) Ha a' bejelentett végrehajtásnak ideje alatt a' vármegyének rögtön 's hirtelen késedelmet nem szenvedőleg végrehajtandó végzései' jönnének közbe, úgy hogy a' kitüzött határnapon lehetetlen lenne a' végrehajtást eszközölni: ekkor a' biró az illető feleknek azonnal tudtára adja, hogy hivatalos kötelessége' teljesitése által akadályoztatva levén a' kitüzött végrehajtást foganatba nem veheti, hanem azt kénytelen máskorra elhalasztani, és igy a' fentebbi mód szerint ismét új határnapot tüz ki.

i) Bekövetkezvén határnapja a' végrehajtásnak, ekkor a' végrehajtó biró megjelen az alperesnél, a' szerint mint az törvényesen be volt jelentve; mi végre a' végrehajtó birónak kezeinél kell lenni a' végrehajtás' bejelentéséről szóló eredeti bizonyitványnak; különben semmiféle elmarasztaló itéletet nem lehet 's nem szabad végrehajtania; kivevén ha hogy talán abba a' vesztett fél az eljáró biróság előtt megegyeznék, különben nem. Ha megvan a' végrehajtás' bejelentéséről szóló bizonyitvány: akkor a' végrehajtó biró jelenlétében a' felperesnek, vagy felperesi megbizott ügyvédnek — az alperesnek, vagy alperesi megbizottnak, (ha nem lenne jelen az alperes, és szinte senkit maga helyett nem bizna meg; sőt a' szokott szállását kulcsokkal, lakattal, bezárattan hagyná, akkor a' felperes' kérésére lakatos által is a' szobák felnyittathatnak bizonyságok előtt, és a' szobában találtatott butorok összeiratván foglalásba vétetnek, legalább két idegen meghivott tanúbizonyságnak jelenlétében; azonban ez mennél több, annál jobb; falun tanúbizonyságul végrehajtás alkalmával a' falusi biró, vagy két esküt ember, helybeli jegyző szoktak meghivattatni napidij mellett; — sz. kir. városokban legalább két tisztességes és becsületes jellemű idegen ember azon észrevétel mel-

lett: hogy ha sz. kir. városban a' végrehajtás valami nemes embernek városi ingatlan vagy ingó javai ellen intéztetik a' végrehajtás: akkor az illető városi birónak, a leendő végrehajtást, megkereső levél mellett, tudtára kell adni jó előre azért: hogy ellenőrképen azon végrehajtásra egy kebelbeli tanácsnokot kiküldhessen) — a' magával vitt illető eredeti pert előmutatja, 's illendőséggel megmagyarázza ott megjelenésének okát, és az illető per' czimét felolvassa ekképen: NN. felperes adóssági vagy más pert NN. forint erejéig, NN. esztendőben, — hóban — napon — NN. biró előtt NN. alperes ellen kezdett, és annak elmarasztalásával befejezett;— ezután az itéletet fenszóval, halkal, értelmesen végig felolvassa; — az itélet' felolvasása után, ámbátor a' nyertes fél' ügyvédje már előre kidolgozva szokta a' végrehajtási pénzmennyiséget a' végrehajtó bíróság' elébe terjeszteni, de még is mivel az ügyvédek jobbadán nagyitva szokták a' per- 's a' végrehajtási költségeket előterjeszteni; tehát azt magának a' végrehajtó birónak kötelessége lelkiismeretes illendőséggel felszámolni 's megállapitani.

k) A' végrehajtási pénzmennyiség' felszámitása ekképen intéztetik: a' legelső pontba tétetik a' megitélt adóssági tőkepénz; — a' 2-ik pontba: a' megitélt kamat, ez-okon a' kamatok kiszámolását, a' scalaris számadást szükség mentől jobban megtanulni: a' 3-ik pontba tétetnek a' megitélt perbeli, költségek (ebbe már a' betáblázási, perbe idézési, pertári, birói, 's ügyvédi illetőségek itélet által egybe vannak sommázva, minek okáért ezekhez végrehajtás' alkalmával nem lehet semmit tenni) — a' 4-ik pontba tétetik a' végrehajtás' bejelentésének díja. Azonban ha az alperes távol lakik, akkor az utazási és más élelmi költsége is az esküdtnek számolásba tétetik. — 5-ik pontba tétetik a' végrehajtó birói díj, 6-ik pontba tétetik a' felperesi ügyvéd' díja (ha az alperes távol lakik, akkor a' végrehajtó birónak és a' felperesi ügyvédnek is az utazási 's élelem' alkalmazási költsége számolásba vétetik, — a' 7-ik pontba tétetik a' meghivott tanúbizonyságoknak napidíja.

l) Fel levén sommázva, 's bíróilag megállapitva a' végrehajtási pénzmennyiség, ezután a' biró ennek erejéig felszólitja az alperest a' felperes' részére leendő készpénzbeni lefizetésre, avagy készpénz nem léte' esetében könnyen készpénzzé fordítható valami értéknek kijelelésére, (ekkor elhallgat a' biró, figyelmező az alperes' beszédjére, a'ki jobbára vonakodik fizetni, és a' felperessel szóbeli vitázásba, sokszor személyes és goromba szemrehányások között, ereszkedik, melly alka-

lommal a' bíró illendő komolysággal emlékezteti a' feleket a' kölcsönös sértegetések' elmellőzésére, az alperes által tett kifogásokat pedig, mint nem végrehajtás-, hanem perre, vagy más orvoslási utra tartozókat, el nem fogadván, elutasitja); — ha az alperes fizetni kiván, 's van kész pénze, ekkor a' biró azt felolvasván, általadja az felperesnek, és az adóssági kötelezvényt a' felperes által visszaadatja az alperesnek: 's ezzel vége van a' végrehajtásnak, és a' biró egy példányban a' történt végrehajtásról szóló bizonyitványt elkészitvén, ezt hozzá csatolja az illető perhez, mellyet a' pertárba szükségképen visszavisz;

m) Ha az alperes sem kész pénzzel fizetni, sem pedig kielégitésül alkalmas értéket, telket vagy ingó vagyont nem akar kijelelni, akkor a' biró az 1832/6 esztendei XV-ik törv. czikk' teljes értelmében követi az eljárást.

n) Hogy ha pedig, midőn a' biró valósággal az alperesi értéket 's vagyont végrehajtási foglalásba kezdi venni, az alperes felemelt pálczával ezen szók' kimondása között: „Opponálok" = „ellen szegzem magamat a' végrehajtási birói foglalásnak," akadályoztatja a' végrehajtást; akkor, ha a' keményebb szóbeli felperesi visszatorlás, és a' komoly birói el nem fogadás nem használ, 's ha az alperes folyton felemelt bottal, 's egyszersmind szóval ellenzi 's akadályoztatja a' végrehajtást; sőt ha az alperes erőhatalommal megragadván a' végrehajtó biró' karját vagy ruháját, erőszakosan elrántja vagy elránczigálja őtet a' végrehajtási foglalkozástól; ilyen körülményekben a' biró megszünik folytatni a' végrehajtási foglalkozást, illendően eltávozván az alperesi telekből, vagy háztól. E' részben lényeges kivánatosság az: hogy az alperes valóságosan felemelje a' végrehajtó biró ellen botját, csákányát, kardját, vagy puskáját; különben az oppositióra nézve nem elegendő, és nem érvényes csupán szóval mondani protestálok — opponálok = ellene szegezem magamat a' végrehajtási biróságnak; és e' szerint oppositionális pert nem lehetvén a' nyertes felperesnek kezdeni, szükséges tehát ismét új határnapot végrehajtásra kitüzni bejelenteni és a' végrehajtást ujra kisérletbe venni.

o) A' végrehajtási bizonyitványban minden, a' mi végrehajtás' alkalmával történt; röviden 's őszintén betétetik; mi végre szükséges: a' birónál fel legyen minden személynek neve, rangja, czime jelelve, kik csak jelen voltak a' végrehajtáson.

Pénztári hivatal' személyzete.

1. §.

Hadi-, házi-, fiók-, Karok és Rendek-féle pénztárak, Pénztárnokok', Biztositéklevél' 's kézi pénztár' ismertetése.

A' pénztárnokok' jegyző- 's napló-könyveinek miképi vitele? 's a' számadások' mikénti készitése' módja? iránt a' felsőbb k intézvények szolgálnak zsinórmértékül, ezekről majd az „adórendszer" előadásában szólandunk.

A' pénztárnokok különbfélék: középpontiak (főadószedők) 's külsők (aladószedők); az első osztályba tartoznak a' hadi, mellyben az országosan megállapitott adónak a' megyére eső része folyik be; — a' házi, mellybe önmaguk a' megye' Rendei által évenkint előlegesen meghatározott közigazgatási szükségekre kivántató summák tartatnak; végre, mellybe a' vármegyék' szabad rendelkezésétől függő tőkék, egyszersmind a' depositumok, és minden egyéb, nem az adózó népet illető pénzek kezeltetnek, 's ez általános czimmel „Karok és Rendek' pénztárának neveztetik. — A' második osztályba esnek a' fiókpénztárak (cassae particulares), mellyek mindenik járásban azért állittattak fel: hogy a' vármegyék' terjedelmesebb volta' tekintetéből az adónak mind behajtásában mind beszállitásában az adózó községeknek könnyebbség szereztessék.

A' két fő-pénztár külön helyen 's külön személyek — tudni illik: a' hadi és házi főadószedő pénztárnokok által kezeltetik; kik a' gondviselésökre bizott köztárakért minden értékükkel jótállni tartoznak. E' végből mielőtt a' pénztár nekiek átadatnék, minden vagyonukat (p. o. Pest vármegyében) összeiratni 's az összeirásokkal együtt a' tölök kivántató mind maguk- mind feleségeik vagy ha még szüleik 's osztatlan testvéreik is volnának, azok által is alá irt biztositéki levelet, betábláztatás végett, bemutatni kötelesek, egyszersmind kijelentetvén: hogy mindaddig, mig főadószedői hivataluk tart, semmiféle tömegek', árvákat illető vagy zár alá vett jószágok' gondviselői nem lehetnek, sem a' pénztárban akár maguk', akár mások' pénzeit semmiféle szin alatt tartaniok nem szabad. Ezenfelül Pest megyében a' hadi főadószedőnek a' házi pénztárhoz, 's viszont a' házi főadósze-

dőnek a' hadihoz külön kulcsa lévén, egyik a' másik nélkül a' pénztárhoz nem nyúlhat; hogy azonban e' miatt, kivált a' házi pénztárból, csaknem mindennap kellő fizetésekben hátramaradás ne történjék: mind a' két pénztárnok úgy nevezett kézi pénztárt is tart, mellyből a' naponkinti fizetéseket teszi, 's e' végből megengedtetik, hogy az ellenzáros pénztárból egyik szintúgy mint a' másik bebizonyitván a' kezénél lévő nyugtatványokkal, hogy az előbb kivett somma elfogyott, egyszerre legfeljebb 5000 forintot kivehessen, 's a' kézi pénztárba általtehesse.

2. §.

Mindkét fő-pénztárnok' kötelességei.

A' fő-pénztárnokok' kötelességei ezekben pontosulnak, úgymint:

1-ör Akár új rovásos összeirás hajtatott végre, akár csak a' régi igazittatott meg, az ebből kiütött rovások' összes mennyiségéhez képest, a' számvevő' közbejöttével járásonkint a' megye' minden községeire és pusztáira külön (individualiter) a' rovások' számát kidolgozni, 's azokhoz képest mind a' hadi-, mind a' házi adót kivetni, 's a' kivetést annak kulcsával együtt a' közgyülésnek bemutatni, 's miután az, közgyülés által helyben hagyatván, mind nékiek — mind a' főszolgabiráknak 's illetőleg aladószedőknek kellő használat végett kiadatik: a' szerint minden helység' avagy puszta' illetőségét, az úgy nevezett nagy könyvbe beirni, 's ebbe mind a' készpénzbeli fizetéseket, mind a' megye' határozataihoz képest időről időre a' kiszolgáltatásokért járó betudásokat is pontosan feljegyezni, 's ebből

2-or a' betudások' jegyzékeit járásonkint úgy elkésziteni, hogy az adókönyve-cskék' összetartása annak idejében, minden felakadás nélkül czélirányosan mehessen végbe.

3-or Mind az egyik, mind a' másik pénztárra nézve megye' hiteles pecsétjével erősitett külön naplókönyvet vinni, 's abba az aladószedő által beszállitott pénzmennyiséget vélek önmagukkal mind számmal bejegyeztetni, mind betűvel is beiratni, egyszersmind azoknak a' gondviselések alatt lévő fiók-pénztárak' vizsgálata' alkalmával leendő előmutatás végett nyugtatványt adni.

4-er A' vármegye' határozatának előmutatása nélkül semmiféle tisztviselőtől a' pénztárba semmit be nem vehetnek, 's azon esetben, ha valamellyik pénztárba közhatározat' következésében akárminémű pénz tétetik be, a' beadó tisztvi-

selő fogja mindenkor azon summát az előbbeni pontban leirt mód szerint a' naplókönyvbe irni.

5-ör tartoznak számadásaikat minden katonai év' végeztével legfeljebb két hónap alatt a' vármegyének okvetetlen bemutatni, hogy azok a' számvevő szék által megvizsgáltatván, a' megye által a' nagy mlgú m. k. Helytartó Tanácsnak felterjesztessenek.

3. §.

Különösen a' hadi-pénztárnok' kötelességei.

A' hadi-pénztárnok' különös kötelességei következők:

1-ör hadi-pénztár' részére tett fizetéseket tulajdon hivatalos könyvébe azonnal beigtatván, a' pénzeket a' hadi-pénztárba tegye be; ezenkivül minden hónapban a' hadi-pénztár' állapotját kimutató táblás jegyzéket az első alispánnak adja be.

2-or A' bevett pénzeket vagy az illető kir. kincstárba évenkint két izben befizeti, vagy hadi-biztosi rendelet mellett a' nyugalmazott 's szolgálatban levő katonaságnak kiadja, a' tett fizetésekre rendes nyugtatót vévén, 's hat hónaponkint az illető kerületi tartománybeli biztossal tartatni szokott számozás' alkalmával a' befizetett pénzekről 's kiszolgáltatott termesztményekről 's előfogatokról, a' rendes számozást, e' végett kiküldött tiszti társával véghez viszi, mindezek' mikénti végbementéről? tudósitását haladék nélkül, az eredeti nyugtató' bemutatása mellett, beadja.

3-or A' más 's ne tán a' megye által gondviselésére bizott, 's bizonyos czélokra forditandó pénzeket külön tartja, azokróli számadását külön, évenkint elkésziti 's beadja. Ellenben

4. §.

Házi-pénztárnok' kötelességei.

A' házi pénztárnok' különös kötelességei:

1-ör a' harmadik évnegyedes közgyülésre a' következő évi költségek' előleges feljegyzését, a' megye' közönsége által leendő megállapitás 's Helytartó Tanácshoz leendő felküldés végett, táblás jegyzékben elkészitve beadja.

2-or A' házi pénztár' részére tett fizetéseket tulajdon hivatalos könyvébe igtatja, 's a' bevett pénzeket a' pénztárba teszi.

3-or A' tisztikar' és szegődöttek' évi fizetéseire kellő 's a' rabok' tartására szükséges pénzeken felül, megyei közgyülési határozat nélkül pénzt nem adhat ki, a' szükséges kinem kerülhető esetekben a' már meghatározott épités- vagy munkára, irásban kiadandó alispányi rendelet melletti (Borsod megyében 200 forintot nem haladó) fizetéseket felelet' terhe alatt, a' legközelebb tartandó közgyülésen okvetlen bemutatni, 's a' fizetés' elrendelését kérni tartozik; ennélfogva tett fizetései' bizonyitására csak a' megyének annak rendje szerint kiadott határozatai vétethetnek be; ezenkivül a' törvényszéken jelen volt táblabirák' napi fizetéseit az élnök alispán által aláirandó feljegyzés mellett kiadhatja, 's törvényszéki határozás mellett a' fenyitő vagy büntető ügyekben külső törvényhatóságoktól érkezett tanúk' napiszámjait is kifizetheti; — a' folyamatba lévő törvényszék alatt a' tanúk' részére tett fizetések' mennyiségéről jelentést teend: hogy azoknak bevétele az illetö bűnös személyek' vagyonaiból elrendeltethessék.

5. §.

A' megyei főpénztárnokok' hivatal esküje.

A' megyei főpésztárnokok esküformája következő: „Én NN. esküszöm az élő Istenre: hogy a' magamra vállalt adószedői hivatalban a' hadi- és háziadónak beszedésében minden tehetségemmek reá szánásával hiv és szorgalmatos leszek, kiszabott tiszti fizetésemen felül a' szegény népen részemre pénz-, munka-, vagy élelembeli zsarolásokat nem teszek; az adóhátramaradásnak megsokasodásait minden módon elháritani fogom, hivatalomnak kiszabott rendjét figyelemmel teljesitem; a' beszedett pénzeket a' nyugtató könyvetskébe és naplókönyveimbe hiven és szorgalmatosan beirom, 's megőrzöm; magam' szükségeire nem forditom, másoknak pedig semmiféle szin alatt költsön vagy kamatra nem adom, hanem azokkal egyenesen a' T. N. vármegye' rendelése szerint bánok, a' pénz' behajtásánál az adózó népet nem nyomorgatom, a' pénzzel beérkezendő személyeket sem restség sem ártani kivánó szándékból le nem tartóztatom, a' meghatározott időre híven számot adok, az észrevett fogyatkozásokat helyrehozom 's megtéritem, felsőbb rendelés nélkül, még jóvá hagyás' reménye alatt sem adok ki semmit, 's a' pénzzel kereskedni nem fogok. Isten engem 's a' t. ugy segéljen."

6. §.

Aladószedők' hivatal-köttelességei, részökre költ k. k. Utasitás. Nemesi pénztárak.

Némelly vármegyében minden járásnak külön fiókpénztára, 's aladószedő czim alatt külön pénztárnoka van. Ezektől szinte megkivántatik: hogy mielőtt ebbeli tiszteket megkezdik, a' gondviselések alá adandó pénztár' bátorságára minden nemü értéküket összeirassák, 's az összeirást mind maguk, mind feleségeik, vagy ha még szüleik 's osztatlan testvéreik is volnának, azok által is alá irt biztositéki leveleket bejegyzés végett a' vármegyének bemutassák; minek megtörténtével a' pénztárt általvevén, kötelességükben áll:

1-ör. A' járásaikbeli községeket és pusztákat gyakran, 's különösen oly időszakokban, midőn az adozó nép termesztményeinek valamelly ágazatából pénzt kap, eljárni, 's az adó' behajtását szorgalmazni.

2-or. Midőn a' járásbeli főszolgabirák által tett rendelet' következtében valamellyik helység' birája, 's adószedője által pénz hozatik be, azt mint az illető könyvekbe, ugy a' helység' könyveibe beirják; e' felett a' beszedett adó' mennyiségét a' felsőbb rendelések' folytában készitett táblás Jegyzékbe igtatván, 's aláirván, a' behozott pénzeket minémüségükhöz képest külön választván, táblás Jegyzék mellett az illető pénztárnoknak a' beadott pénzeket haladék 's minden fogyatkozás nélkül adják be, — ha a' főszolgabirák az adóbeszedése' alkalmával jelen nem lehetnének, az adójok' lefizetésében restelkedő helységeket bejelentsék, a' helységek' kiskönyveibe a' betudásokat szorgalmatosan igtassák be, — az összehasonlitási táblás jegyzékeket évenkint annak idejében szorgalmatosan készitsék el, ezenkivül

3-or. Kötelesek az illető községek' előljárói vagy pusztai adószedők által a' fiókpénztárba beszállitott summákat, valamellyik alispány által, zsinorral keresztül húzott 's megpecsételt naplókönyveikbe önmagukkal mind számmal bejegyeztetni, 's mind betűvel is beiratni, viszont a' községek' kis könyveibe azokat önmaguk kezével beirni, annak akár feleségeik akár megbizottjaik általi beiratása, a' vagy a' beirás' helyett külön nyugtatvány' adása, a' hűtelen számadókra szabott büntetés' terhe alatt egy átalában tiltatván; mi a' pusztai nemnemes haszonbérlőkre kivetett adó' beszedésében is megtartandó, azon különbséggel: hogy valahányszor azoktól az adót kezekhez veszik 's kis könveikbe feljegyzik, iránta azonnal tartoznak a' főszolgabirónak okvetlen jelentést tenni, kü-

lönben (Pest megyében) annak csupán egyszeri elmulasztásáért is a' vármegyének teendő bejelentés után hivataljaiktól azonnal elmozditandók.

Egyébiránt a' pénztárak' miként kezelésének az 1770-k évi september 17-ről 4164 sz. alatt közrebocsátott „Instructio qualiter in universis regni Comitatibus, Regiisve Civitatibus, nec non Districtibus, separatas portas habentibus, deinceps manipulandae Contributionis" Felsőbb rendeletek' folytán kitüzött szabályoknak részletes előadásával majdan az adórendszer' terjedelmes vázlatában foglalkozandunk; e' helyütt csupan a' megyei aladószedők' részére az 1820-k évi január 15-ről 19423 sz. alatt hiresztelt k. k. Utasitást véljük szükségkép közlendőnek; melly ekként következik:

Nro. 19423. Instructio Vice Perceptoribus II. Regni Jurisdictionum relate ad commanipulandas Cassas publicas deserviens.

Quamvis quidem Generales Cassarum publicarum V. Perceptores veluti commanipulantes Generalis Perceptoris, et qua tales, nulla ab his speciali obligatione semotos, separata etiam quapiam Instructione vel ex eo haud egere prone dignoscerentur, cum his, quibus relate ad incassandas erogandasque pecunias, conficiendas subin Rationes, enucleandas nefors reflexiones, manipulanda subsidia, et oblata, aequalia incumbunt onera, quive ad eandem prorsus vigilantiam aequalem Responsabilitatem imo, et pro re nata mutuam Cassarum reintegrationem obligantur ea ipsa, quae altius jam probata, Regnique Jurisdictionibus intuitu manipulandarum Contributionalium pecuniarium Anno adhuc 1770 pro Cynosura communicata est, Instructio deservire possit; ne interim Iidem Generales Cassarum V. Perceptores in evenibili convictionum casu, seu insufficientiam attactae Instructionis Perceptoralis ubi quidem de Contraseratura nihil agitur, sese palliare, seu ignorantiam propriorum sibi agendorum, respective incumbentiarum suarum allegando, altissimas intentiones Regias eludere valeant, hanc uti sequitur, per Consilium hocce Locumtenentiale Regium elaboratam, altissimoque Loco probatam, pro omnium eorum, quibus interest Cynosura, exactaque observantia extradari Instructionem.

§. 1. Quoniam ex paterna Majestatis Suae Sacratissimae, quo in subditos perchari Regni sui Hungariae ducitur affectu,

quove quaevis miseram contribuentem Plebem gravantia dispendia ante verti benigne cupit, speciali Clementia, et Annutu Generales Cassarum V. Perceptores tum ad majorem Cassarum securitatem conciliandam, tum etiam et ideo, ut ad inopinatum nefors ordinarii Rationantis Divinae Providentiae casum confusiones Rationum, cum jactura persaepe aeris publici, et Successorum labefactatione junctae, infinitae item scriptitationes, convictiones, nec non notabiles inexigibiles Restantiae evitari queant, constituti haberentur, ex eo Regni Jurisdictionibus Supremo Nomine Regio districtim committi, ut ad officium hocce, a cujus solerti ac fideli manipulatione, exacta rei contributionalis administratio principaliter dependet, expertae probitatis, fideique Virum, solertem adhaec, neque Viribus fractum, et in quantum fieri licuerit, sui in gremio possessionatum, adplicare contendant.

§. 2. Constitutus praevio modo solitoque Officii Juramento obstrictus Generalis Cassarum V. Perceptor, ut de securitate, et integritate publicarum Curae suae credendarum pecuniarum cavere valeat, in limine statim, seu aditu Officii sui adscitis Magistratualibus Cassas visitari desiderabit, Erogationibusque cum Perceptione combinatis realem Cassae statum erui, praeexistentemque paratam pecuniam renumerari curabit, ita, ut reservatis pro utriusque Rationantium Legitimatione Instrumenti hujus Visitationalis paribus, Diarioque, quod Generalis Cassae Perceptor, hucdum solus, et unicus duxerat, concluso, ambo, et super rite adnotatis ab exordio Anni Rationarii ad Cassas influentibus perceptionibus, factisque erogationibus quieti esse possint, et Diarium ipsum communi dehinc opera ducere valeant.

§. 3. His praehabitis respectivisque Cassis, absque omni defectu adinventis Generalis Cassae V. Perceptor mox Serae alterius clavim ad se recipiet, ita ut non modo influentes dehinc ad respectivas Cassas pecuniae, non aliter quam sub communi amborum Rationantium Contraseratura serventur, verum etiam perceptiones cunctae, ac erogationes in mutua respectivorum Manipulantium cointelligentia, praehabita semper quoad erogationes Magistratuali Determinatione institui debeant.

§. 4. Observato nefors occasione praecedenti §. 2do ordinatae visitationis cassalis hiatu quopiam, atque defectu, eum si momentosior fuerit, visitans Magistratualis Deputatio Universitati pro ferenda medela insinuare, nullus intermittet, inque speciali hocce casu, ne cum defectum causante, innocentem quoque ad responsionis onus subin trahi, aliisque perplexitati-

bus exponi contingat, per expressum hicce ordinari: ut instituta relate ad defectum hunc penitiori investigatione, idem si realis foret, aut illico complanetur, aut Baletis Contribuentium combinatis, taliterque confrontatione debite instituta, Diarioque Perceptorali, usque diem institutae visitationis concluso, hoc per solum et unicum eotum Manipulantem subscribatur, adinventus vero Cassae Defectus in successive ponendis, horsumque exhibendis ejus anni rationibus, clare, ac in specifico exponatur, et idem eo usque, donec explanatus fuerit, transitoriae positionis instar, tam percepto, quam et erogato in Rationibus cujusvis anni inducatur.

Ceterum pro expressa respectivorum Commanipulantium, quibus honos, facultatesque propriae cordi esse debent, quosve ad eandem prorsus Responsabilitatem adstrictos esse praemissa abunde docent, directione hicce subnecti: ut ambo acta, et facta alterius diligenter observare contendant, et si quid contra Jus Jurandum suum alteruter in officio suo commiserit: id, ne sibi quoque imputari valeat, alter Universitati pro remedio detegat.

§. 5. Ut porro Rationans Generalis Cassae V. Perceptor, muneris sui partibus totus respondere, praeconceptumque altissimum scopum exacte exequi valeat, Idem mox, ac officio suo admotus fuerit, ad genuinam eorum, quae sphaeram agendorum suorum respiciunt, Notitiam sibi comparandam se se accinget, ita, ut non modo Manipulationis ipsius perceptoralis seriem totam familiarem sibi reddere, verum, et cunctarum Contributionalium Restantiarum, prout, et currentis quanti, factaeque ad Rationem huius Depurationis, quo subseque in incassandorum Incassatione junctim cum Generali Perceptore ordinate, ac tute procedere valeat, cognitionem, ex ipsis Perceptoralibus Libris, Diario porro, et Restantiarum Deductione hauriendam, sibi procurare contendat.

§. 6. Quemadmodum autem virtute Instructionis Perceptoralis §, 15. Cassarum Generalium Perceptoribus districtim committitur, ut Iidem pecuniam, quam Judex Pagensis, aut Colonorum alter a Locis Contribuentibus incassatum ad Officium Perceptoratus defert, praevie renumeratam, ac cum Schedula allatam summam Contraquietanti instar designantem combinatam Libellis pagensibus, seu Contribuentium Baletis inducant, ita ad vitandas quasvis Contribuenti persaepe damnosas Cunctationes, ac remoras hisce ordinari, ut a laboribus magis vacuus Manipulans mox, ac pecuniae idmodi adlatae fuerint, easdem recipere, renumerare, inque praesentia, et penes Contrasignaturam Comanipulantis sui, et pagensibus

Libellis, aut Baletis, et Diario quoque perceptorali mox, ac illico inscribere satagat, eo caetcroquin suapte intellecto, quod ea, quae communiter ducendorum Diariorum, contrasignandarumque Baletarum intuitu isthic comemorantur, ad communem etiam Influxum in elaborandas tabellas Confrontationales, ineundosque cum Contribuentibus Computus extendendum veniat.

§. 7. Haud porro infrequenter occasione Censurae Rationum observato eo: quod Exactoratus Domesticus diversis, iisque momentosioribus Laboribus obrutus, occasione praeprimis praeferentialium Erogationum, non eo in liquidandorum Realitatem, quo oporteret, cum rigore, et circumspectione procedere queat, exhincque in Foro Rationum superrevisorio, Convictiones persaepe, quarum reincassatio, et Universitatibus ingrata, et potiori etiam in parte inpracticabilis est, pro onere Rationantium formentur; idcirco ad vitandas quasvis ejusmodi perplexitates — Salva de caetero Regni Jurisdictionum fidedignitate, assignationumque faciendarum activitate hicce adnotari: ut Rationantium alter Documenta, quae fine exsolutionis Perceptoratui consignantur, penitius investigare, et recalculare, inque casum observatae differentiae, hanc Exactoratui Gremiali, aut pro re nata, etiam Universitati insinuare teneatur.

§. 8. Ne demum in casum unius e Rationantibus ad longius nefors tempus abscessus alium pecunia destitui, taliterque occurentes interea Erogationes adhaerere contingat, cum Cassam Generalem ex integro resignare, ipsa Contraseraturae Principia directe vetarent, Officium Perceptoratus eo per expressum instrui: ut eventum in hunc, quaedam Summa pecuniaria, quae pro intervenientibus communibus Necessitatibus, habita etiam ad evenibiles intermedio tempore Perceptiones reflexione, suffectura judicabitur, erga ponendum subseque per respectivum Percipientem debitum Ratiocinium, remanenti Manipulanti e Generali Cassa extradetur, et in quantum ab Anticipatione talismodi, et intermediis Perceptionibus quidpiam resultare contingeret, id immediate cum reditu absentis Manipulantis Cassae Generali inferatur. Budae die 15 Januarii 1820.“

A' nemesi pénztárak' kezelését a' vármegyéknek sajátszerű intézkedéseik feltételezik, 's szabályozzák.

7. §.

Aladószedők' hivatalesküje.

Voltak megyék, mellyekben egészen jelenkorunkig az aladószedők hivatali esküt nem mondottak, p. o. Abaúj, Gömör, Szepes, Torna, Trenchén, Zabolch, Zemplén vármegyékben; „minthogy azonban a' közjó iránti érdek, és a' jó rend' kellő fentartása egyiránt kívánja, de az ország' egyéb törvényhatóságaiban divatozó szokásnál fogva is az adóbeli pénzek' nagyobb bátorsága végett felette szükséges: hogy a' köz pénztárakat kezellők meghitelesitessenek, a' fent említett vármegyék a' nagy mélt. magyar kir. Helytartó Tanács által mult 1842-ik évi augustus 16-röl 30574 sz. a. költ intézmény' folytában oda utasíttattak, hogy a' kebelükbeli pénztárak' kezelöit a' nyomban következő esküforma szerint eskedtessék meg, jövendőre pedig az olyanokat mindjárt választatásuk' alkalmával meghitelttessék."

Melly Aladószedők' eskü formája következő: „Én NN. esküszöm az elő Istenre, az Isten' dicső anyjára, a' bo ldogsagos szüz Máriára, az Isten' minden szentjeire, és választottjaira, és hitemre fogadom és igérem, hogy cs. kr. apostoli felséges uram királyom iránt örökké hű és engedelmes leszek; tekintetes NN vármegye N. járásában réam bizott *aladószedői hivatalt egész hűséggel 's minden szorgalommal a' nagy mélt magyar. kir. h. tanács által az adókezelésről* 1770-ik évi Sz. Mihály hava 17-én 4164. sz. a. körzőileg közzé tett utasitás szerint viselendem, 's mind a' két pénztár' járandóságát, a' nekem hiteles példányban kiadandó kivetés szerint, behajtom, a' kezembe szolgáltatandó pénzeket, a' beszolgáltató egyedek' minden boszontása 's feltartózgatása, és minden ajándékkövetelés nélkül tüstént általveszem, a' falusi könyvekbe 's saját naplómba azonnal beirom, és sem önnön magam' szükségeimre nem forditom, sem másoknak bármelly ürügy alatt kölcsön nem adom, de időről időre a' megyei főpénztárba hiven beszolgáltatom s fizetéseket csak a' főadószedő' utalványai szerint teszek, továbbá a' jegyzői hivatal által utalandó megtérítéseket, a' falusi könyvekbe egész hűséggel beiratom: a' dolog úgy kivánván a' végrehajtást minden tekintet és kedvezés nélkül a' tártozó helységekbe kiküldöm, a' behajtás nem különben a' tartozások' két havi kivonatát a' főadószedőnek illőleg benyújtom, vele kiszabott időben számvetést tartok és a' naplóimban netalán felfedezendő bármilly nemü hiányokat minden ellenkezés vagy ellenmondás nélkül kiegyenlítem. Isten engem. 's a' t. —"

Számvevői hivatal.

1. §.

Foglakozási köre.

A' Számvevői hivatal terjedt 's oly ismereteket kiván, mellyeket, mivel iskoláinkban nem tanitatnak, csak gyakorlattal, és hosszas gyakorlattal lehet megszerezni: úgy más részt az adózó népre felette fontos és érdekes azért, mivel a' becsúszott rendetlenségekre az adózó népnek akár kész pénzben akár szekerezésekben, kézi munkákban, termesztményekben a' megye' kivetésén felül lett zaklatásárai ügyelet egyenes és el nem mellőzhető kötelessége; 's ennél fogva:

1-ör. Akár mellyik tisztviselő, köz szolgálatban lévő, vagy helységek' elöljárói által elkezdett vagy foganatba venni kivánt azon lépéseket, mellyek az adozó nép' újabb terhelteésére, kárára, vagy zaklatására intéztetnek, a' megyének bejelenteni, 's annak igazságos orvoslását szorgalmaztatni, 's a' szükséges felvilágositást megtétetni.

2-or. A' vissza-élések, helytelen kiadások leginkább a' számadásokból nyomoztathatván ki, ennél-fogva: minden pénzbeli vagy egyéb kiadások, 's ezeket tárgyazó 's a' megye' községe' megvisgálása alá tartozó 's igy az adózó népet illető számadások eleve a' számvevőnek adatnak ki, hogy egybevetvén a' költségek' minéműségét, a' bevételeket, kiadásokat, azoknak öszvegeit: azok iránt előfordulható észrevételeit, nehezségeit megtehesse, 's ha visszaélést tapasztal, orvoslás végett a' megye' közönségének jelentse be; — köteles továbbá arra felügyelni, hogy valamint a' bevételekből semmi el ne maradjon, úgy arra, hogy csak a' szabályos és közhatározat által bizonyitott pontok foglaljanak helyet a' kiadások' sorában; 's ha ellenkezőt tapasztalna, észrevételeit a' számadónak adja ki; — kötelessége továbbá mindennemü mesteremberek' árjegyzékeit, 's rabok' dolgában berendelt tanúk' napi dijait magában foglaló tiszti ügyészi jelentéseket megvizsgálni, 's ha mi észrevétele lenne irántok, előadni.

3-or. Valamennyi számadások, mi előtt a' számvevő szék' eleibe terjesztetnének, általa vizsgálltatván meg, hogy e' részben kellő nyilvánosság tartathassék, ha valamellyik akár számadó köztisztviselő, akár gyámatya, akár zárgondviselő a'

kitűzött határidőnek eltelése után számadását be nem adja, arról a' vármegyének jelentést tészen. Különösen, mi előtt a' házi főadószedőnek számadását megvizsgálná, a' levéltárba végére járván a' főszolgabirák által számadás' terhe alatt közhatározat mellett kivett summákat összeirja 's azokról, kik számadásaikat még be nem adták, oly végre teszen tudósitásában említést, hogy kötelességeik' teljesitésére utasithassanak.

4-er. A' rovás-igazgatás' megtörténte után mind a' megállapitott rovások' számát, mind azokhoz képest a' hadi és házi adót, az adószedő tisztséggel egyetértőleg a' megye minden helységeire és pusztáira kidolgozza, 's az adószedői tisztség által keszitett Confrontationalis jegyzéket meg vizsgálja.

5-ör. Ha valamelly nemzeti czélra országosan ajánlás tétetik, a' megyei nemességre eső mennyiségnek a' megye' közönsége által megállapitott kults szerinti felosztását ő munkálja ki 's terjeszti helybehagyás végett a' közgyülés' elébe.

5-or. A' katonaság' részére kiadatni szokott termesztményekért járuló katonai ár' betudása a' hadi pénztárt illetvén, igazságosan dolgozza ki azt, hogy egyik vagy másik helységet mi és mennyi illeti? 's mint a' megyében ugy a' minden fél évben a' hadi főadószedővel együtt, az illető kerületi tartományi biztosság előtt tartatni szokott számtételen megjelenvén, a' megyebeli adózók által tett kiszolgáltatások' beszámitását eszközli, az innen hiteles alakban nyert beszámitási jegyzékben foglalt summáknak az illető községek' hadi adójába leendő beszámitása végett, három egyenlő példányban betudási jegyzékeket készit 's a' vármegyének bemutatja.

7-or. A' katonai szállás' és hálás' terhéért, azoknak kiadott ölfa', gyertya' kiszolgáltatásáért, a tisztviselők' számára kiszolgáltatott fuvarokért 's a' vármegye' részére tett közmunkákért eső illetőségek' betudása a' házi pénztárt illetvén, ennélfogva az érdeklett tárgyak iránt készitett táblás jegyzékek' szemes és pontos megvizsgálása, ugy szintén az abban elkövetett hibák helyrehozása' valamint a' kcletén felül tett kiszolgáltatások' felfedezése, 's azoknak a' megye' közönsége' eleibe orvoslás végetti bejelentése; — továbbá a' tisztviselők' viteléről kiadott nyugtatóknak rendről rendre leendő megvizsgálása 's azokban tapasztalt visszaélések' felfedezése 's ha abban egymással összeütköző vagy a' szabályos rendeletekhez nem alkalmaztatott kitételek vagynak, azoknak elkülönitése 's észrevételei mellett a' számvevő széknek leendő benyujtása szoros kötelességei közzé tartozik. Különösen a' tisztvise-

löknek kiszolgáltatott fuvarokra nézve külön megjegyzi, kinek részére mennyi előfogat szolgáltatott ki? minden év végével pedig egy általános jegyzéket készit, mellyben kiszámlálja valamennyi tisztviselőre nézve: hány statiot utazott 's mennyi az érette betudott ár? 's ezt a' közgyülésre beadja.

8-or. Közönségesen a' számvevő' eljárási feladata abban pontosúl: hogy minden lépését ugy intézze: hogy az adózó nép egy oly hivatalnak letelét érezze, melly őt a' lehető minden visszaélések- és helytelen kiadásoktól megoltalmazni törekedik: végre —

9-er. A' nemesi pénztárak' számadásainak előleges meg-, vizsgálása 's az azokra teendő nehézségek' és észrevételek kidolgozása szinte kötelességei közzé számittatik.

Táblabirák.

1. §

Ismertetése 's foglalkozása.

A' vármegyéknek politikai igazgatásokra nem csekély befolyással vannak a' Táblabirák is. Ezek a' megyebeli birtokos nemesek közől neveztetnek a' főispán vagy ennek helyettese által: „ut autem justitiae administratio meliori modo possit procedere, ultra ordinarios juratos assessores, qui ad Jurium administrationem juramento sint adstricti, iique sedibus judiciariis intersint" 's a' t. 1613. 24. némelly vármegyékben vannak fizetéssel ellátott táblabirák is, mint Arad, Bács-, Bihar-, Csongrád-, Csanád-megyékben. — A' vármegyék' politikai igazgatásában két-féle befolyások van u. m. a' vármegyék' gyülésein, hol a' közdolgok felett hozandó végzésekben részt vesznek, — 's másodszor a' küldöttségek által; ugyan is mindig kell a' küldöttség között táblabiráknak lenni, — ugy szintén a' törvényszékeken' [1]) szükségkép kell lenni táblabiráknak — Temes vármegye 1832-ik év junius hava 25-kén tartott tisztválasztási

[1]) II-ik Mátyás' III-ik végz 21. czikkét, 's az ezt megerősítő 1681 10. t cz.

közgyülésében 1466 sz. a. azt határozá: miszerint a' nem nemes táblabirák a' törvényes birói' hit letételére nem bocsátatván, a' közgyülések- és törvényszékeknél sem szavazati, sem ülési joggal ne birhassanak; minthogy azonban oly tiszletbeli neme a' táblabiráknak, valamint nyoma a' törvényben nem találtatnék, ugyszintén szokásban sem lenne: a' nagy mélt. magyar. kir. helytartó tanács 1836-ki évi november 29-ről 35462. sz. a. költ intézvénye által Temes megye' most említett határozatának helyt nem adott.

Megyeházi Lelkészek.

1 §.

Hivatalos helyzetüknél fogva a' tisztviselőkar' személyzetéhez sorozandók a' vármegyebeli rabok felett lelkileg őrködő lelkészek is. — Értésére jutván ő cs. kir. felségének amaz események, mellyek Biharmegyében a' raboskodóknak vallásos és erkölcsi oktatása' tekintetéből, az e' részben már előbb kiadott legfelsőbb rendeletek' nyomán alkalmazandó egyházi személyek' helyeinek betöltése iránt, a' mult 1841-ik évi junius 14-én 's azon évi november 5-én tartott közgyülésekben történtek; miután ezen lelkészek sem a' megyék' főkormányzói által kineveztetni szokott szegődöttek, sem pedig a' Rendek' választása alá eső egyének' sorába nem számithatók, hanem a' más törvényhatóságokban divatozó szokáshoz képest, az illető egyházi előljáróságok által — mellyek előtt képességük' tekintetéből az alkalmazandó egyének' tulajdonságai leginkább ismeretesek — kinevezendők volnának, a' nagy mélt. magyar. kir helytartó tanács által 1842-ik évi september 6-ról 33315. sz. a költ intézmény' folytában Bihar megye' rendeit oda útasitandóknak parancsolta: hogy jövendőben az egyházi személyek' hivatala' megüresülte' esetében ezek, az megye' megkeresésére, az illető egyházi előjáróságok által töltessenek be.

II.

SZEGŐDÖTTEK.

Orvosi személyzet.

1. §.

Megye-orvosi hivatal' eredete.

A' vármegyékbeni orvoshivatal' történeti vázlatát illetőleg, hazánkra nézve nem csekély feladat annak kútfejére akadni; annyi talán bizonyos, hogy városaink tartának legelőbb közös orvosokat, kik bizonyos évi fizetéseik, 's meghatározott, a' város pénztárából fizetett, díjért ingyen tartoztak a' szegényeket gyógyitani, 's illetőleg gyógyszerekkel ellátni. Később Zsigmond királyunk, mint római császár, kültartományaira nézve azt rendelé: hogy minden nagyobb város egy, az egyház' jövedelmeiből száz forint évi bérrel fizetendő orvos-mestert (magister medicus, magister in physica) tartson. [1] Hazánkat tekintve, a' XVI-ik század' végén még kevés, 's csak a' XVII-ikben már több magyar orvosról olvashatni, hogy ez vagy ama hatóságnak orvos-hivatalát töltötte be. [2] Végre az 1723: 101. és 1741: 11. t. czikkelyek hazánk' egészségi ügyét a' n. mlgú m. k. Helytartó Tanács felügyelése alá tartozónak rendelvén — lassankint minden vármegye, kerület, 's város megnyeré az engedelmet közorvos-hivatal' rendszeresithetésére. Jelenleg hazánkban 147 helyhatósági orvos, 347 sebész, összesen 503 közorvosi hivatal létez. Vegyük most Bihar megyének 200 □ m. területét, 400,000 ember népességét, jut ezekre 2 főorvos 8 sebész;— ellenben a' 10 □ m. Torna vármegyében 1 főorvos 1 sebész létezvén, itt 5 □ mértföldön 14,000 ember felett őrködik egy hivatalos orvosegyén, midőn Biharban 20 □ mértföldnek 40,000 emberére juthat egy. E' rövid számadati de-

---

[1] l. Novák Sándor „a' helyhatósági rendes orvos' viszonyai, 's kötelességei." Pest 1842, jeles kis dolgozatát.

[2] l. Veszprémi „memoria medicorum Hungariae Debreczini."

monstratio feleslegít minden hosszasabb értekezést, 's ily körülmények között a' megyei rendszeresített orvosi hivatal — nem felelhetvén meg a' czélnak, — nem egyéb, mint helyhatósági szerkezetünk' anomaliáinak egyike, melly körül intézkedni, 's intézkedhetni jelenünk' feladatává lön

2. §.

A' helyhatósági orvosi hivatal' betöltése.

Legelső figyelmet igénylő kérdés: a' helyhatósági orvosi hivatal' miképi betöltése. — Jelen rendszerünknél fogva némelly megyében a' főispán nevezi ki, másutt pedig a' megyei rendek választják. Igénytelen nézetünk e' részben legczélszerübbnek hiszi, ha minden előkerülendő esetben csőd hirdettetnék, 's a' csődültek közől nem az, kire talán a' többség szavazna, de az, kit oklevelei 's folytatott gyakorlati pályája a' csődültek közől leginkább választandónak javallana, választatnék meg; — gyakorlat uraim! gyakorlat, főleg az orvosnál! — Mondhatnók meg yét, melly e' csődületi rendszert már korább életbe lépteté, de azt hiszük e' lelkes megyének mindent, mi üdvös, hőn párfoló Rendeiről, hogy a' merített tapasztalás után okulva, jövőre a' hirdetendő csődnél a' gyakorlati járatosság' kellő tekintetbe vételét sem mellőzendik el. — Mit ér a' száraz theoria, hol csupán a' gyakorlati ügyesség mentheti meg ezreknek életét? mit ér például a' védhimlőveli bánásmódnak tudása, ha hiányzik a' kezelői ügyesség? Továbbá ily orvosi csődnél tekintetbe veendőknek véljük:

a) hogy a' megválasztandó, az orvosi tudomány' minél több ágaiban nyert oklevelekre érdemesített legyen; — hazánkban kivált a' sebészség és barmászat érdemelnek elsőbbséget, hogy ne emlitsük a' szemészséget is.

b) hogy a' megválasztandó, a' nemzeti nyelv' okvetlenül kellő tudásán kivül, értse a' hatóság' területében létező többi nyelveket is; e' tekintetben legyen elsőbbsége a' honfinak külföldi felett, csak azért is: mert az orvosnak a' helyzeti körülményeket, égalyt, néposztályokat, ezek' életmódját, müveltségi fokozatát, jó és bal szokásait — orvos' tudásának nélkülezhetlen tárgyait — ismernie kell.

c) Jellemszilárdság, becsületesség' igazságszerüség, kitürés, szorgalom, jó irásmód, előadási ügyesség, betegekkeli bánásmód, 's gyakorlat nélkülezhetlenek a' helyhatósági orvosban.

Már valjon az ekkénti csőd' következtében megválasztandó orvost a' főispán nevezze-é ki, avagy a' megyei Rendek? e' kérdés felett, azt hiszük, maga a' csődület' eszméje feleslegít minden vitatkozást, mert ez eszmében feltételeztetik: hogy csak az fog megválasztatni, ki társai között legkitünőbb képességgel birónak tapasztaltatik; — ez eszmét, ha csak egyszersmind maga a' csődület' eszméje is alá nem ásatik, egyik vagy másik rész egyiránt sértetlen 's tiszteletben tartani köteles. Miután azonban megyei életrendszerünk' minden egyes hivatal' ágaira nézve azon eszme lön általánosan elfogadva, 's századokon keresztül fen is tartva: hogy a' hivataloskodót csupán ővéinek bizodalma válassza, bizodalma azoknak, kik közben és felett hivataloskodand, úgy a' jelen esetben is igazság, méltányosság, 's a' megyei életben oly igen szükségesnek ismert egyformaság' elvei szinte azt látszanak kivánni: hogy azok válasszák az orvost, kiknek egéssége' felett örködendik, 's a' beteg' javultára is hatósabban működik azon orvos, kiben a' beteg javulása' eszközlőjét, reményét helyezi.

3. §.

Foglalkozási köre.

A' hatósági orvos hivatása' érzetében büszke lehet; ezrek' egéssége felett őrködve, látatlanul, észrevétlenül elhárítva a' vészt embertársaitúl, tettleg hat az álladalom' szellemi 's anyagi jólétére, az álladalom' polgárainak boldogságára. Valamint nagyszerű a' szerep, úgy nem kevésbé nagyszerűk 's terhesek kötelességei; — ezek között:

I. Az egésségi állapot feletti folytonos őrködés. — E' tekintetben a' hatósági orvosnak megválasztott egyén, ha még a' vidék' topographiai ismereteivel nem birna, mindenek előtt az embereket, ezek' szellemi élvezetét, müveltségi fokozatát, anyagi állapotját, szokásait, élelmezési rendszerét, 's az emberre ingerkint ható minden lehető helyzeti körülményeket kiismernie kell. — Hibák' javitása, 's hiányok' helyre hozásával foglalkozó cselekvősége folytonosan örködik a' közegésség felett ártalmas hatályok' elhárítására, millyenek a' mocsárok', rendezetlen folyók' kiáradásai, mérges anyagú edényekben készült tápszerek 's italok- 's rosz ivóviz által okoztatnak, a' lakhelyek' egésségteleneknek tapasztalt helyzetei változtatása iránt kellő intézkedésre szólitja fel a' hatóságot. Általános kötelességei közzé tartozik azon kórokra függeszteni figyelmét, mellyek majd

járvány, majd szórványilag, de tájhoz kötve uralkodnak, felhatva az okokra, mellyek azokat előidézék, 's kitanulva a' betegségek' természetét, gyógymód iránt kellően intézkedni. Továbbá figyelmessé tenni, 's megismértetni a' föld' népével a' környékben termő mérges füveket 's gombákat. A' köznépről szólva, egyike legfőbb kötelességeinek: a' köznépünknél még oly igen uralkodó előitéletek' tömegét ferfias elszántsággal a' tudomány' minden kezeikben lévő eszközeivel a' lehetőségig gyéríteni, 's lassankint teljes kiirtására munkálni. — Az itt mondottaknál fogva köteles lévén az adófizető szegény sinlődő lakosokat, közszolgákat, rabokat elnyomorodott beteges állapotjokból minden készséggel, jutalomvárás, annál inkább kivánás nélkül hathatós orvosi segedelmükkel egésségi állapotjukra vissza juttatni. Egyébiránt a' megyebeli főorvosnak kötelessége:

a) A' megye' fogházában lévő rabok' 's közszolgák' egéssége' állapotjára gondosan felügyelni, ha azok közől valamellyik belső betegségbe esik, annak gyógyitását saját orvosi rendeleteivel eszközli, e' végett a' megye' házában naponkint rendesen megjelenik, 's e' tisztének mikénti teljesitése' megismerése' tekintetéből czélirányosnak látszik: hogy az általa gyógyitott közszolgák' és rabok' táblás jegyzékét évenkint legalább egyszer, p. o. az év' utolsó negyedes közgyülésére nyujtsa be, egyszersmind arról is jelentést teendő: hogy a' lefolyt évben a' rabok és szolgák közől hányan 's micsoda betegségben haltak el? 's a' netalán gyakori halálnak okait elháritani miként lehetne?

b) Törvényszékek' tartása' alkalmával a' megyeházban a' végre megjelenik: hogy a' törvényszék' lehető rendeleteit azonnal végrehajthassa.

c) A' megyebeli helységek' mindenikét évenkint egyszer eljárni tartozván, a' helységek' előljárói-, 's lakosaitól kitudakozza: hogy a' szegényebb sorsú lakosok között nem találkoznak-é olyanok, kiknek orvosi segedelemre szükségök van? valamelly pusztitó vagy ragadó nyavalya nem uralkodott-é? vagy jelei nem mutatkoztak-é? 's mind ezen alkalommal tapasztalt, úgy a' járásbeli sebészek által feljegyzésben foglalt betegeket meglátogatja, 's orvoslásukról rendelkezik, ebbeli eljárásuk' eredményéről az év' utó negyedes közgyülésére jelentését beadandó. Magában értetvén: hagy a' helységek' átutazása azon időtájban teljesitendő: mellyben törvényszékek nem tartatnak.

d) Nem egyszer oly eset fordulhatván elő, mellyben a' főorvosnak idő-haladék nélkül a' helység' szinére' kimennie

kelletik, ez okon köteles, ily esetben kellő eltávozása' czélját az első alispánnak szóban vagy irásban akként bejelenteni, hogy hol lehető feltalálását is jelelje ki. Végre

f) Minthogy munkálodási egész köre az egésség dolgában érkezett, és érkezendő szabály-rendeletekben foglaltatik, azokat jegyzőkönyvébe időről időre, a' mint nekie kiadatnak, pontosan beigtatni tartozik.

II. Az egésségi személyzetrei felügyelés. Felügyelete alá tartozik megyejében létező minden orvos, sebész, gyógyszerész, bába; megjegyezvén azonban, hogy az előforduló hibák' 's botlások' bünhesztésére épen nincs felhatalmazva, minden nagyobbszerű orvosi kihágást kötelessége' erejénél fogva tartozván az illető helyhatóságnak bejelenteni. A' helyhatósági rendes orvosnál tartozik magát minden a' megyében megtelepedni akaró orvos, sebész, bába, oklevele' előmutatásával bejelenteni, ki azt látomázván, az egyed' nevét jegyzőkönyvébe igtatja, 's a' többi orvosi személyzet' köztudomására jutatja. Lélekismeretes tiszte a' rendes orvosnak eszközleni, hogy kerületében csak hiteles egyetemeknél oklevelet nyert orvos, sebész, bába üzhesse gyógygyakorlatát.

Köteles a' borbélyüzönczök' felvételekor vigyázattal lenni, valljon a' felveendő egyed alkalmas-é? bir-é elegendő ismeretekkel 's ügyességgel, 's végre az erkölcsi jellem ajánlja-é? 'se' tekintetnél fogva meg fogja határozni a' tanulásra szükséges éveket; felszabaditásakor szinte jelen leend, 's ha elegendő ismeretet 's ügyességet mutat 's jó magaviselete által kitünőséget érdemel, felszabaditja.

A' helyhatósági rendes orvos egyik nagy kötelessége a' gyógyszertári vizsgálat, mellynek nagy tárgyismerettel, szilárd részrehajlatlansággal 's a' legnagyobb szigorúsággal kell történni, mert a' gyógyszertárakból élet vagy halál vitetik a' betegeknek. Ha nem többször, legalább minden évben egyszer, kerületében létező több orvosok, úgy nem különben a' nélkülözhetlenül szükséges tanúk — királyi városokban a' tanács által kiküldött tanácsbeliek', megyékben a' járásbeli szolgabirák' vagy hites táblabirák' jelenlétében szakszerűleg járjon el tisztében. [1])

[1]) l Mindezekről bővebben 's részletesen Novák Sándornak fentebb idézett jeles értekezését. — Úgy szinte az illetők' figyelmébe ajánlandónak véljük a' következő orvosi munkát is: „Rövid utasítás törvényszéki orvosoknak, mellyet tek. ns. Tolna megye' rendelése' következtében szerkezett Krenmüller Károly a' t. megye' főorvosa Szegszárd 1844

Az ujonnan keletkező gyógyszertárakat a' megnyitás' alkalmával azonnal a' legszigorúbb vizsgálat' alá veendi, felkérvén a' gyógyszerészt, oklevele' 's gyógyszertár felállítási szabadalma' elömutatására.

Ügyelettel legyen továbbá némelly kényelmesebb gyógyszerészekre, kik elhanyagolván táruk' állapotját, azt egészen a' segéd- 's üzönczökre bizzák, barátságosan meg fogja őket inteni, mellyre ha nem hajtanának, az illető helyhatóságnál teend lépéseket. A' gyógyszerész' halála' esetében rendelkezni fog, hogy azonnal elláttassék a' gyógyszertár ügyes és okleveles egyeddel.

A' bábákat illetőleg ügyeljen: hogy csak hiteles intézetben képzett 's a' mesterség' titkaiba jól beavatott egyedek üzhessék gyakorlatukat; mi módon járnak el hivatalukban 's mennyire felelnek meg a' vett oktatások elveinek? úgy nem különben intézkedni fog, hogy arányosan legyenek felosztva a' nép' számához.

III. A' megyében létező gyógyforrások, fördők, kór- szül- lelenczházak''s elmekórosok, intézetére, iskolák-'s börtönökre való felügyelés.

IV. A' járvány 's ragályos kórok' alkalmávali intézkedések 's szabályokra való felügyelés.

Minden egyes orvos és sebész lélekismeretes tisztének ismerje; — mihelyt 6 - 8 emberen vagy állaton hasonló jelenségű halálos betegséget tapasztal, a' rendes orvosnak azonnal jelentést tenni, ki a' helyhatóságnál teendvén lépéseket, intézkedni fog, hogy a' járványnak gát vettessék. A' rendes orvos tartozik a' már benne sinylődő helyekben a' tudomány' szabályai szerint intézkedni, 's a' ragálytartó anyagok' 's kelmék' kivitele' megakadályoztatására. Ha már nagyobb kiterjedésű helyek mételyesedtek be a' ragály által, maga a' baj' középponti helyére, hol a' járvány legjobban dühöng, kimenvén, igyekezni fog az okokat fürkészni, melylyek a' járványt gerjesztek 's táplálják, 's mindezekről pontos jelentést teend a' hatóságnak.

A' marhadög' alkalmával intézkedéseket teend a' hatóság tekintetével, mellyek által a' marhákkali közlekedés elzárassék, a' szokott marhavásárok elhalasztassanak, a' hatóság' rendes barmászait utasításokkal fogja ellátni, kiktől időnkint táblákba szerkezett rendes tudósításokat fog kivánni a' dolog' állásáról, 's ezután tovább jelenti a' tárgy' miben létét, okait kifürkészi, 's a' hatóságot azok' eltávoztatására szorgalmaztatja. Sőt kötelessége' erejénél fogva a' helyszinére is kimen-

vén, a' kór' természetéhez mértt tapasztalati gyógymódot fog megállapitani, melly egyszerű 's könnyen megszerezhető legyen. A' betegségtől megtámadtakat az egésségesektől elválasztja, a' dögöket szöröstül böröstül mélyen elásatja, 's különösen figyelmét arra forditja, hogy a' vágószékek alá kerülő marhák még a' betegség' gyanújától is mentek legyenek. A' dög' megszüntével szinte általános jelentést fog tenni az egész tárgyról.

A' kutyák közt kitörő dühösség' alkalmával gondja legyen, mihelyt az állaton a' dühösségnek jelei észrevétettek, az azonnal agyonlövessék. Honunkban a' szükségen túl több kutyákkal vagyunk ellátva, valljon nem lehetne-é a' hatóságok' figyelmét erre forditani?

E' czikk alá sorozandó a' védhimlő beoltásakori kötelessége a' rendes orvosnak. Minden, mi e' tárgyban a' megyében történtek, rendes folyamáról tudósitást követel, ki ezért köteles ügyelni, hogy az oltás egészen az ismert szabályok' értelmében eszközöltessék. A' rendes orvos oltás' alkalmával többször fog a' helyszinére menni, tudomást venni magának, ha minden rendesen végeztetik-é, 's ha nehány álhimlőzést vesz észre, fürkészi okát, valljon az oltóanyagban vagy az ügyetlen bánásmódban gyökerezik-é a' hiba? 's ezek szerint fog intézkedni. Az eredményről táblákat viend; fő kötelességének ismerje, hogy mindenkor fris, 's valódi tehén-védhimlő alkalmaztassék az oltásokra.

Az oltás' bevégeztével tartozik a' rendes orvos az összes orvosi oltó-személyzet' segedelmével egy általános kimutatást adni azon évben történt oltások' eredményéről, melly az ország' fő egésségi személyzetének megküldetvén, az egész haza' ebbeli állapotja ekkép az illető kormány' tudomására jut, 's az országos intézkedések ezek szerint rendeltethetnek.

V. Általános tiszti kötelessége: évnegyedenkint az egésségi állapotról, 's azzal szorosan összefüggő körülményekről általános jelentést tenni a' megyének. Ez okon mindenik seborvostól félévenkint a' járásbeli egésség' állapotjáról, 's uralkodó nyavalyák' 's azok gyógyitása' sikeréről tudósitatván, kötelesek a' felsőbb rendelések szerint tőlök kivántató időszaki jelentéseikbe, mennyiben használhatók, beigtatni, 's ebbeli jelentéseiket a' nagy mélt. magy. kir. Helytartó Tanácsnak 1826. évi Augustus 8 ról 1979. sz. alatt költ intézete mellett közlött példányok szerint szerkesztve, a' megyei egésség' dolgára ügyelő küldöttségnek minden esztendőben bemutatni, jelesül:

1-ör Általánosan az egésség' állapotjáról.

2-or A' gyógyszertárak' vizsgálatáról, mellynek végrehajtása' alkalmával egyszersmind a' helybeli fűszerárusok' boltjaikat is megtekintvén, nem tartanak-é valamelly tiltott nemű orvosi szereket? ha általok e' részben a' felsőbbi rendeléseket áthágva tapasztalnák, az iránt a' vármegyét figyelmeztetik.

3-or A' veszett állatok' harapásából származott szerencsétlen esetekről.

4-er A' marha betegségről.

5-ör A' járvány-epidemicus-nyavalyákról.

6-or A' gyógy-vizekről — de aquis soteriis.

7-er A' pokolvarról, — de carbunculo sporadico.

8-or A' természeti ritkább jelenetekről — de phoenomenis rarioribus — millyen a' földrengés, levegői gyuladások — ignes spontanei — 's a' t.

9-er A' sebészi, bába, bonczoló, és baromorvosláshoz tartozó eszközök' állapotjáról.

10-er Az egész megyében létező orvosok' számáról.

11-er A' megyében akárhol megüresedett orvosi, sebészi, bába, 's baromorvosi helyekről.

12-er A' törvény szerint kivántató bonczolásokról — de sectionibus seu obductionibus legalibus

13-or A' kórházakról, és egyéb gyógyitó intézetekről.

14-er Az orvosi rendörséget illető tárgyakról; továbbá:

Kötelességekben áll a' megyebeli adozó nép' 's megyei fogházbeli rabok' számára kiszolgáltatott orvosi szerekröli számadást, az e' részben fenálló felsőbb rendszabásokhoz képest, készitve a' vármegyének félévenkint bemutatni.

A' középponton lakó főorvosnak szoros kötelessége a' megyei fogházbeli rabok' kórházában, valamennyiszer kivántatik, megjelenni, a' rabokat gyógyitani, 's a' középponti seborvosnak a' betegekkel való bánás iránt utasitást adni, 's hogy az megtartassék, felvigyázni.

4. §.

Seborvos' kötelességei.

A' járásbeli seborvos' kötelessége:

a) Az egésség' dolgában a' főorvosoktól vett utasitás szerint eljárni, 's minden félévben őket az egész járásról tudósitani. Mit hogy annál bizonyosabban eszközölhessenek:

b) Kötelesek a' járás' minden helységeit, pusztáit legalább egyszer minden hónapban bejárni, azon betegségek-

ben, mellyek tudományi körüket meg nem haladják, az adózó népnek tüstént segedelmet nyujtani, a' nagyobb betegeket, vagy valahol kiütött járvány nyavalyát, az illető főorvosnak azonnal bejelenteni, és tőle utasitást kérni.

c) Gyógyitásaikért, a' szegényebb sorsú adózótól semmit sem vehetnek, 's a' vagyonosabbaktól is csak úgy, ha a' gyógyitás módját, 's költségeiket az illető főorvosnak irásban előadván, az fáradságuk' minéműségéhez képest, a' kivánt bért feleslegesnek nem tartja.

d) Egyik fő kötelességük a' himlőoltás, mellyben a' nagy méltóságú magyar királyi Helytartó Tanácsnak 1820. évi november 28-ról 28950, és 1826. évi julius 4-ről 17186. számok alatt költ intézményekben kimeritőleg előadott mód szerint tartoznak pontosan eljárni, 's azok szerint szerkesztendő tudósitásaikat az egésségre ügyelő állandó küldöttségnek, minden esztendőben December' végéig, okvetetlen, 's felelet' terhe alatt bemutatni.

e) Ha valahová akár valamelly nyavalya kiütése' esetében, akár bonczolás végett a' járásbeli tisztviselők által elrendeltetnek, időhaladék nélkül tüstént megjelenni, 's az első esetben a' kivántató orvosi intézeteket megtenni, a' másikban pedig a' bonczolást végrehajtani, 's a' látleletet róla elkészitve az illető polgári tisztviselőnek kiadni.

f) Midőn valamelly nehezebb seborvosi munkálat adja elő magát, hol veszedelmes kimenetelt gyanit, vagy annak elvégzésére segedelemre lenne szüksége, vagy a' főorvost, vagy valamellyik kerületbeli seborvost hivja meg, — kik is ezen meghivásra megjelenni tartoznak.

g) Mindennemű erőszak által okoztatott sérelmekben, a' megsértett személyeket, több személyek' vagy az előljárók' jelenlétében megvizsgálván, látleletjeiket — mind a' sérelmek' úgy a' halál' esetében is, a' szabályos felső rendelések által kiszabott mód szerint, felelet' terhe alatt készitsék el.

h) A' középponti seborvos köteles a' megyei tömlöczökben 's kórházban minden nap, ha kivántatik, megjelenni, a' főorvos' utasitását mindenekben követni 's minden törvényszékek' alkalmával a' rabok' testi alkotjukat megvizsgálni, 's azt különös jegyzékbe foglalva itélet' hozatalakori használat végett, a' főügyésznek általadni, ha pedig valamelly rabra nézve külön is kivántatnék, az orvosi bizonyitványt külön is elkésziteni oly végre, hogy a' felsőbbi itélő törvényszékek' elébe terjesztendő perekhez csatoltathassék.

5. §.

Törvényszéki esetek 's kérdések körül hatósági orvos vagy sebész általi vizsgálatok.

„A' törvény' értelme szerint honunkban a' helyhatósági orvos az, kihez az orvostörvényszéki esetek' 's vizsgálatok' tiszte tartozik; csak betegség, vagy valamelly nagyobb, szinte hivatalos foglalkozás menthetvén őt fel, egyébiránt, a' vizsgálandó tárgy' sürgetős létében egy más, a' környékben tekintetben lévő orvos vagy rendes sebész is, a' hatóság' engedelmével, betöltheti helyét.

A' törvényszéki orvosi vizsgálatoknak tárgya lehet minden törvényszéki eset, melly a' szélesen kiterjedő orvostudomány' ágaiba vágván, műértő orvos' kémletét megkivánja.

Egyedül azon viszonyokat 's kötelességeket fogom előadni, mellyekhez a' törvényszéki eljárásokban a' rendes orvosnak magát tartani kell.

A' vizsgálat' folytában gondja leszen a' szükséges eszközök' 's minden más segédszerek' előállitására; minden megyei hatóság köteles tartani az orvosi tudományhoz, különösen a' sebészethez szükséges eszközöket, mellyek a' r. orvosnak felügyelete 's felelőssége alatt lévén, tartozik azokat a' legjobb 's leghasználhatóbb állapotban tartani, hogy rögtöni esetek' alkalmával azonnal használtathassanak. Gondja leszen továbbá a' vizsgálandó ügynek vagy tárgynak alkalmas helyre áttételére, hogy ne legyen kitéve a' bámész nép' ujságvágyának; az ügy' mibenlétének felvilágositására a' megelőző körülményeket szigorúan megvizsgálja, 's az eredményeket a' logica' 's orvostan' szabályai szerint összeveti a' hiteles szemtanúk' vallomásival; azonban vigyázzon: hogy senki által el ne csábittassék: minden körülményt jól megfontolván, készitse magát a' vizsgálatra, mellyet egészen a' törvényszéki orvostan szerint intézzen. Az illető rendes sebész (vagy ha a' tárgy' komolysága kivánja, több orvos) 's a' nélkülözhetlenül megkivántató törvényes személyzet' (szolgabiró, esküdt, vagy két táblabiró, városokban polgármester vagy tanácsnokok) jelenlétében lelkesen fogván az ügyhöz, minden az illető törvényes személyzettől teendő kérdésekre különös tekintettel lévén, bármi csekélységet sem hagy figyelem nélkül, melly csak legkisebb súgárt nyujthatna is az események' felvilágositására.

A' vizsgálat alatt jegyzőkönyvbe fogja igtatni a' tényt felvilágositható minden jelenséget 's körülményt, ha maga a' vizsgálat által volna elfoglalva, egy más, ha lehet, orvosi

személy fogja a' rendes orvos' előmondása szerint feltenni a' jegyzőkönyvet, minden szükségtelen bőbeszédü, nevetkező nézőket, kik az ily komoly dolognál a' csendet háborithatnák, tiszte' erejénél fogva kiparancsol, azt ellentállás' esetében rendőrség' tekintetével is eszközlendő, és senkit a' megnevezett személyzeten 's egy két szolgálattevő egyeden kivül a' vizsgálatnál meg ne szenvedjen.

A' bevégzett vizsgálat után az irt jegyzőkönyvet hangosan felolvasván, semmi ellenvetés nem tétetvén, a' r. orvos, úgy nem különben a' vizsgálathoz törvényesen tartozó személyzet aláirván, az átküldetik a' hatóságnak, mintegy ellenőreül a' készitendő látleletnek, mellynek készitéséhez nyugodt lélekkel 's csendes lelkiismerettel fogjon a' rendes orvos, 's jelenvolt ügytársainak szinte kérje ki véleményét.

A' látlelet egy lelkiismeretes, az illető hatóság' felszólitására gyanús esetekben tett orvostörvényszéki vizsgálat' eredményei nyomán készitett hiteles iromány. Minden rendes látlelet négy részből áll, 1. az előzmény; 2. történeti rész; 3. véleményadás; 4. berekesztés.

Az előzményben előadatik, kinek hivatalos felszólitására történt az orvostörvényszéki vizsgálat? mikor? 's micsoda hivatalos iromány által? ennek keletkezte' napja, úgy nemkülönben a' vizsgálat' előzményének okai, a' helyhatóságtól a' vizsgálathoz kinevezett személyek' nevei, végre a' hely és idő, mellyben a' vizsgálat történik, mind pontosan feljegyeztessenek.

A' látlelet' történeti részének magában kell foglalni pontos leirását az egész vizsgálat' menetének, kérdésekre tett feleletek, a' vizsgálat alatt felötlő adatok azon rendben, mint azok a' vizsgálódó érzéknek feltünek, előroltassanak ügyelvén egyszersmind, mennyiben egyez vagy távozik a' kivánt eredmény a' tanúk' vallomásitól, kiknek neveik mindenkor a' látletbe igtatandók.

A' tulajdonképi véleményadás — vizsgálati eredmény — a' talált adatok- 's jelenetekből az orvosi tan 's szigorú logica' útján vont következmény, ügyelettel a' hatóság által támasztott kérdésekre. A' véleménynek elegendő 's erős alapokra kell épittetnie, a' boncz- ép- kór- vegytan' elvei szerint, 's a' dolog' természetéből levont tapasztalati következmény legyen; hypotheticus önkényes véleményekre mit sem lehet adni; egyébiránt a' véleményadás mindenek felett igazságos önmeggyőződésből származott legyen; kétséges esetekben a' felvilágositó körülmények' 's bizonyitványok' hiányában egyenes szivvel mondja ki a pontos meghatározás

lehetlenségét, és soha se igyekezzék a' r. orvos nyomorú szóhalmazzal takarni el a' neki hibául nem eshető tudatlanságot.

A' berekesztésben foglaltatik, hogy az egész látlelet az orvostan' szellemében, a' tárgy' természetéből kivont eredményekből áll; erre következik a' környék' helye, keletkezés' napja, szükséges tanuk' 's rendes orvos' neve, pecsétjeikkel együtt.

A' természet' terményeit, a' mesterség' műveit, mellyek a' tárgyra világot vethetnének, szükséges leend a' látlelet mellé függeszteni, úgy nem különben az eszközöket, mellyekkel p. o. a' sértés történt, minden más legkisebb tárgyak, mellyek csillámát is képesek a' tény' valódi állásának felfedezni, előhozatnak; mérgezési gyanú' esetében a' megmaradt anyag 's állomány, melly a' gyanúnak csak szinét is viselhetné, tulajdonsága' kiismerhetése végett, a' bölcsatornában találtató állománnyal együtt vegytani vizsgálat alá vétessék.

Rögtöni halálozás', öngyilkolás', vagy erőszakos halál' esetében, a' tudomány' elvei szerint a' legnagyobb pontossággal fogja megtenni a' halott-vizsgálatot, 's feltenni a' látleletet. Megsértés', sebzés', vagy erőszakos halál' esetében a' sérültet vagy halottat külsőleg előbb szorgosan megvizsgálván, meghatározza a' sebek' számát, felületes vagy mélységes terjedelmét; mennyire veszedelmes, mennyiben halálos voltát, úgy nem különben az eszközt, melylyel a' sértés vagy halál tétetett, 's végre ha a' sértésekre a' halál általánosan vagy csak viszonlagosan következett-e be?

Mérges gombák által történt halál' alkalmával, ha a' gombának tudományszerü neve nem tudatik, adja inkább egy pontos leirását a' gombának, mint sem azt ismeretlen népi nyelven határozza meg.“ [1])

6. §.

Barom-orvos.

Némelly vármegyéinkben barom-orvosi hivatal is rendszeresítve van; hazánkban főbaromorvosi hivatal 1826-ik évben rendszeresitetvén, hogy megyéinkbeni baromorvos' nem léte miatt könnyen eredhető vészek megelőztessenek, akként intézkedett kormányunk' bölcsessége: hogy a' baromorvosok' hiánya' gátlásául csak azon kovácsoknak engedtessék meg mesterségük 'üzhetése, kik az országos egyetemben a' baromorvosi tudomány' tanulása felöl nyert okleveleiket elő-

[1]) l. Novák Sándor' i. m. 29–33. lap.

mutathatják. A' mint ezt a' n. m. magyar kir. Helytartó Tanácsnak 1826-ik évi Oct. 30-ról 27,770. sz. a. kiadott körlevéléből tanuljuk; „In nexu altissimae ordinationis Regiae de dato 10. Febr. anni 1801. n. 2573. circulariter abhinc publicatae Praet. Dominationibus vestris, ex incidenti factae ideirco ex parte Instituti Veterinarii remonstrationis, pro congrua directione et instituenda per gremium publicatione denuo hisce intimatur: nullum amplius fabrorum ferrariorum civitatibus et oppidis ad Caehale magisterium admittendum esse, qui se non legitimaverit artem veterinariam et obsoleandi praescripto modo condidicisse, cui publicationi adhuc subjungendum erit, quod fabri-ferrarii gratuitam penes Institutum Veterinarium R. Scient. Universitatis Pestiensis informationem recepturi, et cum initio anni scholastici eorsum comparituri lingvae hungaricae aut germanicae, nec non lecturae et scripturae gnari esse debeant."

7. §.

Bábák' kötelességei.

A' Bábák' vagy szülést-segitő asszonyok' kötelességei

1-ör A' megyétől fizetést nyert bábáknak kötelességök az, hogy ha valamelly szegény adó-fizető asszonynál nehezebb szülés elöadván magát, meghivattatik, azonnal a' legnagyobb sietséggel megjelenni tartozik, ha a' lakása' helyén kivül más helységbe hivattatik, a' fuvarbér' megtéritése' terhe alatt, különben ha az illetőtől nem telik, a' biró rendeljen szekeret, mellyen is a' helyszinén megjelenvén, ha a' szülést veszedelmesnek látja, tartozik a' kerületbeli seborvosnak vagy a' körülmények szerint, a' főorvosnak is hirt adni, 's egyesült erővel a' szülő asszonyon segiteni.

2-or Ha a' szülö asszonyon valamelly más betegség magát jelentené, az orvoslástól keményen eltiltatik, 's ez esetben vagy a' főorvost vagy a' seborvost tartozik elhivatni.

3-or A' helységek' bábáit tanitani, 's azután öket kikérdezés' végett a' főorvoshoz utasitani, e' végett a' járásbeli helységek bábát csak úgy fogadhatnak, ha ezeket előbb teljesitették, 's erről a' főorvostól bizonyságot hoztak.

8. §.

Bábák' esküje.

A' bábák' esküje következő: „Én NN. esküszöm: hogy ezen tekintetes nemes vármegye által reám bizott bábaságot,

minden hűséggel, tökéletességgel, és gyorsasággal, a' vármegyének végzése és orvosainak oktatások szerint viselem, a' megyebeli adófizető nőnemnek minden készséggel kiszolgálok, azoktól a' meghatározott bérnél többet nem veszek; midőn pedig valamelly vizsgálásról, vagy más akármelly dologról a' vármegyének tudositást fogok tenni, azt minden tökéletességgel, igazán, a' dolog' valósága szerint, előadom, 's megmagyarázom, Isten engem 's a' t."

5. §.

Sebészek' esküje.

„A' sebészek' esküje következő: „Én NN. esküszöm 's a' t. hogy a' reám bizott sebészi hivatalomat minden hűség-, tökéletességgel, a' vármegyének végzései és főorvosának oktatása szerint viselem, a' megyebeli adófizetőknek minden készséggel szolgálok, 's azoktól a' meghatározott bérnél többet nem veszek, midőn pedig a' megveretett, megsebesített, megöletett embernek vizsgáltatásáról, vagy más akárminémű dologról a' vármegyének tudositást fogok tenni, azt minden tökéletességgel, igazán, a' dolog' valósága szerint előadom, 's megmagyarázom. Isten engem 's a' t."

Mérnöki hivatal.

1. §.

Foglalkozási köre.

A' vármegye' mérnökének kötelességei következők:

a) Az állandó úti küldöttségben legalább egynek közülök megjelenni oly végre, hogy a' mennyiben az utak' 's töltések' gyakorlati része fordúl elő: abban a' mérnöki tudomány' szabályai szerint felvilágositást adjanak.

b) Ha valahol akár töltések, akár átvágások szükségesek, a' tervet mindenkor ők dolgozzák ki, 's annak helybenhagyása után a' munka' végrehajtását ők igazgatják.

c) Valahányszor új épületek' 's hidak' épitése, akár régiek' kiigazitása forog fen, az illető mesteremberek által készitett tervet, 's költségek' jegyzékét megvizsgálják, észrevételeiket, 's azokhoz képesti változatokat irásban 's rajzban is előterjesztik. — Végre

d) Akár úrbéri rendezések' alkalmával, akár más esetekben, mellyekben az illető földabroszok' meghitelesitése kivántatik, ezt a' kiküldött törvényes bizonyság' vagy küldöttség' jelenlétében ők eszközlik, 's annak jeléül a' térképeket aláirják.

2. §.

Mérnök' hivatal-esküje.

A' mérnök' esküje következő: „Én NN. esküszöm 's a' t. hogy félre tevén félelmet, gyülölséget, jóakaratot, kedvezést és minden egyéb emberi tekintetet, a' hivatalombeli foglalatosságomat Istennek szent törvényei szerint igazán, szorgalmatosan elvégzem, sőt az engemet megkeresendőknek is minden hivség- és iparral szolgálok. Isten engem 's a' t.“

Biztosok.

1. §.

Katonai biztosok.

A' megyei biztosok többfélék; u. m. a) katonai, — b) csend, bátorsági, vagy mezei — végre c) úti biztosok; mind ezeknek egyenkint adandjuk elő foglalkozásaikat. A' katonai biztosok, a' megyében szállást tartó katonaságnak a' gondviselések' alá bizott csürökből ellátására lévén rendelve, a' többször használt Pest megyei javallat [1]) szerint kötelességeik' következőkben pontosulnak:

1) Mielőtt a' csür nékiek átadatik, tartoznak biztositéki levelet, mind maguk aláirni, mind feleségeik, vagy szülőik, vagy osztatlan testvéreikkel együtt „in solidum“ kötelezés mellett 's ha a' kivántató p. o. Pest vármegyében 5000 pengő

[1]) l. Nyáry Pál i. m. 98. 99 lap.

forint' erejeig elegendő bátorságot máskép mutatni nem tudnának, kezes által is aláiratni 's azt a' botáblázás, 's annakutánna a' levéltárba leendő tétel végett bemutatni. — Minek megtörténte után a' csürt által vévén.

2) Kötelesek a' napló könyveket, a' járásbeli főszolgabiróval oly módon: hogy az utolsó lapon ön kezével ismerje el a' naplókönyv hány lapból áll? 's a' lapokon áthúzott zsinór végét le pecsételje, meghitelesitetni, 's abba mindjárt legelől a' csür átvételekori állapotját, (status effectivus) bé-jegyeztetni.

3) A' csürbe szükséges fa és gyertya iránt a' járásbeli, — kivántató termesztményekre nézve pedig az illető főszolgabirót előre tudosítani a' végett: hogy azok által a' gyertya és fa megszerzése 's mind ennek mind a' termesztményeknek szállitása tekintetéből a' rendelések annak idejében megtétethessenek.

4) Mindannyiszor, midőn az illető szolgabirák által kijelelt községek termesztményeket szállitanak, a' szállitó mennyiséget naplókönyvökbe maguk a' jelenlévő helységek' előljárói által iratják be, 's valamint a' lóportiokat, ugy a' lisztet is ön maguk veszik által nyugtatvány mellett, ugy ők is számadásaikban leendő használat végett ellennyugtatványt vesznek.

5) A' szállitó községeken veszteség-deperdita-fejében illetőségeiken felül többet venni egy átaljában tiltatván, hogy maguk kárt ne valjanak, teljes joguk van megkivánni: hogy a' szállitott zab tiszta legyen; minél fogva e' felett köztük, 's valamellyik község' előljárója közt kérdes támadván, a' szemetes zabot e' végett meghivandó hiteles személyek, 's maguk az illető előljárók, jelenlétében megszeleltetvén, csak annyit tartoznak átvenni, mennyi a' szelelés után kiüt. — Mire nézve, hogy a' katonai biztostul minden lehető gyanú elháritassék, különben is a' szállitások mindenkor a' főszolgabiró' tudtával esvén, valamennyiszer a' csürbe szállitás tétetik, a' termesztmények' átvételére egy oda rendelendő esküdtnek okvetetlen jelen kell lenni, 's — mind a' községeknek adott nyugtatványokat aláirni, mind a' szállitás, mennyiségéről a' főszolgabirót kimeritőleg értesiteni.

6) Községektől termesztmény' helyett pénzt venni hivataljok' elvesztése alatt tiltatik, 's azon esetben, midőn valamellyik főszolgabiró által az iránt: hogy a' járásbeli községek közől egyik vagy másik a' reá eső mennyiséget készpénzzel kivánná megváltatni, jelentés' következésében árverés tartatik, még abbul is kizáratvák. Mi a' kiadásokat illeti.

7) A' katonaság, járandósága a' katonai szabály által (regulamentum militare) meg lévén határozva, azt a' csürökből nyugtatvány mellett a' szerint látják el.

8) Minden katonai félév' végével legfeljebb 15 nap alatt kötelesek számadásaikat a' kenyér- és lóportiókról, tüzi fáról, gyertyárul, a' csürbeli eszközökrül, a' katonaság' számára kivántató ágynemükről, külön készitve, 's ez utóbbiban annak állapotját a' főszolgabiróval is megismértetve, okvetetlen elkésziteni, 's az illető főszolgabiráknak bemutatás végett átadni.

2. §.

A' fekvő katonai biztos' esküje.

A' fekvő katonai biztos' (Contractionalis Comissarius) esküje következő: „Én NN. esküszöm, hogy a' reám bizott fekvő katonaságra ügyelő biztosi hivatalban mindazokat, a' mik elöljároim által rendeltetni 's parancsoltatni fognak, hiven, szorgalmatosan 's jámborúl elvégzem, a' kezem alá bizandó akármelly renden lévő termesztményeket, eszközöket 's dolgokat hiven megőrzöm, és ezen tekintetes Vármegyének, vagy a' kezem alatt lévő termesztményeknek elidegenitése, vagy az abbani megegyezésem, vagy pedig a' helységekkel, azok előljáróival 's más akárkiveli alattomos egyetértés által kárt nem okozok; a' számadásom alá tartozó termesztményeket minden ravaszság, csalárdság nélkül által veszem, 's megőrzöm, a' szolgáltató, szekerező lakosokat, sem restség sem ártani kivanó szándékból a' rendes időn túl nem tartóztatom, számadásomat a' meghatározott időre híven megteszem, a' fogyatkozásokat megtéritem; felsöbb rendelés 's parancs nélkül, még helybenhagyás' reménye alatt sem adok ki semmit. Isten engem 's a. t.“

3. §.

Az utazó katonai biztos' esküje.

Az utazó katonai biztos (transennalis commissarius) esküje: „Én NN. esküszöm: hogy a' reám bizott útazó katonaságra ügyelő biztosi hivatalban mindazokat, a' mik elöljáróim által rendeltetni 's parancsoltatni fognak, hiven, szorgalmatosan 's jámborúl elvégzem, a' kezem alá bizandó akárminémü termesztmények- és eszközöket 's dolgokat hiven megőrzöm, azokról szorgalmatosan számolok, 's hivatalom' köte-

kötelességeit minden időben tehetségem szerint elvégzem Isten s. a. t.“

4. §.

Csend-bátorsági- vagy mezei biztos. [1])

A' mezei vagy bátorsági biztosok közvetlen a' járásbeli főszolgabirák alá rendeltetvén, kötelességek átaljában a' vagyonbeli bátorság' fentartása' tekintetéből, mind azon módoknak, mellyek valamelly lopás', vagy rablás' kinyomozására 's a' vétkeseknek a' büntető igazság' eleibe állitására szükségesek, szorgalmas követése, ezen módok közé számláltatván a' mezei rendőrség (politia ruralis). — Azon gyanús személyeknek' kiknek bizonyos életmódjok nincs, 's a' pásztoroknak, kiknek legtöbb idejők 's alkalmuk van a' lopás' elkövetésére, szintúgy mint a' lopott marhák, elsikkasztására, a' nyájakkal, csordákkal és ménesekkel együtt folyvásti nyilvánságban tartása. Hogy ezen czél elérethessék, kötelesek a' mezei biztosok:

a) A' helységek' pásztorainak, maguk a' helybeli előljárók által, nekik két példányban megküldött, összeirásai közöl egyet a' járásbeli főszolgabirónak megküldeni, egyet pedig maguk' használatára megtartani.

b) Az oly pusztákon, mellyek helységekhoz foglalva nincsenek, a' pásztorok' összeirását végrehajtani 's a' járásbeli szolgabirónak megküldeni.

c) Rendszerint minden hónapban egyszer, véletlen a' nyájakat, csordákat, méneseket a' pásztoroknál lévő lajstrom szerint megvizsgálni. Az oly marhákat, mellyek a' lajstromban nem foglaltatnak, azonnal zár alá venni, 's ha a' pásztor annak honnan kerülését be nem bizonyithatná, azt, mint tolvajságról gyanúst, a' vármegyei, vagy az illető vérhatósági uradalom' fogházába bekisértetni.

d) Szorgalmasan felügyelni arra is: hogy a' tulajdonosok marháikat a' pásztorok' lajstromába beirassák 's ha e' részben elmulasztást tapasztalnak, az ily tulajdonosokat, mint vármegyei rendszabások' megvetőit, bejelenteni. Továbbá kötelességőkben áll:

e) A' pásztorok' kunyhóit, cserényeit, lakosok' tanyáit, uraságok' majorjait, 's különösen azokat, mellyek félre esnek, 's már helyzeteknél fogva rosz emberek' lappangására

[1]) l. u. 104. 107 lap.

alkalmasbbak többször megvizsgálni, és a' mellékek rendelt üldöző katonák által megvizsgáltatni.

f) Előkérvén a' pásztortól conventiósi levelét, a' majorostól, tanya' gondviselőjétől és korcsmárostól az oda tartozó személyek' jegyzékét, ha ott valakit találnának, kinek neve az emlitett jegyzékben nem foglaltatik, 's mi járatbeliségét úti-levél által máskép is be nem bizonyithatná, azt, mint gyanús személyt, a' járásbeli főszolgabiróhoz kisértetni.

g) Nyári munka' idején a' majorokat, tanyákat eljárni, 's munkások' útileveleinek megtekintése után, azokat, kik a' nélkül lennének, mint csavargókat elfogatni, 's az illető gazdának feljelentése mellett, a' járásbeli főszolgabiróhoz küldeni.

h) Ha tapasztalnák: hogy a' tulajdonos korcsmájában, tanyáján vagy majorjában gyanús embert tart, vagy épen rejteztet, azt, ha nemes, azon gyanús személy' kiadására meginteni, ha pedig nem nemes, a' lappangtatót, mint orgazdát, a' megye' fogházába beküldeni, 's ha a' nemes tulajdonos a' megintésnek nem engedelmeskednék, a' vármegyének oly végre tenni jelentést: hogy iránta az 1514. évi 61. t. cz. értelmében határozat tétethessék.

i) Betyárkodó személyeket, ha úti-levelök volna is, a' pusztákon szélyel kóborolni ne engedje, 's kit a' kóborlásban 's tartozkodása' helyének változtatásában tapasztalnak, azt előbb állandó szolgálat' vállalására megintvén, ha ez nem használna, jelentsék be a' járásbeli főszolgabirónak.

k) Az elöbbeni pontokban foglalt eljárásaikról 's az egész járásban a' közbátorság' miben léttéről? kötelesek évnegyedenkint a' főszolgabirákat tudósitani. Ezeken kivül.

l) Kötelességök hozza magával, hogy a' vásárokon megjelenjenek, 's az árulóktól, kiváltkép azoktól, kikhez előbbi magukviseleténél fogva méltó gyanú fér, az áruba bocsátott marhákrul szollő úti-leveleket előkérvén, ha azoknak honnan szerzését bebizonyitani nem tudnák, őket a' járásbeli főszolgabirókhoz kisértetik, 's ha a' gyanúba vett személy nemes lenne, iránta a' vármegyének jelentést tesznek.

m) Tudósitatván a' mezei biztos valamelly helységben történt marhalopásról, mindenekelőtt a' lopott marhának, és gyanúba vett tolvajnak leirását közli tiszti társaival, 's a' szomszéd megye' azon tisztviselőjével, kire a' tolvajok' üldözése bizva van, azután pedig ha csak a' felöl nincs értesitve, hogy a' tolvaj a' megyéből kiszökött, annak nyomozása iránt az üldöző katonáknak 's helységek' hadnagyainak utasitást ad.

n) Az üldözésben lévő tolvajt és csavargót akármelly törvényhatóság' vagy szomszéd megye' kerületében elfogat-

hatják, tartoznak azonban elfogatása után a' rabot azon törvényhatóságnak általadni, mellynek határában az elfogás történt.

o) Ha valamelly megyebeli vérhatóságú uradalom vagy megyében fekvő királyi város az üldözésben lévő tolvaj' további nyomozását vagy elfogatását ellenzené, az ily uradalom, vagy királyi város a' vármegyének azonnal bejelentendő.

p) Az oly tolvajok, kik hogy az üldözést kikerüljék, katonákká lesznek, ő Felsége' kegyelmes rendeletéhez képest a' hadi rend által a' polgári hatóságnak kiszolgáltatandók lévén, az ily esetről a' vármegye mindenkor tudósitandó.

q) Mihelyt a' mezei biztos valamelly rabot elfog, köteles iránta a' járásbeli főszolgabirót tüstént azon nap oly végre tudositani, hogy vallatás, 's a' körülmények úgy hozván magával, itélet hozás végett is, vagy maga megjelenhessen, vagy a' járásbeli szolgabirák' valamellyikét oda küldhesse, magoknak a' mezei biztosoknak a' rabok' vallatása, annyival kevésbbé azoknak büntetése 's az elfogott rabnak szabadon bocsátása hatalmokban nem állván, 's ha ilyes mi adatnék fel 's bizonyosodnék ellenök, a' miatt felelet teher alá vonandók lévén,

r) Kötelesek arra is felvigyázni, hogy a' melléjök rendelt üldöző katonák magokat jámborúl, és józanon viseljék, és sem a' helységnek sem a' lakosoknak legkevesebb terhére ne legyenek, különben ha e' részben ellenek legkevesebb panasz adatnék fel, a' kár' visszatéritésen kivül, nem csak az üldöző katonák fognának megfenyitetni, hanem a' vigyázat elmulasztásáért magok a' mezei biztosok is felelettel tartoznak.

s) A' magok' és katonák' lótartásbeli illetőségéről ők adnak nyugtatványt az illető helységeknek. Mi hogy azon esetben is eszközöltethessék, midőn maguk jelen nincsenek, minden legénynek egy kis könyvet adnak, mellybe a' kiszolgáltató helység' birája vagy Jegyzője az adott termesztményt beirja, 's az ily kiszolgáltatásokról a' mezei biztosok minden három hónap' végével általános nyugtatványt adnak.

t) A' helységek' hadnagyait, valahányszor szükséges, magukhoz rendelhetik, kiket ha tulajdon helységök' határán kivül tesznek szolgálatot, lóportió úgy, mint az üldöző katonákat, egyiránt illet.

5. §.

Mezei biztos' esküje

A' mezei biztos' esküje: „Én NN esküszöm, hogy félre tévén minden emberi tekintetet, és egyedül az igazságot 's közjót magam előtt viselvén, a' reám bizott megyei biztosi hivatalallal, a' kárt tevő emberek' nyomozása- üldözése- és fékezésére akként ügyelek, mint a' kiadott utasitás kivánja, 's a' tökéletes hűség és szorgalmatosságra kötelező iparom 's jó lelkiismeretem magával hozandja. Isten engem 's a' t."

6. §.

Úti biztosok.

Az úti biztosok a' főszolgabirák' mellé, az utakra, töltésekre és hidakra való folyvásti felvigyázás könnyitése' tekintetéből eszközül rendeltetvén, mind azt: mennyire bizassék rájuk? mind azt: a' meghagyottakat miként teljesitsék? maguk a' főszolgabirák határozzák meg. Ennél fogva nékiek részletesen semmi utasitás sem adathatván, a' Pest megyei Javallatban [1]) csak az jelentetett ki, hogy ha a' főszolgabirák által reájok bizattak' kellő foganatositásában nem a' kivántató pontossággal járnak el, 's ellenek e' részben panasz tétetnék, hivatalaiktól azonnal elmozditatni, 's helyeik más használható tagokkal fognak a' megye rendei által kipótoltatni.

Várnagy.

1. §.

Várnagy' kötelességei. a) mint a' Megye-ház' gondviselőjének.

A' Várnagy- vagy a' Hajdúk' hadnagyának hivatalos kötelessége I a' megye'házának és az abban találtató

[1]) l. u. o. 100 lap. Midőn a' derék Nyáry Pál készitette Javallat' több tételeit dolgozatunkba átkölcsönözni bátorkodánk — ezért az érdem bizonyosan őtet, — bennünket pedig e' szivességért való nyilvános köszönet tétel illet; mit ezenuel teljesitünk is.

ingó javak' gondviselésére, — II) a' hajduk' igazgatására, 's III) a' rabokkali bánásra terjed.

I mint a' megye-ház' gondviselője tartozik:

a) A' Megye' házának minden épületeit és az egész épületnek minden részeit jó karban 's tisztán tartani; ez okon a' megyeház' épületének minden részét évenkint a' megyei mérnökkel megvizsgálni 's a' tapasztalt hiányokat pontosan feljegyezve, a' vármegyének bemutatni oly végre: hogy helyre hozásukra nézve rendelkezhessék, a' közülési teremekben a' használás által elkopott székeket 's egyébb eszközöket a' gazdálkodási küldöttségnek tett bejelentés után megigazitatni.

b) A' tömlöcz- 's a' közházhoz tartozó szereknek igazitása és az újnak' szerzése iránt külön jegyzőkönyvet vinni, hogy a' mesteremberek több munkát, mint tettek, ne számolhassanak; 's e' jegyzék' párját a' megyének bemutatja: hogy a' számvevő-szék által az előbbi évről készülttel összehasonlitatván, az ujonnan szerzettek' számadásába feljegyeztessenek, az időközben elromlottak iránt pedig rendelés tétethessék.

c) Tűz által támadható szerencsétlenségek' lehető eltávoztatására felügyel: hogy a' tüz-oltására kellő eszközök mindenkor jó karban tartassanak, — kádakban a' megye-házánál elegendő viz legyen, a' kéményseprő a' kémönyeket minden hónapban kétszer kitisztitsa, dohányozva vagy gyertyával senki a' padra ne menjen.

d) A' megye-házánál találtató minden bútor felirva lévén, a' tisztviselők' hivatalos szobáikban lévő bútorok épségéről felelni tartozik, 's ezokon a' hivatali szobákban, teremekben, 's tisztviselők által elnem foglalt minden szobákban lévő bútorok' feljegyzése a' Várnagynak úgy adatik által, hogy azokról felelni tartozik

e) A' ház' szükségére kivántató tüzi fát kiadja, mindezekről, úgy a' gyertyáról évenkint számadást visz, 's megvizsgálás végett beadni tartozik, felügyel: — hogy a' lámpásokban elegendő és jó olaj égettessék; Pest megyében nem czéltalanúl: számadásában azt is: hogy minden kályhára nézve, mennyi idő alatt mennyi fa égett el, 's a' lámpásokban egyenkint mennyi olaj használtatott fel? részletesen kimutatni tartozván.

f) A' vár' udvarát mindenkor tisztán tartja, a' rabokkal legalább kétszer egy héten kiseperteti, a' szobák' födezetét felmosatja 's a' szobákat belölről évenkint kifejéritteti.

g) Lármát, perlekedést, vagy gyermekek' kiabálását, idegen és ismeretlen személyeknek a' megyeház' udvarában tartózkodását' annyival kevésbbé a' benhálást meg nem engedi, 's szorgosan felügyel: hogy a' hajdúk e' részben kötelessé-

güket hiven teljesitsék, és az udvarkapuk annak idejében bezárattassanak,

h) A' gyülési termeket mindenkor, de főkép a' gyülések előtt tisztittatván, 's télben jó eleve kifütetvén, az asztalra szükséges tinta-tartókat, tollat, papirost felrakat.

2. §.

b) Mint hajduk' hadnagyának.

II. A Várnagy mint hajduk' hadnagya köteles felügyelni:

a) Hogy minden legény kötelességét szorgalmatosan teljesitse, ruhájára nézve csinos és tiszta legyen, mindenkor illendően felöltözve, ingbe vagy köpenybe ne járjon, kihágást büntetlen el ne kövessen, 's a' megyének viselete által botránkozására ne legyen.

b) Hogy a' kormányzásától függő hajdúk, 's azok' káplárja és örmestere kötelességeikről meg ne felejtkezzenek, azoknak alább következő kötelességeiket évenkint kétszer kihirdeti, annak pedig, ki időközben felvétetik, felvétele' alkalmával czikkelyenkint megmagyarázza.

c) Hajdút a' Várnagy saját különös munkájára semmi szín alatt sem fordithat, hanem mivel azok közönséges szolgák, a' szolgálatot közöttök egyiránt felosztja, 's felügyel: hogy kivált a' rabok melletti őrködésben a' terhet egyiránt viseljék.

d) Hajduk elleni vád kerülvén elő, ennek valóságát kinyomozza, 's a' csekélyebb vétkűeket megdorgálja, söt az előforduló körülményekhez képest megbünteti. — A' nehezebb vétkűeket pedig azonnal elzáratván, a' tiszti főügyésznek jelentést teszen, ki is a' házi pénztárnok 's középponti szolgabiróval a' nyomozást megtéve, a' körülményekhez képest a' vétkest vagy megbüntetik, vagy a' törvényszéknek tesznek jelentést.

e) Hajdút alispáni engedelem nélkül senkinek sem adhat, 's nem különben a' házon kivül leendő szolgálat' esetében tegye a' kirendelt hajdúnak kötelességévé: hogy magát józanon és jámborúl viselje; a' lakosoknak terhére ok nélkül ne legyen, 's visszajövetele' alkalmával magaviselete felöl azon helység' elöljáróitól, a' hová küldetett, bizonyitvány levelet mutasson elő.

f) Felügyel: hogy az őrálló hajdúk mindenkor egyenlően legyenek felöltözve.

g) Ülések' tartása' alkalmával, közköltségen készitett ruházatában megjelenvén, a' terem' ajtaja elébe őrhajdút ren-

del, ki a' történhető paranosokat által veszi, ez ŏr a' gyülés' végeig, ha csak más által fel nem váltatik, el nem távozhat.

h) A' katonai forgásokban a' hajdukat a' káplár által saját felügyelése alatt gyakoroltatja, fegyvereiket holnapokkint legalább egyszer megvizsgálja, az azokban tapasztalt hiányokról az Alispánnak jelentést tesz.

i) A' Tisztikar' egyedeinél lévő hajdúk, nem különben a' Vármegyei huszárok is, a' Várnagy' felvigyázása alatt vannak

k) Az ŏrmester', káplár', vagy hajdúk' jelentéseit soha intézkedés nélkül ne hagyja, 's azoknak helyes ok nélkül, a' városbóli eltávozásra engedelmet ne adjon.

l) Lajstromot tart, mellybe a' hajdúk' nevei után azok' viseletét beirja, — e' lajstrom' kivonatát időrül időre teendő jegyzékeivel együtt a' tiszti ügyészi hivatallal közölvén, évnegyedenkint az Alispánnak beadni köteles.

m) A' megholt vagy eleresztett hajdú helyett az alispán' jováhagyása nélkül mást nem fogadhat, ugyanazért a' folyamodókat beigtatásuk előtt az Alispánnak bemutatni, 's előbbi viseletét kinyomozván, arrol hív tudositást tenni köteles.

3. §.

c) Rabokat illetőleg.

III. A mi a' rabokkali bánást illeti:

1-ször. Irás nélkül senkitől és semmiféle rabot el nem fogadhat.

2-or. Mihelyest valamelly rab behozattatik, első gondja lesz: hogy azon rabot maga megvizsgálja és minden nála levő pénzét, 's ruháit, mellyek teste' fedezésén felül volnának, tőle elvegye, annak bizonyságára pedig, hogy a' rabtól sem többet, sem kevesebbet el nem vett, az elvett pénz' mennyiségéről 's eszközökről a' rabnak bizonyság-levelet ad, 's az elvett pénzt pedig és eszközöket, a' lopott portékák' tártására rendelt helyre be teszi, azon esetre, hogy ha a' lopott portékák a' Szolgabirák által a' rabbal együtt beküldetnének, az erről szóló Jegyzést azonnal megtekintvén, a' rabot bekisérő embernek jelen-létében vizsgálja meg, nem hibázik e' valami a' lajstromba vett portékából? és ha hibázna, az emlitett emberektől bizonyság levelet vegyen, de még azon esetre is, hogy ha a' portékák a' szolgabirótól minden lajstrom nélkül küldetnének be, az általa elkészitendő lajstromot az emlitett emberekkel látomáztassa; hogyha végre ezen eszközök között olyanok

volnának, mellyeket soká tartani nem lehet, az iránt a' tiszti fő ügyészt tudósitani, 's tőle további utasitást elvárni tartozik.

3-or. A' rabnak ugyanakkor mikor behozattatik, nevét, eredetét, származása' helyét, sőt ha feleséges, hitves társa' nevét is, feladott vétkének minémüségét, személyes leirását, vele behozott holmikat az általa viendő Jegyzőkönyvbe azonnal irja be.

4-er. A' Jegyzőkönyvbe minden rabnak külön számot ád, 's azt a' vele beküldött irományokra, 's holmikre is felirja. Minek megtörténtével

3-or. A' rabbal beküldött, 's az első Alispán által idő közben hozzá küldött tudósitást, 's az ahoz csatolt minden irományokat és rabnál találtatott holmiknek jegyzékét a' tiszti főügyésznek azonnal küldje által, és addig is, mig tőle utasitást vehetne, a' rabot személye' és vétkének minéműségéhez képest vasban, vagy a' nélkül tömlöczbe téteti, 's hogyha észre venné, hogy a' behozott rabok' büntársak lennének, ezeket külön külön záratja, arra különösen felügyelvén: hogy a' mennyire lehet, az ujdont beküldött rabokat a' már megitélttekkel, úgy a' nőket a' férfiakkal egy fogházba ne zárassa, mert a' tapasztalás eléggé bizonyitja: hogy ha az új rabok a' régiekkel bajaik felett tanácskoznak, sokkal nehezebben vétethetnek az igazság' kivallására.

6-or. Általjában meg nem fogja engedni, hogy kivévén a' káplárt és azon rabokat, kik vizet vagy egyéb eledelt szoktak a' raboknak hordani, más akár millyen állapotban lévő ember a' meg nem itélt rabokhoz eresztessék, vagy csak a' tömlöcz' ablakán is vele beszéljen, — ugyanazért tellyességgel meg nem engedtetik, hogy az efféle rabok a' köz munkára is kibocsáttassanak.

7-er. Midőn büntető törvényszék tartatik maga mindenkor az ülésben jelen lenni tartozik, hogy ha valamelly rabnak törvényszék' eleibe leendő állitása kivántatnék, az azonnal előállitathasson.

8-or. A' rab' megitéltetése' akalmával annak büntetését kézi könyvébe beirja, 's a' törvényszéki elnök is illető nagy jegyző könyvébe az itélet' foglalatját beirja; a' mi pedig annak végrehajtásat illeti:

a) Ha a' rab halálra itéltetett, azt a' kirendelt siralom házba vitetvén, a' vasat lábairól és kezeiről levéteti, hozzá hivatván a' saját vallásu lelkészt, éjjel nappal két fegyveres hajdú által őrizteti 's felügyel: hogy az ilyek' látogatására összszegyülekezni szokottak közől sokan egyszerre be ne eresztessenek.

b) Ha valamelly rab csupán tömlöczre itéltetett közmunka 's böjt nélkül, azt kieresztenie csak azon esetben szabad, ha az orvos, egésségére nézve, a' fris levegőrei kibocsátását szükségesnek itélvén, ez iránt törvényszéki vagy elnöki rendeletet kap.

c) A' közmunkára itélt rabokat a' tiszti ügyész kijelelvén, a' házi pénztárnok' irás vagy szóbeli meghagyása' nékül ki nem rendelheti, 's ezen rendeletekből táblás jegyzéket készitvén, a' tiszti főügyésznek bemutatja, ki azt megvizsgálván, pénztárnoki számadáshoz leendő csatolás végett, a' pénztárnoknak kiadja.

d) Legszorosabb felelet terhe alatt a' rabok semmi ne mü munkára vagy szolgálatra éjszakán által ne eresztessenek ki, hanem minden nap este vizsgálat előtt hozattassanak be.

e) Az udvaron kivüli szolgálatra mindenkor a' tiszti ügyész jelel ki a' rabok közől, olyanokat t. i. kik vagy helybeli lakosok, vagy ilyeknek gyermekei lévén, elszökéstől nem féltethetők.

f) Tömlöczből rabot el nem bocsáthat, hanem azt büntetése' kiállása után a' tiszti ügyészhez kisérteti, ki is szokott levelét kiadja 's ekkor ha a' behozatalakor tőle elvétetett vagyonokból a' rabtartás' bére kitelik, azt bevévén a' házi pénztárnoknak beadja, 's a' tiszti főügyésznek ez iránt hivatalos jelentést tesz; — ha pedig e' rabtartási bér' beszedése ez uttal eszközölhető nem lenne, mennyiben a' rab megyebeli volna, a' rabtartási jegyzéket az illető szolgabirónak kiküldi, 's erről fél évenkint oly végre teszen jelentést, hogy a' netalán késedelmező tisztviselö kötelessége' mulasztásáért felelet terhe alá vonathassék, ha pedig a' rab más törvényhatóságból való, a' rabtartási jegyzéket a' Vármegyének mutatja be.

g) A' melly rabok böjtölésre itéltettek, azokat a' mennyire lehet, hasonlóul külön tömlöczben tartsa, hogy elérkezvén a' böjtölés' ideje, valamellyik rab által étkében vagy italában ne részeltethessen; ha pedig alkalmatosság' fogyatkozása ebben módot nem szolgáltatna, legalább a' böjtnapjain zárassa azokat külön.

h) A' testi büntetésre itélt rabokat büntetések' napja elérkezvén, a' megveretendő raboknak neveit, vétke' büntetése' nemeit feljegyezvén, az e' végett megkeresendő tisztviselőnek általadja — a' ki is annak miként lett elvégeztetését neve' aláirásával bizonyitván, ezen czédulákat a' tiszti főügyésznek benyújtja, és hogy a' büntetendő az itélet' súlyát annál jobban érezze, a' végrehajtások mindenkor reggel vitessenek végbe, és egyátaljában meg ne engedtessék, hogy

a' rab ülepét kitömje, vagy végrehajtás előtt magát felpályinkázza, és magában az érzés' hathatóságát részegedés által megtompitsa; hogy pedig a' rabok' büntetésében annál nagyobb ellenőrség tartassék — minden hónap' elején a' már megitélt rabokon elvégzendő testi büntetés — böjt, kurta vas, kaloda' mennyisége', úgy szintén a' kiszabadulandó rabok' nevei' feljegyzését a' tiszti főügyésznek adja be.

9-er A' törvényszék' engedelme nélkül valamelly rabot kezességre kiereszteni vagy a' rendelt büntetés alól feloldozni hivatala' elvesztése' terhe alatt szabad nem lészen.

10-er Hogy a' rabok' száma mindenkor világosságban tartassék, mindennapi jelentését a' kinyomatott czédulába igtatván, az első alispánnak nyujtsa bé.

11-er A' tömlöczök' kulcsát nappal is, de kivált éjszaka okvetetlen magánál tartsa, a' megye' házától a' nélkül, hogy az őrmester jelen ne legyen, el ne távozzék.

12-er A' fogházakat, ha csak elkerülhetetlen akadálya nem leend, naponkint, még pedig ha lehet, több izben 's nevezetesen minden éjszaka megvizsgálni köteles, és azokban semmi tisztátalanságot, melly az egésséget megveszteget-hetné, úgy hasonlóul semmi oly eszközt, melly által elszökés eszközöltethetnék, vagy a' rab magának veszedelmet okozhatna, meg ne szenvedjen. Ha a' rabok valamelly fogyatkozás vagy sérelemről panaszkodnak, azokat figyelemmel kihallgatván, ha általa elintézhetők, késedély nélkül intézkedik, ha pedig erre elégtelen az alispáni hivatalnak vagy a' rabok' dolgával foglalkozó tiszti ügyésznek tesz jelentést.

13-or Ha valamelly rab megbetegednék, azt azonnal a' beteg' számára tartandó szobába viteti, az orvost elhivatván szorosan felügyel, hogy az orvos által rendelt orvosságok 's étkek kellően elkészitetvén' a' betegnek meghatározott időben kiszolgáltassanak.

14-er Különösen felügyel arra is: hogy a' rabokat a' hajdúk méltatlan verések-, káromkodással vagy egyéb mocsokkal ne illessék.

15-ör A' raboknak a' nélkül, hogy a' nekik hozott holmikat megvizsgálja, bévitetni semmit sem engedjen, 's ha az illető tiszti ügyésztől engedelmet nem nyertek, vélek beszéleni senkit sem engedjen, a' szeszes italokkali éléstől el nem tiltott, 's böjtre nem itélt raboknak, valamelly kedvek szerint való eledelek, annyival inkább részegitő italok' beadását, ha mindjárt módjok is volna benne, a' mértékletességet meghaladó mennyiségen felül meg ne engedje, ha valakit alattvalói közől ilyen italok' beszolgáltatásába tapasztal, az első

esetben 12 pálcza ütéssel fenyítesse meg, második esetben pedig érzékenyebb büntetés végett egyiknek az alispánok közöl adja fel, vagy a' kirendelt tiszti ügyésznek; rendes mértéknek itéltetik pedig naponkint egy meszely bor és 1/16 rész páliuka.

16-or A' köz munkából megérkezett rabokat, ha nem akadályoztatik, maga vegye számba, és azon alkalmatossággal a' rabokon lévő vasakat is megvizsgáltatván, a' mellyekben hibát tapasztal, minden halasztás nélkül igazittassa meg; ugyanekkor vigyázzon arra is, hogy a' rabok a' munkáról ittasan nem jöttek-é be? 's ha ezt tapasztalná, mind a' rabok, úgy a' vélek vigyázatra volt hajduk' megfenyitése iránt a' tiszti ügyésznek vagy a' házi pénztárnoknak tegyen jelentést.

17-er A' raboknak kirendelt fizetést minden öt nap ki fogja adni és minden esztendő' végével a' rabokra tett költségről való számadásait a' nagy mlgú m. k. H. Tanács által kiadott rendszabás szerint elkészitvén, azt legelébb a' tiszti ügyésznek összehasonlitás és a' számvevőnek isméti felszámolás végett bemutatni köteles lészen.

18-or A' keresztény rabokat a' megye' házánál tartandó isteni tiszteletre való megjelenésre kötelezze, a' zsidókat azonban engedelem' nyerés nélkül semmi esetre sem ereszsze a' synagogába.

19-er Ha a' rab szökött, annak keresésére azonnal hajdúkat küldvén, előbb behozatala' alkalmával már megkészitett személyes leirását az alispánnak rendelés végett adja ki.

20-or Hogy ha valamellyik rab magát a' tömlöczben vagy azon kivül nem úgy viselné, a' mint azt a' jó rend megkivánja és akár a' várnagynak, akár az alatta való hajdúknak ellent állana, akár a' több rabtársaival illetlenül bánna, az ilyen rabot, vétkéhez képest 6 vagy 12 pálcza-, vessző-, vagy korbács-ütéssel megbüntetheti, hogy ha pedig nagyobb vétekbe esni találna, az ilyetén rabot a' tiszti ügyésznek jelentse be.

21-er Hogy ha betegsége miatt vagy más nagy okon hivatalos kötelessége' teljesitésében akadályoztatná, ebbeli akadályát az alispánnak bejelentse; és tőle ilyetén esetben mitévő légyen? 's hivatalos további folytatását az alatt kire bizza? irásbeli utasitást tartozik kérni, hogy ezen irás által magát mindenkor biztositthassa.

22-er Ha ezen utasitás után a' rabok' dolgában némelly pontok iránt világositást kivánna, azt a' rabok' dolgára ügyelő tiszti ügyésztől elvárni és elfogadni tartozik.

4. §.

Hivatal-esküje.

A' várkapitány következő esküvel köti le magát hivatala' pontos vitelére: „Én NN. esküszöm 's a' t. hogy én ezen tekintetes nemes vármegye' szolgálatjába jutván mindazokban, a' mik nekem előljáróim által parancsoltatni fognak, hiven, és szorgalmatosan eljárok; úgy a' rabokkali bánás, a' vármegye' hajduinak kormányzásában is, és az azoktól, valamint a' tömlöcz-tartótól is tartozó kötelességeiknek igazságos megkivánásában, mint szinte a' ház' gondviselésében magamat a' kiadandó utasitáshoz tartom, és semmit azokból szántszándékból el nem mulasztok, a' mik hivatalomnak hív viseléséhez tartoznak. Isten engem 's a' t.“

Örmester.

1. §.

Örmester' kötelességei.

Az örmester a' várnagy' segitségére rendeltetvén, annak kötelességeit megakadályoztatása', vagy hon nem léte' esetében teljesiti, 's a' várnagy által reá bizottakban hiven 's szorgalmatosan jár el; továbbá a' közmunkákhoz szükséges minden eszközök 's a' megye' házánál ne talán teendő épitéshez megkivántató, vagy a' megye' egyébb épületeihez beszerzett, gondviselése' alá adott épitési szerekről évenkint számol, a' tisztviselők', jelesen a' tiszti ügyészi és pénztárnoki hivatal' rendeléseit teljesiteni tartozik. — Ezenkivül:

2-or A' szolgálat' osztásában a' legénység közt rendet tart.

3-or A' legénység' viseletéről, és az udvarban vagy a' rabok között történt akármelly rendetlenségről a' várnagynak hív tudósitást tesz.

4-er Felügyel: hogy az ört álló legénység mindenkor egyenlően 's tisztán legyen öltözködve — egyébiránt magát is mindenkor csinosan tartsa, józan és illendő viseletével a' többinek például szolgáljon.

5-ör A' megye' házánál lakó legényeknek megengedhe-

ti, hogy, dolgaik engedvén, a' városra kimehessenek, de úgy: hogy téli 8- nyári 9 órától bentlakos hajdúk büntetés' terhe alatt a' megye' házához visszajönni 's az egész éjszakát az udvarban tölteni köteleztetnek — a' messzebb kivánkozóknak mindazonáltal a' várnagytól tartozik engedelmet kérni.

6-or rab hozatván a' vármegye' házához, azt a' várnagynak bejelenti és annak jelenlétében megmotoztatván beirja, 's a' vett parancshoz képest bánik vele.

7-er raboknak ételt, italt, pénzt, vagy izenetet a' várnagy' hire nélkül sem maga nem vihet, sem más által vinni ne engedjen, söt a' rabokhoz kivánkozókat a' várnagy' engedelme nélkül a' tömlöcz körül meg se szenvedje.

8-or A' tömlöczök' megvizsgálásánál mindenkor jelen legyen, és annak végbeviteléről, ha a' várnagy jelen nem volt a' várnagyot tudosítja, előadván tapasztalt-é valamit vagy sem?

9-er ha az udvarból elakar távozni, a' várnagynak jelentést tesz; — a' városból pedig alispáni engedelem nélkül el nem távozhat. — Végre

10-er ha a' várnagy ellen panasza volna, 's sérelme orvoslását kivánná, az alispánnak tesz jelentést.

Hajdú-káplár.

1. §.

Hajdúkáplár' kötelességei.

A' hajdúkáplár' köteleségei: 1-ör a' tömlöczökre és ezekbe zárt rabokra szorgalmatosan vigyázni, és ezeket a' várnagy által megszerzendő gyalog fenyőmaggal gyakran füstöltetni, a' tömlöczök' állapotja felöl 's a' rabok' viseletéről minden tömlöcz' vizsgálás' alkalmával jelentést tenni, ha pedig olyasmit venne észre: mi haladéktalan orvoslást kivánna, azt azonnal bejelenteni.

2-or mihelyest a' rab nékie átadatik, azt a' vett parancshoz képest vagy megbilincselve vagy bilincs nélkül az illető fogházba azonnal elzárja, és a' tömlöczből a' várnagy' hire és engedelme nélkül senkit ki nem bocsát, sem tovább kint nem hagy, mint az engedelem szolgál.

3-or A' raboknak ételt, italt, vagy más akármit is a' várnagy' engedelme nélkül sem maga be nem ad, sem más által beadni nem enged. Erre nézve a' tömlöczök köről senkit járni, annyival inkább a' rabokkal az ablakon át beszélgetni nem enged, 's azt, ki ezen tilalom ellen cselekedne 's nem akadályozhatna, a' várnagynak bejelenteni tartozik.

4-er A' beteg rabokra gondja legyen, 's iránt ok magát az orvos' rendeléséhez tartsa.

5-ör ha valamelly rendetlenséget vagy vissza-élést tapasztalna, azt azonnal a' várnagynak bejelenteni, a' legényeket fegyver' forgatásra és a' szolgálatra megkivántató ügyességre tanitani tartozik. Végre

6-or ha a' rabok valamit kivánnak, jelentse meg a' várnagynak, 's tölök semmi olyast, mi meg van engedve, meg ne tagadjon.

2. §.

Őrmester', tömlöcztartó', hajdú-káplár' esküje.

Az őrmester', tömlöcztartó' 's hajdú-káplár' esküje következő: „Én NN. esküszöm 's a' t. hogy ezen t. ns. vármegye' szolgálatjába jutván, mindazokban, a' mik nekem előljáróim által parancsoltatni fognak, híven, igazán és szorgalmatosan eljárok; nevezetesen a' behozandó raboknak reám bizandó megvizsgáltatását minden személy' válogatás nélkül, sőt minden tölem kitelhető szemességgel véghez viszem, azokat a' mik nálok találtatnak, hiven és igazán bejelentem, és azokból magamnak semmit meg nem tartok, a' mik pedig egy másik rabnak élelme vagy ruházatjára hozatnak, azokat a' kiadandó parancs szerint híven és minden fogyatkozás nélkül az illető rabnak átadom, ebbeli kötelességemből folyt szolgálatom és fáradságomért a' raboktól, vagy azoknak rokonai — jó akaróiktól, és ő velek akármi más szövetségben lévő emberektől semmi adományt vagy ajándékot el nem veszek, a' rabokkal semmiképen egyet nem értek, azoknak törvénytelenül nem kedvezek. Egyébiránt a' rabokat érdeklő vagy akármi egyéb dologban való titkokat fel nem fedezem, sőt inkább azokat is, kik az efféle titokban tartani kellő dolgokat kibeszélnék és a' rabokkal egyetértenének, a' felsőbbségnek azonnal feladom. A' rabokra rendelt büntetést, a' mennyire reám fog bizatni, hiven és minden tekintet nélkül foganatositom. Egy szóval mindenben a' nekem kiadandó parancs szerint kötelességemet hiven és igazán folytatom. Isten engem úgy segélyen 's a' t.“